

Suvestinė redakcija nuo 2016-12-13

Nutarimas paskelbtas: Žin. 2012, Nr. [144-7430](#), i. k. 1121100NUTA00001482

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

NUTARIMAS DĖL 2014–2020 METŲ NACIONALINĖS PAŽANGOS PROGRAMOS PATVIRTINIMO

2012 m. lapkričio 28 d. Nr. 1482
Vilnius

Įgyvendindama Valstybės pažangos strategiją „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtintą Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015 (Žin., 2012, Nr. [61-3050](#)), Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a :

1. Patvirtinti 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programą (pridedama).
2. Pavesti Finansų ministerijai po to, kai Europos Parlamentas ir Taryba patvirtins 2014–2020 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos naudojimą reglamentuojančius Europos Sąjungos teisės aktus, persvarstyti 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programą – užtikrinti jos atitiktį tematinės koncentracijos reikalavimams.

Laikinais einantis Ministro Pirmininko
pareigas

Andrius Kubilius

Laikinais einanti finansų ministro
pareigas

Ingrida Šimonytė

2014–2020 METŲ NACIONALINĖS PAŽANGOS PROGRAMA

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programa (toliau – Programa) rengiama siekiant įgyvendinti Valstybės pažangos strategiją „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (toliau – strategija „Lietuva 2030“) ir sukurti pažangią, modernią ir stiprią valstybę, pasižyminčią sumanios visuomenės, sumanios ekonomikos ir sumanaus valdymo derme.

2. Programa apima ne tik svarbiausias nacionalinės politikos nuostatas, pirmiausia išdėstytas pagrindiniame nacionaliniame ilgos trukmės strateginio planavimo dokumente (strategija „Lietuva 2030“), bet ir pagrindines Europos Sąjungos (toliau – ES) politikos nuostatas, išdėstytas ES pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategijoje „Europa 2020“¹. Programa suplanuota integruotai ir orientuota į pažangą. Jos parengimo terminas derinamas su ES finansinės paramos programavimo laikotarpiu, todėl Programa skirta 2014–2020 metų laikotarpiui. Svarbių nacionalinių (Nacionalinė reformų darbotvarkė² (toliau – NRD), regioninių ir ES strateginių dokumentų (pavyzdžiui, ES Baltijos jūros regiono strategija³ ir kt.) nuostatos taip pat atsispindi Programoje.

3. Programos prioritetus, tikslus ir uždavinius detalizavo 2014–2020 metais ES struktūrinės paramos komisijos⁴ sprendimu įsteigtos 7 tarpinstitucinės darbo grupės Programos prioritetams detalizuoti, sudarytos iš Lietuvos Respublikos ministerijų, įgyvendinančių agentūrų, socialinių, ekonominių ir regioninių partnerių atstovų.

4. Įgyvendinant partnerystės principą ir siekiant kuo plačiau į Programos rengimą įtraukti įvairius visuomenės atstovus, 2012 metų liepos mėnesį Nacionalinėje dailės galerijoje surengtas Programos prioritetų viešasis aptarimas, per kurį pristatyti ir su plačiąja visuomene aptarti galimi Programos prioritetai, jų turinys. Programa parengta remiantis įvykusio viešojo aptarimo rezultatais ir išvadomis, kuriomis pagrįsti Programos tikslai ir uždaviniai.

5. Programą sudaro 3 skyriai: „Bendrosios nuostatos“, „Programos tikslai ir uždaviniai“ ir „Programos įgyvendinimas ir stebėseną“. Priedai: „Lietuvos aplinkos analizė“, „Programos vertinimo kriterijų sąrašas“, „Programos prioritetų koordinatoriai, institucijos, dalyvaujančios įgyvendinant uždavinius, ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos proporcinis paskirstymas ir ES struktūrinės paramos proporcinis paskirstymas tikslams ir uždaviniams įgyvendinti“, „Investavimo principai privačiam sektoriui“.

¹ 2010 m. birželio 17 d. patvirtino Europos Vadovų Taryba.

² Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. balandžio 27 d. nutarimu Nr. 491.

³ 2009 m. spalio 29–30 d. patvirtino Europos Vadovų Taryba.

⁴ Sudaryta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. rugpjūčio 25 d. nutarimu Nr. 1224.

6. Programos vidutinės trukmės tikslai, skirti ilgalaikiams valstybės prioritetams įgyvendinti, pagrįsti atliktos aplinkos analizės rezultatais, pateikiamais 1 priede.

II. PROGRAMOS TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

PROGRAMOS VERTIKALIEJI PRIORITETAI

1 PRIORITETAS „VISUOMENĖS UGDYMAS, MOKSLAS IR KULTŪRA“

Bendrasis tikslas – skatinti kiekvieną gyventoją realizuoti savo galimybes mokantis, kuriant, tiriant, tikslinga veikla prisiimant atsakomybę už save, valstybę ir aplinką

Sumani visuomenė yra kiekvieno piliečio idėjoms, naujovėms ir iššūkiams atvira, solidari, savivaldi ir politiškai brandi visuomenė. Tokia visuomenė negali susiformuoti vien tik valdžios iniciatyva. Tam būtinos kiekvieno piliečio pastangos. Tačiau bendros visos valstybės pastangos gali padėti Lietuvos gyventojams įveikti šiuos iššūkius:

1. XXI amžius – labai sparčios technologijų, klimato, ekonomikos ir vertybių kaitos amžius. Tai gali pagilinti atotrūkį tarp visuomenių, kurios inicijuoja pokyčius ir jų dėka klesti, ir gyventojų, kurie atsiduria pokyčių paraštėse ir vis didesnėje atskirtyje. Todėl būtina stiprinti gyventojų gebėjimus, leidžiančius ne tik prisitaikyti prie vis sparčiau kintančių sąlygų, bet ir patiems tapti kaitos iniciatoriais – kurti naujas žinias, inicijuoti naujus kultūrinius, socialinius ir ekonominius procesus, atrasti būdus, kaip konsoliduoti visuomenę ir stiprinti demokratiją. Sparčių pokyčių amžius reikalauja, kad gyventojai taptų kūrėjais, tai reiškia, kad nuolat tobulėtų, mokytųsi, visapusiškai lavintųsi. Tam būtina kiekvienam gyventojui (ne tik pavienėms visuomenės grupėms) sudaryti sąlygas realizuoti savo galimybes ir aktyviai veikti per **nuolatinį mokymąsi, žinių kūrimą, kūrybiškumą ir verslumą.**

2. Atsakomybės už savo gyvenimą, šeimą, bendruomenę, supančią aplinką ir visą šalį stoka, pasyvumas ir baimė veikti neleidžia daugumai Lietuvos gyventojų rasti veiksmingų bendrų problemų sprendimų. Lietuvai, kaip jaunai demokratijai, sunkiai sekasi visapusiškai realizuoti demokratinio veikimo privalumus, ryškėja demokratinio raštingumo, pozityvaus ir valstybę kuriančio veiklumo stoka. Emigracija, kultūrinės ir ekonominės globalizacijos procesas silpnina bendruomeniškumą, niveliuoja tradicinių identitetų skirtumus, silpnina istorinę atmintį ir drauge sukuria dirbtines perskyras tarp emigravusių ir pasilikusių gyventojų. Taigi svarbu rasti ir realizuoti skirtingas socialinių ir tautinių grupių, išvykusiųjų ir Lietuvoje gyvenančiųjų patirtį vienijančius Lietuvos piliečių ir lietuvių kilmės užsienio gyventojų bendros tapatybės pavidalus, įskaitant Globalios Lietuvos idėjos įgyvendinimą. Klimato kaita ir vartotojiškų vertybių vyravimas reiškia, kad sveikatos, aplinkos (plačiąja prasme) ir kultūros objektų tausojimas tampa svarbia gyvenimo kokybės Lietuvoje gerėjimo sąlyga. Siekiant įveikti šiuos iššūkius, būtina **stiprinti Lietuvos tapatybę, pilietiškumą, lyderystę, bendradarbiavimą ir atsakomybę už save, valstybę, gamtinę ir kultūrinę aplinką.**

Prioritetui įgyvendinti numatyti tikslai ir uždaviniai grafiškai pavaizduoti 1 paveikslėlyje.

1 pav. 1 prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ tikslai ir uždaviniai

Bendrasis tikslas	Skatinti kiekvieną gyventoją realizuoti savo galimybes mokantis, kuriant, tiriant, tikslinga veikla prisilimant atsakomybę už save, valstybę ir aplinką				
	Tikslai	1.1. Skatinti mokytiis visą gyvenimą	1.2. Stiprinti tapatybę, pilietiškumą, atsakomybę ir bendradarbiavimą	1.3. Skatinti kūrybiškumą, verslumą ir lyderystę	1.4. Skatinti žinių kūrimą, sklaidą ir naudojimą
	1.1.1. Gerinti mokymosi kokybę ir prieinamumą	1.2.1. Stiprinti ir plėtoti Lietuvos piliečių ir lietuvių kilmės užsienio gyventojų nacionalinę tapatybę globalizacijos	1.3.1. Skatinti kūrybiškumą	1.4.1. Skatinti ankstyvą vaikų ir jaunimo įsitraukimą į mokslinių tyrimų ir eksperimentinės	1.5.1. Ugdyti sveikos gyvensenos
	1.1.2. Didinti švietimo prieinamumą ir paslaugų įvairovę	1.2.2. Išsaugoti ir aktualizuoti kultūros paveldą ir ugdyti	1.3.2. Skatinti dalyvavimą kultūrinėje veikloje	1.4.2. Stiprinti MTEP infrastruktūrą ir	1.5.2. Ugdyti ekologinio sąmoningumą
	1.1.3. Sukurti suaugusiųjų mokymosi sąlygas ir	1.2.3. Skatinti pilietiškumą per teisinį ir ekonominį sąmoningumą ir demokratinį aktyvumą	1.3.3. Stiprinti lyderystę, vaikų ir jaunimo verslumą ir pasirengimą darbo rinkai	1.4.3. Skatinti bendradarbiavimą	
	1.1.4. Užtikrinti veiksmingą pagalbą vertinant savo galimybes ir norus, renkantis ir valdant karjerą (mokymosi ir profesinį kelią) ir			1.4.4. Skatinti vykdyti aukščiausiojo	
				1.4.5. Skatinti tyrimų metu įgytų žinių nekomercinį	

1.1 tikslas. Skatinti mokytiis visą gyvenimą

Kokybė ir prieinamumas – vis dar svarbiausi švietimo⁵ politikos tikslai, tačiau jų siekti kol kas problematiška. Pavyzdžiui, 2009 metais atlikti tarptautiniai penkiolikmečių pasiekimų tyrimai (PISA) parodė, kad, palyginti su 2006 metais, esminės pažangos nepasiekta⁶. Dideli rezultatų skirtumai tarp mokyklų rodo, kad ne visiems vaikams prieinamas vienodai kokybiškas išsilavinimas. Šalies aukštosios mokyklos dar patrauklios Lietuvos abiturientams, tačiau mažai atvykstančių iš užsienio studentų, o tai rodo nepakankamą tarptautinį konkurencingumą.

Švietimo kokybė ir prieinamumas labai priklauso nuo modernios mokymosi infrastruktūros ir aplinkos plačiąja prasme, pedagoginio personalo kompetencijos, mokymosi

⁵ Šis tikslas apima švietimą nuo ikimokyklinio ugdymo iki antrosios pakopos studijų.

⁶ J. Dudaitė. Tarptautinio penkiolikmečių tyrimo OECD PISA 2009 rezultatai, 2010.

ir ugdymo turinio. Šioms sritims 2004–2013 metais skirtos didžiausios investicijos, jas tolygiai plėtoti numatyta ir 2014–2020 metais. Tačiau mokymosi pasiekimus ir švietimo sistemos tvarumą lemia ir kiti veiksniai, kuriems iki šiol skirta mažiau dėmesio. Viena iš šių sričių – kintanti švietimo paradigma, kuri akcentuoja mokymąsi (ne tik mokymą) ir kompetencijų / gebėjimų (ne tik žinių) įgijimą. Intensyvėjanti technologinė, ekonominė ir socialinė kaita, kintanti žmogaus veiklos aplinka ir augantis informacijos kiekis reiškia, kad ateityje gebėjimas įgyti naujų žinių ir jas pritaikyti naujomis sąlygomis taps vis reikšmingesnis. Taigi ypač daug dėmesio turėtų būti skiriama bendrųjų gebėjimų mokytis visą gyvenimą⁷ ugdymui visais švietimo lygiais. Kita problema, kurią numatoma spręsti, susijusi su netolygiomis vaikų ir jaunimo galimybėmis dalyvauti neformaliajame švietime, kuriuo sudaromomis galimybėmis ugdytis ir mokytis lieka nepasinaudojama. Maža neformaliojo ugdymo formų įvairovė ir ypač ribotas prieinamumas regionuose – svarbiausios problemos. Siekiant stiprinti švietimo kokybę, taip pat svarbu spręsti švietimo vadybos ir valdymo problemas. Tai ypač aktualu įgyvendinant didesnės mokymosi įstaigų autonomijos ir decentralizacijos principus.

Aktyvus suaugusiųjų mokymas – itin svarbi nuolatinio asmeninio tobulėjimo ir gebėjimo prisitaikyti prie kintančios darbo rinkos sąlyga. Nors 2004–2013 metais šiai sričiai skirtos didelės investicijos, mokymosi visą gyvenimą lygis (šis rodiklis atspindi 25–64 metų asmenų mokymąsi) vis dar žemas. Taigi derėtų persvarstyti, kaip buvo organizuojamas ir finansuojamas suaugusiųjų mokymas. Iki šiol naudotos suaugusiųjų mokymosi finansavimo priemonės buvo nepakankamai susietos su besimokančiojo poreikiais (todėl neskatino mokytis) ir neretai išstumdavo privačias (verslo ir gyventojų) investicijas į mokymąsi. Be to, anksčiau taikytos priemonės nepasiekdavo svarbiausių tikslinių grupių, tai yra tų, kurie niekada anksčiau nesimokė (tai apima žemesnį išsilavinimą turinčius, gyvenančius regionuose ir vyresnio amžiaus asmenis).

Siekiant investicijų į žmogiškąjį kapitalą efektyvumo, labai svarbi gyventojų įgyjamų kompetencijų atitiktis darbo rinkos paklausai. Tačiau tam kol kas nesudaryta sisteminių sąlygų. Nepaisant investicijų 2004–2006 metais, kompetencijų pasiūlos ir paklausos prognozavimo sistema išlieka fragmentiška. Todėl nei gyventojai, nei už švietimo organizavimą atsakingos institucijos neturi pakankamai informacijos apie tai, kokių gebėjimų paklausa didės ar mažės ilguoju laikotarpiu. Neišplėtotą profesinio ir mokymosi orientavimo ir konsultavimo sistema neleidžia jaunimui ir suaugusiesiems tinkamai nuspręsti, kur toliau mokytis ar siekti karjeros, atsižvelgiant į turimus gebėjimus ir ilgalaikę darbo rinkos paklausą. Neformaliojo ugdymo metu įgytų kompetencijų pripažinimo sistemos stoka mažina motyvaciją pasirinkti lanksčias mokymosi ir ugdymo formas.

⁷ Bendrieji gebėjimai mokytis visą gyvenimą apibrėžti 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijoje dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų, 2006/962/EB (OL 2006 L 394 p. 10). Jie apima: bendravimą gimtąja kalba; bendravimą užsienio kalbomis; matematinius gebėjimus ir pagrindinius gebėjimus mokslo ir technologijų srityse; skaitmeninį raštingumą; mokymąsi mokytis; socialinius ir pilietinius gebėjimus; iniciatyvumą ir verslumą; kultūrinį sąmoningumą ir raišką.

1.1.1 uždavinys. Gerinti švietimo kokybę

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama mokymosi visą gyvenimą proveržio, kuri laiduotų geresnę švietimo kokybę (tyrimai rodo, kad mokymasis skatina toliau mokytis) ir bendrųjų gebėjimų mokytis visą gyvenimą ugdymas visose švietimo grandyse. Tam būtinos kompleksinės investicijos į švietimo (nuo ikimokyklinio ugdymo iki antrosios studijų pakopos) infrastruktūrą, personalo gebėjimus, priemones, vadybą ir valdymą. Numatomos šios 1.1.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.1.1.1. modernizuoti švietimo įstaigų ir aukštųjų mokyklų infrastruktūrą, mokymosi ir ugdymo aplinką, diegti pažangias informacines ir kitas technologijas;

1.1.1.2. tobulinti pedagoginio personalo švietimo įstaigose ir aukštosiose mokyklose kvalifikaciją;

1.1.1.3. modernizuoti ugdymo, mokymo ir studijų programas ir tam pritaikyti mokymosi priemones;

1.1.1.4. stiprinti bendrųjų gebėjimų mokytis visą gyvenimą ugdymą visais švietimo lygmenimis;

1.1.1.5. modernizuoti švietimo procesų valdymą ir vadybą, stiprinti lyderystę;

1.1.1.6. pertvarkyti ir plėtoti mokymosi pasiekimų, kompetencijų, pažangos ir mokymosi rezultatų vertinimo ir įsivertinimo sistemas, integruoti ir plėtoti švietimo rezultatų vertinimo ir stebėsenos sistemas;

1.1.1.7. kurti elektroninio mokymosi priemones ir sprendimus, skirtus mokymuisi elektroninėje erdvėje.

1.1.2 uždavinys. Didinti švietimo prieinamumą ir paslaugų įvairovę

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama didinti paslaugų prieinamumą (ypač socialiai pažeidžiamoms grupėms, kaimo vietovių gyventojams) ir skatinti neiškristi iš švietimo sistemos. Tai ypač svarbu mokymosi visą gyvenimą požiūriu: tyrimai rodo, kad gerokai aktyviau mokosi tie suaugusieji, kurie turi aukštesnį išsilavinimą⁸. Todėl numatoma individualizuoti mokymosi procesą, kad jis atitiktų besimokančiojo poreikius, didinti neformaliojo švietimo prieinamumą ir stiprinti jo poveikį ugdymosi ir mokymosi procesui, didinti mokymosi (bendrojo lavinimo, profesinėse ir aukštosiose mokyklose) galimybių įvairovę ir stiprinti aukštojo mokslo tarptautiškumą. Numatomos šios 1.1.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.1.2.1. stiprinti neįgaliųjų ir kitų socialiai pažeidžiamų grupių įtrauktį į švietimo procesą;

1.1.2.2. didinti profesinio mokymo ir studijų patrauklumą biomedicinos, fizinių ir technologijų mokslų srityse;

⁸ UNESCO *Institute for Lifelong Learning, Global report on adult learning and education*, Hamburg, 2009.

1.1.2.3. skatinti aukštojo mokslo tarptautiškumą (įskaitant studentų mainų rėmimą, ypač skatinant mainus su Šiaurės ir Baltijos jūros regionų valstybėmis);

1.1.2.4. plėtoti švietimo paslaugų įvairovę (įskaitant mokymosi turinio ir proceso individualizavimą, nevyriausybinių organizacijų įtraukimą, technologijų ir menų mokymosi galimybių plėtrą);

1.1.2.5. tobulinti mokymosi paslaugų teikėjų kokybės savireguliacijos sistemą;

1.1.2.6. plėtoti vaikų ir jaunimo neformalaus ugdymosi galimybes (ypač kaimo vietovėse);

1.1.2.7. stiprinti kultūros, sporto ir švietimo įstaigų (muziejų, bibliotekų, meno veiklas vykdančių centrų ir kt.) galimybes teikti formalaus ir neformalaus ugdymo paslaugas;

1.1.2.8. stiprinti lygias galimybes dalyvauti švietimo veikloje.

1.1.3 uždavinys. Sukurti suaugusiųjų mokymosi sąlygas ir paskatas

Suaugusiųjų mokymasis – viena svarbiausių nuolatinio asmens tobulėjimo, kvalifikacijos kėlimo ir persikvalifikavimo priemonių, kuria iki šiol naudotasi netinkamai. Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama sukurti bendrą suaugusiųjų mokymosi sistemą, kuri iki šiol buvo fragmentiška. Tam būtina stiprinti mokymosi motyvaciją, didinti prieinamumą (paklausą) ir gerinti mokymosi paslaugų kokybę. Didinant mokymosi paklausą, numatoma susieti lėšas su besimokančiojo poreikiais (o ne paslaugų teikėjais ar darbovietėmis), ypač daug dėmesio skirti dirbantiems ir toms grupėms, kurios iki šiol nesimokė (socialinę atskirtį patiriantys asmenys, vyresnio amžiaus žmonės, kaimo vietovių gyventojai). Plėtojant mokymosi pasiūlą, būtina diegti neformaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemą (pavyzdžiui, *ex ante* sertifikuojančią visus paslaugų teikėjus, bet *ex post* tikrinant jų suteiktų paslaugų kokybę ir panaikinant teisę teikti tokias paslaugas nekokybiškų paslaugų teikėjams), sukurti lanksčias ir prieinamas neformalaus mokymosi priemones, skirtas kūrybiniam gebėjimams ir asmenybei visapusiškai tobulinti. Taip pat būtina užtikrinti formalaus profesinio mokymo paslaugų prieinamumą visą darbo laiką dirbantiems žmonėms, diegti lanksčias ir prieinamas mokymosi formas, sudaryti galimybę siekti kvalifikacijos dalimis. Numatomos šios 1.1.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys, skirtos mokymosi motyvacijai stiprinti:

1.1.3.1. ugdyti suaugusiųjų bendrąsias ir profesines (įskaitant darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą) kompetencijas taikant lanksčius į rinkos poreikius orientuotus suaugusiųjų mokymo (-si) finansavimo modelius (krepšeliai ir kita), gerinant žmogiškųjų išteklių kokybę;

1.1.3.2. mokyti bedarbius;

1.1.3.3. mažinti suaugusiųjų socialinę ir skaitmeninę atskirtį, didinant neformalaus švietimo galimybių (skiriant prioritetą socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, vyresnio amžiaus žmonėms, kaimo vietovių gyventojams) ir jomis naudojantis.

Numatomos šios 1.1.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys, skirtos mokymosi pasiūlai plėtoti:

1.1.3.4. stiprinti profesinio mokymo paslaugų suaugusiesiems teikėjų tinklą ir galimybes;

1.1.3.5. stiprinti suaugusiųjų neformalaus ugdymosi galimybes ir didinti patrauklumą (ypač kaimo vietovėse);

1.1.3.6. skatinti lanksčių ir kokybiškų formalaus ir neformalaus mokymosi galimybių, skirtų dirbantiems suaugusiems asmenims, įvairovę;

1.1.3.7. plėtoti pensinio amžiaus asmenų mokymosi galimybes;

1.1.3.8. tobulinti suaugusiųjų švietimo sistemos kokybę – diegti suaugusiųjų mokymo (-si) teikėjų paslaugų kokybės užtikrinimo modelius, tobulinti andragogų (dėstytojų) kvalifikaciją, skatinti su suaugusiųjų švietimu susijusių suinteresuotų subjektų bendradarbiavimą ir partnerystę;

1.1.3.9. plėtoti suaugusiųjų mokymą, skirtą kūrybiškumo ugdymui ir asmenybės tobulinimui;

1.1.3.10. didinti suaugusiųjų pameistrystės ir profesinio mokymo darbo vietose galimybių.

1.1.4 uždavinys. Užtikrinti veiksmingą pagalbą vertinant savo galimybes ir norus, renkantis ir valdant karjerą (mokymosi ir profesinį kelią) ir tobulinantis

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama užtikrinti kompetencijų pasiūlos atitiktį darbo rinkos paklausai. Tam būtina pasiekti proveržį trijose kryptyse. Pirma, būtina sukurti sistemą, teikiančią periodiškai atnaujinamą ir patikimą informaciją apie kompetencijų paklausą ir pasiūlą. Ši sistema turi atitikti skirtingų grupių (moksleivių, bedarbių ir kt.) poreikius ir padėti jiems priimti pagrįstus sprendimus dėl karjeros ir tolesnio mokymosi. Antra, siekiama stiprinti profesinio ir mokymosi orientavimo ir konsultavimo sistemą. Ji turėtų teikti individualizuotas, lengvai prieinamas, kokybiškas paslaugas. Trečia, siekiama proveržio diegiant bendro mokymosi (neformalaus) rezultatų pripažinimo sistemą. Tikimasi, kad tai skatins jaunimo dalyvavimą neformaliojo švietimo veikloje ir suaugusiųjų mokymąsi.

Numatomos šios 1.1.4 uždavinio įgyvendinimo kryptys, skirtos informacijai apie darbo rinkos tendencijas kaupti ir skleisti:

1.1.4.1. atlikti kompetencijų pasiūlos ir paklausos darbo rinkoje tyrimus ir prognozę (įskaitant vidutinės trukmės žmogiškųjų išteklių poreikio prognozes);

1.1.4.2. užtikrinti kvalifikacijų sąsają su darbo vietomis stebėsenos sistemos funkcionalumą.

Numatomos šios 1.1.4 uždavinio įgyvendinimo kryptys, skirtos profesinio ir mokymosi orientavimo ir konsultavimo sistemai plėtoti:

1.1.4.3. teikti įvairių formų karjeros paslaugas realioje ir virtualioje aplinkoje (konsultavimas, informavimas, profesinis veiklinimas – aktyvus, praktinis įvairių užimtumo sričių pažinimas);

1.1.4.4. užtikrinti karjerai planuoti ir valdyti skirtų priemonių ir informacijos (apimančios žinių apie žmogiškųjų išteklių poreikį, kompetencijų pasiūlą ir paklausą kaupimą ir sklaidą) prieinamumą;

1.1.4.5. užtikrinti karjeros paslaugoms, žmogiškiesiems ištekliams ir kompetencijoms prognozuoti skirtą infrastruktūrą.

Numatoma ši 1.1.4 uždavinio įgyvendinimo kryptis, skirta mokymosi rezultatams pripažinti – sukurti bendrą kompetencijų vertinimo ir kvalifikacijų pripažinimo sistemą (įskaitant darbinėje veikloje įgyjamų meistriškumo kvalifikacijų posistemę).

1.2 tikslas. Stiprinti tapatybę, pilietiškumą, atsakomybę ir bendradarbiavimą

Pastarąjį dešimtmetį tapo ypač akivaizdu: Lietuvos gyventojai ir užsienyje gyvenantys lietuviai vangiai įsitraukia į valstybės gyvenimą, mažas jų aktyvumas tvarkant bendruosius reikalus, menksta nacionalinės tapatybės reikšmė telkiant bendriems tikslams, kyla selektyvaus santykio su Lietuvos istorija ir kultūra, menko Lietuvos gyventojų demokratinio išprusimo problemų. Jos pasireiškia tiek makro lygmeniu (pavyzdžiui, vis mažiau gyventojų dalyvauja rinkimuose, didelė emigracija, menkas gyventojų pasitikėjimas valstybės institucijomis, menkas domėjimasis kultūra ir istorija), tiek mezo lygmeniu (pavyzdžiui, menkas bendradarbiavimas dalyvaujant visuomeninių organizacijų, judėjimų veikloje), tiek mikro lygmeniu (pavyzdžiui, mažas aktyvumas sprendžiant problemas su kaimynais, bendradarbiais ir panašiai, silpna lokalinė tapatybė ir lokalinė istorinė atmintis). Nors tai kompleksinė problema, siekiant tikslo, numatoma spręsti tris (iš daugelio) jos priežastis. Pirma, silpnai išreikšta Lietuvos gyventojų ir užsienyje gyvenančių lietuvių kultūrinė ir politinė tapatybė, trūksta tapatybės ir pilietiškumo raiškos formų ir būdų. Antra, istorinė atmintis ir kultūrinis paveldas didelei gyventojų daliai praranda aktualumą, nesiejami su svarbių šių dienų problemų sprendimu. Trečia, viešoji erdvė pernelyg nekritiškai negatyvi, neskatina produktyvaus pilietinio dalyvavimo tvarkant viešuosius reikalus.

1.2.1 uždavinys. Stiprinti ir plėtoti Lietuvos piliečių ir lietuvių kilmės užsienio gyventojų tapatybę globalizacijos sąlygomis

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama stiprinti visų gyventojų (nesvarbu, kokios tautybės) ir užsienyje gyvenančių lietuvių ryšius su Lietuvos valstybe. Taip pat siekiama stiprinti Lietuvos piliečių ir užsienyje gyvenančių lietuvių bendrą tapatybę, grįstą visumine Lietuvos istorijos ir kultūros atmintimi, šiandienos aktualia patirtimi ir bendrais ateities tikslais. Numatomos šios 1.2.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.2.1.1. skatinti užsienio lietuvių tautinės tapatybės išlaikymą ir įsitraukimą į Lietuvos gyvenimą;

1.2.1.2. skatinti tautinių mažumų įtrauktį ir integraciją, užtikrinant etninį tapatumą, dalyvavimą viešajame gyvenime ir tautinių santykių darną;

1.2.1.3. ugdyti Lietuvos piliečių istorinę savimonę, siejant Lietuvos ir kaimyninių šalių tautų istoriją, kultūrą ir savivoką;

1.2.1.4. įtvirtinti Lietuvos valstybingumo ir Europos vienijimosi „atminties vietas“ pilietinėje atmintyje.

1.2.2 uždavinys. Išsaugoti ir aktualizuoti kultūros paveldą ir ugdyti sąmoningumą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama plėsti ir atgaivinti Lietuvos gyventojų istorinę ir kultūrinę atmintį – šiuolaikinėmis priemonėmis aktualizuoti kultūros paveldą ir padaryti jį prieinamą. Daugiausia dėmesio skiriama kultūros paveldo išsaugojimui, skaitmeninimui, įvairių interaktyvių šiuolaikiškų eksponavimo ir paveldo įdabartinimo sprendimų diegimui. Numatomos šios 1.2.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.2.2.1. plėtoti dokumentinio ir kultūros paveldo prieinamumą elektroninėje erdvėje, skaitmeninti ir saugoti meno ir kultūrinio turinio produktus, kurti skaitmeniniu turiniu grindžiamas e. paslaugas ir sprendimus;

1.2.2.2. teikti paramą tradicinių amatų veikloms;

1.2.2.3. modernizuoti muziejų, bibliotekų ekspozicijas, kad jas būtų galima naudoti mokymuisi ir ugdymuisi, diegti interaktyvius kūrybinius sprendimus, pritaikyti juos įvairių socialinių ir amžiaus grupių poreikiams;

1.2.2.4. kompleksiskai tirti ir konservuoti / restauruoti kultūros paveldą (pasitelkus konservavimo / restauravimo centrus);

1.2.2.5. teikti paramą iniciatyvoms, ugdančioms tausaus lokalinės, nacionalinės ir pasaulinės reikšmės Lietuvos kultūros objektų naudojimo savimonę ir kultūrinį aktualizavimą;

1.2.2.6. teikti paramą iniciatyvoms, skatinančioms prižiūrėti, aktualizuoti ir propaguoti lokalius (kaimo, regiono) kultūrinės atminties objektus (įskaitant etnografinių kaimų atgaivinimą).

1.2.3 uždavinys. Skatinti pilietiškumą per teisinį ir ekonominį sąmoningumą ir demokratinį aktyvumą

Demokratijos kokybė priklauso nuo aktyvaus visapusiškai išsilavinusių piliečių dalyvavimo ir stiprios pilietinės visuomenės. Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama didinti Lietuvos gyventojų demokratinį išprusimą ir jų galimybes dalyvauti demokratinuose procesuose. Tam būtina plėtoti pilietiškumo raiškos kanalus ir priemones: savanorystę ir

bendruomeniškumą, sudaryti sąlygas žiniasklaidai įgyvendinti pilietinę savo misiją. Numatomos šios 1.2.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.2.3.1. skatinti analitinę teisės, ekonomikos ir demokratiųjų procesų informaciją kuriančias ir skleidžiančias žiniasklaidos priemones, mokymo programas ir iniciatyvas; remti iniciatyvas, skatinančias žiniasklaidos savireguliaciją, socialinę atsakomybę ir informacijos prieinamumo plėtrą;

1.2.3.2. remti pilietinio ugdymo iniciatyvas, skatinančias pažinti ir įtvirtinti Lietuvos valstybės ir ES demokratiuos procesus;

1.2.3.3. skatinti savanoryste ir bendruomeniniu vienijimusi grindžiamą vaikų ir jaunimo veiklą.

1.3 tikslas. Skatinti kūrybiškumą, verslumą ir lyderystę

Lietuvos gyventojų kūrybiškumo ir inovatyvumo potencialas vis dar naudojamas per mažai. Maastrichto universiteto atlikto tyrimo duomenimis, Lietuva pagal kūrybingumo klimatą ES užima 25 vietą⁹. Pernelyg didelė visuomenės dalis nedalyvauja kūrybinėje meninėje veikloje: 56 procentai Lietuvos visuomenės narių nedalyvauja jokioje su kultūra susijusioje veikloje, o ES vidurkis – 38 procentai¹⁰. Lietuvai taip pat būdingas žemas inovacijų lygis. Pavyzdžiui, pagal globalų inovacijų indeksą¹¹ Lietuva užima 40 vietą pasaulyje. Didelė jaunimo dalis nelinkusi imtis lyderystės steigiant verslą. Pavyzdžiui, 2011 m. rugsėjo 2–17 d. bendrovės RAIT atlikta 15–74 metų nuolatinių Lietuvos gyventojų apklausa parodė, kad 37 procentai jų rinkęsi samdomą darbą valstybiniame sektoriuje, o 23 procentai, galėdami laisvai pasirinkti, norėtų įkurti savo verslą arba imtis individualios veiklos¹². Todėl siekiama skatinti kūrybiškumą, dalyvavimą kultūrinėje veikloje ir stiprinti vaikų ir jaunimo lyderystę ir verslumą.

1.3.1 uždavinys. Skatinti kūrybiškumą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama ugdyti vaikų ir jaunimo kūrybiškumą taikant dvi priemonių grupes. Pirma, numatoma visapusiškai integruoti kūrybiškumo ugdymą į formalus mokymosi programas. Antra, siekiama stiprinti kūrybiškumo ugdymą neformaliojo švietimo sistemoje. Tai gali apimti: paramą tradiciniams neformalaus mokymosi paslaugų teikėjams; finansavimą jaunimo ar nevyriausybinų organizacijų kūrybinėms iniciatyvoms (pavyzdžiui,

⁹ Hollanders, H. and A. van Cruysen, „Design, Creativity and Innovation: A Scoreboard Approach“, INNO Metrics 2008 report, Brussels: European Commission, DG Enterprise, 2009.

¹⁰ Eurobarometer, „European cultural values“, Involvement in artistic activities, 2007. <http://ec.europa.eu/culture/pdf/doc958_en.pdf>.

¹¹ INSEAD, WIPO, Global Innovation Index, 2012.

<http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/analysis/rankings.cfm?vno=#CGI.SCRIPT_NAME#>

¹² RAIT, Dauguma Lietuvos gyventojų neketina pradėti savo verslo, http://www.rait.lt/index.php?mact=News.cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=100&cntnt01lang=lt_LT&cntnt01returnid=93.

skiriant mikrosubsidijas); formalaus ir neformalaus švietimo partnerystės skatinimą. Numatomos šios 1.3.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.3.1.1. remti į vaikus ir jaunimą orientuotus nacionalinio lygmens kultūros reiškinius, mokslinio ir technologinio kūrybiškumo lokalias kūrybines iniciatyvas;

1.3.1.2. pereiti prie kūrybiškumui palankių ugdymo programų ir metodų visais švietimo lygmenimis;

1.3.1.3. plėtoti priemones, skirtas įvairių lygių ugdytojų ir pedagogų kūrybiškumo kompetencijoms ugdyti;

1.3.1.4. plėtoti kūryba pagrįstas partnerystes.

1.3.2 uždavinys. Skatinti dalyvavimą kultūrinėje veikloje

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama skatinti gyventojus dalyvauti kultūrinėje veikloje, tai yra kurti kultūros paklausą ir patiems tapti kultūros reiškinių kūrėjais, rasti ir taikyti lanksčius įtraukimo į kultūrinės veiklas būdus. Tikimasi, kad tai prisidės prie gyventojų bendrojo kūrybiškumo ugdymo, didins kultūros pasiūlą ir paklausą. Numatomos šios 1.3.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.3.2.1. remti iniciatyvas, skatinančias profesionalius menininkus įsitraukti į lokalinius kultūrinius, ugdymo projektus, modernizuoti kūrybiškumo ugdymo aplinkas;

1.3.2.2. remti kultūros vartojimo ir kultūros poreikio ugdymo iniciatyvas;

1.3.2.3. remti naujoviškas socialines ir kultūrinės (įskaitant kolektyvinės kūrybos) iniciatyvas, susijusias su miestų mikrorajonuose ir regionuose gyvenančių, socialinę atskirtį patiriančių ar kitų specifinių gyventojų grupių įtraukimu į kultūros kūrimą ir sklaidą.

1.3.3 uždavinys. Stiprinti lyderystę, vaikų ir jaunimo verslumą ir pasirengimą darbo rinkai

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama stiprinti verslumo „dvasią“, tai yra skatinti verslumą tų gyventojų, kurie dar nesukūrė savo verslo. Daug dėmesio numatoma skirti vaikų ir jaunimo verslumo įgūdžių ugdymui, praktikos sistemos stiprinimui ir socialinių partnerių skatinimui dalyvauti ugdymo procese. Siekiant užtikrinti verslumo skatinimo politikos nuoseklumą, priemonės, skirtos pradedantiems verslininkams remti, numatytos prioritete „Ekonominiam augimui palanki aplinka“. Numatomos šios 1.3.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.3.3.1. kurti ir plėtoti praktikos ir pameistrų sistemą;

1.3.3.2. stiprinti bendradarbiavimo tarp socialinių partnerių ir švietimo sistemą;

1.3.3.3. diegti tęstinės horizontalias programas, skirtas verslumui ir inovaciniams gebėjimams ugdyti, visais švietimo lygiais, jas tarpusavyje integruoti;

1.3.3.4. ugdyti mokinių, studentų ir tyrėjų verslumo praktinius įgūdžius;

1.3.3.5. remti kompleksines verslumo ugdymo priemones.

1.4 tikslas. Skatinti žinių kūrimą, sklaidą ir naudojimą

Lietuvos mokslo sistemos veiklos rezultatai vis dar gerokai prastesni už ES vidurkį. Tik 6 procentai visų 2007 metais parengtų Lietuvos tyrėjų publikacijų pateko tarp 10 procentų dažniausiai pasaulyje cituojamų darbų (ES vidurkis – 10,7 procento)¹³. Tai rodo, kad būtina stiprinti Lietuvos žinių kūrimo sistemos intelektinį potencialą ir toliau modernizuoti viešąją MTEP infrastruktūrą. Ilguoju laikotarpiu šalies tyrėjų potencialas priklausys nuo to, ar tyrėjų ir mokslininkų karjera bus patraukli gambiausiam jaunimui. Šiuo metu vaikai ir jaunimas menkai domisi MTEP, didžiama stojančiųjų į aukštąsias mokyklas renkasi ne gamtos ir technologijų, o socialinius mokslus. Ne visos magistrantūros ir doktorantūros studijos atitinka aukščiausius standartus. Pavyzdžiui, 2009 metais tik 0,6 procento visų Lietuvoje studijuojančių doktorantų sudarė tyrėjai iš valstybių, ne ES narių (ES vidurkis – 19,2 procento)¹⁴.

Kurti žinias taip pat neįmanoma be tarptautinio, tarpinstitucinio ir tarpsektorinio bendradarbiavimo. Šiuo metu tarptautinis (Lietuvos ir užsienio institucijų), tarpsektorinis (verslo ir mokslo, mokslo ir meno) ir tarpinstitucinis (Lietuvos studijų ir mokslo institucijų) bendradarbiavimas plėtojamas menkai. Pavyzdžiui, 2010 metais 1 mln. šalies gyventojų teko 214 Lietuvos tyrėjų publikacijų, parengtų bendradarbiaujant su užsienio mokslininkais, o atitinkamas ES vidurkis buvo 301 publikacija. Bendradarbiavimo stoka trukdo visapusiškai integruotis į Europos tyrimų erdvę, koncentruoti turimą MTEP potencialą ir naudoti turimas žinias aktualioms verslo ir visuomenės problemoms spręsti.

Taip pat būtina užtikrinti žinių sklaidą ir naudojimą. Prioritete „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ numatoma skatinti žinių komercinimą. Tuo tarpu šis tikslas skirtas žinių sklaidai ir naudojimui nekomerciniais tikslais, aktualiausioms Lietuvos visuomenei ir žmogui problemoms spręsti.

1.4.1 uždavinys. Skatinti ankstyvą vaikų ir jaunimo įsitraukimą į MTEP veiklas

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama sukurti ilgalaikes paskatas atsinaujinti MTEP žmogiškiesiems ištekliams. Investicijos į technologijų mokymą ankstyvosiose švietimo pakopose turėtų sudominti vaikus ir jaunimą MTEP veiklomis. Tikimasi, kad tai skatins daugiau gabaus jaunimo rinktis technologijos ir gamtos mokslų sričių studijas ir tapti jaunaisiais tyrėjais. Numatomos šios 1.4.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.4.1.1. stiprinti technologijų mokymą formaliojo ir neformaliojo švietimo sistemoje;

1.4.1.2. skatinti žinių apie technologijas, inovacijas ir šių sričių profesijas sklaidą tarp mokinių.

¹³ Europos inovacijų švieslentė 2012.

¹⁴ Europos inovacijų švieslentė 2012.

1.4.2 uždavinys. Stiprinti MTEP infrastruktūrą ir žmogiškąjį kapitalą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama stiprinti MTEP sistemos pagrindus: geriau parengti jaunuosius tyrėjus, tobulinti esamus MTEP žmogiškuosius išteklius ir toliau modernizuoti tyrimų infrastruktūrą. Numatyta finansuoti tas MTEP veiklas, kuriomis siekiama kurti naujas žinias, rengti aukščiausiojo lygio tyrėjus, tačiau nenumatoma remti veiklą, susijusių su žinių komercinimu (šios priemonės numatytos prioritete „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“). Numatomos šios 1.4.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.4.2.1. plėtoti ir modernizuoti MTEP infrastruktūrą;

1.4.2.2. įgyvendinti kompleksines tyrėjų karjeros plėtros priemones (įskaitant tyrėjų iš užsienio pritraukimą);

1.4.2.3. kompleksiskai tobulinti II ir III pakopų studijas (įskaitant tarptautiškumo didinimą, aukščiausiojo lygio mokslininkų pritraukimą, privačiame sektoriuje dirbančių tyrėjų įtraukimą ir kt.).

1.4.3 uždavinys. Skatinti bendradarbiavimą plėtojant MTEP

Šis uždavinys apima mokslininkų ir tyrėjų tarptautinį, tarpinstitucinį ir tarpsektorinį bendradarbiavimą, taip pat bendradarbiavimą tarp mokslo ir verslo, mokslo ir meno, tačiau vien vykdant fundamentinius ir taikomuosius tyrimus, išskyrus naujų produktų kūrimą ar kitų su žinių komercinimu susijusių veiklų vykdymą (šios priemonės numatytos prioritete „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“). Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama diegti įvairaus lygio ir pobūdžio sinergijas, kurių paskirtis – identifikuoti aktualius žinių kūrimo laukus ir sudaryti sąlygas plėtoti kuo geresnės kokybės mokslinius tyrimus ir žinias. Numatomos šios 1.4.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.4.3.1. stiprinti tarptautinį MTEP bendradarbiavimą (įskaitant paskatas mokslo ir studijų institucijoms tapti pasaulinio lygio mokslo ir studijų centrais);

1.4.3.2. skatinti tarpsektorinį (įskaitant mokslo ir meno) ir tarpinstitucinį MTEP bendradarbiavimą (įskaitant bendradarbiavimą tarp Lietuvos regionų);

1.4.3.3. skatinti viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą vykdant mokslinius tyrimus.¹⁵

1.4.4 uždavinys. Skatinti vykdyti aukščiausiojo lygio mokslinius tyrimus

Moksliniai tyrimai, kuriais siekiama praplėsti žinojimo ribas, sudaro MTEP sistemos pamatus. Vykdam mokslinius tyrimus, tobulėja MTEP personalo kvalifikacija, o sukurtos žinios gali būti integruojamos į studijų procesą, naudojamos komerciniais ir nekomerciniais tikslais. Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama sudaryti sąlygas vykdyti aukščiausiojo lygio

¹⁵ Remiamos veiklos iki naujo produkto sukūrimo idėjos suformulavimo. Kiti plėtros etapai remiami pagal Sumanios ekonomikos prioritete numatytus uždavinius ir priemones.

mokslineis tyrimus ir didinti tyrėjų paskatas, kad jų veikla atitiktų ir pranoktų tarptautinius mokslo standartus. Numatomos šios 1.4.4 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

- 1.4.4.1. teikti paramą aukščiausiojo lygio mokslo žinių kūrimui;
- 1.4.4.2. plėtoti mokslo rezultatų vertinimo sistemą.

1.4.5 uždavinys. Skatinti tyrimų metu įgytų žinių nekomercinį naudojimą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama skatinti mokslo žinių naudojimą socialinėms, kultūrinėms ir kitoms visuomenei ir žmogui aktualioms problemoms (taip pat ir viešojo sektoriaus) spręsti (išskyrus žinių realizavimą ekonomikos plotmėje, kai žinių pagrindu sukuriami produktai – šios priemonės numatytos prioritete „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“). Taip pat siekiama skatinti kurti žinias, kurių pagrindu būtų priimami svarbūs politiniai ir administraciniai sprendimai. Numatomos šios 1.4.5 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

- 1.4.5.1. skatinti socialinę ir kultūrinę plėtrą, pasitelkus mokslinius tyrimus;
- 1.4.5.2. remti mokslinius tyrimus, skirtus valdymo ir viešajai politikai, viešajai ir privačiai partnerystei tobulinti;
- 1.4.5.3. teikti paramą mokslo rezultatams skleisti verslui ir visuomenei, MTEP rezultatams viešinti;
- 1.4.5.4. remti iniciatyvas pritaikyti ir skleisti lituanistikos mokslinių tyrimų rezultatus socialiniams ir kultūriniais poreikiams tenkinti;
- 1.4.5.5. remti iniciatyvas, skirtas mokslui populiarinti.

1.5 tikslas. Skatinti sveikatos ir gamtinės aplinkos tausojimą

Sumani visuomenė yra tausojanti visuomenė. Tačiau Lietuvos gyventojų savimonė, susijusi su savo sveikatos ir gamtos išteklių tausojimu, išlieka silpna. Gyventojai skiria nepakankamai dėmesio sveikam gyvenimo būdui. Pavyzdžiui, Eurostato duomenimis, 2010 metais tik 7 procentai Lietuvos gyventojų nurodė esantys labai geros sveikatos¹⁶. Pagal šį rodiklį Lietuvai teko 26 vieta iš 27 ES valstybių narių.

Pastaraisiais metais buvo sistemingai plėtojama aplinkos tausojimo infrastruktūra. Investuoti į šią sritį numatyta ir ateityje, įgyvendinant prioritetą „Ekonominiam augimui palanki aplinka“. Tačiau gyventojų požiūris į tvarų gamtos išteklių naudojimą keičiasi lėčiau, nei kuriama nauja infrastruktūra. Pavyzdžiui, 2007 metais atlikta Eurobarometro apklausa parodė, kad Lietuvos gyventojai perpus rečiau nei vidutiniškai ES perka aplinkai draugiškus produktus ar vengia naudoti vienkartinis daiktus, tokius kaip plastikiniai maišeliai ir pakuotės¹⁷. Tai rodo, kad būtina ugdyti gyventojų ekologinę savimonę.

¹⁶ Eurostatas, 2012.

¹⁷ Vylius Leonavičius „Lietuvos gyventojų buitinių atliekų problemos suvokimas ir rūpesčio aplinkosauga tipologija“, Kultūra ir visuomenė, Nr. 1(2), 2011.

1.5.1 uždavinys. Ugdyti sveikos gyvensenos savimonę

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama ugdyti sveiką gyvenseną pasitelkus švietimą, skatinant aktyvų gyvenimo būdą (investuojant į reikiamą infrastruktūrą), informuojant visuomenę ir skatinant jos sąmoningumą. Numatomos šios 1.5.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.5.1.1. atnaujinti ir plėtoti tolygią sveiką gyvenseną skatinančią ir viešąją infrastruktūrą (taip pat švietimo įstaigose ir aukštosiose mokyklose);

1.5.1.2. plėtoti visuomenės informavimą, švietimą ir mokymą visuomenės sveikatos temomis, stiprinti bendrą sveikatos raštingumą;

1.5.1.3. remti visą gyvenimą trunkančio sveikatos ir sveikos gyvensenos ugdymo (-si) ir mokymo (-si) iniciatyvas;

1.5.1.4. remti inovacijas, skirtas sveikai gyvensenai formuoti ir sveikatai stiprinti.

1.5.2 uždavinys. Ugdyti ekologinę savimonę

Aplinkosauginių problemų sprendimas labai priklauso nuo gyventojų elgsenos. Todėl įgyvendinant šį uždavinį, siekiama keisti visuomenės įpročius, susijusius su gamtine aplinka ir natūraliais ištekliais. Tam pasitarnautų švietimas ir informavimas, gyventojų savimonės ugdymas, sąlygų formuoti atitinkamam gyvenimo būdui sudarymas. Numatomos šios 1.5.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

1.5.2.1. remti visuomenės informavimą ir švietimą aplinkos bei gamtą tausojančio gyvenimo būdo klausimais;

1.5.2.2. įgyvendinti aplinkai palankaus gyvenimo būdo skatinimo priemones.

Prioriteto įgyvendinimo išankstinės sąlygos ir sėkmės prielaidos

Siekiant efektyviai ir sėkmingai įgyvendinti prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ tikslus ir uždavinius, būtina užtikrinti išankstinių sąlygų ir sėkmės prielaidų įgyvendinimą. Išankstinės sąlygos, be kurių negali būti įgyvendinami prioriteto tikslai ir uždaviniai:

1. Parengta išsami mokyklos nebaigusių asmenų skaičiaus mažinimo strategija pagal 2011 m. birželio 28 d. Tarybos rekomendaciją dėl politikos, kuria siekiama mažinti mokyklos nebaigusių asmenų skaičių.

2. Parengtos nacionalinės arba regioninės strategijos, skirtos tretinio išsilavinimo įsigijimui skatinti, taip pat jo kokybei ir veiksmingumui gerinti, atsižvelgiant į 2011 m. rugsėjo 20 d. Komisijos komunikatą „Europos aukštojo mokslo sistemų modernizavimo darbotvarkė“.

3. Parengta nacionalinė mokymosi visą gyvenimą politikos programa, atitinkanti ES lygmens politikos gaires.

4. Skaitmeninis augimas: nacionalinėje arba regioninėje inovacijų strategijoje, skirtoje pažangiajai specializacijai, numatytas atskiras skaitmeniniam augimui skirtas skyrius, kuriame numatoma skatinti prieinamų, kokybiškų ir sąveikių, informacinėmis ir ryšių technologijomis (IRT) grindžiamų privačiųjų ir viešųjų paslaugų paklausą, skatinti piliečius, įskaitant pažeidžiamas jų grupes, verslo ir viešojo administravimo sektorius jomis naudotis, be kitų priemonių, įgyvendinant tarpvalstybines iniciatyvas.

Sėkmės prielaidos, kurių neįgyvendinus nebus pasiekta prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ tikslų ir uždavinių įgyvendinimo norimų rezultatų, jie bus ne tokie efektyvūs:

1. Parengtos ir į formalų ir neformalų ugdymą integruotos kūrybiškumo ir jaunimo verslumo skatinimo priemonės.

2. Sumažintas profiliavimas, padidintos bendrojo ugdymo pritaikymo kiekvienam mokiniui galimybės.

3. Investicijos į MTEP skirtą infrastruktūrą per skirtingas priemones turi būti koordinuojamos siekiant išvengti dubliavimo. Užtikrinta atvira prieiga prie viešosios MTEP infrastruktūros.

4. Taikomas regioninis projektų planavimas ir projektų atrankos mechanizmai investicijoms, skirtoms:

ugdymo ir švietimo aplinkai modernizuoti, mokyklų infrastruktūrai plėtoti;

investicijoms į kultūros infrastruktūrą (ir jos pritaikymą neformaliajam ugdymuisi);

sveikatingumo ir sporto infrastruktūrai plėtoti;

neformaliajam ugdymui ir mokymuisi visą gyvenimą plėtoti savivaldybėse.

5. Sudaryta nuolatinė tarpinstitucinė koordinacinė grupė, skirta profesinio ir mokymosi orientavimo ir konsultavimo sistemos ir karjeros paslaugų plėtrai.

2 PRIORITETAS „VEIKLI IR SOLIDARI VISUOMENĖ“

Bendrasis tikslas – gerinti gyvenimo kokybę, stiprinti socialinę sanglaudą ir užtikrinti visiems lygias galimybes

Siekiant kurti sumanią visuomenę, svarbu suteikti galimybę kiekvienam žmogui realizuoti savo potencialą ir kartu kurti gerą gyvenimo kokybę. To negalima pasiekti, jeigu vyrauja didelė pajamų nelygybė, nemaža dalis gyventojų gyvena skurde ir patiria socialinę atskirtį, vyrauja didelis nedarbas, gyventojai neturi vienodų galimybių siekti geresnės sveikatos, naudotis viešosiomis socialinėmis, sveikatos apsaugos ar kultūros paslaugomis. Todėl valstybės pastangos turi būti sutelktos ties šiomis sritimis:

1. Skurdo ir socialinės atskirties prevencija ir socialinės sanglaudos stiprinimu. Rezultatyvi šeimos politika turi garantuoti kiekvienam vaikui galimybę sveikai augti ir visapusiškai vystytis, tėvams sudaryti sąlygas derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus. Socialinės įtraukties priemonės turi sudaryti galimybes atskirtį patiriančioms grupėms (nesimokančiam ir nedirbančiam jaunimui, ilgalaikiams bedarbiams, neįgaliesiems ir kitiems asmenims) grįžti į darbo rinką ir pagerinti savo gyvenimo kokybę. Taip pat svarbu tobulinti

gyventojų pajamų apsaugos sistemos rezultatyvumą, efektyvumą ir tvarumą ekonominių sukrėtimų sąlygomis.

2. Gyventojų sveikatos stiprinimu ir išsaugojimu. Senstant visuomenei, investicijos į sveikatos stiprinimą ir išsaugojimą, ligų prevenciją gali pailginti gyventojų sveiko ir produktyvaus gyvenimo trukmę be ligų, sudaryti daugiau galimybių žmonėms išlikti aktyviems visuomeniniame gyvenime ir darbo rinkoje. Kai šalies gyventojai yra sveiki ir aktyvūs ilgą laiką, tai teigiamai veikia darbo našumą, mažėja socialinė atskirtis.

3. Lygių galimybių užtikrinimu. Nevienodas viešųjų paslaugų (sveikatos, socialinių ir kitų) prieinamumas kliudo gerėti gyvenimo kokybei. Todėl būtina modernizuoti ir optimizuoti viešųjų paslaugų sistemas taip, kad jos atitiktų kintančius gyventojų poreikius ir leistų kiekvienam gyventojui, nesvarbu, kokia jo socialinė ar ekonominė padėtis, realizuoti savo potencialą.

4. Gyventojų užimtumo didinimu. Gebėjimas prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos poreikių, darbo jėgos konkurencingumas įvairiose gyvenimo ciklo stadijose ir darbo vietų kokybė yra kertiniai veiksniai, siekiant gerinti gyvenimo kokybę ir didinti socialinę sanglaudą.

5. Gyventojų gebėjimu bendrai atliepti regioninius ar vietos iššūkius. Tam būtina stiprinti bendruomenių ir nevyriausybinę organizacijų vaidmenį sprendžiant kylančias socialines, ekonomines ir kultūrinis problemas.

6. Naujų formų ir būdų, leidžiančių rezultatyviau ir efektyviau spręsti socialines problemas, paieška ir diegimu. Šiuolaikinė visuomenė susiduria ne tik su tradicinėmis socialinėmis rizikomis, tokiomis kaip senatvė, liga, nedarbas ir panašiai, kurių pagrindinė pasekmė – pajamų praradimas, todėl ir socialinės problemos nebeišsprendžiamos vien tradicinėmis socialinės apsaugos priemonėmis (socialiniu draudimu, pinigine parama ir socialine globa). Visuomenė labiau fragmentuota, socialinės problemos dažnai kompleksinės, jos skirtingai veikia įvairius asmenis, tai priklauso nuo jų gyvenimo aplinkos, patirties, vertybinių nuostatų ir panašiai. Tokioms problemoms pažinti ir spręsti reikia kūrybiško požiūrio, individualizuotų ar nedidelėms grupėms teikiamų paslaugų, atsižvelgimo į specifines sąlygas, netradicinių intervencijos metodų ir priemonių. Todėl gyvenimo kokybei gerinti, socialinei gerovei ir lygioms galimybėms užtikrinti skirtas tradicines socialinės politikos priemones būtina derinti su socialinėmis inovacijomis.

Prioritetui įgyvendinti numatyti tikslai ir uždaviniai grafiškai pavaizduoti 2 paveikslėlyje.

2 pav. 2 prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ tikslai ir uždaviniai

Bendrasis tikslas	Gerinti gyvenimo kokybę, stiprinti socialinę sanglaudą ir užtikrinti visiems lygias galimybes		
	2.1. Didinti gyventojų gerovę ir socialinę aprėptį	2.2. Didinti bendruomenių ir nevyriausybių	2.3. Didinti gyventojų kokybišką užimtumą
	2.1.1. Siekti vaiko ir šeimos gerovės, stiprinti ir saugoti visuomenės sveikatą	2.2.1. Gerinti bendruomenių veiklos sąlygas	2.3.1. Skatinti darbo jėgos paklausą kokybiškoms darbo
	2.1.2. Didinti labiausiai nuo darbo rinkos nutolusių asmenų paskatas ir galimybes dalyvauti įgyvendinant aktyvios įtraukties priemones	2.2.2. Stiprinti nevyriausybinių sektoriaus vaidmenį	2.3.2. Didinti dalyvavimą darbo rinkoje
	2.1.3. Užtikrinti gyventojų pajamų apsaugos sistemos finansinį	2.2.3. Plėtoti savanorišką veiklą ir ugdyti visuomenės socialinę	2.3.3. Užtikrinti darbo rinkos dinamiką ir įtrauktį į ją
2.1.4. Didinti viešųjų paslaugų			

2.1 tikslas. Didinti gyventojų gerovę ir socialinę aprėptį

Lietuvoje beveik trečdalis gyventojų patiria skurdo riziką, materialinius nepriteklius arba gyvena labai mažo užimtumo namų ūkiuose. Daugumos tokių gyventojų pajamos bent 7–8 kartus mažesnės už penktadalio labiausiai pasiturinčių visuomenės narių pajamas. Gyvenimas skurde kelia ir kitų pavojų, tokių kaip prasta sveikata, menkas išsilavinimas, emociniai sutrikimai, o dideli pajamų ir gyvenimo sąlygų (tiek vertikalieji, tiek teritoriniai) skirtumai skaldo visuomenę, kėsina į jos integralumą. Todėl siekiama sukurti sąlygas mažinti pajamų skirtumus, skurdą ir socialinę atskirtį, taip pat sudaryti visiems individams, šeimoms, bendruomenėms vienodas galimybes stiprinti sveikatą ir gerovę. Siekiant didesnio rezultatyvumo, būtina persvarstyti anksčiau taikytas intervencijas ir jų logiką, taikyti naujus socialinės aprėpties stiprinimo būdus ir formas. Socialines inovacijas skatina tai, kad nepaisant didelių pastangų per pastarąjį dešimtmetį spręsti socialinės sanglaudos problemas, net ir ekonominio pakilimo metais gyventojų, atsidūrusių žemiau skurdo rizikos lygio, dalis išliko stabili ir siekė 20 procentų.

2.1.1 uždavinys. Siekti vaiko ir šeimos gerovės, stiprinti ir saugoti visuomenės sveikatą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama stiprinti vaikų skurdo ir socialinės atskirties prevenciją – sudaryti visiems vaikams lygias galimybes sveikai augti ir visapusiškai vystytis, skatinti vaikus auginančias šeimas visavertiškai dalyvauti darbo rinkoje. Taip pat siekiama skatinti visuomenės sveikatinimą, teikiant prioritetą ligų, traumų ir kitų išorinių mirčių

priežasčių prevencijai, sudarant sąlygas užtikrinti gerą psichinę ir fizinę sveikatą, mažinti gyventojų sergamumą ir mirtingumą. Šiuo tikslu numatoma investuoti į ikimokyklinio ugdymo prieinamumą, plėtoti šeimoms skirtas socialines ir sveikatinimo paslaugas, plėtoti ir vykdyti tikslines visuomenės sveikatos stiprinimo ir išsaugojimo priemones, stiprinti vaiko teisių apsaugą. Numatomos šios svarbiausios 2.1.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

- 2.1.1.1. sudaryti palankias sąlygas derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus;
- 2.1.1.2. didinti vaikų priežiūros ikimokyklinių įstaigų prieinamumą;
- 2.1.1.3. sudaryti palankias sąlygas vaikui augti, stiprinti šeimą, ugdyti tėvų socialinius ir pozityvios tėvystės įgūdžius;
- 2.1.1.4. plėtoti tarpžinybines švietimo, socialinės, sveikatos ir kitų sričių priemones, užtikrinčias vaiko ir šeimos gerovę; plėtoti vaikų ir šeimų socialinę atskirtį, skurdą ir smurtą mažinančias priemones;
- 2.1.1.5. stiprinti vaiko teisių apsaugos sistemą – užtikrinti vaiko teisių apsaugą;
- 2.1.1.6. plėtoti ir vykdyti tikslines priemones, skirtas visuomenės sveikatai stiprinti ir ligų prevencijai plėtoti, specifinėms moterų ir vyrų sveikatos problemoms spręsti;
- 2.1.1.7. plėtoti ir vykdyti tikslines priemones, skatinančias sveikos mitybos įpročius, didinančias fizinį aktyvumą, sveikatą žalojančių žalingų įpročių prevenciją;
- 2.1.1.8. plėtoti sveikatą stiprinančią viešąją infrastruktūrą;
- 2.1.1.9. įgyvendinti visuomenės psichinės sveikatos stiprinimo, elgesio sutrikimų, psichikos ligų, savižudybių ir smurto prevencijos priemones;
- 2.1.1.10. plėtoti sveikatingumo ir profilaktinių sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą;
- 2.1.1.11. plėtoti socialinių sveikatinimo srities inovacijų (inovacijų pažinimo, reikšmės, supratimo ir įgyvendinimo) diegimo įgūdžius.

2.1.2 uždavinys. Didinti labiausiai nuo darbo rinkos nutolusių asmenų paskatas ir galimybes dalyvauti įgyvendinant aktyvios įtraukties priemones

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama stiprinti jaunimo ir suaugusiųjų skurdo ir socialinės atskirties prevenciją, taip skatinti pažeidžiamų visuomenės grupių (nesimokančio ir nedirbančio jaunimo, ilgalaikių bedarbių, neįgalųjų, dėl vaikų priežiūros ilgai nedirbusių asmenų, kitų ilgą laiką buvusių ekonomiškai neaktyvių asmenų) aktyvumą ir norą dirbti. Tam būtinos kompleksinės konsultavimo, motyvacijos stiprinimo ir reabilitacijos priemonės. Numatomos šios svarbiausios 2.1.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

- 2.1.2.1. plėtoti informavimo ir konsultavimo paslaugų sistemą;
- 2.1.2.2. ugdyti motyvaciją, prisitaikymo prie dalyvavimo visuomenėje iššūkių gebėjimus;
- 2.1.2.3. teikti socialinės, profesinės reabilitacijos ir kitas įtraukties veiklų paslaugas.

2.1.3 uždavinys. Užtikrinti gyventojų pajamų apsaugos sistemos finansinį stabilumą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama sukurti socialinės apsaugos sistemą, kuri gyventojams suteiktų būtinems poreikiams tenkinti reikalingų pajamų, iš dalies kompensuotų dėl socialinių rizikų prarastą darbo užmokestį. Vaikų išlaikymo išlaidos būtų solidariai pasidalytos visuomenės. Efektyvi socialinės apsaugos sistema mažintų ir skirtingų gyventojų ir jų grupių gyvenimo lygio skirtumus. Kartu sistema lanksčiai reaguotų į ekonominės šalies būklės pokyčius, būtų finansiškai tvari net ir per finansines krizes. Numatomos šios svarbiausios 2.1.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

2.1.3.1. didinti gyventojų suinteresuotumą ir galimybes užsitikrinti ateities socialines garantijas sau ir savo šeimos nariams;

2.1.3.2. siekti tvarios ir kompleksiškos socialinės apsaugos sistemos, garantuojančios adekvačią apsaugą įvairiais gyvenimo tarpsniais;

2.1.3.3. užtikrinti socialinio draudimo sistemos tvarumą ir sukurti finansinį rezervą, apsaugantį ją nuo makroekonominių pokyčių;

2.1.3.4. užtikrinti paramos šeimai sistemą, sudarančią palankesnes vaikų ugdymo ir priežiūros sąlygas;

2.1.3.5. tobulinti minimalių pajamų užtikrinimo sistemą;

2.1.3.6. sukurti gyventojų pajamų stebėsenos sistemą.

2.1.4 uždavinys. Didinti viešųjų paslaugų prieinamumą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama tolygios socialinių, sveikatos, kultūros ir kitų viešųjų paslaugų sistemų plėtros. Taip užtikrinama gyventojų skurdo ir socialinės atskirties prevencija, stiprinama socialinė sanglauda. Uždavinį siekiama įgyvendinti plėtojant ir renovuojant viešųjų paslaugų infrastruktūrą, tobulinant veikiančias paslaugų sistemas, jų darbuotojų kvalifikaciją, įtraukiant paslaugų vartotojus ir nevyriausybinį sektorių į sprendimų priėmimą ir paslaugų teikimą ir kitomis priemonėmis. Numatomos šios svarbiausios 2.1.4 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

2.1.4.1. didinti viešųjų paslaugų infrastruktūros prieinamumą pagal universalus dizaino principą;

2.1.4.2. didinti būsto prieinamumą pažeidžiamoms gyventojų grupėms, labiau jį pritaikyti neįgaliesiems ir pagyvenusiems asmenims;

2.1.4.3. plėtoti ir modernizuoti socialinių paslaugų, švietimo, sveikatos, transporto ir kitų viešųjų paslaugų infrastruktūrą;

2.1.4.4. optimizuoti viešųjų erdvių tinklą;

2.1.4.5. didinti socialinių paslaugų prieinamumą socialiai pažeidžiamų grupių asmenims ir gerinti socialinio darbo su jais kokybę;

2.1.4.6. įgyvendinti socialinės atskirties mažinimo tikslines prevencijos priemones;

- 2.1.4.7. tobulinti viešąsias paslaugas teikiančių specialistų kvalifikaciją;
- 2.1.4.8. didinti viešųjų paslaugų vartotojų ir pacientų teises;
- 2.1.4.9. stiprinti sveikatos priežiūros sistemą – diegti ir plėtoti informacines ir ryšių technologijas (IRT);
- 2.1.4.10. diegti naujus ir plėtoti efektyvius sveikatos priežiūros paslaugų teikimo modelius ir sprendimus (slauga namuose, mobiliosios paslaugos, atvejo vadybos principo taikymas pirminės sveikatos priežiūros grandyje ir panašiai);
- 2.1.4.11. plėtoti sociokultūrinės paslaugas, mažinančias socialinę atskirtį bendruomenėse (ypač daug dėmesio skirti romų bendruomenei);
- 2.1.4.12. optimizuoti ir modernizuoti kultūros įstaigų (kultūros centrų, muziejų, bibliotekų ir kitų) fizinę ir informacinę infrastruktūrą ir valdymą, taip didinti paslaugų prieinamumą ir skatinti visuomenės dalyvavimą kultūros procesuose;
- 2.1.4.13. pritaikyti netradicines erdves kultūros paslaugoms teikti regionuose ir formuoti alternatyvias miestų mikrorajonų kultūrinės erdves, plėsti kūrybinių klasterių fizinę ir informacinę infrastruktūrą miestuose, kurti (plėtoti) tęstines (tradicines) programas, iniciatyvas skirtingų generacijų tikslinėms grupėms;
- 2.1.4.14. tobulinti viešojo saugumo paslaugų infrastruktūrą;
- 2.1.4.15. užtikrinti policijos įstaigų ir teritorinių padalinių teikiamų viešųjų paslaugų kokybę ir prieinamumą, taip gerinti piliečių aptarnavimo sąlygas ir darbuotojų darbo sąlygas.

2.2 tikslas. Didinti bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų vaidmenį

Valstybė užtikrina tas gyvenimo kokybės, socialinės gerovės ir lygių galimybių sąlygas, kurių gyventojai nesusikuria patys savo ekonominės veiklos priemonėmis. Tačiau valstybės institucijos savo paslaugas veiksmingiau planuoja ir teikia, kai šiuose procesuose dalyvauja neformalios gyventojų grupės ir nevyriausybines organizacijos (toliau – NVO). Ypač reikšmingas gyventojų telkimas vietiniu lygmeniu ir artimiausioje gyvenamojoje aplinkoje, nuo kurios labiausiai priklauso daugelis gyvenimo kokybės veiksnių. Lietuvoje jau veikia nemažai bendruomeninių ir kitų NVO, nors jų tankis ir daromas poveikis visuomenėje dar nepakankamas. Tūkstančiai didesnių ir mažesnių NVO veikia socialinės pagalbos, sveikatos apsaugos, kultūros, švietimo, aplinkosaugos ir kitose srityse, atstovauja įvairių visuomenės grupių interesams, dalyvauja viešojoje politikoje. Svarbu, kad pilietinių organizacijų entuziazmas galėtų būti realizuotas, kad jų veikla būtų veiksminga, papildytų ir tikslintų valstybės institucijų veiklą, artintų ją prie gyventojų (ypač silpnesnių ir socialiai pažeidžiamų) poreikių. Todėl bendruomenių ir NVO veiksmingumo ir veiklos efektyvumo didinimas – vienas iš prioritetinių tikslų.

2.2.1 uždavinys. Gerinti bendruomenių veiklos sąlygas

Kitų šalių ir Lietuvos patirtis rodo, kad bendruomenės kultūrinės ir socialinės vietos problemas neretai sprendžia gerokai efektyviau nei valstybės institucijos. Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama skatinti bendruomenes dalyvauti sprendžiant vietos reikalus ir teikti veiksmingą pagalbą pažeidžiamoms visuomenės grupėms, aktyvinti gyventojus, organizuoti visuomeninį gyvenimą, spręsti socialines ir aplinkos problemas, integruoti socialinėje atskirtyje esančius gyventojus. Tam būtina plėtoti pagalbos bendruomenių veiklai, vietos plėtros strategijų kūrimui ir įgyvendinimui priemones, sudarančias sąlygas spręsti lėšų naudojimo viešiesiems poreikiams tenkinti klausimus. Numatomos šios svarbiausios 2.2.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

2.2.1.1. sukurti sąlygas ir palaikyti mechanizmus, skatinančius bendruomeninių organizacijų plėtrą (teisinės sąlygos, geroji patirtis, mentorystė, finansavimas ir kita);

2.2.1.2. gerinti sąlygas teikti bendruomenių iniciatyvas ir joms dalyvauti sprendžiant vietos reikalus;

2.2.1.3. remti bendruomenių iniciatyvas, skirtas vietos plėtros strategijoms įgyvendinti, vietos socialinėms, visuomenės sveikatos, ekonominėms ar kultūrinėms problemoms spręsti;

2.2.1.4. teikti paramą bendruomenėms, užtikrinančioms veiksmingą pagalbą socialiai pažeidžiamoms grupėms ir jų įtraukimą į bendruomenės gyvenimą;

2.2.1.5. įtraukti vietos bendruomenes ir privačių kultūros paveldo objektų savininkus į kultūros paveldo objektų priežiūrą, tvarkymą ir efektyvų pritaikymą kultūrinėms ir socialinėms reikmėms;

2.2.1.6. remti mažąsias iniciatyvas – nedidelės apimties projektus, skirtus bendruomeninei lyderystei ugdyti;

2.2.1.7. remti visuomeninių organizacijų iniciatyvas ir bendradarbiavimą su kultūros įstaigomis.

2.2.2 uždavinys. Stiprinti nevyriausybinių sektoriaus vaidmenį

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama skatinti pilietinės visuomenės plėtrą, aktyvų gyventojų dalyvavimą organizuotoje veikloje. Tam būtina stiprinti NVO vaidmenį efektyviai sprendžiant visuomenės problemas, teikiant daugiau kokybiškesnių viešųjų paslaugų, profesionaliai atstovaujant piliečių ir nevyriausybinių sektoriaus interesams šalies ir tarptautiniu lygmenimis. Uždavinį numatoma įgyvendinti tobulinant NVO veiklos teisinį reglamentavimą, NVO veiklos finansavimo mechanizmus, plėtojant NVO ir viešųjų institucijų bendradarbiavimą. Numatomos šios svarbiausios 2.2.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

2.2.2.1. gerinti NVO galimybes dalyvauti viešojoje politikoje (išorinė aplinka, dalyvavimas tarptautiniu lygmeniu, gebėjimai, veiklos finansavimas);

- 2.2.2.2. gerinti sąlygas NVO teikti viešąsias paslaugas ir vykdyti prevencines veiklas (teisinis reguliavimas, kompetencijos, finansavimas);
- 2.2.2.3. stiprinti NVO institucinius gebėjimus;
- 2.2.2.4. stiprinti NVO savireguliaciją;
- 2.2.2.5. plėtoti bendruomeninei ir NVO veiklai tinkamą infrastruktūrą;
- 2.2.2.6. skatinti ir plėtoti NVO kuriamas socialines inovacijas (socialinis verslumas, socialiniai klasteriai).

2.2.3 uždavinys. Plėtoti savanorišką veiklą ir ugdyti visuomenės socialinę atsakomybę

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama, kad gyventojai būtų veiklesni, aktyviau dalyvautų savanoriškoje veikloje, būtų išplėtos savanoriškos veiklos viešajame ir nevyriausybiname sektoriuose galimybės, sustiprinti organizacijų gebėjimai pasitelkti savanorius. Uždavinį numatoma įgyvendinti propaguojant savanorystę ir kuriant savanoriškai veiklai palankias sąlygas. Numatomos šios svarbiausios 2.2.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

- 2.2.3.1. ugdyti visuomenės teigiamas socialinės atsakomybės nuostatas;
- 2.2.3.2. didinti savanoriškos veiklos žinomumą;
- 2.2.3.3. sudaryti finansines ir organizacines sąlygas plėtoti savanorystę atskiruose viešosios politikos sektoriuose;
- 2.2.3.4. plėtoti savanorišką veiklą regionuose;
- 2.2.3.5. stiprinti savanorišką veiklą plėtojančių organizacijų bendradarbiavimą (geroji patirtis, naujos formos).

2.3 tikslas. Didinti gyventojų kokybišką užimtumą

Efektyvus žmogiškųjų išteklių potencialo naudojimas, darbingų gyventojų kokybiškas užimtumas yra visos visuomenės gerovės ir pagalbos negalintiems pakankamai užsidirbti pagrindas. Kokybišku užimtumu laikomas darbas, kuris atitinka asmens pajėgumą, sudaro galimybes jam tobulėti ir kartu užtikrina adekvačias pajamas, kurių pakanka ne tik elementariems poreikiams patenkinti, bet ir dalyvauti visuomeninėje ir kultūrinėje veikloje, profesiskai tobulėti. Tačiau 2011 metais nedarbas siekė 15,4 procento, o bendras užimtumo (15–64 metų asmenų) lygis – 60,7 procento¹⁸. Tai lėmė tiek ekonominė krizė, tiek struktūrinės problemos: didelė šešėlinės ekonomikos dalis, menkai suderintos socialinės apsaugos ir paskatų ieškoti darbo ugdymo priemonės, prasta darbo vietų kokybė ir gyventojų gebėjimų neatitiktis darbo rinkos poreikiams. Siekiant efektyviai spręsti šias problemas, būtina derinti šio tikslo uždavinių įgyvendinimą su krypties „Sumani ekonomika“ prioritetų tikslais ir uždaviniais ir 1 prioriteto 1.1 tikslo „Skatinti mokytis visą gyvenimą“ uždaviniais, kuriuos įgyvendinant bus siekiama užtikrinti darbo jėgos kvalifikacijos atitiktį darbo rinkos poreikiams, padėti darbuotojams ir įmonėms prisitaikyti prie rinkos pokyčių.

¹⁸ Lietuvos statistikos departamento duomenys.

2.3.1 uždavinys. Skatinti darbo jėgos paklausą kokybiškoms darbo vietoms

Galimybės įsidarbinti geromis sąlygomis ir uždirbti oriai gyventi pakankamą darbo užmokestį turėtų prisidėti prie migracijos prevencijos ir socialinės sanglaudos didinimo. Todėl, įgyvendinant šį uždavinį, siekiama didinti darbo jėgos paklausą, mažinti „šešėlinės“ darbo rinkos apimtį ir skatinti darbdavius užtikrinti darbo vietų kokybę. Numatomos šios svarbiausios 2.3.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

2.3.1.1. skatinti kurti darbo vietas tradiciniuose ekonomikos sektoriuose, remiant darbo jėgos paklausą;

2.3.1.2. panaudoti augančių sektorių (ekologiškų ekonomikos, sveikatos apsaugos ir socialinės priežiūros, informacinių ir ryšių technologijų (IRT) sektorių) darbo vietų kūrimo potencialą;

2.3.1.3. skatinti darbo vietų kūrimą didelio nedarbo teritorijose;

2.3.1.4. skatinti savarankišką darbą asmenų, kurie ieško darbo ir pasiryžę pradėti ir plėtoti naują verslą;

2.3.1.5. nedeklaruojamą darbą paversti oficialiai įteisintu darbu – padėti nedeklaruotiems darbuotojams integruotis į darbo rinką;

2.3.1.6. siekti darbo vietų saugos ir kokybės, stiprinti profesinės sveikatos priežiūrą įmonėse ir įstaigose.

2.3.2 uždavinys. Didinti dalyvavimą darbo rinkoje

Norint naudoti visų gyventojų potencialą ir sudaryti galimybes užsidirbti lėšų pragyventi, įgyvendinant šį uždavinį, siekiama į darbo rinką įtraukti ir joje išlaikyti daugiau gyventojų. Uždavinį numatoma įgyvendinti taikant aktyvias darbo rinkos politikos priemones, ypač plečiant naujo starto galimybes jauniems nedirbantiems asmenims ir ilgalaikiams bedarbiams, dėl vaikų priežiūros ir šeimos narių globos ilgai nedirbusiems asmenims. Numatomos šios svarbiausios 2.3.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

2.3.2.1. sudaryti galimybes įsidarbinti bedarbiams ir neaktyviems asmenims;

2.3.2.2. skatinti tvarią jaunimo integraciją į darbo rinką;

2.3.2.3. užtikrinti moterų ir vyrų lygybę darbo rinkoje, didinti šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimo galimybes;

2.3.2.4. įgyvendinti iniciatyvas, susijusias su aktyviu ir sveiku senėjimu, skatinti vyresnio amžiaus asmenis išlikti darbo rinkoje;

2.3.2.5. vykdyti nedarbo prevenciją, iš anksto numačius ekonominį restruktūrizavimą.

2.3.3 uždavinys. Užtikrinti darbo rinkos dinamiką ir įtraukti į ją

Įgyvendinant šį uždavinį, pirmiausia siekiama didinti darbo išteklių judumą darbo rinkoje, ypač daug dėmesio skirti vidaus lankstumo, darbo sutarčių įvairovės, darbo keitimo patrauklumo, abipusės atsakomybės ir tinkamų sutartinių santykių užtikrinimui. Tai turėtų

prisidėti prie didesnio darbo rinkos efektyvumo, greitesnio ekonomikos restruktūrizavimo ir perėjimo prie aukštesnės pridėtinės vertės kūrimo, struktūrinio nedarbo problemos sprendimo. Uždavinį numatoma įgyvendinti tobulinant teisinį darbo reglamentavimą, plečiant užimtumo lankstumą viešajame sektoriuje, propaguojant darbo rinkos lankstumo naudą gyventojams ir darbdaviams. Numatomos šios svarbiausios 2.3.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

- 2.3.3.1. tobulinti darbo rinkos (dinamikos ir įtraukties į ją) monitoringo sistemą;
- 2.3.3.2. gerinti darbo rinkos vidinį ir išorinį lankstumą, plėtojant socialinį dialogą;
- 2.3.3.3. plėtoti užimtumo politikos įgyvendinimo partnerystę tarp viešojo, privataus ir trečiojo sektorių, teritorinio lygmens partnerystę (teritoriniai užimtumo paktai);
- 2.3.3.4. gerinti darbo rinkos institucijų teikiamų paslaugų kokybę ir veiklos efektyvumą.

Prioriteto įgyvendinimo išankstinės sąlygos ir sėkmės prielaidos

Siekiant efektyviai ir sėkmingai įgyvendinti prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ tikslus ir uždavinius, būtina užtikrinti išankstinių sąlygų ir sėkmės prielaidų įgyvendinimą. Nustatomos šios išankstinės sąlygos, be kurių negali būti įgyvendinami prioriteto tikslai ir uždaviniai:

1. Sukurta ir įgyvendinama aktyvi darbo rinkos politika, atitinkanti Užimtumo gaires¹⁹ ir valstybių narių ir ES Bendrąsias ekonominės politikos gaires²⁰ (ši sąlyga įgyvendinama NRD prioritetinės veiksmų krypties „Dalyvavimo darbo rinkoje didinimas bei įdarbinimo rėmimas, visų pirma jaunimo“ priemonėmis).

2. Parengta išsami paramos teikimo naujoms įmonėms strategija (angl. – *start-up*), atitinkanti Smulkiojo verslo aktą²¹, Užimtumo gaires ir valstybių narių ir ES Bendrąsias ekonominės politikos gaires (ši sąlyga įgyvendinama NRD prioritetinės veiksmų krypties „Aplinkos verslui, savarankiškam darbui ir naujų darbo vietų kūrimui gerinimas“ reguliacinėmis priemonėmis).

3. Modernizuojamos ir sustiprinamos darbo rinkos institucijos, atsižvelgiant į Užimtumo gaires (ši sąlyga įgyvendinama NRD prioritetinės veiksmų krypties „Darbo rinkos institucijų veiklos aprėpties ir efektyvumo didinimas“ priemonėmis; daug dėmesio skiriama Lietuvos darbo biržos ir teritorinių darbo biržų sistemai).

4. Sudarytos sąlygos darbuotojams, įmonėms ir verslininkams prisitaikyti prie pokyčių, tai yra sukurtos politikos / priemonės, kurių paskirtis – numatyti ir valdyti struktūrinius pokyčius (ši sąlyga įgyvendinama NRD prioritetinės veiksmų krypties „Gebėjimų ir kompetencijos paklausos ir pasiūlos neatitikimo mažinimas“ reguliacinėmis

¹⁹ Patvirtinta 2012 m. balandžio 26 d. Tarybos sprendimu 2012/238/ES dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių (OL 2012 L 119, p. 47).

²⁰ Patvirtinta 2010 m. liepos 13 d. Tarybos rekomendacija 2010/410/ES dėl bendrų valstybių narių ir Sąjungos ekonominės politikos gairių (OL 2010 L 191, p. 28).

²¹ Patvirtinta Europos Komisijos 2008 m. birželio 25 dieną.

priemonėmis, pavyzdžiui, vidutinės trukmės žmogiškųjų išteklių poreikio prognozavimo sistemos sukūrimas).

5. Sukurta ir įgyvendinama aktyvaus senėjimo politika, atitinkanti Užimtumo gaires.

6. Parengta nacionalinė sveikatos strategija, kurios paskirtis – užtikrinti galimybes naudotis kokybiškais sveikatos paslaugomis ir ekonominę sveikatos sistemos tvarumą.

7. Parengta nacionalinė skurdo mažinimo strategija (pagrindiniai skurdo ir socialinės atskirties mažinimo tikslai ir veiksmų kryptys nurodyti NRD 6.1 dalyje „Užimtumo didinimas“ ir 6.2 dalyje „Socialinės atskirties mažinimas“).

Nustatomos šios sėkmės prielaidos, kurių neįgyvendinus nebus pasiekta prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ tikslų ir uždavinių įgyvendinimo norimų rezultatų, jie bus ne tokie efektyvūs:

1. Modernizuojant viešąją infrastruktūrą, taikomas universalus dizaino principas.

2. Sukurti socialinių inovacijų teisinio reguliavimo ir finansavimo mechanizmai.

3. Suformuota socialinių inovatorių tinklaveika nacionaliniu ir tarptautiniu mastu, sustiprinti administraciniai gebėjimai.

4. Atlikta viešųjų socialinių, sveikatos priežiūros, užimtumo paslaugų infrastruktūros inventorizacija ir remiantis ja nustatytos tolesnės viešųjų paslaugų tinklo optimizavimo galimybės. Baigta daugiafunkčių centrų (teikiančių įvairias paslaugas vienoje vietoje) plėtra.

5. Nustatyti socialinių, sveikatos priežiūros, užimtumo viešųjų paslaugų teikimo kokybės standartai ir rodikliai, vykdomi vartotojų pasitenkinimo paslaugomis tyrimai.

6. Sukurta socialinių išmokų veiksmingumo ir efektyvumo monitoringo sistema.

7. Patikslinti renkami statistiniai skurdo rodikliai, atskirai nurodant ilgalaikio ir trumpalaikio skurdo rodiklius, vykdomas skurdo paplitimo monitoringas ir skurstančiųjų gyvenimo būdo tyrimai.

8. Taikomas regioninis projektų planavimas ir projektų atrankos mechanizmai šioms investicijoms į:

savivaldybių ikimokyklinio ugdymo, švietimo, pirminės asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų, kultūros ir kompleksinių paslaugų infrastruktūros plėtrą, modernizavimą, prieinamumo ir kokybės didinimą, būsto (socialinio) pritaikymą. Visoms šioms investicijoms taikytinas universalus dizaino principas;

pirminės asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros specialistų kvalifikacijos tobulinimą ir mokymą;

tikslinių priemonių, skirtų visuomenės sveikatai stiprinti, ligų, traumų ir kitų išorinių mirčių priežasčių prevencijai vykdyti, plėtojimą ir įgyvendinimą;

tikslinių priemonių, skatinančių sveikos mitybos įpročius, didinančių fizinį aktyvumą, sveikatą žalojančių įpročių prevenciją, plėtojimą ir įgyvendinimą;

tolygios sveiką gyvenimą skatinančios ir sveikatą palaikančios viešosios infrastruktūros sukūrimą ir atnaujinimą, gyventi ir judėti patogios aplinkos ir pritaikytos infrastruktūros sukūrimą;

bendruomenių, vietos valdžios ir verslo partneryste pagrįstas vietos plėtros strategijas, kitas vietos bendruomenių ir savivaldybių bendradarbiavimo formas, siekiant bendrų tikslų; teikiant paramą bendruomenių ir NVO veiklai reikalingos infrastruktūros plėtrai (pritaikymui).

3 PRIORITETAS „EKONOMINIAM AUGIMUI PALANKI APLINKA“

Bendrasis tikslas – sukurti augimui ir konkurencingumui palankias aplinkos sąlygas

Ilgalaikis, tvarus ir darbo vietas kuriantis šalies ekonominis augimas ir aukštas šalies verslo konkurencingumas įmanomas tik išmokus prisitaikyti prie pasaulinių ekonominių ir finansinių procesų ir juos numatyti, naudojant visuomenės kūrybinį ir verslumo potencialą, sukūrus tvarią ir efektyvią ekonominę infrastruktūrą, skatinant privataus sektoriaus dalyvavimą kuriant infrastruktūrą, naikinant biurokratinius apribojimus, šalinant ydingas plėtrą ribojančias nuostatas, sudarant sąlygas kuriamiems naujiems ir plėtojamiems verslams naudotis reikiama finansiniais ir kitais ištekliais. Ekonominis augimas nebus tvarus, o verslo konkurencingumas – aukštas, jeigu nebus užtikrinama tolygi visų šalies vietovių ir regionų ekonominė plėtra ir naudojami jų ekonominiai pajėgumai. Todėl esminės ilgalaikio, tvaraus ir darbo vietas kuriančio ekonominio augimo ir aukšto šalies verslo konkurencingumo prielaidos ir valstybės investicijų kryptys yra:

Verslumą skatinančios ir verslo plėtrai palankios sąlygos. Ekonominis šalies augimas ir aukštas verslo įmonių konkurencingumas nebus įmanomi be verslui palankios reguliacinės, mokesčių ir konkurencijos aplinkos. Ribojantis, perteklinis, neracionalus ar sudėtingas reguliavimas sudaro nepalankias sąlygas kurti ir plėtoti verslą, sukuria administracinę našą ir didina prisitaikymo prie aplinkos pokyčių išlaidas. Atvirai konkurencijai palankus verslo reglamentavimas didintų verslo konkurencingumą ne tik šalies viduje, bet ir išorėje. Užtikrinus augimui palankią reguliacinę ir mokesčių aplinką, būtų sudarytos palankesnės sąžiningos konkurencijos ir kainų vartotojams mažėjimo energetikos ir kituose sektoriuose sąlygos. Lietuvos visuomenei būdinga kūrybiškumo ir verslumo įgūdžių stoka, rizikos ir atsakomybės baimė. Naujo verslo pradžios ir esamo plėtros sąlygos šalyje taip pat gana ribotos. Dėl to steigiama palyginti mažai įmonių, į kurias pritraukiama nedaug privačių ir tiesioginių užsienio investicijų (toliau – TUI). Siekiant ekonominio augimo, būtina formuoti palankią viešąją nuomonę apie verslą ir verslumą, vykdyti verslą skatinančias iniciatyvas, teikti pagalbą verslo pradžiai ir didinti verslo paslaugų ir finansinių išteklių prieinamumą pradedantiesiems verslą. Taip pat būtinos valstybės investicijos plėtojant privačioms ir tiesioginėms investicijoms reikalingą infrastruktūrą, vykdant investicijų pritraukimo iniciatyvas ir teikiant finansines paskatas investuotojų projektams.

Tvari ir efektyvi ekonominė infrastruktūra būtina augimui ir konkurencingumui palankioms aplinkos sąlygoms kurti. Šalies ekonominės infrastruktūros plėtra nevienoda: pavyzdžiui, kelių tinklas išplėtotas ganėtinai, tačiau neišplėtotas viešasis transportas. Be to, šalies ekonominė infrastruktūra netvari. Atsižvelgiant į didėjančias žaliavų ir energijos išteklių kainas, kitų šalių pažangą šioje srityje ir „žaliosios“ pramonės teikiamus energijos taupymo, palankaus įvaizdžio, rinkų plėtros ir kitus ekonominius ir socialinius privalumus, būtinos investicijos į darnų šalies išteklių naudojimą. Šaliai disponuojant ribotais finansiniais ištekliais, investicijos į infrastruktūrą turi maksimaliai prisidėti prie ekonominio augimo šalies regionuose ir visuomenės gerovės. Jos neturėtų tapti finansine našta ateityje. Taip pat būtina užtikrinti, kad infrastruktūra, sukurta ES ir valstybės lėšomis, neiškreiptų konkurencijos atitinkamose rinkose. Siekiant užtikrinti viešųjų investicijų efektyvumą ir tvarumą, kuo labiau sumažinti viešųjų investicijų į sukurtos infrastruktūros modernizavimą poreikį ilguoju laikotarpiu, turėtų būti kuriamos paskatos pritraukti privatų kapitalą į ekonominės infrastruktūros kūrimą.

Racionalus gamtos išteklių naudojimas. Siekiant užtikrinti tvarų ir neigiamo poveikio aplinkai nedarantį ekonominį augimą, būtina suderinti aplinkosaugos, ekonominės ir socialinės plėtros interesus. Darnus energetikos, gyvosios ir negyvosios gamtos išteklių naudojimas, aplinkos sektoriaus komunalinių paslaugų kokybės užtikrinimas, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimas prisideda prie gyvenimo kokybės gerinimo ir verslo konkurencingumo didinimo.

Teritorinė sanglauda. Lietuvos ekonominį augimą riboja didėjantys sostinės ir kitų šalies miestų plėtros netolygumai. Viena to priežasčių – per mažai naudojamos miestų ekonominiu potencialu. Rengiant miestų plėtros planus, per menkai atsižvelgta į kintančias miestų demografines ir socialines-ekonominės tendencijas. Miestų problemos dažnai sprendžiamos stichiškai, deramai nekoordinuojant atskirų savivaldybių veiksmų ir netausojant esamų išteklių. Miestai yra šalies plėtros variklis – juose didžiausias augimo, inovacijų ir darbo vietų kūrimo potencialas, tačiau ir opiausios aplinkosaugos, transporto, užimtumo, socialinės atskirties ir skurdo problemos. Todėl, norint visoje šalies teritorijoje siekti vienodų ekonominės aplinkos standartų, būtinos valstybės investicijos į šalies miestų kompleksinę infrastruktūros modernizavimą, kiekvieno miesto specifinių su ekonomine aplinka susijusių problemų sprendimą.

Prioritetui įgyvendinti numatyti tikslai ir uždaviniai grafiškai pavaizduoti 3 paveikslėlyje.

3 pav. 3 prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ tikslai ir uždaviniai

Bendrasis Tikslai	Sukurti augimui ir konkurencingumui palankias aplinkos sąlygas			
	3.1. Sukurti palankias verslumo ir darnios verslo plėtros sąlygas	3.2. Sukurti tvirtą ir efektyvią ekonominę infrastruktūrą	3.3. Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti	3.4. Didinti teritorinę sanglaudą regionuose
Uždaviniai	3.1.1. Užtikrinti augimui palankią reguliacinę aplinką	3.2.1. Plėtoti modernią transporto infrastruktūrą ir	3.3.1. Tausoti gamtos išteklius, išsuaugti biologinę	3.4.1. Spręsti tikslinėms teritorijoms (gyvenamosioms vietovėms) būdingas problemas – didinti jų konkurencingumą ir gyvenamosios vietos patrauklumą, skatinti jų ekonomikos augimą
	3.1.2. Skatinti verslumą ir verslo plėtrą, įskaitant tiesiogines užsienio	3.2.2. Kurti pažangią ir saugią informacinių ir ryšių technologijų (IRT)	3.3.2. Užtikrinti darnų energijos išteklių naudojimą	
	3.1.3. Diegti darnaus	3.2.3. Plėtoti energetikos	3.3.3. Tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo	3.4.2. Gerinti kaimo vietovių gyvenamąją aplinką (kompleksinis kaimo vietovių vystymas ir plėtra)
		3.2.4. Plėtoti turizmo infrastruktūrą, įskaitant		

3.1 tikslas. Sukurti palankias verslumo ir darnios verslo plėtros sąlygas

Įgyvendinant šį tikslą, siekiama pagerinti Lietuvos verslo kūrimo ir plėtros rodiklius, taigi spręsti 3 esmines problemas.

Pirma, ekonominiam augimui ir konkurencingumui užtikrinti būtina tobulinti verslui palankią reguliacinę aplinką. Esant didelei mokesčių ir teisinio reguliavimo naštai (ypač kai našta didesnė nei kaimyninėse šalyse) verslumo lygis šalyje niekada nebus itin aukštas. Siekiant mažinti energetikos ir kitų sektorių paslaugų kainas vartotojams, svarbu sukurti sąžiningai konkurencijai palankią aplinką. Prie augimui palankios aplinkos kūrimo efektyviai prisidėtų ir sąžininga konkurencija pagrįstų viešųjų pirkimų skatinimas, efektyvios verslo priežiūros sistemos sukūrimas.

Antra, Lietuvoje šiuo metu per menkai skatinamas verslumas ir verslo plėtra, skiriama per mažai išteklių teigiamai viešajai nuomonei apie verslą formuoti. Menką šalies gyventojų verslumą ir ribotą verslo plėtrą lemia ir nepalanki reguliacinė, mokestinė ir konkurencijos aplinka, ribotas finansavimo prieinamumas tiek pradėtam naujam, tiek esamam verslui plėtoti. Tarptautiniai tyrimai rodo, kad pagal apmokestinimo aprėpties ir efektyvumo rodiklį, finansinių paslaugų naudingumą ir finansinių šaltinių įvairumo kriterijų Lietuva yra 22 vietoje, o pagal finansinių paslaugų įperkumą – 19 vietoje ES. Esant menkam šalies gyventojų verslumui ir nepalankioms verslui sąlygoms, Lietuvoje įkuriama palyginti mažai įmonių – pagal tai, kiek procentų visų įmonių sudaro naujos įmonės, Lietuva užima 18 vietą ES. Anksčiau minėtos priežastys lemia ir ribotą šalies pažangą pritraukiant TUI – nors tiesioginių užsienio investicijų, palyginti su krizės metais, daugėja, proveržio, palyginti su kitomis valstybėmis, šioje srityje nėra. Esant nepalankioms verslumo ir verslo plėtros

sąlygoms, šalis pralaimi konkurencinę kovą su kitomis valstybėmis – pavyzdžiui, pagal pasaulio konkurencingumo indeksą Lietuva tik 17 ES.

Trečia, į visuomenės gerovę orientuotai šalies plėtrai svarbią reikšmę turi ekonomikos atsakingumas, kai verslas prisiima atsakomybę už socialinę ir gamtinę aplinką, bendruomenės ar šalies raidos procesus. Lietuvoje verslo socialinė atsakomybė – neįprastas reiškinys, ji daugiau pasireiškia per pavienes atskirų organizacijų iniciatyvas. Ateityje klimato kaitos pokyčiai smarkiai veiks visuomenės gerovę. ES jau dabar įveda daug įvairių aplinkosaugos reikalavimų, kurių vykdyti Lietuvos verslas dar deramai nepasirengęs. Svarbu pasiekti, kad verslo orientavimasis į aplinkos tausojimą, „žaliąsias“ inovacijas ir „žaliąją“ rinką taptų ne tik prievole, bet įprasta praktika, skatintų naujų, aukštesnę pridėtinę vertę kuriančių ir į tarptautines rinkas orientuotų ūkio šakų plėtrą Lietuvoje.

Siekiant aukštesnės vietos pagal pasaulio konkurencingumo indeksą ir ilgalaikio, darbo vietas kuriančio ekonominio augimo, būtina sutelkti valstybės pastangas ties šiomis pagrindinėmis kryptimis:

- augimui palankios reguliacinės aplinkos užtikrinimu;
- verslumo ir verslo plėtros šalyje skatinimu;
- darnaus vystymosi principų diegimu versle.

3.1.1 uždavinys. Užtikrinti augimui palankią reguliacinę aplinką

Įgyvendinant šį uždavinį, numatoma toliau kurti verslui palankią reguliacinę aplinką – mažinti jos sukurtų biurokratinių kliūčių, perteklinių reikalavimų, taip pat administracinę ir kitą reguliavimo našta, ribojančią verslo kūrimo, modernizavimo ir plėtros galimybes. Numatoma tobulinti mokesčių sistemą, kad ji būtų aiški, skaidri ir paprasta. Sąžiningai konkurencijai palanki aplinka skatins verslo konkurencingumą ir užtikrins efektyvų kokybiškų prekių ir (ar) paslaugų įsigijimą. Numatoma didinti verslo priežiūros sistemos efektyvumą, kuris yra būtina sąlyga siekiant užtikrinti potencialių rizikų valdymą, tobulinti bendrą verslo konsultacijų teikimo sistemą ir institucinės priežiūros funkcionavimą. Verslui palanki reguliacinė ir mokesčių aplinka sudarys palankias sąlygas kurti ir plėtoti naujus verslo subjektus. Numatomos šios svarbiausios 3.1.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

3.1.1.1. užtikrinti verslui palankią reguliacinę aplinką (mažinti bendrą reguliavimo našta ir vykdyti jos prevenciją valstybės ir savivaldybių lygmenimis; aktyviai dalyvauti stiprinant ES vidaus rinką; tobulinti ir diegti sprendimų poveikio verslui vertinimo (*ex ante* ir *ex post*) sistemą);

3.1.1.2. užtikrinti verslo steigimui ir plėtrai palankią mokesčių sistemą (tobulinti mokesčių sistemą ir supaprastinti mokesčių apskaičiavimo ir mokėjimo tvarką, atsižvelgiant į kitų valstybių verslo aplinkos mokesčių sistemą, jos taikymą ir panašiai);

3.1.1.3. užtikrinti sąžiningai konkurencijai palankią aplinką (taip pat ir sukūrus reguliacinę aplinką, skatinančią konkurenciją energetikos sektoriuje, siekti mažinti energijos išteklių ir šilumos paslaugų kainas vartotojams; skatinti sąžiningą konkurenciją pagrįstus

viešuosius pirkimus, užtikrinančius kokybiškų prekių, paslaugų ir darbų įsigijimą, mažinti patekimo į rinką kliūčių, ypač tose srityse, kuriose konkurencija nepakankama);

3.1.1.4. didinti verslo priežiūros sistemos efektyvumą (koordinuoti rizikos vertinimo sistemų verslo priežiūros institucijose įdiegimą, koordinuoti vienodos konsultacijų verslui sistemos sukūrimą, sukurti efektyvią institucinės ir informacinės priežiūros struktūrą).

3.1.2 uždavinys. Skatinti verslumą ir verslo plėtrą, įskaitant tiesiogines užsienio investicijas

Kad stiprėtų šalies verslas, garantuosiantis ilgalaikį ir darbo vietas kuriantį ekonominį augimą, numatomos valstybės investicijos į verslumo skatinimą, naujo verslo kūrimą ir esamo plėtrą. Itin svarbu užtikrinti platų ir sumanų finansų inžinerijos priemonių naudojimą, nes tai pritrauktų privatų kapitalą ir sustiprintų šalies ekonomikos tarptautinį konkurencingumą. Šių investicijų paskirtis – kurti aukštos pridėtinės vertės darbo vietas, kurios ne tik leistų naudoti vidinį šalies potencialą, bet ir konkuruoti Europoje ir pasaulyje dėl žmogiškųjų ir finansinių išteklių.

Įgyvendinant šį uždavinį, numatomos valstybės investicijos į verslui reikalingą ekonominę infrastruktūrą, kuri padėtų pritraukti privačias vietas ir užsienio investicijas, skatintų vietos verslo plėtrą ir pasaulio įmonių steigimą Lietuvoje. Norint užtikrinti ilgalaikį investicijų į infrastruktūrą poveikį, jos papildomos „minkštosiomis“ priemonėmis. Įgyvendintas priemonių kompleksas turėtų gausinti aukštos pridėtinės vertės darbo vietų, stabdyti protų nutekėjimą, skatinti teigiamus pokyčius versle, kai šalį pasieks naujausios pasaulio tendencijos, modernios technologijos ir nauji iššūkiai. Numatomos šios pagrindinės 3.1.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

3.1.2.1. įgyvendinti verslumą ir naujų įmonių kūrimą skatinančias iniciatyvas (taip pat formuoti teigiamą viešąją nuomonę apie verslą ir verslumą);

3.1.2.2. skatinti verslo paslaugų prieinamumą verslo pradžiai (mentorių komandos, inkubavimo paslaugos (įskaitant menų inkubatorius, jaunimo erdves, verslo krepšelius), idėjų plėtra dalyvaujant verslo akceleratoriuose, komercinimo pagalba inovatyvioms idėjoms ir kita);

3.1.2.3. įgyvendinti verslo plėtrą skatinančias iniciatyvas;

3.1.2.4. užtikrinti finansinių šaltinių prieinamumą verslo pradžiai ir verslo plėtrai (*pre-seed*, *seed* kapitalo fondai, garantijos, kitos valstybės ar bendros su verslu priemonės, finansinės (rizikos kapitalo ir verslo pradžios kapitalo), mokestinės ir kitos paskatos plėtoti jaunas ir kuriamas inovatyvias įmones, ypač sparčiai augančias ir į tarptautinę rinką orientuotas mažas įmones („gazeles“) (įskaitant kūrybines ir kultūrines industrijas) ir kita;

3.1.2.5. sukurti pramoninių parkų, laisvųjų ekonominių zonų ir viešųjų logistikos centrų infrastruktūrą, taip pat TUI pritraukti reikalingą viešąją infrastruktūrą, taip sudaryti palankias sąlygas pritraukti privačias investicijas;

3.1.2.6. tobulinti investicijų į viešąją infrastruktūrą teisinį reglamentavimą – sudaryti palankias sąlygas pritraukti privačias investicijas;

3.1.2.7. užtikrinti finansines paskatas vykdyti TUI projektus (taip pat kūrybinių ir kultūrinių industrijų sektoriuje), skatinti TUI pritraukimo iniciatyvas (tikslinė naujų projektų paieška, tikslinis įmonių lankymas ir konsultavimas, poinvesticinė pagalba ir kita).

3.1.3 uždavinys. Diegti darnaus vystymosi principus versle

Siekiant plėtoti sumanią ekonomiką, svarbi verslo produktyvumo ir darnaus vystymosi dermė, užtikrinanti, kad ekonomikos plėtra nedarytų neigiamo poveikio aplinkai ir žmonių sveikatai. Kad šalyje vyrautų socialiai atsakingas verslas, būtina pasiekti, kad verslo įmonės suvoktų ir prisiimtų atsakomybę ne tik už savo veiklos sėkmę, bet ir už savo indėlį į vietovės, regiono ar šalies plėtrą ir poveikį aplinkai. Numatomos šios pagrindinės 3.1.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

3.1.3.1. ugdyti aplinkai palankią verslo kultūrą ir skatinti „žaliosios“ rinkos plėtrą, vykdant ne tik žaliuosius (viešojo pirkimo dokumentuose įrašomi aplinkos apsaugos kriterijai, todėl produktas pasirenkamas ne tik pagal kainą ir kokybę, bet ir daromą mažesnę poveikį aplinkai), bet ir darniuosius (taikomi su aplinkosauga, ekonomine ir socialine raida susiję reikalavimai) viešuosius pirkimus, kurti paskatas verslui investuoti į „žaliąsias“ technologijas, prekes ir paslaugas;

3.1.3.2. skatinti verslo socialinę atsakomybę ir bendruomeniškumą, tai suvokiant kaip šiuolaikinę verslo praktiką;

3.1.3.3. skatinti socialinį verslą – kurti kompetencijų ir geros praktikos centrą, rengti socialinio ir kito pradedančio verslo konsultavimo ir praktinio mokymo programas (greitintuvus), kurti darbo erdves socialiniam verslui, skatinti judumą, įgyvendinti kitas priemones.

3.2 tikslas. Sukurti tvarią ir efektyvią ekonominę infrastruktūrą

Ekonominė infrastruktūra sudaro ilgalaikio šalies ekonominio augimo ir konkurencingumo sąlygas. Lietuvos ekonominė infrastruktūra šiuo metu išplėtotą nevienodai – nors informacinių ir ryšių technologijų, kelių infrastruktūra palyginti moderni, tačiau atsilieka pagal energetikos, viešojo transporto, oro susisiekimo ir turizmo infrastruktūros plėtros rodiklius. Nepakankama oro susisiekimo ir turizmo infrastruktūra mažina šalies tarptautinį patrauklumą, neišplėtotas viešasis transportas nesudaro sąlygų deramai naudoti esamo miestų ekonominio potencialo, o energetikos infrastruktūros trūkumai stabdo ryžtą didinti šalies energetinę nepriklausomybę, mažinti monopolijų įtaką elektros ir dujų kainoms. Net informacinių ir ryšių technologijų infrastruktūrą būtina atnaujinti siekiant neatsilikti nuo pasaulinių šios srities tendencijų.

Lietuvos ekonominė infrastruktūra netvari – neefektyviai naudojami ištekliai, vyrauja žemosios technologijos. Oro taršą šalyje daugiausia lemia spūstys, susidėvėjusi arba trūkstanti transporto infrastruktūra, įvairių rūšių transporto sąveikos stoka. Pagal išmetamų į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį Lietuva užima 12 vietą tarp ES valstybių narių. Nors šis rodiklis ganėtinai aukštas, pagal išteklių našumą Lietuva gerokai atsilieka nuo ES vidurkio – 2009 metais šis rodiklis Lietuvoje siekė 0,61 euro už kilogramą, o ES vidurkis – 1,55 euro už kilogramą.

Siekiant sudaryti ekonominiam augimui, konkurencingumui ir aplinkai palankias sąlygas, valstybei būtina sukurti naujus ir tobulinti esamus ekonominės infrastruktūros tinklus, visų pirma plėtoti modernią transporto, informacinių ir ryšių technologijų, energetikos ir turizmo infrastruktūrą.

3.2.1 uždavinys. Plėtoti modernią transporto infrastruktūrą ir darnų judumą

Įgyvendinant šį uždavinį, numatoma modernizuoti miestų (ypač viešojo transporto), sausumos, jūrų ir oro transporto infrastruktūrą, taip mažinti oro taršą miestuose ir už jų ribų, gerinti Lietuvos pasiekiamumą ir drauge didinti šalies patrauklumą tarptautiniu mastu, šalies verslo konkurencingumą. Tam pasitarnautų šiuolaikiška, šalies verslui funkcionuoti būtina infrastruktūra. Numatomos šios svarbiausios 3.2.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

- 3.2.1.1. gerinti judumo (mobilumo) sąlygas ir efektyviau valdyti judumo paklausą;
- 3.2.1.2. plėtoti viešojo transporto infrastruktūrą ir didinti miestų viešojo transporto konkurencingumą;
- 3.2.1.3. plėtoti ir modernizuoti miestų gatvių tinklą ir mažinti grūsčių;
- 3.2.1.4. išplėtoti nepakankamas sausumos transporto infrastruktūros jungtis su kitomis ES valstybėmis ir trečiųjų valstybių transporto tinklais;
- 3.2.1.5. didinti Lietuvos konkurencingumą plėtojant jūrų ir vidaus vandenių transportą;
- 3.2.1.6. gerinti Lietuvos pasiekiamumą oro transportu;
- 3.2.1.7. plėtoti įvairių rūšių transporto sąveikai būtiną infrastruktūrą;
- 3.2.1.8. diegti intelektines transporto sistemas ir paslaugas;
- 3.2.1.9. plėtoti ir modernizuoti viešąją pašto infrastruktūrą, siekiant teikti kokybiškas universaliąsias pašto paslaugas;
- 3.2.1.10. diegti ir plėtoti aplinkosaugos priemones, mažinti CO₂;
- 3.2.1.11. diegti eismo, skrydžių, navigacijos saugos ir saugumo priemones kelių, geležinkelių, vandens, oro transporto sektoriuose;
- 3.2.1.12. plėtoti pažangias eismo kontrolės sistemas;
- 3.2.1.13. plėtoti pėsčiųjų ir dviračių transporto infrastruktūrą.

3.2.2 uždavinys. Kurti pažangią ir saugią informacinių ir ryšių technologijų (IRT) infrastruktūrą ir sprendimus

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama užtikrinti, kad Lietuvoje sukurta, įdiegta ir naudojama informacinių ir ryšių technologijų (IRT) infrastruktūra būtų pažangi, atitinkanti aukščiausius saugumo reikalavimus ir naujausius technologijų pokyčius pasaulyje, taip pat aktuali – atitinkanti visuomenės ir verslo poreikius. Siekiama ne tik kurti ir diegti naują infrastruktūrą, bet ir kurti paskatas verslui ir visuomenei plačiau naudoti jau sukurta IRT infrastruktūrą, dar geriau pritaikyti ją verslo ir visuomenės poreikiams, kad didėtų jau atliktų valstybės investicijų efektyvumas. Numatomos šios pagrindinės 3.2.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

3.2.2.1. sukurti pažangią, tolygią ir prieinamą IRT infrastruktūrą ir užtikrinti visų šalies gyventojų galimybes ja naudotis;

3.2.2.2. užtikrinti IRT infrastruktūros apsaugą ir visuomenės saugumą internete;

3.2.2.3. skatinti ūkio subjektus diegti ir naudoti IRT, naudotis IRT sprendimų teikiamomis galimybėmis verslui.

3.2.3 uždavinys. Plėtoti energetikos infrastruktūrą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama plėtoti modernią Lietuvos energetinę infrastruktūrą ir užtikrinti: pirma, šalies energetinę nepriklausomybę nuo įvairių monopolijų įtakos (ypač – energijos ir dujų kainai), antra, šiuolaikišką, konkurencingą ir aplinką tausojančią elektros (gamybos ir tiekimo), dujų, šilumos ūkio infrastruktūrą, kuri užtikrintų kuo palankesnę paslaugų kainos ir kokybės santykį Lietuvos gyventojams. Numatomos šios svarbiausios 3.2.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

3.2.3.1. infrastruktūriškai integruoti elektros energijos ir dujų tinklus į ES elektros ir dujų energetikos sistemas;

3.2.3.2. užtikrinti pakankamus ir konkurencingus vietinius elektros energijos gamybos pajėgumus;

3.2.3.3. užtikrinti diversifikuotą, patikimą dujų ir elektros tiekimą ir saugojimą;

3.2.3.4. užtikrinti elektros ir dujų perdavimo ir skirstymo tinklų atnaujinimą (modernizavimą) ir plėtrą;

3.2.3.5. plėtoti ir atnaujinti (modernizuoti) šilumos perdavimo tinklus.

3.2.4 uždavinys. Plėtoti turizmo infrastruktūrą, įskaitant kultūros ir gamtos paveldą

Įgyvendinant šį uždavinį, pirmiausia siekiama diversifikuoti turizmo paslaugų vartotojų ratą ir didinti šalies turizmo paslaugų paklausą plėtojant įvairią – kultūrinio, ekologinio, sveikatos, dalykinio ir kitokio – turizmo infrastruktūrą, gerinant šios infrastruktūros kokybę, didinant konkurencingumą. Siekiama, kad Lietuvos kultūros ir gamtos

paveldas būtų išsaugotas, atnaujintas ir, jeigu įmanoma, pritaikytas turizmo reikmėms. Taip pat siekiama užtikrinti turizmo infrastruktūros plėtrą, skatinant įvairių šalies savivaldybių bendradarbiavimą. Numatomos šios pagrindinės 3.2.4 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

3.2.4.1. plėtoti kultūrinio, sveikatos, dalykinio ir aktyvaus poilsio turizmo infrastruktūrą ir paslaugas;

3.2.4.2. skatinti kaimo turizmo plėtrą;

3.2.4.3. įgyvendinti turizmo rinkodaros priemones.

3.3 tikslas. Skatinti darnų išteklių naudojimą, užtikrinti ekosistemų stabilumą

Ekonomikos augimui užtikrinti būtinas darnus (tausojantis) išteklių naudojimas. Lietuvoje sudarytos teisinės ir ekonominės sąlygos, skatinančios tausojančią išteklių naudojimą ir apsaugą, poveikio aplinkai mažinimą, energijos efektyvumo ir atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo didinimą, tačiau aplinkos kokybė dar neatitinka darnaus vystymosi reikalavimų. Įgyvendinant šį tikslą, siekiama skatinti „žaliąjį“ ekonominį augimą, kuris darytų kuo mažesnę neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai, – spręsti su darniu išteklių naudojimu susijusias problemas.

Per pastarąjį dešimtmetį smarkiai pagerėjo Lietuvos upių vandens kokybė. Tačiau Kuršių marios, Baltijos jūros priekrantė, apie du trečdalius Lietuvos upių ir apie trečdalį ežerų dar neatitinka geros vandens būklės reikalavimų. Didžiausią poveikį daro išsklaidytoji tarša iš žemės ūkio sektoriaus ir nevalytos nuotekos. Pagal galiojančius reikalavimus valoma beveik 91 procentas surenkamų buitinių, gamybinių ir komunalinių nuotekų, o nuotekų tvarkymo paslauga prieinama tik 68 procentams visų Lietuvos gyventojų. Požeminis vanduo yra pagrindinis Lietuvos viešai tiekiamo geriamojo vandens, kuriuo aprūpinama apie 75 procentai Lietuvos gyventojų, šaltinis. Netinkamas vandens išteklių naudojimas žuvininkystei, laivybai, hidrotechnikos statinių statybai ir eksploatavimui, vandens išgavimui, rekreacijai ir kitiems tikslams taip pat neigiamai veikia vandens išteklius ir vandens telkinių ekosistemas.

Lietuvoje kraštovaizdžio būklė vis dar stabili, tačiau kai kurie kraštovaizdžio tipai kinta tiek dėl renatūralizacijos, tiek dėl stichinės urbanizacijos. Vidinės miestų teritorijos intensyviai užstatomos, mažėja neužstatytų, nepadengtų technogenine danga plotų, dėl to mažėja natūralių ir pusiau natūralių teritorijų, fragmentuojasi ekosistemas, degraduoja gamtinis kraštovaizdis, kinta jo struktūra. Taip pat išlieka miestų teritorijų užtvindymo rizika dėl paviršinių lietaus nuotekų sistemų prastos būklės, vis dar nemažai taškinių nedidelio ploto taršos (naftos produktais, pesticidais ir kitokiomis medžiagomis) židinių.

Lietuvoje perdirbtų ar kitaip panaudotų komunalinių atliekų daugėja lėtai. Apie 85 procentai komunalinių atliekų vis dar šalinama sąvartynuose. Atliekų tvarkymui neefektyviai taikant principą „teršėjas moka“ ir gamintojo atsakomybės principą, kyla grėsmė veiksmingos atliekų tvarkymo sistemos funkcionavimui ir ES nustatytų užduočių įgyvendinimui.

Pastaraisiais dešimtmečiais vis akivaizdesnė klimato kaita kelia grėsmę aplinkai, ūkinei veiklai ir kartu ekonomikos plėtrai, oro tarša – žmonių sveikatai. Klimato sistemą labiausiai veikia antropogeninės kilmės medžiagos. Lietuvoje išmetamų į orą šiltnamio efektą sukeliančių dujų per pastarąjį dešimtmetį daugėjo daug lėčiau nei augo ekonomika, o pagrindinių aplinkos orą teršiančių medžiagų išmetimai kai kuriais metais mažėjo. Opi problema – didmiesčių aplinkos oro tarša šaltuoju sezonu ir pavasarį. Prisidedant prie ES klimato kaitos politikos vykdymo ir įgyvendinant klimato kaitos švelninimo priemones, siekiama gerokai sumažinti išmetamų į orą šiltnamio efektą sukeliančių dujų, didinti atsinaujinančių energijos išteklių naudojimą ir energijos vartojimo efektyvumą, gerinti miestų oro kokybę. Taip pat būtina tinkamai pasirengti prisitaikyti prie klimato kaitos jautriausiems šalies ūkio sektoriams: žemės ūkio, miškininkystės ir biologinės įvairovės apsaugos, vandens išteklių valdymo, visuomenės sveikatos apsaugos.

Nors energijos naudojimo efektyvumas Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį (2000–2010 metais) sparčiai didėjo, vis dar yra esminių trūkumų. Lietuva importuoja apie 90 procentų pirminės energijos. Efektyvesnis energijos vartojimas ir atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo plėtra leistų sumažinti energijos išteklių importą ir energetinę priklausomybę. Viena iš rimčiausių neefektyvaus energijos vartojimo Lietuvoje priežasčių – labai prastos daugumos viešosios paskirties pastatų šiluminės savybės, jiems šildyti reikia daug energijos. Šilumai ir elektrai gaminti per mažai naudojama ekologiškai švarių atsinaujinančių energijos išteklių, tokių kaip geoterminė (žemės gelmių šiluminė), saulės ir vėjo energija. Didžiausi energijos vartojimo rezervai – gyvenamojo būsto ir transporto sektoriuose. Gyvenamąjį būstą reikėtų renovuoti, tačiau, nepaisant ilgamečių pastangų, renovacija Lietuvoje netapo masine. Siekiant užtikrinti racionalų išteklių naudojimą, turi būti skatinamos ir plėtojamos atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo, gamybos ir skirstymo iniciatyvos. Daugiau dėmesio turi būti skiriama energiją tausojančių technologijų kūrimui ir diegimui.

Siekiant sukurti sumanią ekonomiką, svarbi infrastruktūros plėtros ir darnaus vystymosi dėmė, užtikrinanti, kad ekonomikos plėtra ir modernizavimas neturėtų neigiamo poveikio aplinkai ir žmonių sveikatai. Be to, svarbu užtikrinti gerą gamtos išteklių (vandens, oro ir žemės gelmių) kokybę ir kraštovaizdžio bei biologinės įvairovės išsaugojimą. Siekiant racionaliai naudoti gamtos išteklius, būtina:

- tausoti gamtos išteklius, išsaugoti kraštovaizdį ir biologinę įvairovę;
- užtikrinti darnų energetikos išteklių naudojimą;
- tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas.

3.3.1 uždavinys. Tausoti gamtos išteklius, išsaugoti biologinę įvairovę ir kraštovaizdį

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama užtikrinti, kad požeminis vanduo, vidaus paviršiniai vandens telkiniai ir Baltijos jūra būtų geros ekologinės ir cheminės būklės. Ne

mažiau svarbu tobulinti žemės gelmių išteklių ir dirvožemio valdymą, gerinti geologinės aplinkos kokybę, tvarkyti pažeistas ir užterštas teritorijas. Siekiama didinti ir Lietuvos miškingumą, miškų medynų produktyvumą, atkurti ir gausinti vertingų žuvų išteklius, užtikrinti optimalų medžiojamųjų gyvūnų populiacijų valdymą. Siekiant išsaugoti krašto išskirtinumą, kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę, užtikrinti ekosistemų gyvybingumą, būtina sustabdyti biologinės įvairovės nykimą, ekosistemų ir jų teikiamų paslaugų kokybės blogėjimą, kur įmanoma, jas atkurti, siekti, kad kuriamas kraštovaizdis būtų biologiškai visavertis, informatyvus, estetiškas, socialiai priimtinas, patogus ir ekonomiškai. Kad aplinkos kokybė būtų stebima, kontroliuojama ir vertinama laikantis ES reikalavimų ir operatyviai teikiama tiksli ir patikima informacija apie aplinkos būklę ir aplinkai daromą poveikį, taip pat užtikrintas darnaus vystymosi principus atitinkantis teritorijų planavimo valstybinis reguliavimas, turi būti stiprinama aplinkos kokybės, teritorijų planavimo ir urbanistinės plėtros valdymo, monitoringo, vertinimo ir kontrolės sistema.

Numatomos šios svarbiausios 3.3.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

3.3.1.1. vandens išteklių (taip pat Baltijos jūros) valdymas, apsauga ir potvynių rizikos mažinimas;

3.3.1.2. miškų ir jų išteklių išsaugojimas, gausinimas ir tausius naudojimas;

3.3.1.3. žemės gelmių išteklių ir dirvožemio valdymas ir užterštų teritorijų tvarkymas;

3.3.1.4. biologinės įvairovės (buveinių, rūšių, veislių, genetinių išteklių ir kitko) išsaugojimas ir atkūrimas, invazinių rūšių populiacijų valdymas, ekosistemų fragmentacijos mažinimas;

3.3.1.5. tvaraus ir tausaus žuvų išteklių naudojimo užtikrinimas;

3.3.1.6. medžiojamųjų gyvūnų populiacijų valdymas;

3.3.1.7. įvairaus teritorinio lygmens natūralaus kraštovaizdžio arealų ir urbanizuotų teritorijų tyrimas, planavimas, tvarkymas ir darnus naudojimas;

3.3.1.8. saugomų teritorijų monitoringas, planavimas ir tvarkymas, tinklo plėtra ir integravimas į tarptautinius saugomų teritorijų tinklus;

3.3.1.9. aplinkos kokybės, teritorijų planavimo ir urbanistinės plėtros valdymo, monitoringo, vertinimo ir kontrolės sistemos stiprinimas.

3.3.2 uždavinys. Užtikrinti darnų energijos išteklių naudojimą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama pereiti prie mažo anglies dioksido kiekio technologijų ekonomikos, tai padės apsisaugoti nuo pavojingos klimato kaitos, mažinti oro taršą, didinti Lietuvos energetinę nepriklausomybę. Didinant energijos vartojimo efektyvumą, daug dėmesio bus skiriama būsto sričiai ir atsinaujinančių energijos išteklių vartojimui. Užtikrinti darnų energijos išteklių naudojimą taip pat bus siekiama naudojant modernias ir tausias technologijas, procesų valdymo sistemas, skatinant alternatyvių degalų naudojimą transporte.

Numatomos šios svarbiausios 3.3.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

3.3.2.1. skatinti atsinaujinančių energijos išteklių gamybą ir naudojimą;

3.3.2.2. remti energijos vartojimo efektyvumą gyvenamųjų namų ir viešųjų pastatų sektoriuose;

3.3.2.3. kurti ir diegti modernias energiją ir kitus gamtos išteklius tausojančias technologijas ir procesų valdymo sistemas;

3.3.2.4. didinti energijos išteklių naudojimo efektyvumą energijos gamybos ir naudojimo srityse;

3.3.2.5. plėtoti elektra ir kitais alternatyviais degalais varomų transporto priemonių naudojimą ir skatinti intermodalumą.

3.3.3 uždavinys. Tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama užtikrinti, kad visos generuojamos nuotekos būtų surenkamos ir sutvarkomos taip, kad atitiktų nustatytus reikalavimus, mažinti aplinkos taršą paviršinėmis (lietaus) nuotekomis, taip apsaugoti urbanizuotas teritorijas nuo perteklinio vandens keliamos rizikos ir užkirsti kelią teršalų patekimui į paviršinius vandens telkinius, mažinti miestų oro taršą. Numatoma imtis priemonių, užtikrinančių, kad visi šalies gyventojai optimaliomis sąlygomis ir kainomis gautų saugos ir kokybės reikalavimus atitinkantį viešai tiekiamą geriamąjį vandenį ir nuotekų tvarkymo paslaugas arba galėtų patys apsirūpinti geriamuoju vandeniu ir nuotekų tvarkymo paslaugomis, gerinti šių paslaugų kokybę ir didinti jų prieinamumą.

Numatoma skirti daug dėmesio gamybos ir kitos ūkinės veiklos atliekų susidarymo prevencijai, kad gamybos ir kitos ūkinės veiklos atliekų nedaugėtų arba bent daugėtų kur kas (ne mažiau kaip du kartus) lėčiau nei auga gamyba. Svarbu užtikrinti, kad kuo daugiau namų ūkių atliekų būtų paruošta naudoti pakartotinai ar perdirbti, kad sumažėtų sąvartynuose šalinamų komunalinių biologiškai skaidžių atliekų, kurti energetinę vertę turinčių atliekų naudojimo energijai gauti pajėgumus.

Numatomos šios svarbiausios 3.3.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

3.3.3.1. geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra ir renovacija;

3.3.3.2. paviršinių (lietaus) nuotekų tvarkymo ir gatvių valymo sistemų plėtra ir renovacija;

3.3.3.3. atliekų susidarymo prevencijos skatinimas ir atliekų pakartotinio naudojimo, perdirbimo ir naudojimo energijai gaminti didinimas (energijos ir medžiagų atgavimas, platesnis atliekų, ypač biologiškai skaidžių, perdirbimo technologijų diegimas, modernių, mažinančių gamtos išteklių naudojimą ir / arba užtikrinančių atliekų susidarymo prevenciją technologijų ir gamybos metodų diegimo skatinimas);

3.3.3.4. komunalinių atliekų tvarkymo sistemos plėtra, siekiant mažinti sąvartynuose šalinamų atliekų;

3.3.3.5. vandentvarkos, atliekų ir aplinkos oro kokybės valdymo tobulinimas.

3.4 tikslas. Didinti teritorinę sanglaudą regionuose

Viena vertus, Lietuvos sostinės ir kitų miestų teritorinio išsivystymo skirtumai – natūralus procesas, lemtas objektyvių ekonominių ir socialinių priežasčių, pirmiausia sostinės, kaip ekonominės ir socialinės veiklos centro, fenomeno, būdingo daugeliui valstybių. Kita vertus, ryškėjantys miestų plėtros netolygumai rodo, kad kai kurių miestų ekonominis potencialas naudojamas nepakankamai. Kintančios miestų demografinės ir socialinės-ekonominės tendencijos, tokios kaip gyventojų skaičiaus mažėjimas ar persikėlimas į kaimo vietoves, kompaktiškų miestų struktūrų išskydimas (plečiantis statyboms už miesto), naujos infrastruktūros poreikio augimas, didėjanti žemės ir butų kaina miestuose, mažas jų gyventojų užimtumas, pakankamai neatsispindi miestų plėtros planuose. Dažnai šios problemos sprendžiamos stichiškai, bendrus uždavinius miestų savivaldybės sprendžia atskirai. Esama miestų plėtra vertinama kaip netausojanti išteklių – nenaudojamos apleistos miestų teritorijos, nors gyventojų mažėja, daugėja užstatytų teritorijų, plečiama transporto infrastruktūra. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad plėtrai naudojant jau urbanizuotas teritorijas galima sutaupyti 20–40 procentų žemės išteklių, 15–25 procentais sumažinti transporto infrastruktūros, o 7–15 procentų – vandentiekio ir vandenvalos įrenginių poreikį. Darni miestų plėtra užtikrintų ne tik tvarų ekonominį augimą, bet ir didintų miestų patrauklumą tiek gyventi, tiek kurti ir plėtoti verslą.

Būtina darnios ir tvarios ekonomikos sąlyga – konkurencingi, svariai prie ekonominio augimo prisidedantys miestai – plėtros varikliai, patrauklūs investuoti ir kurti darbo vietas mažieji ir vidutiniai miestai, gyvybingos, pasižyminčios diversifikuota ūkio struktūra kaimo vietovės. Visas šias šalies urbanistinio tinklo grandis būtina stiprinti sprendžiant jų specifines problemas.

Siekiant visoje šalies teritorijoje užtikrinti vienodus ekonominės aplinkos standartus, būtinos valstybės investicijos į šalies miestų kompleksinę infrastruktūros modernizavimą sprendžiant kiekvieno miesto specifines problemas. Siūloma investicijas koncentruoti šiuose 2 miestų tipuose:

nepatrauklios ar apleistos, ribojančios viso miesto ekonominio augimo ir konkurencingumo galimybes didžiųjų miestų dalys, kuriose formuojasi socialinių patologijų, nusikalstamumo židiniai;

mažesni miestai (savivaldybių centrai ir kiti miestai), susiduriantys su nepakankamo užimtumo, mažo ekonominio aktyvumo, emigracijos problemomis dėl nepatrauklios jų gyvenamosios ir investicinės aplinkos.

3.4.1 uždavinys. Spręsti tikslinėms teritorijoms (gyvenamosioms vietovėms) būdingas problemas – didinti jų konkurencingumą ir gyvenamosios vietos patrauklumą, skatinti jų ekonomikos augimą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama nuosekliai plėtoti didžiųjų miestų, savivaldybių centrų ir kitų miestų viešąją infrastruktūrą, sprendžiant tam tikrų vietovių problemas, nedidinti problemų kitose vietovėse, spręsti verslo, ypač paslaugų plėtrą ribojančias problemas mažuose ir vidutiniuose miestuose, kad būtų mažinamas migracijos sukuriamas spaudimas didiesiems miestams („eksportuojamos“ socialinės problemos, augantis infrastruktūros poreikis, pervertintas būstas). Darniai plėtojami didieji miestai galėtų teigiamai veikti viso regiono socialinę situaciją – suaktyvėjus švytuoklinei migracijai, didėtų užimtumo galimybių didesnės teritorijos gyventojams. Siekiant didinti didžiųjų miestų investicinį patrauklumą ir taip prisidėti prie jų tarptautinio konkurencingumo didėjimo ir ekonominio augimo, numatomos investicijos į šių miestų viešąją infrastruktūrą plėtojant juose esančias viešąsias erdves, sutvarkant apleistas teritorijas, nuosekliai plėtojant jų urbanistinę infrastruktūrą. Taip pat bus siekiama didinti teritorinę sanglaudą ir skatinti darnų ekonominį augimą didinant ir mažesnių šalies miestų patrauklumą. Numatomos šios pagrindinės 3.4.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

3.4.1.1. kompleksiskai plėtoti ir atnaujinti su problemomis susiduriančių penkių didžiųjų miestų dalių viešąją infrastruktūrą (taip pat plėtoti viešųjų erdvių, urbanistinę infrastruktūrą, pritaikyti apleistas teritorijas investicijoms) – didinti miestų investicinį patrauklumą ir prisidėti prie jų tarptautinio konkurencingumo didėjimo;

3.4.1.2. kompleksiskai atnaujinti savivaldybių centrų ir kitų miestų (turinčių nuo 6 iki 100 tūkst. gyventojų) viešąją infrastruktūrą.

3.4.2 uždavinys. Gerinti kaimo vietovių gyvenamąją aplinką (kompleksinis kaimo vietovių vystymas ir plėtra)

Kad mažieji miestai ir miesteliai taip pat kurtų darbo vietas, o kaimo vietovės diversifikuotų savo ūkio struktūrą ir išliktų gyvybingos, plėtotų bendruomenių socialinę ir kultūrinę veiklą, būtina investuoti į šių teritorijų bendruomeninę ir viešąją infrastruktūrą. Įgyvendinant 3.4.2 uždavinį, numatoma:

3.4.2.1. kompleksiskai atnaujinti 1–6 tūkst. gyventojų turinčių miestų (išskyrus savivaldybių centrus), miestelių ir kaimų (tarp jų ir esančių saugomose teritorijose) bendruomeninę ir viešąją infrastruktūrą, naudoti jų socialinį, kultūrinį ir gamtinį potencialą darniai gyvenamosios aplinkos plėtrai (derinant „Urban“ tipo priemonę ir kaimo plėtos politikos priemones);

3.4.2.2. remti kaimo atnaujinimą ir plėtrą – atnaujinti mažiau kaip 1 tūkst. gyventojų turinčių miestų, miestelių ir kaimų (iki 1 tūkst. gyventojų) (tarp jų ir esančių saugomose

teritorijose) bendruomeninę ir viešąją infrastruktūrą, naudoti jų socialinį, kultūrinį ir gamtinį potencialą darniai gyvenamosios aplinkos plėtrai ir gyvybingumui palaikyti.

Prioriteto įgyvendinimo išankstinės sąlygos ir sėkmės prielaidos

Siekiant efektyviai ir sėkmingai įgyvendinti prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ tikslus ir uždavinius, būtina užtikrinti išankstinių sąlygų ir sėkmės prielaidų įgyvendinimą. Nustatomos šios išankstinės sąlygos, be kurių negali būti įgyvendinami prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ tikslai ir uždaviniai:

1. Informacinės visuomenės plėtros 2011–2019 m. programoje²² numatytos priemonės skatinti prieinamų, kokybiškų ir sąveikių, IRT grindžiamų privačiųjų ir viešųjų paslaugų paklausą ir IRT sprendimų diegimą (pavyzdžiui, e. įtrauktis, e. prieinamumas, e. sveikata, e. mokymai ir panašiai). Taip pat numatytos piliečių, įskaitant pažeidžiamas jų grupes, verslo ir viešojo administravimo sektoriaus atstovų skatinimo naudotis minėtomis privačiosiomis ir viešosiomis paslaugomis priemonės.

2. Parengtas nacionalinis Naujos kartos prieigos (*New Generation Access*) planas ar kitas atitinkamo turinio dokumentas, kuriame atsižvelgta į regioninius veiksmus, siekiant įgyvendinti ES didelės spartos interneto prieigos tikslus, daugiausia dėmesio skiriant toms sritims, kuriose nustatyta, kad rinka negali prieinamomis sąnaudomis suteikti pakankamos kokybės atviros infrastruktūros, laikantis ES konkurencijos ir valstybės pagalbos taisyklių, ir teikti pažeidžiamoms grupėms prieinamas paslaugas.

3. Įgyvendintas Smulkiojo verslo aktas (*Small Business Act*) ir su juo susiję Europos Komisijos dokumentai, gerinantys smulkiojo verslo padėtį.

4. ES teisės aktų nuostatos dėl energijos išteklių naudojimo efektyvumo ir atsinaujinančių išteklių paplitimo (pastatų energijos naudojimo naudingumo, energijos galutinio vartojimo efektyvumo ir energijos sektoriaus paslaugų, termofikacijos skatinimo pasinaudojant vidinės energetikos rinkos paklausa, skatinimo naudoti atsinaujinančių šaltinių gaminamą energiją ir kitos) perkeltos į nacionalinę teisę.

5. Nacionaliniai teisės aktai suderinti su ES institucijų sprendimais dėl valstybių narių pastangų mažinti į aplinką išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų.

6. Įgyvendinta efektyvų vartojimą skatinanti vandens apmokestinimo politika ir vandens ištekliai valdomi ir atliekos tvarkomos taip, kad mažėtų šios veiklos sąnaudos.

7. Sukurtas nacionalinis transporto planas, kuriame prioritetas teikiamas investicijoms į pagrindinius transporto infrastruktūros mazgus (keliai ir geležinkeliai) ir kuris sudaro palankias sąlygas modernizuoti ir darniai plėtoti transporto infrastruktūrą.

Nustatomos šios sėkmės prielaidos, kurių neįgyvendinus nebus pasiekta prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ tikslų ir uždavinių įgyvendinimo norimų rezultatų arba jie bus ne tokie efektyvūs:

²² Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 16 d. nutarimu Nr. 301.

1. Sustiprinti valstybės tarnautojų ir aukščiausiojo lygio vadovų gebėjimai geresnio reglamentavimo srityje (švietimas ir mokymas šiais klausimais – kas yra poveikio vertinimas, konsultavimasis su visuomene ir kam to reikia, kas yra reguliavimo našta ir kaip reguliavimas ją sukuria; šie veiksmai skatintų kurti politinę geresnio reglamentavimo priemonių ir kokybiškų teisės aktų projektų paklausą).

2. Skirti pakankamai finansinių išteklių verslui steigti ir plėtoti.

3. Modernizuojant viešąją infrastruktūrą, taikomas universalus dizaino principas.

4 PRIORITETAS „I AUKŠTĄ PRIDĖTINĘ VERTĘ ORIENTUOTA, INTEGRALI EKONOMIKA“

Bendras tikslas – skatinti ekonomikos orientaciją į aukštą pridėtinę vertę

Aukšta pridėtinė vertė garantuos stabilų, ilgalaikį konkurencingumą ir geresnę gyvenimo kokybę tik tuo atveju, jeigu pokyčių naudą pajus visa ekonomika. Todėl svarbu siekti, kad pridėtinės vertės didinimo potencialą turėtų visi šalies ūkio sektoriai. Siekiant kurti aukštą pridėtinę vertę, taip pat svarbu skatinti galutinių produktų kūrimą ir eksportą pasaulinėse rinkose. Svarbiausios pridėtinės vertės kūrimo sritys, kurių plėtrai valstybė turi skirti daugiausia dėmesio:

Ekonomikos integralumas per vertės kūrimo tinklą plėtrą ir įsiliejimą į tarptautines vertės kūrimo grandis, ypač Šiaurės ir Baltijos valstybių regione. Aštrėjant tarptautinei konkurencijai ir sparčiai brangstant žaliavoms ir darbui, Lietuvos mažos ir vidutinės įmonės nepajėgia pavieniui spręsti verslo atnaujinimo ar sektoriaus lygmens restruktūrizavimo klausimų. Aktyvi tinklaveikla vertės kūrimo grandyse ar už jų ribų, įmonėms ir kitoms institucijoms jungiantis į įvairius vertės kūrimo tinklus (integruotus mokslo, verslo ir studijų centrus – slėnius, klasterius ir kita), kuria sinergijas, tai yra daro didesnį poveikį nei tuo atveju, kai įmonės ir kitos institucijos veiktų atskirai, ir suteikia įmonėms galimybę telkti ribotus išteklius bendriems tikslams siekti. Galiausiai, siekiant išvengti informacijos asimetrijos, svarbu užtikrinti integraciją į pasaulines verslo sistemas ir suteikti galimybę šalies įmonėms efektyviai pasinaudoti pasauliniais žinių, idėjų, finansiniais ir kitais ištekliais.

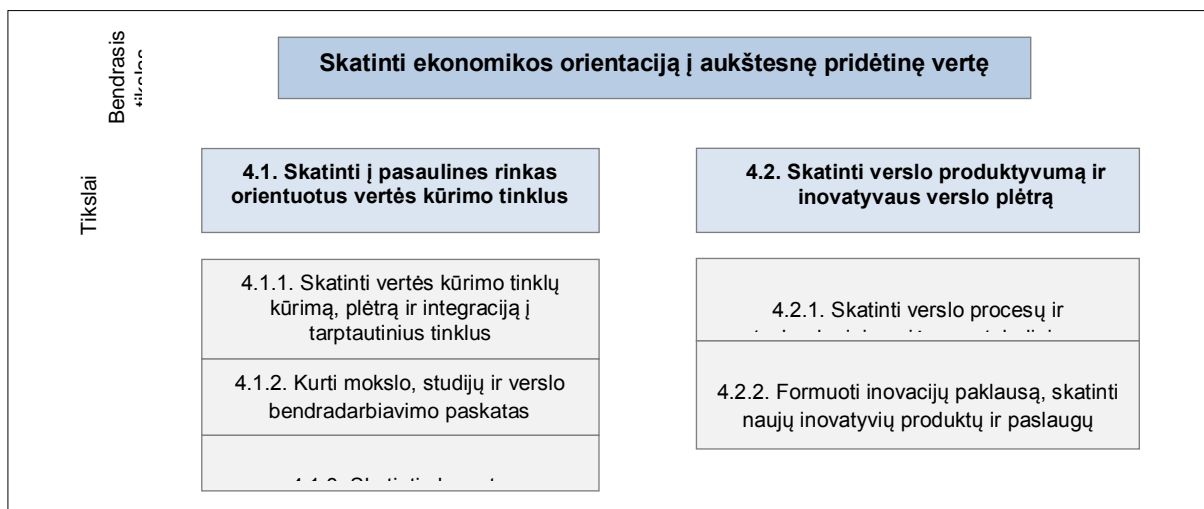
Verslo inovatyvumas ir investicijos į MTEP, kuriant ir komercinant naujus produktus ir paslaugas, atitinkančius vartotojų poreikius tarptautinėje rinkoje. Lietuvos verslo investicijos į didesnę riziką pasižyminčius inovatyvių produktų ir paslaugų plėtros etapus (ypač MTEP) yra dešimtis kartų mažesnės už pažangių šalių pramonės ir verslo sektorių. Sukuriama pridėtinė vertė bus maža, kol šalyje nebus naujus unikalios produkto kuriančių įmonių, o didžiūma esamų įmonių versis tik tarpinių produktų gamyba ar surinkimu, neinvestuos į kitus vertės kūrimo grandies elementus, nekurs unikalios lietuviškų produktų.

Verslo produktyvumo didinimas. Veiklos efektyvumo dėmė su inovatyvumu – būtina sąlyga kurti aukštesnę pridėtinę vertę. Šiuolaikiški technologiniai pajėgumai, efektyvi

rinkodara ir ženklodara sudaro sąlygas ne tik kurti unikalius produktus, bet ir juos parduoti pasaulinėse rinkose.

Prioritetui įgyvendinti numatyti tikslai ir uždaviniai grafiškai pavaizduoti 4 paveikslėlyje.

4 pav. 4 prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ tikslai ir uždaviniai

4.1 tikslas. Skatinti į pasaulines rinkas orientuotus vertės kūrimo tinklus

Esant nepakankamoms mokslo, verslo ir studijų sistemos veikėjų sąveikoms, įmonės kenčia nuo informacijos asimetrijos, jų nepasiekia žinios, reikalingos naujiems produktams ar vadybinėms inovacijoms plėtoti, mokslo ir studijų institucijų tyrėjai stokoja gebėjimų taikyti žinias steigiamose naujose įmonėse, mokslo ir studijų sistema nespėja atliepti verslo poreikių, pavyzdžiui, rengti naujų kvalifikacijų specialistų. Esminės problemos, trukdančios sparčiau kurtis įvairioms inovacinėms partnerystėms Lietuvoje – orientavimasis į trumpalaikius poreikius, žinių taikymo, iniciatyvų ir procesų valdymo įgūdžių stoka, menkos ar nesuvoktos paskatos bendradarbiauti, inovacijų kultūros stygius mokslo ir studijų institucijose. Pagal universitetų ir verslo bendradarbiavimo rodiklį pasaulio konkurencingumo indekse Lietuva užima 14 vietą tarp ES valstybių narių. Atlikti tyrimai įrodo, kad verslo įmonių, mokslo ir studijų institucijų bendradarbiavimas kol kas neproduktyvus. Kol kas Lietuvoje palyginti reti atvejai, kai verslo įmonės ir kitos organizacijos telkia ribotus išteklius ir naudoja tarpusavio veiklos sinergijas technologijoms, produktams ar paslaugoms kurti.

Be to, Lietuva atsilieka nuo pažangių ES valstybių pagal aukštos pridėtinės vertės produktų ir paslaugų eksporto rodiklius. Pernelyg mažai Lietuvos įmonių nepriklausomos nuo vidaus vartojimo, o tarp esamų eksportuotojų pernelyg daug žaliavas ir tarpinius produktus eksportuojančių įmonių.

Ekonomikos konkurencingumui pasaulio mastu užtikrinti ypač svarbu ne tik veiksmingai naudoti turimus šalies išteklius, bet ir integruotis į pasaulines vertės kūrimo

grandines, suteikiančias prieigą prie pasaulinių žinių ir idėjų išteklių. Siekiant sukurti tinklus, gebančius efektyviai naudoti vietinius išteklius ir pasaulinių žinių bei inovacijų tinklų teikiamas galimybes kurti aukštesnę pridėtinę vertę, būtina kompleksiskai spręsti esamas problemas ir pastangas sutelkti į šias esmines kryptis:

ugdyti bendradarbiavimo kultūrą vertės kūrimo grandyse per paskatas plėtoti bendras MTEP ir inovacijų veiklas ir sukurti stiprią MTEP ir inovacijų paramos sistemą, plėtojant ne tik MTEP ir inovacijų paramos infrastruktūrą, bet ir kokybiškas paslaugas;

kurti paskatas plėtoti tarptautinę partnerystę ir suteikti prieigą prie tarptautinių tinklų; gerinti eksporto ir integracijos į tarptautines rinkas gebėjimus.

4.1.1 uždavinys. Skatinti vertės kūrimo tinklų kūrimą, plėtrą ir integraciją į tarptautinius tinklus

Verslo įmonių, mokslo ir studijų institucijų ir kitų organizacijų jungimasis į vertikalius ir horizontalius vertės kūrimo tinklus (klasterius, integruotus mokslo, verslo ir studijų centrus – slėnius ir kitus) padėtų kurti sinergijas ir sutelkti ribotus išteklius ekonomikai atnaujinti. Atsižvelgiant į esamą situaciją, pagrįstos valstybės intervencijos, sudarančios sąlygas plėtoti konstruktyvių dialogų ir ateities įžvalgų veiklas, skatina naujų vertės kūrimo tinklų kūrimą „iš apačios į viršų“ ir esamų plėtrą, integruojant į pasaulinio verslo sistemas. Siekiant atrasti ir sukurti nišas, kuriose Lietuva taptų pasaulio ar regiono lydere, būtina sutelkti išteklius įgyvendinti aukšto lygio MTEP projektams ir programoms, pagal kuriuos vertės kūrimo tinklų rėmuose bendradarbiautų mažų ir vidutinių įmonių grupės ir / ar mokslo ir studijų institucijos bei verslo organizacijos. Numatomos šios svarbiausios 4.1.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

4.1.1.1. skatinti kuriamų ir jau veikiančių vertės kūrimo tinklų (slėnių, klasterių ir kitų partnerystės tinklų, tarp jų ir asocijuotų struktūrų, įskaitant kūrybinių ir kultūrinių industrijų sritį) ilgalaikės raidos strategijų (taip pat rinkodaros, pozicionavimo (nišos suradimo ir įsitvirtinimo joje) tarptautinėse vertės kūrimo grandyse), veiklų ir tinklaveikos plėtros (taip pat tinklo koordinavimo paslaugų) įžvalgų rengimą;

4.1.1.2. skatinti organizacijų gebėjimus pasinaudoti pasaulinių žinių tinklų teikiamomis galimybėmis, pramonės ir paslaugų įmonių, mokslo ir studijų institucijų prieigą prie tarptautinių (taip pat Šiaurės ir Baltijos valstybių regiono) verslo, inovacijų ir kitų partnerystės tinklų;

4.1.1.3. skatinti bendrą sektoriui ir technologijoms plėtoti reikalingų MTEP projektų, kuriuos vykdo mokslo ir studijų institucijos, kompetencijos centrai ir ūkio subjektai, įgyvendinimą, įskaitant meno, kultūros, gamtos mokslų, technologijų ir kitų kryptių bendradarbiavimo ieškant naujų produktų ir paslaugų projektus;

4.1.1.4. skatinti teminių MTEP (taip pat socialinės ir kultūrinės plėtros) ir technologijų programų²³ įgyvendinimą.

4.1.2 uždavinys. Kurti mokslo, studijų ir verslo bendradarbiavimo paskatas

Siekiant sukurti mokslo ir studijų bei imlaus žinioms verslo sąveiką skatinančius centrus, pajėgius vykdant aukšto tarptautinio lygio mokslinius tyrimus pritraukti aukštos vertės užsienio investicijas ir užtikrinti sukurtų žinių perdavimą rinkai, reikia toliau investuoti į aukšto lygio Lietuvos kompetencijos centrus, MTEP ir inovacijų infrastruktūros (mokslo ir / ar technologijų parkų, integruotų mokslo, studijų ir verslo centrų – slėnių, kitų institucijų, susijusių su MTEP studijų ir ūkio plėtros sąveikos stiprinimu) ir kokybiškų inovacijų paslaugų pasiūlos plėtrą. Siekiant naudoti vertingiausias Lietuvos išteklius – kūrybingus žmones, – reikia investicijų į kūrybingumo infrastruktūros plėtrą. Numatomos šios svarbiausios 4.1.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

4.1.2.1. skatinti efektyvių žinių perdavimą kuriant ir plėtojant technologijų perdavimo centrų (TPC)²⁴ funkcijas atliekančių organizacijų paslaugas, taip pat ir skirtas mokslo ir studijų institucijose sukurtos intelektualinės nuosavybės valdymo gebėjimams stiprinti;

4.1.2.2. skatinti inovacijų ir bendradarbiavimo su verslu kultūros, mokslo ir studijų institucijose stiprinimą, motyvaciją mokslo studijų institucijoms bendradarbiauti su verslu;

4.1.2.3. skatinti vertės kūrimo tinklams plėtoti reikalingos bendro naudojimo MTEP infrastruktūros²⁵ plėtrą, kompetencijos centrų²⁶ kūrimą ir plėtrą (taip pat gebėjimų naudoti esamą MTEP infrastruktūrą ugdymą);

4.1.2.4. skatinti VPB MTEP srityje²⁷ ir verslumą skatinančių institucijų (mokslo ir / ar technologijų parkų, technologijų perdavimo centrų (TPC)²⁸, žinioms imlaus verslo inkubatorių ir kitų institucijų, susijusių su MTEP studijų ir ūkio plėtros sąveikos stiprinimu) infrastruktūros ir paslaugų plėtrą (taip pat ir mokslo ir studijų institucijų įsteigtų padalinių ar savarankiškų juridinių asmenų, skirtų kurti ir plėtoti mokslui imlų verslą, technologijų

²³ Teminės MTEP ir technologijų skatinimo programos apima konkursines aukšto lygio strateginės reikšmės MTEP ir technologijų plėtros programas aiškiai apibrėžtose prioritetinėse MTEP ir technologijų srityse, padedančiose užtikrinti valstybės ekonomikos tarptautinį konkurencingumą.

²⁴ TPC – mokslo ir studijų institucijos, mokslo ir technologijų parko arba ūkio subjekto padalinys, atskiras mokslo ir studijų institucijai, mokslo ir technologijų parkui arba ūkio subjektui pavaldus juridinis vienetas, atskiras juridinis vienetas, atliekantis MTEP rezultatų perdavimo viešojo ar privataus sektorių subjektams, verslumo skatinimo, MTEP veiklos viešinimo ir kitas su MTEP rezultatų komercinimu susijusias funkcijas.

²⁵ Bendro naudojimo MTEP infrastruktūra yra infrastruktūra (pastatai, įranga ir kita), kurią kuria daugiau nei vienas ūkio subjektas ir / ar mokslo ir studijų institucija. Bendro naudojimo MTEP infrastruktūros nuosavybė gali priklausyti daugiau nei vienam juridiniam asmeniui. Ši infrastruktūra neapima atvirojosios prieigos centrų integruotuose studijų, mokslo ir verslo centruose (slėniuose).

²⁶ **Kompetencijos centras** – viešojo arba privataus sektorių subjektų juridinis vienetas arba padalinys, šių subjektų kartu įsteigtas juridinis vienetas, turintis bendro naudojimo žinių perdavimo ir inžinerinę infrastruktūrą ir vykdantis mokslui imliam verslui svarbius MTEP darbus.

²⁷ **VPB MTEP** – pagrįstas ilgalaikie sutartimi viešojo ir privataus sektorių atstovų bendradarbiavimas, kurio esmė – teikti tradiciškai viešojo sektoriaus kompetencijai priskiriamas MTEP paslaugas, siekiant sukurti inovatyvius produktus, plėtoti šioms paslaugoms teikti reikalingą infrastruktūrą. Ši sąvoka taip pat apima mokslo ir verslo bendradarbiavimą – tikslingą viešojo ir privataus sektorių subjektų veiklą, kurios paskirtis – vykdyti bendras, abiem sektoriams svarbias MTEP veiklas ir plėtoti šių veiklų rezultatų komercinį naudojimą.

²⁸ TPC – mokslo ir studijų institucijos, mokslo ir technologijų parko arba ūkio subjekto padalinys, atskiras mokslo ir studijų institucijai, mokslo ir technologijų parkui arba ūkio subjektui pavaldus juridinis vienetas, atskiras juridinis vienetas, atliekantis MTEP rezultatų perdavimo viešojo arba privataus sektorių subjektams, verslumo skatinimo, MTEP veiklos viešinimo ir kitas su MTEP rezultatų komercinimu susijusias funkcijas.

perdavimą, infrastruktūros kūrimą ir paslaugų plėtrą), mokslo ir studijų institucijose sukurtos intelektualios nuosavybės valdymo gebėjimų stiprinimą;

4.1.2.5. skatinti VPB MTEP specialistų rengimą, jų gebėjimų efektyviai teikti kokybiškas su technologijų perdavimu susijusias inovacijų paslaugas įmonėms, mokslo ir studijų institucijoms, tyrėjams ir kitoms tikslinėms grupėms tobulinimą;

4.1.2.6. skatinti kūrybingumo infrastruktūros plėtrą (pavyzdžiui, menų inkubatorių tinklo plėtrą) siekiant didinti šalies kultūros produktų konkurencingumą, žinomumą ir sklaidą, skatinant tam tikrų produktų (pavyzdžiui, architektūros, interjero, mados, pramoninio arba industrinio, grafinio ir komunikacijų dizaino ir panašiai) taikymą gamybai, gerinant prieinamumą prie kultūros ir meno produktų ir paslaugų.

4.1.3 uždavinys. Skatinti eksportą

Konkuravimas tarptautinėse rinkose skatina masto ekonomiją, prieigą per tarptautinius ryšius prie naujausių žinių ir technologijų, taigi – verslo produktyvumą. Neeksportavusioms įmonėms integruojantis į tarptautines rinkas, labiausiai veikiamas verslo produktyvumas, dažnai lemiantis viso verslo restruktūrizavimą. Įgyvendinant 4.1.3 uždavinį, įmonių tarptautinės rinkodaros ir pardavimų gebėjimus numatoma skatinti šiomis pagrindinėmis kryptimis:

4.1.3.1. skatinti užsienio rinkų tyrimus, užsienio partnerių paiešką, rinkodaros veiklas;

4.1.3.2. skatinti įmonių ir jų produkcijos pristatymą užsienyje vykstančiose tarptautinėse parodose, kontaktų mugėse, verslo misijose (kūrybinių industrijų atveju – papildomai ekspozicijose, festivaliuose ir kitur), rengti pristatymui reikalingos rinkodaros medžiagą;

4.1.3.3. skatinti menų inkubatorių, kūrybinių ir kultūrinių industrijų klasterių operatorių prieigą prie pasaulinių distributorių tinklų;

4.1.3.4. skatinti gaminių, kuriuos planuojama eksportuoti, sertifikavimą ir kitokią su eksporto gebėjimų stiprinimu susijusią veiklą.

4.2 tikslas. Skatinti verslo produktyvumą ir inovatyvaus verslo plėtrą

Pagal suminį inovatyvumo indeksą Inovacijų sąjungos švieslentėje Lietuva užima tik 25 vietą tarp ES valstybių narių. Išlaidos, kurias valdžios ir aukštojo mokslo institucijos skiria MTEP, atitinka ES šalių vidurkį, tačiau verslo išlaidos MTEP nedidelės. Lietuvos verslo išlaidos MTEP 2010 metais sudarė 0,23 procento BVP (ES vidurkis – 1,25 procento BVP), o iki 2020 metų turėtų sudaryti 2 procentus BVP. Per mažos privataus sektoriaus investicijos į MTEP yra labai svarbus veiksnys, lemiantis gana žemą šalies inovatyvumo ir kuriamos pridėtinės vertės lygį. Lietuvos įmonės ne tik mažai investuoja į didesnę riziką pasižyminčius naujų produktų ir paslaugų plėtros etapus (ypač MTEP), šalyje kuriama mažai naujų inovatyvių, sparčiai augančių ir į tarptautinę rinką orientuotų įmonių („gazelių“), mokslo ir

studijų institucijų tyrėjų („pumpurinių“) įmonių. Iki šiol įgyvendintos MTEP ir inovacijų politikos priemonės mažai dėmesio skyrė kuriamoms jaunoms inovatyvioms įmonėms. Be to, nepakankamai naudotos visos inovacijų paskatų kūrimo galimybės, pernelyg susitelkta į inovacijų pasiūlos kūrimo priemonės ir pamiršta, kad inovacijas labiausiai skatina rinkoje esanti paklausa. Nors darbo sąnaudos vis dar gana nedidelės, Lietuvos įmonės nepaveja aukštesniu pragyvenimo lygiu pasižyminčių šalių pagal verslo produktyvumo rodiklius. Produktyvumą stabdo ne tik lėtas jau sukurtų technologinių inovacijų diegimas gamyboje, bet ir nešiuolaikiški verslo procesai, vadybos, rinkodaros ir ženklo daros gebėjimų ir patirties stoka. Siekiant kurti aukštesnę pridėtinę vertę visuose šalies ūkio sektoriuose, svarbu mažinti esamų veiklos efektyvumo ir darbo našumo barjerų, didinti eksporto ir integracijos į tarptautines rinkas gebėjimus, tobulinti verslo procesus ir technologinius pajėgumus.

Skatinant verslo produktyvumą ir inovatyvaus verslo plėtrą, numatoma pagerinti Lietuvos verslo produktyvumo rodiklius ir pasiekti, kad daugiau Lietuvos verslo įmonių kurtų naujus unikalius tarptautinėms rinkoms skirtus produktus ir paslaugas. Valstybės pastangos bus sutelktos ties šiomis esminėmis kryptimis:

- mažinti verslo įmonių, kuriančių ir komercinančių inovatyvius produktus ir paslaugas, riziką, taip didinti verslo išlaidas MTEP ir bendrą inovatorių skaičių;

- kurti inovacijų paklausą, skatinti kuriamas ir naujas inovatyvias įmones, kad daugėtų inovatorių;

- skatinti verslo procesų ir technologinių pajėgumų tobulinimą.

4.2.1 uždavinys. Skatinti verslo procesų ir technologinių pajėgumų tobulinimą

Skatinant verslo procesų ir technologinių pajėgumų tobulinimą, siekiama užtikrinti, kad Lietuvos verslo įmonės turėtų kuo geresnes galimybes konkuruoti tarptautinėse rinkose, kurti ir parduoti jose aukštesnės pridėtinės vertės produktus ir paslaugas. Aukštesnių produktyvumo rodiklių ketinama siekti skatinant verslo įmones diegti šiuolaikiškus verslo procesus, tobulinti rinkodaros ir ženklo daros gebėjimus ir atnaujinti pasenusius technologinius gamybos pajėgumus. Būtina skatinti tiek technologinių, tiek organizacinių inovacijų diegimą versle. Įgyvendinant 4.2.1 uždavinį, numatomos šios pagrindinės kryptys:

- 4.2.1.1. skatinti netechnologinių inovacijų diegimą verslo įmonėse, verslo investicijas į funkcijų (įskaitant rinkodarą), procesų ir valdymo metodų tobulinimą;

- 4.2.1.2. skatinti esamų gamybos ir paslaugų teikimo pajėgumų pritaikymą naujiems produktams gaminti ir paslaugoms teikti, įmonių investicijas į naujų gamybos technologinių linijų įsigijimą ir įdiegimą, esamų gamybos technologinių linijų modernizavimą, įmonės vidinių inžinerinių tinklų, kurių reikia naujoms gamybos technologinėms linijoms diegti ar esamoms modernizuoti, įrengimą, modernių technologijų diegimą paslaugų sektoriuose.

4.2.2 uždavinys. Formuoti inovacijų paklausą, skatinti naujų inovatyvių produktų ir paslaugų kūrimą ir komercinimą

Siekiant restruktūrizuoti ūkį, kad jis kurtų aukštesnę pridėtinę vertę, reikia valstybės investicijų, kurios mažintų riziką ūkio subjektams, kuriantiems naujus, tarptautiniu ar sektoriaus mastu konkurencingus produktus ir paslaugas. Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama skatinti privačias investicijas į aukštesnę pridėtinę vertę kuriančias MTEP veiklas ir MTEP infrastruktūros atnaujinimą, kad daugiau įmonių investuotų į galutinių inovatyvių produktų ir paslaugų kūrimą ir komercinimą. Taip pat siekiama gerinti įmonių pajamų iš intelektinės nuosavybės rodiklius, todėl numatoma tobulinti mažų ir vidutinių įmonių intelektinės nuosavybės valdymo gebėjimus.

Inovacijas labiausiai skatina rinkoje esanti paklausa. Deja, Lietuvoje, mažoje valstybėje, rinkos dydis – vienas esminių inovatyvumą ribojančių veiksnių. Todėl numatomos tikslingos inovacijų paklausos kūrimo priemonės, skirtos reikšmingų inovacijų naudotojams tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuose. Be to, siekiama didinti inovatorių (inovacijas diegiančių įmonių) šalies ekonomikoje. Numatoma skatinti naujų inovatyvių įmonių kūrimą ir plėtrą, ypač tyrėjų įsteigtas „pumpurines“ įmones. Pagrindinės 4.2.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

4.2.2.1. formuoti inovacijų paklausą;

4.2.2.2. mokestinėmis ir kitokiomis priemonėmis skatinti verslo investicijas į MTEP;

4.2.2.3. formuoti naujų inovatyvių produktų ir paslaugų kūrimui ir plėtrai palankią teisinę sistemą (taip pat apribojimų naujų inovatyvių produktų ir paslaugų kūrimui ir jų išbandymui, testavimui tvarką), užtikrinti palankią teisinę intelektinės nuosavybės aplinką kurti inovatyvias įmones;

4.2.2.4. stiprinti mažų ir vidutinių įmonių (tarp jų kūrybinių ir kultūrinių industrijų, mokslo ir studijų institucijų įsteigtų „pumpurinių“ įmonių) intelektinės nuosavybės valdymo gebėjimus;

4.2.2.5. skatinti tyrėjų (ir studentų) įmonių (taip pat ir bendrų su mokslo ir studijų institucijomis) kūrimą, teikti inovatyvių idėjų komercinimo pagalbą, plėsti verslumo skatinimo paslaugų pasiūlą;

4.2.2.6. kurti ir plėtoti MTEP infrastruktūrą, reikalingą inovatyviems produktams ir paslaugoms kurti įmonėse;

4.2.2.7. plėtoti ir komercinti inovatyvius produktus verslo įmonėse visuose etapuose nuo idėjos iki bandomosios gamybos (įskaitant idėjų plėtotę, galimybių studijas, mokslinius ir inžinerinius tyrimus, eksperimentinę plėtrą, prototipų kūrimą, testavimą ir naujų produktų bandomąją gamybą).

Prioriteto įgyvendinimo išankstinės sąlygos ir sėkmės prielaidos

Siekiant efektyviai ir sėkmingai įgyvendinti prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ tikslus ir uždavinius, būtina sudaryti išankstines sąlygas ir sėkmės prielaidas. Išskiriamos išankstinės sąlygos, be kurių negali būti įgyvendinami prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ tikslai ir uždaviniai. Siekiant kryptingai sutelkti valstybės išteklius investicijoms, numatoma, kad remiantis nuodugnia analize bus patvirtintos sumaniosios specializacijos krypties sąlygos:

1.1. parengti sumaniosios specializacijos krypčių išskyrimui bei realizavimui skirtą nacionalinę MTEP plėtros koncepciją ir ja paremtą veiksmų planą;

1.2. siekiant stiprinti MTEP ir inovacijas ir sutelkti valstybės išteklius bei privačias investicijas tose srityse, kur yra didžiausias tarptautinio konkurencingumo potencialas, veiksmų plane išskirti ribotą prioritetinių MTEP ir inovacijų sričių skaičių MTEP ir ekonominės veiklos sektoriuose (toliau – sumanūs prioritetai):

numatyti inovacijų, pramonės, investicijų pritraukimo, švietimo ir studijų politikos priemones, skirtas išskirtoms prioritetinėms sritims stiprinti;

numatyti įgyvendinimo stebėsenos ir peržiūros sistemą (rodiklius);

veiksmų plane numatyti finansines lėšas MTEP ir inovacijų priemonėms įgyvendinti, gana didelę lėšų dalį skirti prioritetinėms sritims; šiame plane numatyti suderinamumą tarp valstybės biudžeto lėšų, Europos regioninės plėtros fondo ir Europos socialinio fondo, Žemės ūkio fondo kaimo plėtrai lėšų ir kitų nacionalinių ir tarptautinių finansavimo šaltinių;

patvirtinti dalyvavimo tarptautinėse MTEP infrastruktūrose planą, susijusį su ES prioritetais MTEP infrastruktūros srityje, kuriuos apibrėžia Europos strateginis mokslinių tyrimų infrastruktūros forumas (ESFRI);

didinti IRT prieinamumą ir jų naudojimo kokybę.

Sėkmės prielaidos, kurių neįgyvendinimas nebus pasiekta prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ tikslų ir uždavinių įgyvendinimo norimų rezultatų arba jie bus ne tokie efektyvūs:

1. Investicijos į MTEP skirtą infrastruktūrą per skirtingas priemones turi būti koordinuojamos siekiant išvengti dubliavimo. Užtikrinta atvira prieiga prie viešosios MTEP infrastruktūros.

2. Sukurta ir įdiegta tiek mokslo ir studijų institucijoms, tiek tyrėjams palanki intelektinės nuosavybės teisių apsaugos ir pelno pasidalijimo teisinė aplinka; siekiama, kad mokslo ir studijų institucijose būtų sukurtos ir įdiegtos intelektinės nuosavybės valdymą (ypač – teisių į sukurtą intelektinę nuosavybę pasidalijimą) reglamentuojančios taisyklės.

3. Užtikrinta, kad verslo investicijos į MTEP ir inovacijas tinkamai atspindėtų skaičiuojant statistinius rodiklius.

4. Sukurtos teisinės sąlygos viešojo ir privataus sektorių partnerystės principui taikyti, ypač įgyvendinant bendrus mokslo ir studijų institucijų bei verslo įmonių projektus, ir paskatintas šių projektų vykdymas.

5 PRIORITETAS „VISUOMENĖS POREIKIUS ATITINKANTIS IR PAŽANGUS VIEŠASIS VALDYMAS“

Bendrasis tikslas – siekti visuomenės poreikius atitinkančių ir į šalies pažangą orientuotų viešojo valdymo rezultatų

Efektyvus viešasis valdymas yra svarbus šalies pažangą lemiantis veiksnys. Į šalies pažangą orientuotas viešasis valdymas turi būti vystomas atsižvelgiant į visuomenės poreikius, esamą šalies viešojo valdymo situaciją ir sistemingai įgyvendinant viešojo sektoriaus inovacijas. Įgyvendinami viešojo valdymo pokyčiai turi padėti užtikrinti šalies konkurencingumą ir didinti visuomenės pasitikėjimą viešojo valdymo institucijomis. Esminės viešojo valdymo tobulinimo sritys, į kurias turi būti sutelktos valstybės pastangos, yra:

Strateginių kompetencijų viešojo valdymo institucijose stiprinimas ir šių institucijų veiklos valdymo gerinimas. Kol kas Lietuvos viešojo valdymo kokybė ir efektyvumas nėra pakankami. Priimant visuomenei ir visai valstybei svarbius sprendimus, nepakankamai remiamasi įrodymais, stinga tarpinstitucinio bendradarbiavimo, neefektyviai organizuojama viešojo valdymo institucijų veikla, vyrauja procesas, o ne rezultatai grįsta šių institucijų veikla, kuriai stinga krypties ir svarbiausių prioritetų matymo. Dėl per didelio reguliavimo ir nepakankamos jo kokybės išlieka gana didelė administracinė ir kita reguliavimo našta juridiniams ir fiziniams asmenims. Geresniems viešojo valdymo rezultatams pasiekti trūksta ne tik sistemingai įgyvendinamų viešojo sektoriaus inovacijų, bet ir profesionaliai veikiančios, kompetentingos valstybės tarnybos, kuriai vadovautų vadovai / lyderiai, gebantys sutelkti ir motyvuoti darbuotojus siekti tikslų. Atsižvelgiant į tai, valstybės investicijos turėtų būti skirtos viešojo valdymo institucijų veiklos gerinimui, įrodymais grįsto ir į rezultatus orientuoto valdymo kultūros plėtrai, profesionaliai valstybės tarnybai kurti.

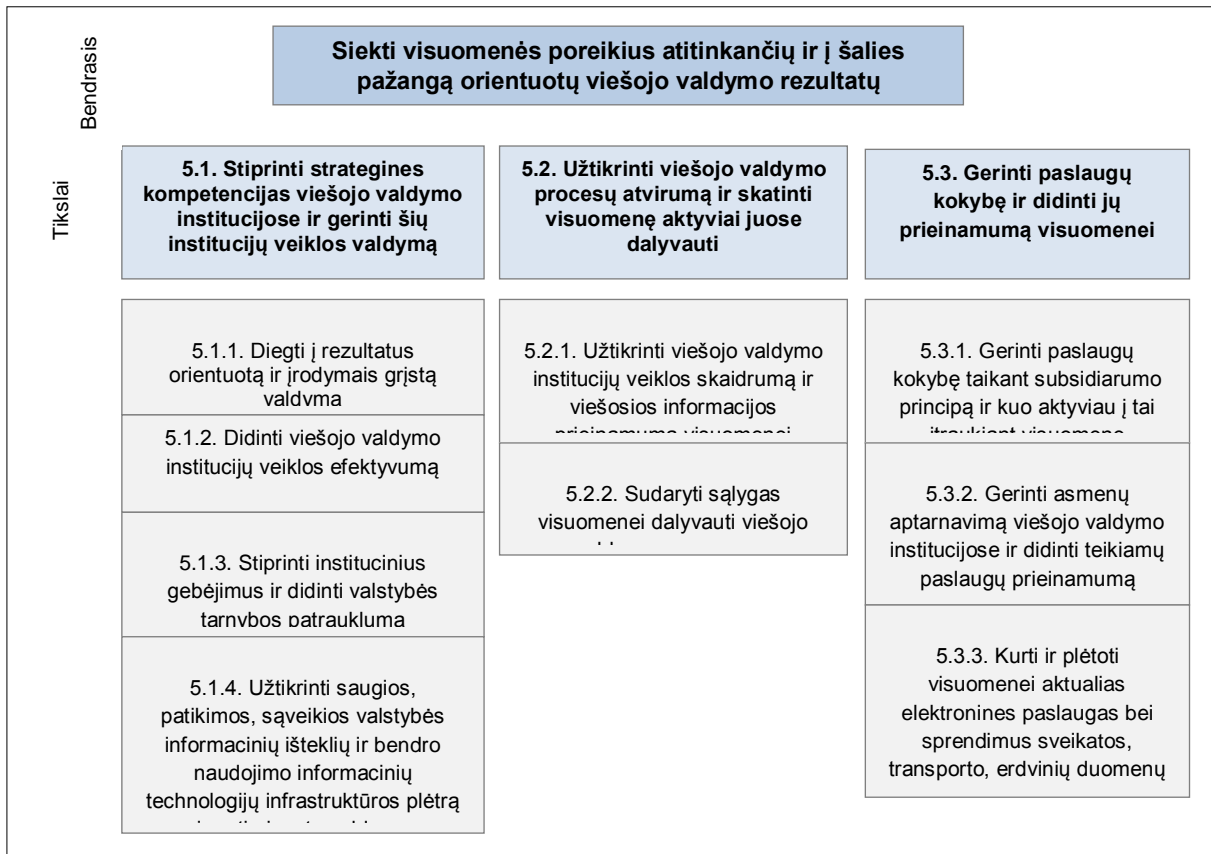
Viešojo valdymo procesų atvirumo užtikrinimas ir aktyvaus visuomenės dalyvavimo šiuose procesuose skatinimas. Šalyje nepakankamai užtikrinama viešojo valdymo institucijų visuomenei skelbiamos informacijos kokybė – skelbiama nepakankamai išsami ir aktuali informacija, kurią visuomenei sudėtinga ne tik suprasti, bet ir panaudoti. Trūksta bendrų informacijos viešinimo visuomenei standartų, kurių taikymas leistų geriau suprasti priimamus viešojo valdymo sprendimus ir sudarytų sąlygas viešojo valdymo institucijų turimą informaciją panaudoti komerciniais ir nekomerciniais tikslais. Visuomenei ne tik trūksta informacijos apie viešojo valdymo institucijų veiklą ir jos rezultatus, bet ir galimybių dalyvauti priimant, tobulinant ir įgyvendinant jai aktualius viešojo valdymo sprendimus. Jei nebus didinamas viešojo valdymo procesų atvirumas ir skatinamas aktyvus visuomenės dalyvavimas šiuose procesuose, dalis priimamų viešojo valdymo sprendimų ir toliau menkai atitiks visuomenės poreikius, o pati visuomenė nepakankamai pasitikės viešojo valdymo institucijomis.

Visuomenei teikiamų paslaugų kokybės gerinimas ir šių paslaugų prieinamumo didinimas. Šalyje trūksta sistemingos viešųjų ir administracinių paslaugų (toliau – paslaugos) plėtros – iki šiol nėra įvertinta visų visuomenei teikiamų paslaugų apimtis ir tikslingumas, trūksta minimalių paslaugų kokybės standartų, nepakankamai aktyviai tiriamas paslaugų

virtotojų pasitenkinimas teikiamomis paslaugomis, jų aptarnavimo viešojo valdymo institucijose kokybė, nesudaromos sąlygos didesnei paslaugų teikėjų konkurencijai, į paslaugų teikimą menkai įtraukiami piliečiai, privatus sektorius, vietos bendruomenės ir nevyriausybinės organizacijos. Paslaugos plėtojamos nepakankamai įvertinus, kur ir kaip jų vartotojai norėtų jas gauti. Tik gerinant visuomenei teikiamų paslaugų kokybę, didinant šių paslaugų prieinamumą ir įtraukiant vartotojus į paslaugų teikimo procesą, būtų užtikrinamas tiek viešojo valdymo institucijų, tiek paslaugų vartotojų išteklių racionalus panaudojimas ir patenkinti teisėti visuomenės lūkesčiai gauti kokybiškas ir lengvai prieinamas paslaugas.

Prioritetui įgyvendinti numatyti tikslai ir uždaviniai grafiškai pavaizduoti 5 paveikslėlyje.

5 pav. 5 prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ tikslai ir uždaviniai

5.1 tikslas. Stiprinti strategines kompetencijas viešojo valdymo institucijose ir gerinti šių institucijų veiklos valdymą

Viešajame valdyme nepakankamai sistemingai ir kryptingai taikomos viešojo valdymo institucijų veiklos efektyvumą gerinančios priemonės. Viešojo valdymo institucijų veikla per mažai orientuota į rezultatus, stinga kryptingo jų veiklos tobulinimo atsižvelgiant į veiklos vertinimo išvadas, tarp viešojo valdymo institucijų vyrauja biurokratinė bendradarbiavimo kultūra, ribojanti gerosios patirties sklaidą ir jos perėmimą. Viešojo valdymo sprendimai ne

visuomet grindžiami jau pasiektų valdymo rezultatų informacija, dažnai nėra veiksmingi, nes neatliepia visuomenės poreikių ir lūkesčių. Dėl pernelyg detalaus visuomeninio gyvenimo sričių reguliavimo viešojo valdymo institucijoms ir visuomenei atsiranda didelė administracinė ir kita reguliavimo našta, todėl kyla poreikis ją mažinti, tobulinti reglamentavimą ir užtikrinti jo kokybę. Kol kas šalyje nepakankamas geresnio reglamentavimo (pavyzdžiui, teisės aktų supaprastinimo ar sprendimų projektų poveikio vertinimų) įgyvendinimo tarpinstitucinis koordinavimas ir kokybės kontrolė, lėtai įgyvendinamos administracinės naštos mažinimo iniciatyvos (ypač savivaldybėse, kur administracinė našta kol kas nematuojama). Egzistuoja poreikis didinti viešojo valdymo institucijų (ypač valstybės vykdomosios valdžios sistemos institucijų ir įstaigų, taip pat savivaldybių institucijų ir įstaigų) veiklos efektyvumą. Valstybės vykdomosios valdžios sistemos įstaigose nepakankamai efektyviai ir taupiai atliekamos bendrosios funkcijos, pernelyg hierarchinės šių įstaigų organizacinės struktūros, ribojančios sprendimų priėmimo ir komandinio darbo kultūros plėtrą, pernelyg daug mažų (iki 20 darbuotojų) įstaigų ir juridškai atskirų įstaigų teritorinių padalinių, trūksta sisteminių valstybės vykdomosios valdžios sistemos įstaigų ir įmonių veiklos veiksmingumo vertinimų. Menką savivaldybių institucijų veiklos efektyvumą lemia didelė jų veiklos apimtis dėl teikiamų paslaugų gausos, fragmentiškai taikomi strateginio planavimo principai, nesubalansuotas savivaldybių veiklos laisvių ir atskaitomybės visuomenei ir valstybei santykis. Valstybės tarnybai, kuri remiasi nepakankamai veiksmingomis valstybės tarnautojų atrankos, vertinimo ir darbo užmokesčio sistemomis, trūksta orientacijos į veiklos rezultatus, novatoriškumo, lankstumo ir strateginių gebėjimų. Šie viešojo valdymo trūkumai iš dalies lemia palyginti mažą šalies viešojo sektoriaus konkurencingumą Europoje – pagal Pasaulio banko valdymo efektyvumo ir reglamentavimo kokybės indeksus Lietuva 2010 metais užėmė 20, o pagal Jungtinių Tautų tų pačių metų e. valdžios išvystymo indeksą – 15 vietą ES.

Siekiant spręsti minėtas viešojo valdymo problemas, būtina sutelkti pastangas šiose srityse:

- diegti į rezultatus orientuotą ir įrodymais grįstą valdymą;
- didinti viešojo valdymo institucijų veiklos efektyvumą;
- stiprinti institucinius gebėjimus ir didinti valstybės tarnybos patrauklumą.

5.1.1 uždavinys. Diegti į rezultatus orientuotą ir įrodymais grįstą valdymą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama plačiau naudoti informaciją apie viešojo valdymo institucijų veiklos rezultatus ir jos analizės duomenis priimant naujus viešojo valdymo sprendimus. Viešojo valdymo institucijų veiklos vertinimas turi ne tik padėti tobulinti kasdienę šių institucijų veiklą, bet ir nustatyti jų veiklos prioritetus, priimti strateginius sprendimus. Įdiegus įrodymais grįsto valdymo sistemas, reikia užtikrinti jų tolesnę plėtrą, stiprinti gebėjimus vertinti veiklos rezultatus ir plačiai naudoti šią informaciją priimant valdymo sprendimus. Teisėkūros procesas turi būti pagrįstas esamos padėties analize,

konsultacijomis su visuomene, kokybiškai atspindėti pasirinktą problemos sprendimo būdą ir reglamentavimo tikslą. Todėl siekiama mažinti keičiamų teisės aktų kiekį ir didinti naujai priimamų kokybę. Taip pat numatoma kryptingai mažinti reglamentavimo apimtį ir teisės aktais sukuriama administracinę ir kitą reguliavimo našta. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir platus sutarimas yra labai svarbūs sėkmingo šiandieninių viešojo valdymo problemų sprendimo veiksniai, todėl numatoma stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir skatinti sutarimo kultūrą. Modernių veiklos valdymo metodų taikymas padeda pasiekti geresnių viešojo valdymo institucijų veiklos rezultatų, todėl numatoma kryptingai gerinti viešojo valdymo institucijų veiklos organizavimą – plačiai diegti projektų ir procesų valdymą, taikyti kokybės vadybos metodus ir remti viešojo sektoriaus inovacijų plėtrą. Numatomos šios svarbiausios 5.1.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

5.1.1.1. plačiau naudoti informaciją apie viešojo valdymo institucijų veiklos rezultatus ir jos analizės duomenis: plėtoti įrodymais grįsto valdymo priemonių (programų vertinimo, poveikio vertinimo ir funkcijų peržiūros) taikymą viešojo valdymo institucijose;

5.1.1.2. mažinti reglamentavimą ir gerinti teisės aktų kokybę;

5.1.1.3. atlikti reguliavimo naštos vertinimus ir teisės aktų įgyvendinimo stebėseną;

5.1.1.4. stiprinti tarpinstitucinį / tarptautinį bendradarbiavimą ir skatinti sutarimo kultūrą (kurti kompetencijų centrus, dalytis gerąja valdymo patirtimi ir kita);

5.1.1.5. gerinti viešojo valdymo institucijų veiklos organizavimą ir užtikrinti viešojo valdymo institucijų veiklos kokybės vertinimą: diegti projektų / procesų valdymą, kokybės vadybos sistemas ir metodus, kitas veiklos valdymo gerinimo priemones ir kita.

5.1.2 uždavinys. Didinti viešojo valdymo institucijų veiklos efektyvumą

Viešojo valdymo institucijų veiklos tikslas yra ne tik rezultatai, kuo labiau atliepiantys visuomenės poreikius, bet ir kuo mažesnės išlaidos siekiant šių rezultatų. Todėl įgyvendinant šį uždavinį siekiama optimizuoti viešojo valdymo institucijų atliekamas funkcijas, užtikrinti nuolatinį viešojo valdymo institucijų veiklos ir gebėjimų vertinimą ir tobulinimą, tobulinti institucinę sandarą. Sisteminiams su institucinės sandaros pertvarkymais susijusiems sprendimams priimti ir įgyvendinti numatomos valstybės investicijos. Jos bus skiriamos ir viešojo valdymo institucijų atliekamų funkcijų efektyvumo didinimo ir šių funkcijų optimizavimo iniciatyvoms įgyvendinti: supaprastinant, standartizuojant, centralizuojant ar kitaip optimizuojant bendrųjų, verslo priežiūros ir kitų funkcijų atlikimą, vertinant bendrųjų funkcijų atlikimo efektyvumą ir kita. Siekiant įgyvendinti šį uždavinį, numatomos investicijos valstybės vykdomosios valdžios sistemos įstaigų ir įmonių atskaitomybei didinti ir jų veiklos valdymui tobulinti, taip pat valstybės valdymui skiriamų išteklių valdymo efektyvumui didinti. Viešojo valdymo kokybei užtikrinti būtina stebėti ir vertinti viešojo valdymo pokyčius, numatyti ir vykdyti jų neigiamų pasekmių prevencijos priemones. Valstybės investicijos būtų tikslingai naudojamos siekiant išsamų viešojo valdymo stebėsenos rezultatų, kokybiško jų vertinimo, tikslesnio viešojo valdymo pokyčių prognozavimo.

Numatomos šios pagrindinės 5.1.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

5.1.2.1. optimizuoti viešojo valdymo institucijų atliekamas funkcijas ir tobulinti institucinę sandarą;

5.1.2.2. vykdyti viešojo valdymo pokyčių stebėseną;

5.1.2.3. užtikrinti nuolatinį viešojo valdymo institucijų veiklos ir gebėjimų vertinimą ir tobulinimą;

5.1.2.4. didinti viešajam valdymui skiriamų išteklių (įskaitant valstybės valdomo komercinio ir nekomercinio turto) valdymo efektyvumą;

5.1.2.5. stiprinti valstybės vykdomosios valdžios sistemos įstaigų ir įmonių atskaitomybę ir gerinti jų veiklos valdymą; gerinti valstybės valdomų įmonių valdymą siekiant jų veiklos efektyvumo ir lygių su privačiu sektoriumi konkurencinių sąlygų;

5.1.2.6. didinti verslo priežiūros sistemos efektyvumą (koordinuoti rizikos vertinimo sistemų verslo priežiūros institucijose įdiegimą; koordinuoti vienodos konsultacijų verslui sistemos sukūrimą; sukurti efektyvią institucinės ir informacinės priežiūros struktūrą);

5.1.2.7. užtikrinti paramą parengties ekstremalioms situacijoms ir jų valdymo nacionalinių pajėgumų kūrimui ir stiprinimui ir kita.

5.1.3 uždavinys. Stiprinti institucinius gebėjimus ir didinti valstybės tarnybos patrauklumą

Valstybės tarnyba – tai viešojo valdymo pagrindas, be kurio neįmanomi visuomenės poreikius tenkinantys viešojo sektoriaus rezultatai ir jų efektyvus siekimas. Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama stiprinti aukštesniąją valstybės tarnybą, tobulinant aukštesniųjų kategorijų ir vadovujančiųjų valstybės tarnautojų atrankos ir tarnybinės veiklos vertinimo procedūras, stiprinant šių tarnautojų raktines / strategines kompetencijas, didinti kitų viešojo valdymo institucijų darbuotojų gebėjimus priimti ir įgyvendinti įrodymais grįstus valdymo sprendimus, sudaryti sąlygas institucijų darbuotojų kūrybiškumo, novatoriškumo, iniciatyvos ir rezultatyvumo plėtrai, tobulinti jų atrankos ir motyvavimo sistemas, viešojo valdymo institucijų vidaus administravimo procedūras. Šie veiksmai ne tik gerintų viešojo valdymo kokybę, bet ir didintų valstybės tarnybos patrauklumą ir leistų išlaikyti esamus ir pritraukti naujus talentus į viešojo valdymo institucijas. Numatomos šios svarbiausios 5.1.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

5.1.3.1. tobulinti viešojo valdymo institucijų vidaus administravimą;

5.1.3.2. stiprinti aukštesniųjų kategorijų ir vadovujančiųjų valstybės tarnautojų grandį ir valstybės pareigūnų (įstaigų vadovų) raktines / strategines kompetencijas, būtinas vadovauti; stiprinti valstybės tarnautojų analitinius, konceptualaus mąstymo, bendradarbiavimo ir kitus aktualius bendruosius gebėjimus, kurie būtų įtvirtinti valstybės tarnautojų mokymo strateginiuose dokumentuose;

5.1.3.3. diegti ir plėtoti kompetencijomis grįsto veiklos valdymo modelį;

5.1.3.4. tobulinti atrankos sistemą, modernizuoti karjeros plėtros ir darbo užmokesčio sistemą;

5.1.3.5. kurti ir diegti motyvavimo sistemos standartus ir priemones, plėsti darbuotojų mobilumą.

5.1.4 uždavinys. Užtikrinti saugios, patikimos, sąveikos valstybės informacinių išteklių ir bendro naudojimo informacinių technologijų infrastruktūros plėtrą ir optimizuotą valdymą

Svarbus viešojo valdymo institucijų veiklos valdymo pagrindas yra sumanios, saugios ir efektyviai valdomos informacinės sistemos. Todėl įgyvendinant šį uždavinį, siekiama plėtoti racionalų viešojo sektoriaus bendro naudojimo informacinių išteklių valdymą, užtikrinti šių išteklių saugumą ir diegti „žaliuosius“, aplinką tausojančius ir energiją taupančius IRT sprendimus. Numatomos šios pagrindinės 5.1.4 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

5.1.4.1. optimizuoti viešojo sektoriaus bendro naudojimo infrastruktūrą ir užtikrinti sąveikumą ir saugumą;

5.1.4.2. skatinti „žaliųjų“ IRT diegimą viešajame sektoriuje.

5.2 tikslas. Užtikrinti viešojo valdymo procesų atvirumą ir skatinti visuomenę aktyviai juose dalyvauti

Siekiant, kad viešojo valdymo rezultatai atitiktų visuomenės poreikius ir skatintų šalies pažangą, būtinas visuomenės informavimas ir jos dalyvavimas priimant viešojo valdymo sprendimus. Viešojo valdymo institucijos ne visuomet skelbia visuomenei aktualią informaciją – pavyzdžiui, atliktos apklausos rodo, kad apie pusė visų gyventojų mano, jog yra per daug informacijos, kurios valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos neviešina ir neteikia²⁹. Informacija, jei skelbiama, dažniausiai apima konkrečios institucijos ar įstaigos veiklą, todėl trūksta susistemintos ir centralizuotai skelbiamos informacijos apie visą Vyriausybės veiklą. Be to, šalyje vis dar nėra aiškių, efektyvių ir visuotinai priimtų konsultacijų su visuomene procedūrų. Atlikti tyrimai rodo, kad apie pusė sprendimų projektų poveikio vertinimo rengėjų niekada nesikonsultuoja su visuomene dėl visų teisės aktų projektų³⁰. Šalyje taip pat neatliekami sistemingi visuomenės dalyvavimo viešojo valdymo procesuose stebėjimai ir vertinimai. Viena iš riboto visuomenės dalyvavimo viešajame valdyme priežasčių yra valdžios skaidrumo stoka – pagal korupcijos suvokimo indeksą Lietuva vertinama 5 balais iš 10 ir yra 19 vietoje tarp ES valstybių narių. Netinkamas visuomenės informavimas ir nepakankamas jos dalyvavimas priimant viešojo valdymo

²⁹ 2010 metų gruodį – 2011 metų vasarį viešosios įstaigos „Transparency International“ Lietuvos skyriaus atliktos gyventojų apklausos duomenys.

³⁰ Ūkio ministerijos užsakymu 2009 metais atliktos Sprendimų poveikio vertinimo kokybės, konsultacijų su visuomene ir interesų grupėmis būdų ir veiksmingumo analizės duomenys.

sprendimus iš dalies lemia, kad Lietuvoje tik 39 procentai gyventojų pasitiki valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis³¹.

Siekiant didesnio visuomenės pasitikėjimo viešojo valdymo institucijomis, būtina tobulinti ne tik viešojo valdymo institucijų vykdomą viešojo administravimo (viešosios politikos įgyvendinimo) veiklą, tačiau ir viešosios politikos formavimo ir viešojo valdymo rezultatų sklaidos procesus. Atsižvelgiant į tai, daug dėmesio turi būti skiriama viešojo valdymo institucijų veiklos skaidrumo ir viešosios informacijos prieinamumo visuomenei užtikrinimui; visuomenės dalyvavimo viešojo valdymo sprendimų priėmimo, įgyvendinimo ir kituose procesuose skatinimui.

5.2.1 uždavinys. Užtikrinti viešojo valdymo institucijų veiklos skaidrumą ir viešosios informacijos prieinamumą visuomenei

Įgyvendinant šį uždavinį, numatoma didinti viešojo valdymo institucijų visuomenei skelbiamos informacijos kokybę ir prieinamumą. Turi būti siekiama, kad viešoji informacija būtų aktuali visuomenei, skelbiama jai aiškia ir priimtina forma bei turiniu, tam panaudojant informacinių technologijų teikiamas galimybes. Būtina užtikrinti, kad visuomenė ne tik lengvai suprastų jai skelbiamą viešąją informaciją, bet ir galėtų ją lengvai naudoti komerciniais ir nekomerciniais tikslais (tai yra pakartotinai panaudoti). Siekiant Vyriausybės veiklos atvirumo, informacija apie Vyriausybės veiklos prioritetų / Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimą ir priskirtų funkcijų atlikimą valstybės vykdomosios valdžios sistemos įstaigose ir įmonėse turi būti skelbiama laikantis vienodos šios informacijos pateikimo visuomenei politikos. Tam, kad visuomenę pasiektų atsižvelgiant į turinį apibendrinta ir atitinkamai susisteminta viešojo valdymo institucijų turima informacija, būtina užtikrinti kiek įmanoma centralizuotą šios informacijos pateikimą. Numatomos šios svarbiausios 5.2.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

5.2.1.1. nustatyti ir įgyvendinti viešojo valdymo institucijų turimos informacijos viešinimo visuomenei politiką;

5.2.1.2. užtikrinti centralizuotos informacijos apie Vyriausybės veiklą skelbimą;

5.2.1.3. sudaryti prielaidas viešojo valdymo institucijų informacijos pakartotiniam naudojimui.

5.2.2 uždavinys. Sudaryti sąlygas visuomenei dalyvauti viešojo valdymo procesuose

Siekiant sumanaus valdymo ir pilietinės visuomenės brandos, būtina perskirstyti valdžios galias iš valdžios institucijų gyventojams ir vietos bendruomenėms, skatinti valdžios ir visuomenės partnerystę. Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama, kad visuomenė ne tik būtų informuota apie viešojo valdymo pokyčius, bet ir žinotų apie galimybes dalyvauti viešojo

³¹ Vidaus reikalų ministerijos užsakymu 2011 metais atliktos gyventojų apklausos „Pasitikėjimo valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis ir aptarnavimo kokybės vertinimas“ duomenys.

valdymo procesuose ir jaustis valdžios įgalinta daryti įtaką priimamiems viešojo valdymo sprendimams. Siekiant plėtoti gyventojų ir vietos bendruomenių dalyvavimo viešajame valdyme iniciatyvas, būtina stebėti ir vertinti jų dalyvavimo viešajame valdyme veiksmingumą, skleisti gerąją viešojo valdymo institucijų ir gyventojų bei vietos bendruomenių bendradarbiavimo patirtį. Įgyvendinant šį uždavinį, numatoma ne tik tobulinti konsultacijų su visuomene procedūras, bet ir vykdyti elektroninės demokratijos ir kitas gyventojų ir vietos bendruomenių galimo dalyvavimo viešajame valdyme priemones. Numatomos šios pagrindinės 5.2.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

5.2.2.1. užtikrinti konsultavimąsi su visuomene: sukurti efektyvų konsultavimosi su visuomene mechanizmą, plėsti konsultavimosi būdus ir konsultuotis su visuomene jai aktualiais viešojo valdymo klausimais;

5.2.2.2. skleisti informaciją visuomenei apie valstybės turimos informacijos naudojimo ir gyventojų dalyvavimo viešojo valdymo procesuose galimybes;

5.2.2.3. vykdyti sisteminius tyrimus ir vertinimus, siekiant nustatyti gyventojų ir vietos bendruomenių dalyvavimo viešojo valdymo procesuose veiksmingumą;

5.2.2.4. kurti elektroninės demokratijos, skaidrumo ir viešumo sprendimus ir priemones.

5.3 tikslas. Gerinti paslaugų kokybę ir didinti jų prieinamumą visuomenei

Viešojo valdymo institucijos nėra pakankamai aktyvios tobulinant visuomenei teikiamas paslaugas: atlikti tyrimai rodo, kad kiek daugiau nei pusė institucijų nevykdo, o ketvirtadalis – ir neketina artimiausiu metu vykdyti jokių paslaugų vartotojų apklausų apie teikiamų paslaugų kokybę³². Kol kas šalyje nenustatyti minimalūs paslaugų kokybės standartai, trūksta visuomenės ir valdžios sutarimo dėl prioritetinių paslaugų ir jų kokybės. Kol nėra atlikta paslaugų, finansuojamų iš valstybės ir savivaldybių biudžetų, inventorizacija, nenustatytas jų kiekis ir tikslingumas, sudėtinga priimti sprendimus dėl sisteminio atitinkamų paslaugų teikimo tobulinimo, o kadangi nėra nustatyti visi esami ir galimi paslaugų teikėjai, visuomenei tampa sudėtinga pasirinkti iš jų priimtinausią. Kol kas paslaugos teikiamos neatsižvelgiant į tai, kur ir kaip visuomenei būtų patogiau jas gauti, taip eikvojami tiek viešojo valdymo institucijų, tiek paslaugų vartotojų laiko ir materialiniai išteklių. Viešojo valdymo institucijoms skiriant nepakankamą dėmesį paslaugų kokybės ir asmenų aptarnavimo viešojo valdymo institucijose gerinimo iniciatyvoms, visuomenės pasitenkinimo paslaugų kokybe tyrimams, sudėtinga patenkinti besikeičiančius visuomenės poreikius. Atsižvelgiant į tai, turi būti vykdomi kompleksiški, tarpusavyje gerai koordinuoti veiksmai, siekiant, kad:

paslaugų kokybė kuo labiau atitiktų visuomenės poreikius;

gerėtų asmenų aptarnavimo vieno langelio principu kokybė;

daugėtų elektroniniu būdu teikiamų paslaugų ir gerėtų šių paslaugų kokybė.

³² Vidaus reikalų ministerijos 2010 metais atlikto tyrimo „Kokybės vadybos metodų taikymo Lietuvos viešojo administravimo institucijose / įstaigose stebėseną“ duomenys.

5.3.1 uždavinys. Gerinti paslaugų kokybę taikant subsidiarumo principą ir kuo aktyviau į tai įtraukiant visuomenę

Kad ribotais finansiniais ištekliais būtų teikiamos kokybiškos paslaugos, pirmiausia būtina nustatyti optimalią teikiamų paslaugų apimtį, įvertinti teikiamų paslaugų tikslingumą. Siekiant visuomenės poreikius atitinkančios paslaugų kokybės, tiek valstybės, tiek savivaldybių lygiu turi būti užtikrinamas nuolatinis paslaugų kokybės vertinimas, vertinami paslaugų vartotojų pasitenkinimo teikiamomis paslaugomis rodikliai, tiriami kintantys paslaugų vartotojų poreikiai ir lūkesčiai. Taip pat turi būti tobulinami paslaugų teikimo režimai ir jais remiantis nustatomi minimalūs paslaugų kokybės standartai. Be to, viešojo valdymo institucijos turi sudaryti palankias sąlygas pačiai visuomenei įsitraukti į paslaugų kūrimo, tobulinimo ir teikimo procesus, taip pat ieškoti bendrų susitarimų su visuomene dėl jai teikiamų paslaugų kokybės. Įgyvendinant šį uždavinį siekiama sudaryti sąlygas laisvai paslaugų teikėjų konkurencijai, kad paslaugų vartotojai galėtų gauti priimtinausias pagal kainos ir kokybės santykį paslaugas. Numatomos šios pagrindinės 5.3.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

5.3.1.1. nustatyti viešųjų paslaugų kokybės standartus ir optimizuoti teikiamų paslaugų apimtį;

5.3.1.2. užtikrinti nuolatinę paslaugų kokybės stebėseną ir vertinimą;

5.3.1.3. sudaryti vienodas konkurencijos sąlygas visiems galimiems paslaugų teikėjams.

5.3.2 uždavinys. Gerinti asmenų aptarnavimą viešojo valdymo institucijose ir didinti teikiamų paslaugų prieinamumą visuomenei

Kad paslaugos būtų lengvai prieinamos ir teikiamos visuomenei patogiu būdu, numatoma centralizuoti viešųjų paslaugų teikimą (ten, kur jo labiausiai reikia). Siekiant išlaikyti deramą asmenų aptarnavimo viešojo valdymo institucijose lygį, ir toliau numatomos investicijos, reikalingos veiksmingesniam asmenų aptarnavimui vieno langelio principu užtikrinti. Įgyvendinant šį uždavinį, taip pat siekiama, kad juridiniams ir fiziniams asmenims neberekėtų rūpintis viešojo administravimo procedūrų eiga ir šios procedūros būtų sklandžiai įgyvendinamos pasitelkiant valstybės informacinę sistemą, gyventojams ir verslo subjektams nedalyvaujant tiesiogiai. Numatomos šios svarbiausios 5.3.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

5.3.2.1. didinti paslaugų prieinamumą ir užtikrinti vartotojų poreikiais ir efektyvumu grįstą paslaugų įvairovę;

5.3.2.2. centralizuoti paslaugų teikimą (ten, kur jo reikia);

5.3.2.3. gerinti asmenų aptarnavimo kokybę taikant vieno langelio principą.

5.3.3 uždavinys. Kurti ir plėtoti visuomenei aktualias elektronines paslaugas bei sprendimus sveikatos, transporto, erdvinių duomenų tvarkymo ir kitose srityse

Siekiant, kad būtų užtikrinamas aukštas visuomenei svarbių paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę lygis, šių paslaugų interaktyvumas ir saugumas, numatoma investuoti į elektroninių paslaugų plėtrą tose valstybės reguliavimo srityse, kur šių paslaugų labiausiai stinga ir kur jų plėtra nėra pakankama. Įgyvendinant šį uždavinį būtina siekti, kad elektroninės paslaugos būtų plėtojamos nepamirštant lietuviybės ir tarptautiškumo aspektų. Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama, kad vartotojai jiems svarbioje srityje pateikę elektroninius paklausimus saugiai ir efektyviai gautų galiojančią elektroninę paslaugą. Numatomos šios pagrindinės 5.3.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

5.3.3.1. plėsti ir tobulinti elektronines paslaugas;

5.3.3.2. taikyti naujus, pažangius lietuvių kalbos vartojimo elektroninėse paslaugose sprendimus;

5.3.3.3. plėtoti asmens tapatybės nustatymo sprendimus;

5.3.3.4. plėsti elektronines sveikatos paslaugas ir sprendimus, kurti ir diegti intelektualias transporto sistemas ir paslaugas;

5.3.3.5. plėsti erdvinių duomenų tvarkymo paslaugas ir infrastruktūrą, tarpvalstybiniu lygiu teikiamas elektronines paslaugas.

Prioriteto įgyvendinimo išankstinės sąlygos ir sėkmės prielaidos

Siekiant efektyviai ir sėkmingai įgyvendinti prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ tikslus ir uždavinius, būtina sudaryti išankstines sąlygas ir sėkmės prielaidas. Išskiriamos šios išankstinės sąlygos, be kurių negali būti įgyvendinami prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ tikslai ir uždaviniai:

1. Užtikrintas Viešojo valdymo tobulinimo 2012–2020 metų programos³³ nuostatų tinkamas įgyvendinimas (parengtas programos įgyvendinimo veiksmų planas ir užtikrintas jame numatytų priemonių tinkamas įgyvendinimas).

2. Užtikrinta parama ne tik infrastruktūros plėtros projektams, bet ir „minkštosioms“ priemonėms, skirtoms žmogiškųjų išteklių plėtrai, gebėjimų stiprinimui.

3. Patobulintas konsultacijų su visuomene teisinis reglamentavimas.

4. Peržiūrėti teisės aktai ir panaikinti visi pagrįsti apribojimai verslo įmonėms ir nevyriausybinėms organizacijoms dalyvauti viešųjų paslaugų teikimo procesuose, taip didinant paslaugų teikėjų konkurenciją ir užtikrinant efektyvų biudžeto lėšų naudojimą.

5. Siekiama, kad tinkamai būtų įgyvendintos teisės aktų nuostatos, reglamentuojančios vieno langelio principo taikymą, aptarnavimo kokybės vertinimą, patobulintas seniūno veiklos teisinis reglamentavimas.

³³ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 171.

Sėkmės prielaidos, kurių neįgyvendinus nebus pasiekta prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ tikslų ir uždavinių įgyvendinimo norimų rezultatų, jie bus ne tokie efektyvūs:

1. Atlikta kritinė viešosioms paslaugoms teikti skiriamų išlaidų peržiūra – įvertinti svarbiausi visuomenės poreikiai, išskirtos svarbiausios paslaugos, optimizuota viešųjų paslaugų apimtis ir nustatytas tinkamas paslaugų kainos ir kokybės santykis.

2. Paskatinta viešojo sektoriaus inovacijų plėtra.

3. Sukurta viešojo administravimo sistemos stebėsenos (monitoringo) sistema.

PROGRAMOS HORIZONTALIEJI PRIORITETAİ

Programos horizontalieji prioritetai apima sritis, kurioms būdingos kompleksinės problemos ir kurių negalima išspręsti pasitelkus vienos ar kelių sektorinių politikų priemones. Todėl išskirti horizontalieji prioritetai, kuriuose tikimasi pasiekti esminį proveržį derinant tematinuose prioritetuose numatytas kryptis. Programoje išskiriami 3 horizontalieji prioritetai – „Kultūra“, „Regioninė plėtra“ ir „Sveikata visiems“. Horizontaliųjų ir vertikalųjų (tematinių) prioritetų tikslai, uždaviniai ir įgyvendinimo kryptys derinami tarpusavyje. Horizontaliųjų prioritetų įgyvendinimo kryptys apima nuorodas į tematinių prioritetų uždavinius, kuriuos tinkamai įgyvendinant ir koordinuojant tikimasi pasiekti horizontaliųjų prioritetų tikslų ir uždavinių. Horizontalieji prioritetai, kaip ir tematiniai, turi savo vertinimo kriterijų sistemą ir įgyvendinimo išankstines sąlygas ir sėkmės prielaidas.

6 PRIORITETAS „KULTŪRA“

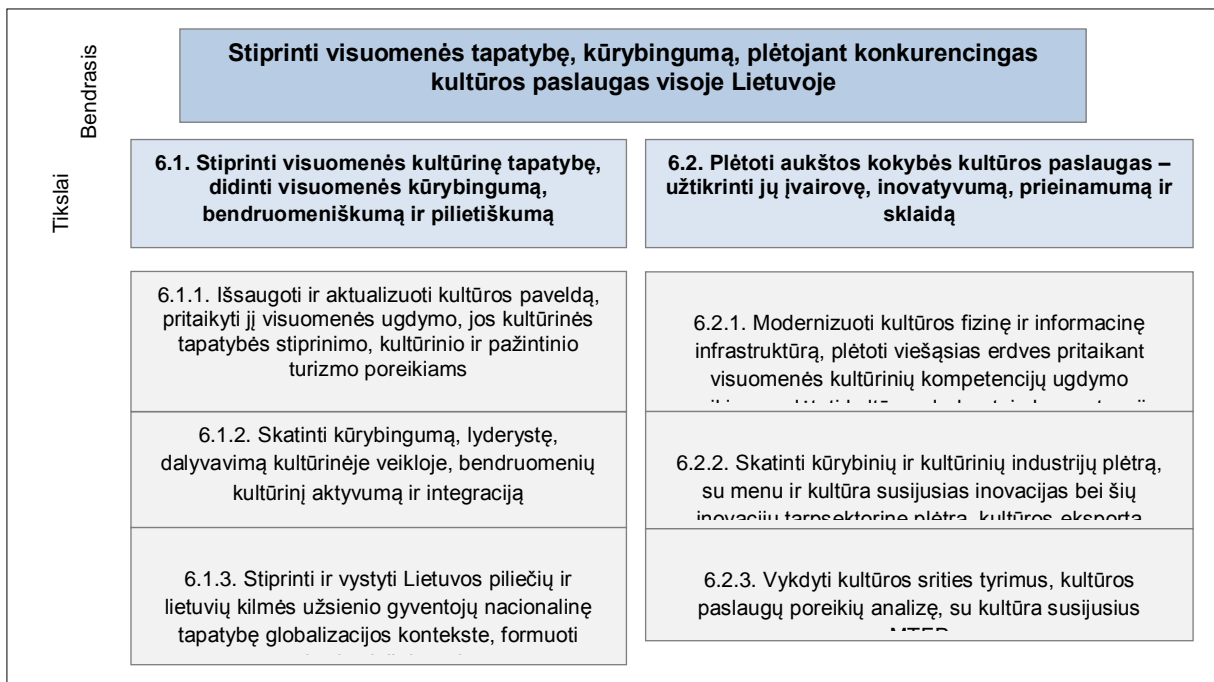
Bendrasis tikslas – stiprinti visuomenės tapatybę, kūrybingumą, plėtojant konkurencingas kultūros paslaugas visoje Lietuvoje

Esminę įtaką sėkmingai šalies raidai ateityje turės Lietuvos piliečių kultūros, mąstymo, elgsenos pokyčiai ir visuomenėje vyraujančios vertybės. Kultūros sektorius turi tapti šių procesų katalizatoriumi, įtvirtinant sumanios ekonomikos ir visuomenės vertybines nuostatas – atvirumą, kūrybingumą ir atsakomybę. Kultūra grindžiamas kūrybingumas ne tik stiprina visuomenės pasitikėjimą savo jėgomis išsaugoti savo tapatybę ir siekti gerovės, tačiau taip pat daro įtaką naujų inovatyvių produktų ir paslaugų kūrimuisi, suteikia žmogui įkvėpimą mokytis ir stiprina bendruomenės, didina socialinių grupių sąsajas, gerina vietos įvaizdį, kuria viešojo ir privataus sektorių partnerystę, teigiamai veikia miestų ir regionų plėtrą. Siekiant bendruomeniškumo ir pasitikėjimo kultūros visuomenėje, atsakomybės ir solidarumo, būtina skleisti globalios Lietuvos idėją, skatinti visuomenės domėjimąsi kultūra ir dalyvavimą joje mažinant kultūrinę atskirtį ir puoselėjant kultūros įvairovę Lietuvoje. Todėl būtina užtikrinti sąlygas kultūrinėms žmogaus kompetencijoms ugdyti, pritaikyti, skleisti jas visą gyvenimą, skatinti kūrybingumą ir lyderystę.

Įgyvendinant šį prioritetą, bus siekiama užtikrinti kryptingą ir konsoliduotą kultūros sektoriaus potencialo panaudojimą, stiprinti jo poveikį teigiamiems pokyčiams visuomenės ir valstybės raidoje. Šių teigiamų pokyčių rezultatas – sustiprintas Lietuvos gyventojų pasitikėjimas savimi, pasididžiavimas savo šalies istorija ir kultūros paveldu, gyvąja etninės kultūros tradicija ir kūryba, pasiektas tautinių santykių darnumas ir realiai visuomenės poreikiams tarnaujanti pozityvi viešoji erdvė. Todėl svarbu kryptingai didinti visų kultūros sektorių gyvybingumą ir prieinamumą, kokybiškų kultūros paslaugų plėtrą visoms gyventojų grupėms. Tai neatsiejama nuo kultūros paslaugų ir kūrybiškumo subalansavimo atotrūkio tarp centro ir periferijos mažinimo visoje Lietuvos teritorijoje – būtina kompleksiskai investuoti į Lietuvos kultūros įstaigų tinklo infrastruktūrą, gerinti viešąsias kultūros paslaugas teikiančių įstaigų valdymą, suteikti impulsų naujų paslaugų, produktų ir iniciatyvų kūrimuisi, skatinti kūrybinių ir kultūrinių industrijų plėtrą, kultūros skaitmeninio turinio plėtrą ir prieinamumą.

Prioritetui įgyvendinti numatyti tikslai ir uždaviniai grafiškai pavaizduoti 6 paveikslėlyje.

6 pav. 6 prioriteto „Kultūra“ tikslai ir uždaviniai

6.1 tikslas. Stiprinti visuomenės kultūrinę tapatybę, didinti visuomenės kūrybingumą, bendruomeniškumą ir pilietiškumą

Kultūros paveldas telkia visuomenę, suteikia jai bendrų vertybių, bendrų tapatumo atpažinimo bruožų. Šiuo metu Lietuvoje yra daugiau kaip 16 tūkst. nekilnojamųjų kultūros vertybių. Tačiau tik nedidelė jų dalis yra deramai iširtos, renovuotos ir pritaikytos šiandienos poreikiams. Egzistuoja rizika, kad dalis šio paveldo gali visiškai sunykti. Taip pat tik nedidelė paveldo dalis yra suskaitmeninta, vietos paveldo objektai menkai žinomi ir panaudojami

turizmui. Todėl, siekiant kultūros gyvybingumo, kultūros paveldas turi būti tiriamas, restauruojamas, aktualizuojamas ir pritaikomas šiandienos kultūriniais ir socialiniams poreikiams.

Kūrybiškumas ir dalyvavimas kultūrinėje veikloje yra svarbi kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės vystymosi sąlyga. Tačiau Lietuvoje didelė visuomenės dalis nedalyvauja kūrybinėje meninėje veikloje – net 56 procentai visuomenės narių nedalyvauja jokioje su kultūra susijusioje veikloje, o ES vidurkis yra 38 procentai³⁴. Ši problema ypač aktuali regionuose, kurių gyventojai patiria „kultūrinę atskirtį“: mažesniuose miesteliuose ir kaimo vietovėse tik 12 procentų gyventojų dalyvauja kultūrinėje veikloje. Todėl įgyvendinant šį tikslą numatoma sudaryti sąlygas visų amžiaus grupių žmonėms, ypač vaikams, vystyti kūrybiškumą ir įsitraukti į kultūrinius projektus.

Nors praėjo daugiau nei 20 metų nuo perėjimo į demokratinį režimą, Lietuvos pilietinė visuomenė išlieka silpna. Tam neigiamą įtaką turi nekritiškai negatyvi viešoji erdvė, ekonominiu, socialiniu ir etniniu pagrindu susiskaldžiusi visuomenė. Neslūgstantys migracijos mastai išardo bendruomenes, skatina susvetimėjimą. Todėl siekiama stiprinti bendrą tapatybę, skatinti Lietuvos gyventojus ir užsienyje gyvenančius lietuvius aktyviai dalyvauti viešajame gyvenime, stiprinti viešosios erdvės kokybę.

6.1.1 uždavinys. Išsaugoti ir aktualizuoti kultūros paveldą, pritaikyti jį visuomenės ugdymo, jos kultūrinės tapatybės stiprinimo, kultūrinio ir pažintinio turizmo poreikiams

Siekiant įgyvendinti šį uždavinį, numatoma tirti, išsaugoti ir aktualizuoti Lietuvos kultūros paveldą, sutelkiant valstybės, savivaldybių, individualių savininkų ir bendruomenių pastangas. Svarbu sudaryti sąlygas, kad kultūros paveldas praturtintų ir sustiprintų asmenų ir bendruomenių kultūrinę tapatybę, jų ryšius su vietos kultūriniu kontekstu, kurtų ir gerintų vietos įvaizdį, sudarytų naujas galimybes plėtoti kultūrinį turizmą. Paveldo apsauga, tam skirti akademiniai tyrimai, paveldo atskleidimas ir įvertinimas, jo prieinamumas užtikrina nacionalinės kultūros gyvybingumą, saugumą, telkia visuomenę, suteikia jai bendrų vertybių, bendrų tapatumo atpažinimo bruožų. Todėl bus siekiama pabrėžti, kad paveldas – tai svarbi, pridėtinę vertę kurianti ūkio dalis, kurią tvarkant ir naudojant turi būti išsaugota visa paveldo vertė, nepažeidžiant ateinančių kartų teisių į jį. Paveldas yra ne tik Lietuvos kultūros istorinės atminties, bet ir jos tęstinumo šaltinis. Atsižvelgiant į tai, išskiriamos šios svarbiausios 6.1.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

6.1.1.1. kompleksiskai tirti ir konservuoti / restauruoti kultūros paveldą (pasitelkiant ir konservavimo / restauravimo centrus), plėtoti kultūros paveldo infrastruktūrą ją išsaugant ir aktualizuojant (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.2 uždavinys);

³⁴ Eurobarometer, „European cultural values“, Involvement in artistic activities, 2007. http://ec.europa.eu/culture/pdf/doc958_en.pdf [Žiūrėta 2012 10 19].

6.1.1.2. teikti paramą iniciatyvoms, ugdančioms tausaus vietos, nacionalinės ir pasaulinės reikšmės Lietuvos kultūros objektų naudojimo savimonei ir kultūrinį aktualizavimą (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.2 uždavinys);

6.1.1.3. plėtoti dokumentinio ir kultūros paveldo prieinamumą elektroninėje erdvėje, skaitmeninti ir saugoti meno ir kultūrinio turinio produktus, kurti skaitmeniniu turiniu grindžiamas e. paslaugas bei sprendimus (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.2 uždavinys);

6.1.1.4. įtvirtinti Lietuvos valstybingumo ir Europos vienijimosi „atminties vietas“ pilietinėje atmintyje (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.1 uždavinys);

6.1.1.5. teikti paramą tradicinių amatų veikloms (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.2 uždavinys);

6.1.1.6. teikti paramą iniciatyvoms prižiūrėti, aktualizuoti ir propaguoti vietas (kaimo, regiono) kultūrinės atminties objektus (įskaitant etnografinių kaimų atgaivinimą) (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.2 uždavinys);

6.1.1.7. įtraukti vietas bendruomenės ir privačių kultūros paveldo objektų savininkus į kultūros paveldo objektų priežiūrą, tvarkymą ir efektyvų pritaikymą kultūrinėms ir socialinėms reikmėms (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 uždavinys);

6.1.1.8. skatinti kultūrinio turizmo infrastruktūros plėtrą (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.2.4 uždavinys).

6.1.2 uždavinys. Skatinti kūrybingumą, lyderystę, dalyvavimą kultūrinėje veikloje, bendruomenių kultūrinį aktyvumą ir integraciją

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama stiprinti visuomenės kūrybingumą, jos sugebėjimą aktyviai formuoti kultūrinį tapatumą ir konkurencingai dalyvauti pasaulio kultūrų dialoge. Daug dėmesio bus skiriama visų visuomenės grupių, ypač jaunimo, kūrybiniam gebėjimams stiprinti, sąlygoms atskleisti ir talentams ugdyti, kūrybinei įvairių visuomenės grupių partnerystei, lyderystei bendruomenėse skatinti. Tam bus pasitelktos šiuolaikinės technologijos, kuriamas skaitmeninis kultūros turinys ir lengvinama jo prieiga, didinamas visuomenės skaitmeninis raštingumas. Išskiriamos šios svarbiausios 6.1.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

6.1.2.1. remti į vaikus ir jaunimą orientuotus nacionalinio lygmens kultūros reiškinius ir lokalias kūrybines iniciatyvas (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.3.1 uždavinys);

6.1.2.2. pereiti prie kūrybingumui palankių ugdymo programų ir metodų visuose švietimo lygmenyse (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.3.1 uždavinys);

6.1.2.3. plėtoti priemones, skirtas įvairių lygių ugdytojų ir pedagogų kūrybiškumo kompetencijoms ugdyti (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.3.1 uždavinys, 1.3.1.3 kryptis);

6.1.2.4. plėtoti kūryba paremtą partnerystę (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.3.1 uždavinys);

6.1.2.5. remti iniciatyvas, skatinančias profesionalių menininkų įtraukimą į vietos kultūrinius projektus (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.3.2 uždavinys);

6.1.2.6. remti kultūros vartojimo ir kultūros poreikio ugdymo iniciatyvas (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.3.2 uždavinys);

6.1.2.7. remti naujoviškas socialines ir kultūrinės (įskaitant kolektyvinės kūrybos) iniciatyvas, susijusias su miestų mikrorajonuose ir regionuose gyvenančių, socialinę atskirtį patiriančių ar kitų specifinių gyventojų grupių įtraukimu į kultūros kūrimą bei sklaidą (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.3.2 uždavinys);

6.1.2.8. remti mažąsias iniciatyvas – nedidelės apimties projektus, skirtus bendruomeninei lyderystei ugdyti (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 uždavinys);

6.1.2.9. remti visuomeninių organizacijų iniciatyvas ir bendradarbiavimą su kultūros įstaigomis (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 uždavinys);

6.1.2.10. stiprinti kultūros ir švietimo įstaigų (muziejų, bibliotekų, meno veiklą vykdančių centrų ir kitų) galimybes teikti formalaus ir neformalaus ugdymo paslaugas (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.1.2 uždavinys);

6.1.2.11. plėtoti sociokultūrinės paslaugas romų bendruomenėse, panaudojant esamą infrastruktūrą (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys).

6.1.3 uždavinys. Stiprinti ir vystyti Lietuvos piliečių ir lietuvių kilmės užsienio gyventojų tapatybę globalizacijos kontekste, formuoti pozityvią viešąją erdvę

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama skatinti pilietiškumą ir visavertį dalyvavimą viešajame gyvenime. Tam būtina stiprinti Lietuvos gyventojų istorinę savimone, tautinių mažumų integraciją, užsienyje gyvenančių lietuvių bendruomenių įsitraukimą į Lietuvos kultūros raidos procesus. Numatomos šios pagrindinės 6.1.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

6.1.3.1. teikti paramą projektams, skirtiems Lietuvos piliečių istorinei savimonei ugdyti, siejant Lietuvos ir kaimyninių šalių tautų istoriją, kultūrą bei savivoką (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.1 uždavinys);

6.1.3.2. skatinti užsienio lietuvių tautinės tapatybės išlaikymą ir įsitraukimą į Lietuvos gyvenimą (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.1 uždavinys);

6.1.3.3. skatinti tautinių mažumų įtrauktį, užtikrinant etninį tapatumą, dalyvavimą viešajame gyvenime ir tautinių santykių darną (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.1 uždavinys);

6.1.3.4. kurti ir skleisti kultūrinį skaitmeninį turinį, atitinkantį visuomenės poreikius ir raidos tendencijas (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.2 uždavinio 1.2.2.3 kryptis);

6.1.3.5. skatinti analitinę teisės, ekonomikos ir demokratinių procesų informaciją kuriančias ir platinančias žiniasklaidos priemones, mokymo programas ir iniciatyvas; remti

iniciatyvas, skatinančias žiniasklaidos savireguliaciją ir socialinę atsakomybę bei informacijos prieinamumo plėtrą (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.3 uždavinys);

6.2 tikslas. Plėtoti aukštos kokybės kultūros paslaugas užtikrinant jų įvairovę, inovatyvumą, prieinamumą ir sklaidą

Fizinė ir informacinė kultūros infrastruktūra yra pamatinė kultūros paslaugų plėtros sąlyga. Šiuo metu kultūros įstaigų tinklas yra labai tankus, tačiau turima infrastruktūra (materialinė ir informacinė) bei žmogiškieji išteklių labai riboja galimybes teikti aukštos kokybės paslaugas. Be to, sovietmečiu išplėtotą kultūros infrastruktūrą ir teikiamų paslaugų formą bei pobūdį nebeatitinka besikeičiančių žmonių poreikių, kultūrinių, socialinių, demografinių ir technologinių tendencijų. Todėl būtinas visų šio tinklo segmentų modernizavimas, renovavimas, valdymo efektyvumo gerinimas, darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas. Taip pat būtina gerinti kultūrinę aplinką regionuose ir tikslingai kultūros poreikiams panaudoti miestų viešąsias erdves (ypač periferijose), didinant jų patrauklumą vietos bendruomenėms, investuotojams, su kultūra susijusiam verslui, turizmui. Tikimasi, kad šio tikslo įgyvendinimas sudarytų sąlygas įvairioms visuomenės grupėms dalyvauti kultūrinėje veikloje, prisidėtų prie jaunimo, vaikų, neįgaliųjų užimtumo didinimo, ugdytų socialinį ir kultūrinį kapitalą, sudarytų sąlygas panaudoti kultūros procesus šalies ekonominei ir socialinei pažangai.

Daugelyje senųjų ES valstybių narių kūrybinė veikla ne tik skatina visuomenės estetinį vystymąsi ir mąstyseną, bet ir prisideda prie ekonomikos augimo. Kūrybinių ir kultūrinių industrijų kuriamos prekės ir paslaugos užima vis didesnę tokių šalių eksporto struktūros dalį. Lietuvoje šios industrijos tebėra inkubacinės stadijos. Tolesnę plėtrą riboja tinkamos infrastruktūros stoka, neišvystyti bendradarbiavimo tinklai ir didelė tokių verslo projektų rizika.

Kokybiškų kultūros paslaugų plėtrai būtinas įrodymais pagrįstas kultūros politikos planavimas, visuomenės dalyvavimo kultūroje, jos kultūrinių poreikių žinojimas ir prognozavimas. Šiuo metu tokie tyrimai yra vykdomi pernelyg fragmentiškai, o jų rezultatai nepakankamai naudojami priimančiam sprendimams dėl kultūros politikos plėtros. Lėta specializuotų kultūros tyrimų ir MTEP plėtra neleidžia plačiau panaudoti kultūros potencialo. Todėl numatoma skatinti sistemingus kultūros politikos MTEP darbus.

6.2.1 uždavinys. Modernizuoti kultūros fizinę ir informacinę infrastruktūrą, plėtoti viešąsias erdves pritaikant visuomenės kultūrinių kompetencijų ugdymo poreikiams, plėtoti kultūros darbuotojų kompetencijas

Gyvybinga kultūra peržengia tradicinių kultūros institucijų slenksčius, ji vis intensyviau kuriama ir ja naudojama netradicinėse erdvėse. Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama optimizuoti kultūros įstaigų tinklą, modernizuoti esamą kultūros paslaugų infrastruktūrą ir kultūros sklaidai pritaikyti naujas viešąsias erdves. Tikimasi, kad

infrastruktūros optimizavimas ir integravimas leis sutaupyti lėšas skirti paslaugų kokybės ir prieinamumo gerinimui, netradicinių erdvių pritaikymas leis įtraukti naujas tikslines grupes į kultūrinę veiklą, o modernizuota kultūros įstaigų infrastruktūra padarys jas patrauklesnes. Numatomos šios svarbiausios 6.2.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

6.2.1.1. optimizuoti ir modernizuoti kultūros įstaigų (kultūros centrų, muziejų, viešųjų bibliotekų ir kt.) fizinę ir informacinę infrastruktūrą, plėtoti kultūros darbuotojų kvalifikaciją ir valdymo efektyvumą – skatinti paslaugų prieinamumą ir visuomenės dalyvavimą kultūros procesuose (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys);

6.2.1.2. modernizuoti muziejų ekspozicijas, įgalinant jų naudojimą mokymuisi bei ugdymuisi, diegti interaktyvius kūrybinius sprendimus ir pritaikyti įvairių socialinių bei amžiaus grupių poreikiams (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.2.2 uždavinys);

6.2.1.3. pritaikyti netradicines erdves kultūros paslaugoms regionuose ir formuoti alternatyvias miestų mikrorajonų kultūrinės erdves, plėsti kūrybinių klasterių fizinę ir informacinę infrastruktūrą miestuose, kurti (plėtoti) tęstinės (tradicinės) programos, iniciatyvas skirtingų generacijų tikslinėms grupėms (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys).

6.2.2 uždavinys. Skatinti kūrybinių ir kultūrinių industrijų plėtrą, su menu ir kultūra susijusias inovacijas bei šių inovacijų tarpsektorinę plėtrą, kultūros eksportą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama sukurti sąlygas kūrybinių ir kultūrinių industrijų plėtrai. Tam reikia investuoti į infrastruktūrą, skatinti bendradarbiavimą ir tinklaveiką, kultūros paslaugų ir produktų komercializavimą ir eksportą. Unikalūs ir inovatyvūs kūrybinių ir kultūrinių industrijų produktai reiškia, kad šiose srityse dirbančios įmonės susiduria su didele verslo rizika, o tai apsunkina kapitalo pritraukimą. Todėl planuojama taikyti finansinės inžinerijos priemones, siekiant paskatinti šio sektoriaus augimą. Numatomos šios pagrindinės 6.2.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

6.2.2.1. skatinti kūrybingumo infrastruktūros plėtrą (pavyzdžiui, menų inkubatorių tinklo plėtrą), siekiant didinti šalies kultūros produktų konkurencingumą, žinomumą ir sklaidą, skatinant tam tikrų produktų (pavyzdžiui, architektūros, interjero, mados dizaino, grafinio ir komunikacijų dizaino ir panašiai) įsiliejimą į gamybą, gerinant prieinamumą prie kultūros ir meno produktų bei paslaugų (prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ 4.1.2 uždavinys);

6.2.2.2. kurti finansinės inžinerijos ir kitas paskatas verslumui kūrybinių ir kultūrinių industrijų srityje (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.1.2 uždavinys, 3.1.2.4 kryptis);

6.2.2.3. kurti paskatas kūrybinių ir kultūrinių industrijų įmonių ir jų produkcijos pristatymui užsienyje vykstančiose tarptautinėse parodose, kontaktų mugėse, verslo misijose, ekspozicijose, festivaliuose ir kita, įskaitant pristatymui reikalingos rinkodaros medžiagos

parengimą (prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ 4.1.3 uždavinys);

6.2.2.4. remti naujų produktų bei paslaugų kūrimą ir panaudojimą, skatinant tarpsektorinį bendradarbiavimą (prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ 4.1.2 uždavinio 4.1.2.6 kryptis).

6.2.3 uždavinys. Vykdyti kultūros srities tyrimus, kultūros paslaugų poreikių analizę, su kultūra susijusius MTEP

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama skatinti įrodymais grįstos kultūros politikos plėtrą. Todėl numatoma remti sistemingus kultūros MTEP darbus. Tikimasi, kad tai leis priimti skaidresnius ir geriau pagrįstus sprendimus, kurie atitiks tiek ilgalaikius kultūros sektoriaus, tiek kultūros paslaugų vartotojų poreikius. Numatomos šios svarbiausios 6.2.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

6.2.3.1. skatinti socialinę ir kultūrinę plėtrą, pasitelkiant mokslinius tyrimus (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.4.5 uždavinys);

6.2.3.2. remti iniciatyvas pritaikant ir skleidžiant mokslinių tyrimų rezultatus socialiniams ir kultūriniais poreikiais (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.4.5 uždavinys);

6.2.3.3. skatinti bendradarbiavimą vystant su kultūra susijusius MTEP (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.4.3 uždavinys).

Prioriteto įgyvendinimo išankstinės sąlygos ir sėkmės prielaidos

Išskiriamos šios išankstinės sąlygos, be kurių negali būti įgyvendinami prioriteto „Kultūra“ tikslai ir uždaviniai:

1. Parengtas tarpinstitucinis veiklos planas, skirtas Programos horizontaliajam prioritetui „Kultūra“ įgyvendinti.

2. Suformuotas bendras integralus požiūris į kultūros paveldo apsaugą, tobulinamas kultūros paveldo pažinimas, administravimas ir sklaida įgyvendinant Lietuvos kultūros politikos kaitos gairėse³⁵ numatytas kryptis, nustatyti finansavimo prioritetai.

3. Atnaujinta Kūrybinių ir kultūrinių industrijų skatinimo ir plėtros strategija³⁶ siekiant nustatyti palankias aplinkos sąlygas kūrybinių ir kultūrinių industrijų plėtrai, kaip perspektyviai ir inovatyviai sričiai, kad šalies kūrybinių ir kultūrinių industrijų produktai ir paslaugos sėkmingai konkuruotų Lietuvoje ir užsienyje.

4. Parengta kultūros įstaigų modernizavimo programa, nustatytas optimalus kultūros įstaigų tinklas ir finansavimo prioritetai.

5. Įsteigta Lietuvos kultūros taryba siekiant reformuoti ir demokratizuoti kultūros valdymą, plėtoti kultūros savireguliaciją.

³⁵ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. XI-977.

³⁶ Patvirtinta kultūros ministro 2007 m. kovo 28 d. įsakymu Nr. ĮV-217.

6. Sukurta kultūros procesų stebėsenos sistema, skirta visuomenės nuomonių pasitenkinimo ir kultūros ekonomikos rodikliams stebėti, vykdomi vartotojų pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimai.

Sėkmės prielaidos, kurių neįgyvendinus nebus pasiekta prioriteto „Kultūra“ tikslų ir uždavinių įgyvendinimo norimų rezultatų, jie bus ne tokie efektyvūs:

1. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas, užtikrinantis sklandų, efektyvų ir konsoliduotą požiūrį į kultūros sektoriaus potencialą ir jo plėtrą.
2. Modernizuojant viešąją infrastruktūrą, taikomas universalus dizaino principas.
3. Užtikrinta parama ne tik infrastruktūros plėtros projektams, bet ir „minkštosioms“ priemonėms, skirtoms kūrybingumo, žmogiškųjų išteklių plėtrai, gebėjimų stiprinimui.

7 PRIORITETAS „REGIONINĖ PLĖTRA“

Bendrasis tikslas – užtikrinti tolygią, tvarią ir į skirtumų mažinimą orientuotą regionų plėtrą

Socialiniai ir ekonominiai netolygumai tarp Lietuvos regionų, kaip parodė aplinkos analizė, nors pastaraisiais metais ir nedidėja, tačiau išlieka santykinai dideli. Siekiant pakeisti susidariusią situaciją ir paskatinti vietinę bei regioninę plėtrą, o kartu padidinti teritorinę socialinę ir ekonominę sanglaudą, būtina vykdyti koordinuotą ir į konkrečios teritorijos poreikius bei kontekstą orientuotą valstybės intervencinę investicinę politiką. Tik tolygi, tvari ir į skirtumų mažinimą orientuota šalies regionų plėtra garantuos tvarų visos valstybės augimą ilgalaikėje perspektyvoje. Todėl Programoje buvo nustatytas šis horizontalusis prioritetas. Valstybės pažangą užtikrinant tolygią ir tvarią regionų plėtrą numatoma vertinti naudojant integruotą Gyvenamosios aplinkos indeksą, kurį sudarys regioniniai viešųjų paslaugų, infrastruktūros ir gyventojų aktyvumo rodikliai. Regionų skirtumų mažėjimas (antrasis bendrojo tikslo komponentas) bus vertinamas pasitelkiant Programos 3.4 tikslo „Didinti teritorinę sanglaudą regionuose“ vertinimo kriterijus.

Esminiai regioninės plėtros tikslai, į kuriuos turi būti sutelktos valstybės pastangos, yra:

Tolygios ir tvarios regionų plėtros užtikrinimas. Lietuvos regionams būdingi ženklūs plėtros skirtumai viešojo valdymo, viešosios infrastruktūros ir viešųjų paslaugų prieinamumo srityse. Pavyzdžiui, atlikti tyrimai rodo, kad kai kuriose šalies savivaldybėse apskritai neteikiamos vaikų, senyvų žmonių ir neįgaliųjų dienos centrų paslaugos. Viešojo valdymo srityje, palyginti su centrinės valdžios institucijomis, vietos valdžiai būdingas mažas veiklos efektyvumas, lėtas viešojo sektoriaus inovacijų diegimas, menkas dėmesys viešųjų paslaugų plėtrai ir visuomenės dalyvavimui vietos reikaluose. Lietuvoje taip pat egzistuoja ženklūs regioniniai skirtumai infrastruktūros plėtros, viešųjų paslaugų kokybės ir prieinamumo srityse, dėl kurių ne visų regionų gyventojai turi lygias galimybes gauti kokybiškas ir prieinamas viešąsias paslaugas, tokių regionų patrauklumas gyventojams ir investuotojams išlieka mažas. Savivaldybės, arčiausiai žmonių esančios valdžios įstaigos,

tobulindamos viešąjį valdymą, užtikrindamos visuomenės dalyvavimą vietos reikaluose, kokybiškas ir prieinamas viešąsias paslaugas ir plėtodamos infrastruktūrą, gali daug prisidėti prie socialinės ir ekonominės sanglaudos didėjimo šalyje.

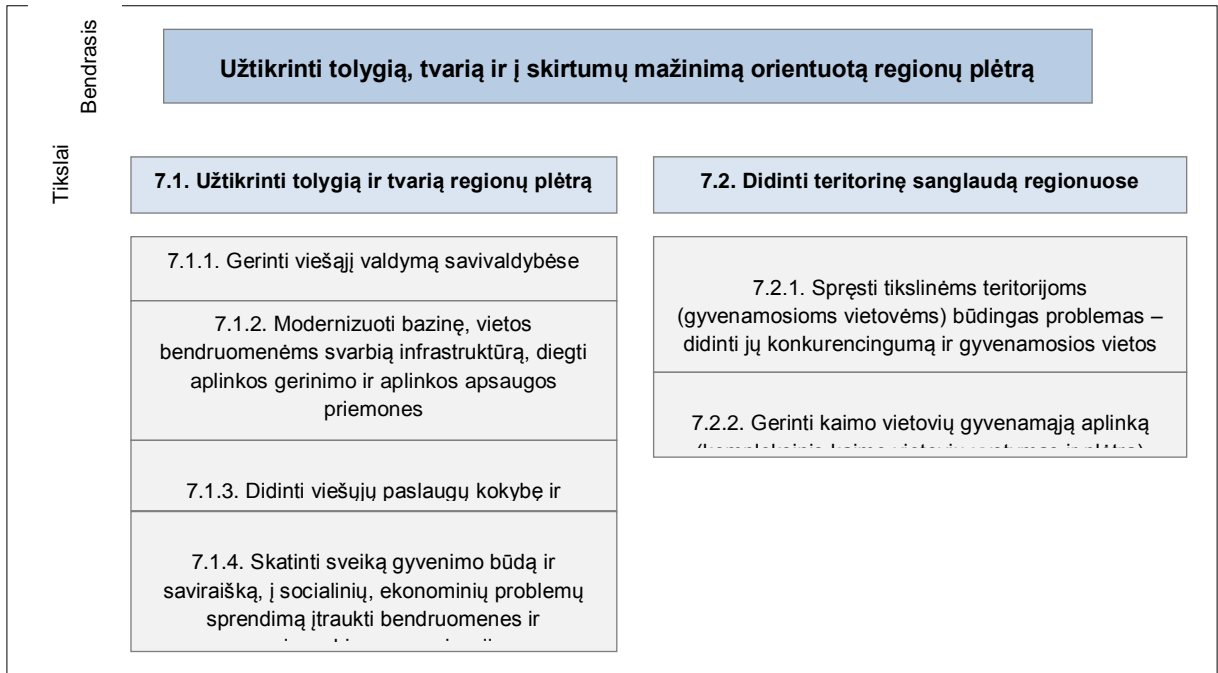
Teritorinės sanglaudos regionuose didinimas. Regionų išsivystymo netolygumus lemia ne tik vidiniai veiksniai, tokie kaip geografinė padėtis, gyventojų sudėtis ar ekonomikos struktūra, bet ir valdžios priimami sprendimai dėl atskirų sektorių politikos sričių įgyvendinimo šalyje. Iki šiol daugiausia buvo remiamasi sektoriniu investavimo principu, teminis ir teritorinis investavimo būdas nebuvo plačiai naudojami. Įgyvendinant sektorines politikos sritis, daugiausia plėtojamos labiausiai išvystytos ir didžiausią potencialą turinčios šalies teritorijos. Menkiau išvystytos ir mažesnę potencialą turinčios šalies teritorijos tampa vis mažiau patrauklios tiek gyventi, tiek kurti ir plėtoti verslą. Viena esminių šių teritorijų nepatrauklumo priežasčių – apleista, neišplėta ar netinkamai išplėta pavienių teritorijų viešoji infrastruktūra. Todėl būtinos kompleksinio pobūdžio investicijos siekiant atgaivinti miestų, miestelių ir kaimo vietovių tikslinių teritorijų bendruomeninę bei viešąją infrastruktūrą ir taip geriau panaudoti šių teritorijų potencialą, didinti teritorinę sanglaudą šalyje.

Šio prioriteto pirmojo tikslo uždaviniai, laikantis subsidiarumo principo, planuojami ir įgyvendinami regionuose. Todėl į Programos įgyvendinimą (ypač ES struktūrinės paramos panaudojimo planavimą) įtraukiamos regionų plėtros tarybos. Pagal šią kryptį įgyvendinami į regionų plėtros planus įtraukti projektai. Investicijų planavimas ir įgyvendinimas įsitraukiant regionų plėtros taryboms leidžia sudaryti optimalų viešųjų investicijų derinį (paketą) ir atskirų sektorių problemas spręsti kartu. Taip panaudojamas sukauptas socialinis kapitalas, bendradarbiavimo patirtis, užmegzti partnerystės ryšiai tiek tarp savivaldybių, tiek su socialiniais ir ekonominiais partneriais regionuose.

Pagal antrąjį prioriteto tikslą bus įgyvendinamos kompleksinio pobūdžio („Urban“ tipo) priemonės, tai yra tokios priemonės, kuriose nedominuoja vieno kurio nors sektoriaus veikla. Šiuo atveju bus siekiama spręsti problemas, kurios yra tam tikroje teritorijoje, siekiant pašalinti jų atsiradimo / buvimo priežastis, dėl kurių šios teritorijos santykinai atsilieka. Siekiant priartinti jas bent prie minimalių socialinių ir ekonominių aplinkos standartų, reikia tikslinės papildomos finansinės intervencijos. Šio pobūdžio investicijos vyrauja senosiose ES valstybėse narėse ir sudaro galimybę kompleksiškai atnaujinti urbanistines teritorijas, o tai sunkiai realizuojama derinant įvairias sektorines priemones (daug projektų ir ne visų rūšių veikla galima). Šiuo atveju taikomos priemonės bus įvairaus pobūdžio, atsižvelgiant į teritorijos specifiką.

Prioritetui įgyvendinti numatyti tikslai ir uždaviniai grafiškai pavaizduoti 7 paveikslėlyje.

7 pav. 7 prioriteto „Regioninė plėtra“ tikslai ir uždaviniai

7.1 tikslas. Užtikrinti tolygią ir tvarią regionų plėtrą

Viešojo valdymo, viešosios infrastruktūros ir viešųjų paslaugų prieinamumo srityse ženklūs skirtumai pastebimi ne tik tarp atskirų regionų, bet ir jų viduje. Viešojo valdymo srityje, palyginti su centrinės valdžios institucijomis, regionams ir jų savivaldybėms būdingas lėtas kokybės vadybos, veiklos valdymo sistemų ir metodų, administracinės naštos mažinimo iniciatyvų (administracinė našta savivaldybėse kol kas apskritai nematuojama) ir kitų viešojo sektoriaus inovacijų diegimas. Egzistuoja didelės galimybės didinti savivaldybių institucijų veiklos efektyvumą. Savivaldybės mažai dėmesio skiria teikiamų viešųjų paslaugų kokybei ir prieinamumui užtikrinti – menkai tiriama paslaugų vartotojų aptarnavimo kokybė, tik pavienės savivaldybės įtraukia vietos bendruomenes ar nevyriausybinės organizacijas į viešųjų paslaugų teikimą.

Tolygiai ir tvariai regionų plėtrai būtina aktyvi ir veikli visuomenė. Tačiau pilietinis ir bendruomeninis šalies visuomenės aktyvumas nėra pakankamas. Atliktos apklausos rodo, kad 34 procentai visuomenės narių dalyvauja vietos bendruomenių veikloje, visuomeninių organizacijų ir judėjimų veikloje dalyvauja vos 11 procentų asmenų ir tik 45 procentai 16–24 metų jaunimo yra aktyvūs, tai yra dalyvauja vietos organizacijų ar savivaldos institucijų veikloje. Savivaldybės, arčiausiai piliečių esančios viešojo valdymo institucijos, vaidina itin svarbų vaidmenį telkiant ir stiprinant bendruomenes, skatinant visuomenę veikti bendram labui.

Ne visi Lietuvos regionų gyventojai turi vienodas galimybes gauti kokybiškas ir prieinamas viešąsias paslaugas. Daugelyje šalies regionų, esant ribotiems savivaldybių finansiniams ištekliams, nepakankamai dėmesio skiriama nusidėvėjusios, neefektyvios

infrastruktūros atnaujinimui ir per mažai išplėtos bazinės infrastruktūros plėtrai, aplinkos apsaugos ir energijos vartojimo efektyvumo didinimo priemonių diegimui ar sveikos gyvensenos skatinimui.

Siekiant tolygios ir tvarios regionų plėtros, būtina kompleksiškai spręsti skirtingas socialines, ekonomines ir valdymo problemas, atsižvelgiant į kiekvienos teritorijos kontekstą ir sutelkiant valstybės investicijas į šias pagrindines sritis:

viešojo valdymo tobulinimas savivaldybėse;

bazinės, vietos bendruomenėms svarbios infrastruktūros modernizavimas, aplinkos gerinimo ir aplinkos apsaugos priemonių diegimas;

viešųjų paslaugų kokybės ir prieinamumo didinimas;

aktyvumo ir saviraiškos skatinimas, bendruomenių ir nevyriausybinų organizacijų įtraukimas į socialinių ir ekonominių problemų sprendimą.

7.1.1 uždavinys. Gerinti viešąjį valdymą savivaldybėse

Siekiant didesnio gyventojų pasitikėjimo savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, numatoma kompleksiškai tobulinti viešąjį valdymą savivaldybių lygiu: didinti šiuo metu teikiamų administracinių paslaugų kokybę ir prieinamumą, gerinti viešųjų ir socialinių paslaugų teikimo valdymą, aktyviai įtraukti gyventojus ir bendruomenes svarstant viešuosius vietos reikalus; tobulinti tiek politikos formavimo, tiek įgyvendinimo procesus, diegti viešojo sektoriaus inovacijas, didinti savivaldybių valstybės tarnautojų ir darbuotojų bei vietos partnerių gebėjimus. Numatomos šios svarbiausios 7.1.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

7.1.1.1. gerinti savivaldybių institucijų ir įstaigų veiklos valdymą: tobulinti vidaus administravimą, viešųjų ir socialinių paslaugų bei išteklių valdymą, stiprinti gebėjimus, diegti veiklos valdymo gerinimo iniciatyvas, viešojo sektoriaus inovacijas ir remti teritorijų planavimo dokumentų rengimą (prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.1.1, 5.1.3 ir 5.3.3. uždaviniai);

7.1.1.2. skatinti gyventojus, vietos bendruomenes, nevyriausybines organizacijas, specialistus (ekspertus) dalyvauti sprendžiant viešuosius vietos reikalus, kurti naujus (plėtoti esamus) jų dalyvavimo viešajame valdyme būdus ir formas (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“, 2.2.1 ir 2.2.2 uždaviniai; prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.2.2. uždavinys);

7.1.1.3. gerinti savivaldybių institucijų ir įstaigų teikiamų administracinių paslaugų kokybę ir prieinamumą gyventojams, skatinti viešųjų ir administracinių paslaugų teikimą elektroninėmis priemonėmis (prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.3.2 ir 5.3.3 uždaviniai).

7.1.2 uždavinys. Modernizuoti bazinę, vietos bendruomenėms svarbią infrastruktūrą, diegti aplinkos gerinimo ir aplinkos apsaugos priemones

Siekiant geresnės gyvenimo kokybės visuose šalies regionuose ir savivaldybėse, numatomos valstybės investicijos į regionų ekonomikai svarbios susisiekimo, energetinės, turizmo infrastruktūros išvystymo skirtumų mažinimą. Ypatingą dėmesį numatoma skirti aplinkos kokybės gerinimui ir sveikatingumo didinimui, taip prisidedant prie darnios regionų plėtros. Investicijos į vietos bendruomenėms svarbios infrastruktūros plėtrą didintų vietovių patrauklumą tiek gyventojams, tiek verslui. Numatomos šios svarbiausios 7.1.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

7.1.2.1. plėtoti savivaldybių susisiekimo paslaugas ir infrastruktūrą (įskaitant darnaus judumo, eismo saugumo ir aplinką tausojančias priemones) (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.2.1 uždavinys; prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.3.3 uždavinys);

7.1.2.2. didinti energijos gamybos ir vartojimo efektyvumą savivaldybių valdomoje viešojoje infrastruktūroje (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.3.2 uždavinys);

7.1.2.3. vystyti turizmo infrastruktūrą ir vykdyti rinkodarą (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.2.4 uždavinys);

7.1.2.4. kurti ir plėtoti judėjimo, sveikatingumo, sporto, žaidimų infrastruktūrą (aikštynai, salės, baseinai, sporto įranga ir kita (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.5.1 uždavinys);

7.1.2.5. gerinti aplinkos kokybę (mažinti aplinkos taršą, išvalyti ir tvarkyti užterštas teritorijas ir vykdyti taršos prevenciją) (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.3.1 uždavinys).

7.1.3 uždavinys. Didinti viešųjų paslaugų kokybę ir prieinamumą

Demografiniai ir socialiniai iššūkiai, tokie kaip gyventojų senėjimas ir emigracija, kurie skirtingu mastu pasireiškia įvairiuose šalies regionuose, verčia spręsti specifinius uždavinius, siekiant bendrų viešųjų paslaugų kokybės standartų visoje Lietuvos teritorijoje. Visoje šalyje, tačiau labiausiai – demografiškai seniausiose teritorijose, auga sveikatos, socialinių paslaugų vyresnio amžiaus žmonėms poreikis, mažėjant vaikų didėja švietimo infrastruktūros išlaikymo sąnaudos, ir ši infrastruktūra turi būti naudojama efektyviau. Potencialios darbo jėgos aktyvumą riboja tai, kad daugelyje kaimiškų vietovių ikimokyklinio ugdymo paslaugos apskritai neteikiamos. Mažėjant gyventojų skaičiui ir brangstant energijos ištekliams, viešosios infrastruktūros išlaikymo santykinės sąnaudos didėja, todėl yra aktuali kompleksinių (pakeičiančių siauros specializacijos) paslaugų plėtra ar naujų paslaugų plėtra pritaikant, modernizuojant esamą infrastruktūrą. Siekiant užtikrinti, kad visi šalies gyventojai turėtų panašias galimybes gauti kokybiškas viešąsias paslaugas, įgyvendinant šį uždavinį numatoma investuoti į kokybiškos ir prieinamos švietimo, socialinių paslaugų, sveikatos,

kultūros, socialinio būsto infrastruktūros plėtrą ir šių paslaugų kokybės gerinimą, naujų paslaugų diegimą (panaudojant ir modernizuojant turimą infrastruktūrą). Numatomos šios svarbiausios 7.1.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

7.1.3.1. kompleksiskai modernizuoti ikimokyklinio ugdymo įstaigas ir didinti ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumą (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 1.1.1 uždavinys; prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.3.2 uždavinys);

7.1.3.2. kompleksiskai modernizuoti mokyklas (bendroji infrastruktūra, IT sistemos, ugdymo erdvių, sporto salių ir aikštynų, laboratorijų, dirbtuvių pritaikymas ir panašiai) (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.1.1, 1.1.2 ir 1.5.1 uždaviniai; prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.3.3 uždavinys);

7.1.3.3. plėtoti neformalaus ugdymo, mokymosi visą gyvenimą veiklą savivaldybių lygiu (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.1.2 ir 1.1.3 uždaviniai);

7.1.3.4. kompleksiskai modernizuoti kultūros paslaugų infrastruktūrą ir didinti kultūros paslaugų prieinamumą – sudaryti sąlygas profesionaliai ir mėgėjiškai meninei veiklai (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.3.2 uždavinys; prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys; prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.2.4 uždavinys; prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.3.3 uždavinys);

7.1.3.5. modernizuoti kompleksinių paslaugų (įskaitant socialines, sveikatos, švietimo ir kt.) infrastruktūrą ir didinti jų prieinamumą (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys);

7.1.3.6. modernizuoti socialinių paslaugų infrastruktūrą ir didinti socialinių paslaugų prieinamumą (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys; prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.3.3 uždavinys);

7.1.3.7. kompleksiskai modernizuoti pirminės asmens sveikatos priežiūros ir visuomenės sveikatos priežiūros infrastruktūrą, gerinti sveikatos paslaugų kokybę ir didinti jų prieinamumą (plečiant mobilies, slaugos namuose ir pagalbos tikslinėms grupėms paslaugas), vykdyti sveikatinimo veiklą ir ligų prevenciją (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys; prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.3.3 uždavinys);

7.1.3.8. didinti būsto prieinamumą, pritaikyti būstą specialiųjų poreikių asmenims (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys);

7.1.3.9. didinti viešųjų paslaugų infrastruktūros prieinamumą taikant universalus dizaino principus (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys).

7.1.4 uždavinys. Skatinti sveiką gyvenimo būdą ir saviraišką, į socialinių, ekonominių problemų sprendimą įtraukti bendruomenes ir nevyriausybinės organizacijas

Daug gyvenimo kokybės aspektų, galinčių pagerinti vietos, regioninės plėtros sąlygas, priklauso nuo pačių gyventojų, bendruomenių, nevyriausybinėse organizacijų ir verslo įmonių aktyvumo. Aktyvus visų suinteresuotų partnerių dalyvavimas galėtų padėti valstybės institucijoms, regionų plėtros taryboms ir savivaldybėms išspręsti nemažai uždavinių, susijusių su tolygios tvarios regionų plėtros skatinimu, teritorinės sanglaudos didinimu – tiek įdedant savo indėlį į apleistų miestų teritorijų atgaivinimą, tiek teikiant įvairesnes socialines, kultūros paslaugas. Juolab kad įvairias kultūrinės ir socialinės problemas nevyriausybiniame sektoriuje dažnai geba išspręsti netradiciškai, o dažnai ir efektyviau, su mažesnėmis sąnaudomis nei valdžios institucijos. Siekiant didesnio gyventojų, bendruomenių ir kitų partnerių indėlio į Regioninės plėtros prioritetu keliamų tikslų ir uždavinių įgyvendinimą, numatomos šios svarbiausios 7.1.4 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

7.1.4.1. teikti paramą inovatyvioms vietinėms socialinėms, kultūrinėms ir kitoms iniciatyvoms, partnerysčių tinklų skatinimui (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 ir 2.2.2 uždaviniai, prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra „1.3.2 uždavinys);

7.1.4.2. teikti paramą bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų (įskaitant ir vietos veiklos grupes), specialistų ir kitų partnerių veiklai sprendžiant vietos ekonomines, socialines problemas (įskaitant vietos plėtros strategijas) (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 ir 2.2.2 uždaviniai).

7.2 tikslas. Didinti teritorinę sanglaudą regionuose

2007–2013 metų programavimo laikotarpiu ES struktūrinių fondų parama Lietuvoje buvo planuojama daugiausia remiantis sektoriniu investavimo principu. Teritorinis investavimo būdas nebuvo plačiai naudojamas. Daugeliu atvejų, įgyvendinant sektorinę politiką, siekiama spartesnio šalies vystymosi ir tarptautinio konkurencingumo didinimo, daugiausia plėtojant jau labiausiai išvystytas šalies teritorijas. Mažai dėmesio kreipiama į menkiau išvystytas, nepanaudotą potencialą turinčias ar specifinius iššūkius patiriančias šalies teritorijas, jos tampa vis mažiau patrauklios tiek gyventi, tiek kurti ir plėtoti verslą. Viena svarbiausių priežasčių, lemiančių šių teritorijų nepatrauklumą, sietina su apleista, neišplėtotą ar netinkamai išplėtotą šių teritorijų viešąją infrastruktūrą.

Išsivystymo netolygumus mažinanti miestų, miestelių ir kaimo vietovių plėtra padėtų geriau panaudoti atskirų Lietuvos teritorijų potencialą, padidinti teritorinę sanglaudą ir spręsti tarpsektorinio bendradarbiavimo bei ekonomikos ir visuomenės integralumo problemą. Valstybės investicijos turi būti skiriamos atsižvelgiant į teritorijų, į kurias investuojama, specifiką, – integruotai sprendžiamos socialinės (nedarbas, migracija, socialinė atskirtis), ekonominės (neefektyvus, nesubalansuotas ūkis) ar aplinkosaugos problemos (oro, grunto,

vandens ir vizualinės taršos problemos, kylančios dėl transporto ar apleistų pramoninių objektų). Siekiant didinti teritorinę sanglaudą, būtini valstybės intervenciniai veiksmai šiose teritorijose:

nepatraukliose ar apleistose didžiųjų miestų dalyse (mikrorajonuose), kurios riboja viso miesto ekonominio augimo ir konkurencingumo galimybes ir kuriose susidaro socialinių patologijų, nusikalstamumo, taršos židiniai;

mažesniuose miestuose (savivaldybių centruose ir kituose miestuose), kurie susiduria su nepakankamo užimtumo, mažo ekonominio, socialinio ir fizinio aktyvumo bei emigracijos problemomis, kylančiomis dėl nepakankamo gyvenamosios ir investicinės aplinkos patrauklumo;

kaimo vietovėse, kuriose dažnai trūksta viešosios infrastruktūros ir viešųjų paslaugų, ypač reikšmingų bendruomenių socialinei ir kultūrinei veiklai plėtoti.

Tikslo uždaviniai atitinka ir Europos Komisijos pateiktuose Sanglaudos politikos turinį 2014–2020 m. laikotarpiu nustatančių reglamentų projektuose keliamus tikslus. Europos regioninės plėtros fondo (ERPF) reglamento projekte keliami du su tikslo įgyvendinimu tiesiogiai susiję prioritetiniai tikslai: „miestų aplinkos gerinimo veiksmai, įskaitant apleistų pramoninių miesto rajonų atgaivinimą ir oro taršos mažinimą“ ir „parama fiziniam ir ekonominiam nepasiturinčių miestų ir kaimų bendruomenių atnaujinimui“. Apklauskos duomenimis, kompleksinę plėtrą, remiantis 2007–2013 metų patirtimi, kaip prioritetinę įvardija ir savivaldybių bei regionų plėtros tarybos.

7.2.1 uždavinys. Spręsti tikslinėms teritorijoms (gyvenamosioms vietovėms) būdingas problemas – didinti jų konkurencingumą ir gyvenamosios vietos patrauklumą, skatinti jų ekonomikos augimą

Siekiant didinti didžiųjų miestų investicinį patrauklumą ir taip prisidėti prie jų tarptautinio konkurencingumo bei ekonominio augimo, numatomos investicijos į šių miestų viešąją infrastruktūrą jų viešosioms erdvėms plėtoti, apleistoms teritorijoms sutvarkyti, nuosekliai vystyti jų urbanistinę infrastruktūrą, o didėjanti teritorinė sanglauda ir subalansuotas ekonomikos augimas bus įmanomi tik didinant ir mažesnių šalies miestų patrauklumą. Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama kartu investuoti tiek į didžiųjų miestų, tiek į savivaldybių centrų ir kitų miestų viešąją infrastruktūrą, kad sprendžiant vienų vietovių problemas nebūtų didinamos problemos kitose. Sprendžiant verslo, ypač paslaugų plėtrą ribojančias problemas, būtų mažinamas migracijos iš mažųjų ir vidutinių miestų daromas spaudimas didiesiems miestams („eksportuojamos“ socialinės problemos, augantis infrastruktūros poreikis, pervertintos būsto kainos). Darniai vystomi didieji miestai galėtų teigiamai paveikti viso regiono socialinę situaciją – suaktyvėjus švytuoklinei migracijai, padidėtų užimtumo galimybės didesnės teritorijos gyventojams. Numatomos šios svarbiausios 7.2.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

7.2.1.1. kompleksiskai plėtoti ir atnaujinti su problemomis susiduriančių 5 didžiųjų miestų dalių viešąją infrastruktūrą (įskaitant viešųjų erdvių, urbanistinės infrastruktūros plėtrą, apieštų teritorijų pritaikymą investicijoms) – didinti miestų investicinį patrauklumą ir prisidėti prie jų tarptautinio konkurencingumo didėjimo (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.4.1 uždavinys);

7.2.1.2. kompleksiskai atnaujinti savivaldybių centrų ir kitų miestų (nuo 6 iki 100 tūkst. gyventojų) viešąją infrastruktūrą (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.4.1 uždavinys).

7.2.2 uždavinys. Gerinti kaimo vietovių gyvenamąją aplinką (kompleksinis kaimo vietovių vystymas ir plėtra)

Siekiant, kad mažieji miestai ir miesteliai taip pat kurtų darbo vietas, o kaimo vietovės įvairintų savo ūkio struktūrą, būtina kurti trūkstamą viešąją infrastruktūrą, paslaugas (ypač reikšmingas bendruomenių socialinei, kultūrinei veiklai), kiek įmanoma panaudojant esamos apieistos ar neefektyvios infrastruktūros įvairinimo, funkcionalumo didinimo galimybes. Gerinti gyvenamąją aplinką ir taip bent iš dalies suvaldyti migracijos srautus. Daug dėmesio turėtų būti skiriama potencialiai gyvybingoms (pasižyminčioms teigiama neto migracija, didesne jaunų gyventojų dalimi) kaimo vietovėms, stiprinami jų ryšiai su mažesniais ir vidutiniais miestais. Plėtojant mažesnių miestų ir miestelių bei kaimo vietovių infrastruktūrą, siekiama panaudoti jų socialinį (pirmiausia – tradiciškai stiprias bendruomenes), kultūrinį ir gamtinį potencialą darniam gyvenamosios aplinkos vystymui. Taip bus prisidėta prie didesnės socialinės sanglaudos šalyje. Numatomos šios pagrindinės 7.2.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

7.2.2.1. kompleksiskai atnaujinti 1–6 tūkst. gyventojų turinčių miestų (išskyrus savivaldybių centrus), miestelių ir kaimų (tarp jų ir esančių saugomose teritorijose) bendruomeninę ir viešąją infrastruktūrą, panaudojant jų socialinį, kultūrinį ir gamtinį potencialą darniam gyvenamosios aplinkos vystymui (derinant „Urban“ tipo priemonę ir kaimo plėtros politikos priemones) (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.4.2 uždavinys, prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 uždavinys);

7.2.2.2. remti kaimo atnaujinimą ir plėtrą – atnaujinti mažiau kaip 1 tūkst. gyventojų turinčių miestų, miestelių ir kaimų (iki 1 tūkst. gyventojų) (tarp jų ir esančių saugomose teritorijose) bendruomeninę ir viešąją infrastruktūrą, panaudojant jų socialinį, kultūrinį ir gamtinį potencialą darniam gyvenamosios aplinkos vystymui ir jų gyvybingumo palaikymui (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.4.2 uždavinys; prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 uždavinys).

Prioriteto įgyvendinimo išankstinės sąlygos ir sėkmės prielaidos

Siekiant efektyviai ir sėkmingai įgyvendinti prioriteto „Regioninė plėtra“ tikslus ir uždavinius, būtina užtikrinti išankstinių sąlygų ir sėkmės prielaidų įgyvendinimą. Išskiriamos

šios išankstinės sąlygos, be kurių negali būti įgyvendinami prioriteto „Regioninė plėtra“ tikslai ir uždaviniai:

1. Programos įgyvendinimo laikotarpiu taikomas regioninės projektų atrankos mechanizmas, pagal kurį užtikrinamas bendradarbiavimas tarp nacionalinio, regioninio ir vietinio lygmenų. Taikant šį mechanizmą, sprendimų priėmimas decentralizuojamas – valstybės institucijos nustato sektorinius tikslus (gaires) ir taisykles, regionų plėtros taryboms tenka atsakomybė už regioninio investicijų paketo sudarymą, koordinavimą ir partnerystės užtikrinimą, savivaldybės (laikydamosi nustatytų gairių) inicijuoja ir vykdo konkrečius projektus.

2. Vietovėse, kuriose prioriteto antrame tikslu įvardytos problemos pasireiškia didžiausiu mastu, taikytos tikslinės intervencijos pagal investicines programas, sudaromas dvišalių susitarimų tarp Vyriausybės (ar Vidaus reikalų ministerijos) ir konkrečios savivaldybės pagrindai. Esminis šių programų elementas – atsakomybės ir užduočių paskirstymas tarp centrinio lygmens institucijų ir savivaldybės. Valstybė, skirdama finansavimą atitinkamai programai, nustatė užduotis ir įpareigojimus savivaldybei dėl reikalingų pasiekti rodiklių.

3. Užtikrinta, kad planuojant ir įgyvendinant Programą dalyvautų regionų plėtros tarybos. Ypač tai aktualu todėl, kad tikslai, keliami nacionaliniu ir regioniniu bei vietos lygiais, gali skirtis. Infrastruktūros, paslaugų prieinamumo ir kokybės balansas išlaikytas atskiriant tuos veiksmus, kurie turi būti planuojami ir įgyvendinami regionuose ir nacionaliniu mastu bei numatant derinimo procedūrą. Veiksmai, planuojami ir įgyvendinami regionuose, atskiriami pagal subsidiarumo principą taikant šiuos takoskyros kriterijus:

investicijos į savivaldybės turtą;

savivaldybės savarankiška ar priskirtoji (ribotai savarankiška) funkcija;

svarba savivaldybei ir regionui.

Taikant šiuos takoskyros kriterijus, regioniniam lygiui (regionų plėtros taryboms) pavedami sprendimai, susiję su:

savivaldybių ekonominės infrastruktūros plėtra (įskaitant transporto, saugaus eismo, viešojo transporto ir darnaus judumo, energetikos, vandentvarkos infrastruktūrą ir priemones);

efektyviu energijos vartojimu ir atsinaujinančių išteklių panaudojimu savivaldybių valdomoje infrastruktūroje;

investicijomis į regioninės reikšmės turizmo infrastruktūrą ir rinkodarą;

savivaldybių ugdymo ir švietimo paslaugų gerinimu (įskaitant ugdymo ir švietimo aplinkos modernizavimą, mokyklų infrastruktūrą);

investicijomis į savivaldybių kultūros infrastruktūrą (ir jos pritaikymą neformaliajam ugdymuisi);

investicijomis į sveikatingumo ir sporto infrastruktūrą;

neformaliuoju ugdymu ir mokymu visą gyvenimą savivaldybėse;

parama savanoryste ir bendruomeniškumu pagrįstoms kultūrinėms, socialinėms iniciatyvoms;

kūryba paremtų partnerysčių plėtra ir įtraukimu į kultūrinę veiklą;

savivaldybių ikimokyklinio ugdymo, švietimo, pirminės sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų, kultūros ir kompleksinių paslaugų infrastruktūros plėtra, modernizavimu, prieinamumo ir kokybės didinimu, būsto pritaikymu specialių poreikių asmenims ir socialinio būsto plėtra. Visoms šioms investicijoms taikytinas universalus dizaino principas;

partneryste tarp bendruomenių, vietos valdžios ir verslo pagrįstomis vietos plėtros strategijomis, kitomis vietos bendruomenių ir savivaldybių bendradarbiavimo formomis, siekiant bendrų tikslų;

parama bendruomenių ir NVO veiklai reikalingos infrastruktūros plėtrai (pritaikymui);

savivaldybių institucijų ir įstaigų veiklos valdymo gerinimu (įskaitant teritorijų ir strateginį planavimą), administracinių paslaugų kokybės ir prieinamumo gyventojams didinimu, viešųjų ir socialinių paslaugų valdymo tobulinimu (taip pat ir diegiant pažangias informacines technologijas), gyventojų, nevyriausybinių organizacijų, ekspertų įtraukimu į vietos reikalų sprendimą.

4. Patobulintas teritorinis planavimas: savivaldai suteikta pakankamai galių sprendžiant tokias miestų problemas kaip žemės sklypų ribų pertvarkymas ar infrastruktūros vystymas; gerokai sustiprinti savivaldos teritorijų planavimo gebėjimai; Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas pakeistas taip, kad sudaro prielaidas užtikrinti integruotą erdvinį ir strateginį planavimą bei efektyvų ribotų išteklių naudojimą; vykdoma daugiau mokslinių tyrimų, susijusių su Lietuvos miestų problemomis; plėtojama nuosekli urbanistinė politika, paremta koordinuota valdymo sistema ir intensyviomis konsultacijomis su visuomene.

Sėkmės prielaidos, kurių neįgyvendinus nebus pasiekta prioriteto „Regioninė plėtra“ tikslų ir uždavinių įgyvendinimo norimų rezultatų, jie bus ne tokie efektyvūs:

1. Nauja ar optimizuojama esama infrastruktūra ir jos plėtra neturi neigiamo poveikio aplinkai ir žmonių sveikatai, nėra perteklinė ir racionaliai naudoja esamus išteklius, sudaro sąlygas laisvam pasirinkimui ir konkurencijai.
2. Paskatintas viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimas, užtikrinantis laiku vykdomą ekonominės infrastruktūros plėtrą.
3. Modernizuojant viešąją infrastruktūrą, taikomas universalus dizaino principas.

8 PRIORITETAS „SVEIKATA VISIEMS“

Bendrasis tikslas – siekti geros žmonių sveikatos
--

Sumanioje visuomenėje sveikata vertinama kaip didžiausias turtas ir yra svarbi tiek asmens, tiek visuomenės gerovei. Gera visuomenės sveikata yra būtina Lietuvos valstybės saugumo ir klestėjimo bei atviros, teisingos ir darnios pilietinės visuomenės kūrimo prielaida.

Kai šalies gyventojai yra sveiki ir aktyvūs ilgą laiką, daromas teigiamas poveikis darbo našumui ir konkurencingumui, mažėja socialinė atskirtis. Nuo žmogaus fizinės būklės ir psichinės sveikatos priklauso jo siekiamų tikslų, veiklos kokybės rezultatai. Lietuvos gyventojų sveikatos rodikliai, ypač vyrų priešlaikinis mirtingumas, yra vieni blogiausių ES.

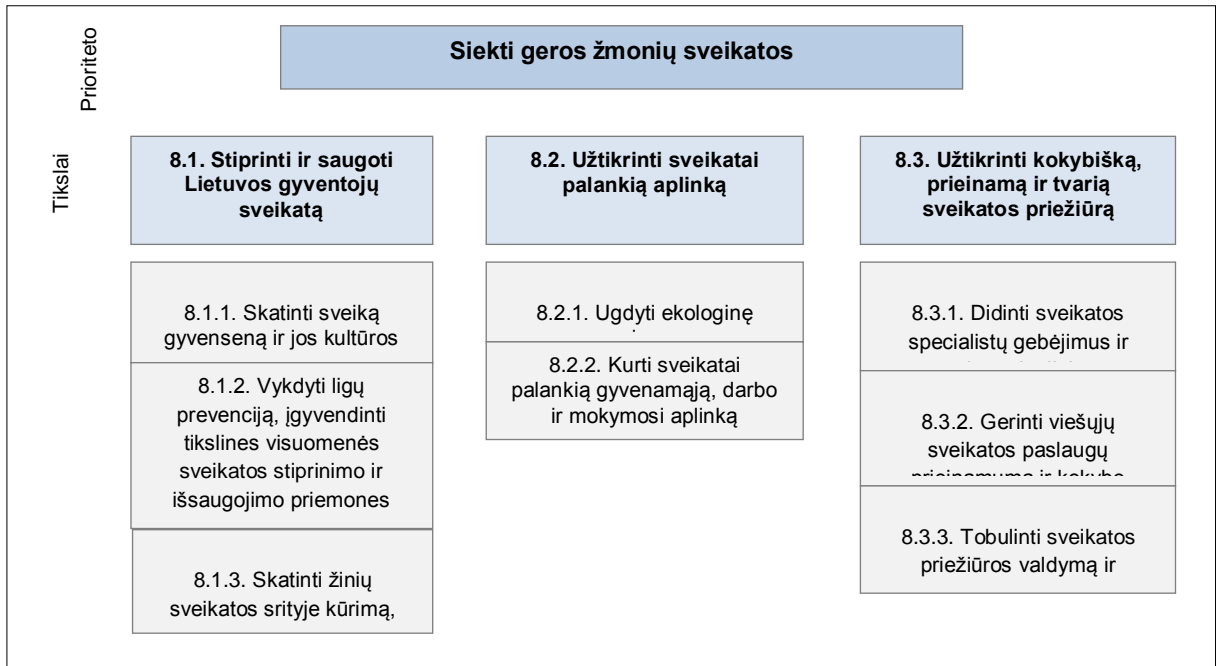
Lietuvos standartizuoto mirštamumo rodiklis gyventojų iki 65 metų grupėje 2010 metais buvo net 2 kartus didesnis už ES 25 valstybių vidurkį. Svarbu ir tai, kad Lietuvoje nemažėja negalia turinčių žmonių, sunkiausią negalią dažniausiai lemia piktybiniai navikai, kraujotakos sistemos ligos, psichikos ir elgesio sutrikimai. Lietuvoje dėl mažėjančio gimstamumo ir didėjančios emigracijos gyventojų struktūra kito senėjimo link – iki 2010 metų vaikų (iki 14 metų) šalyje sumažėjo 28 procentais, o vyresnių nei 65 metų gyventojų skaičius per tą patį laiką padidėjo daugiau kaip 10 procentų. Populiacijos mažėjimas ir senėjimas didina lėtinių neinfekcinių ligų lyginamąjį svorį šalies gyventojų sergamumo ir mirtingumo struktūroje, lemia vis mažėjančių darbingo amžiaus gyventojų skaičių, aukštos kvalifikacijos darbo jėgos trūkumą, gali neigiamai atsiliiepti šalies socialinės, sveikatos, švietimo sistemų tvarumui, darniai ekonomikos plėtrai.

Spręsti didžiausią susirūpinimą keliančias visuomenės sveikatos problemas ir įgyvendinti šalies gyventojų sveikatos gerinimo tikslus yra būtina prielaida siekiant pagerinti Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybę, didinti užimtumo lygį, stiprinti šalies konkurencingumą ir produktyvumą. Senstant visuomenei investicijos į sveikatos stiprinimą ir išsaugojimą, ligų prevenciją gali pailginti gyventojų sveiko ir produktyvaus gyvenimo trukmę, padėti išvengti ligų, sudaryti daugiau galimybių žmonėms išlikti aktyviems visuomeniniame gyvenime ir darbo rinkoje.

Šiuo prioritetu nustatomos strateginės kryptys, kuriomis gerinama visuomenės sveikata, siekiama įveikti visuomenės sveikatos netolygumus. Siekiant sudaryti vienodas galimybes stiprinti individų, šeimų, bendruomenių sveikatą ir gerovę, užkirsti kelią ligoms, reikia skatinti įvairių socialinių grupių sveikatos ugdymą, stiprinimą ir išsaugojimą, sveikatą žalojančių veiksnių prevenciją ir ligų profilaktiką, kurti sveikatai palankią fizinę ir socialinę aplinką ir sveikatai stiprinti reikalingą infrastruktūrą, užtikrinti tvarią, prieinamą ir kokybišką sveikatos priežiūrą.

Prioritetui įgyvendinti numatyti tikslai ir uždaviniai grafiškai pavaizduoti 8 paveikslėlyje.

8 pav. 8 prioriteto „Sveikata visiems“ tikslai ir uždaviniai

8.1 tikslas. Stiprinti ir saugoti Lietuvos gyventojų sveikatą

Įgyvendinant šį tikslą, siekiama spręsti tokias problemas:

Šalies gyventojai stokoja motyvacijos rūpintis savo sveikata, nesusiformavęs teigiamas visuomenės požiūris į sveikos gyvensenos įgūdžių diegimą, sveikatos išsaugojimą ir stiprinimą.

Sveikatinimo srityje nesuteiktas prioritetas sveikatos ugdymui, jos stiprinimui ir ligų profilaktikai.

Gyventojų mirtingumo, sergamumo ir invalidumo rodiklių absoliutinė reikšmė ir jų kaita rodo, kad pagrindinės probleminės sveikatos sritys yra susijusios su tam tikromis lėtinėmis ir infekcinėmis ligomis, kurių būtų galima išvengti efektyviai taikant prevencines ir kontrolės priemones.

Lietuvoje dėl sveikatos skirtumų ryškėja sveikatos skirtumų ir skurdo tarpusavio ryšys – tai matyti iš skirtingos sveikatos būklės asmenų grupių pajamų skirtumo, veiklos apribojimo dėl ligos ar negalios. Prasta sveikata gali būti pagrindinė skurdo priežastis, nes dėl jos mažėja darbingumas, atsiranda gydymo ir priežiūros išlaidų. Kita vertus, asmenys, patiriantys skurdo riziką, neturi galimybės skirti pakankamai pajamų kokybiškų gyvenimo sąlygų sudarymui ir sveikatos gerinimui.

Lietuva ir toliau lieka tarp valstybių, pasižyminčių itin prastais visuomenės psichikos sveikatos rodikliais: tebėra labai didelis savižudybių rodiklis, žmogžudysčių ir smurtinių nusikaltimų (padaromų nepilnamečių asmenų) skaičius, ypač kelia susirūpinimą alkoholio vartojimo ir su tuo susijusio mirtingumo rodikliai. Alkoholį ir narkotikus vartoja vis daugiau vaikų ir paauglių, plinta naujos priklausomybės ir elgesio sutrikimų formos. Apklausų

duomenimis, Lietuvos vaikai – nelaimingiausi Europoje, tarp jų labiausiai paplitusios patyčios. Taip pat labai svarbu aktyviai dirbti saugant ir stiprinant pagyvenusių žmonių psichikos sveikatą, kurti ir diegti psichikos sveikatos stiprinimo ir psichikos sutrikimų prevencijos priemones darbo vietose. Psichikos ir elgesio sutrikimai tampa vieni svarbiausių sveikatos sutrikimų, vertinant jų ekonominę ir socialinę naštą visuomenei.

Lietuvoje mokslo ir klinikinės praktikos naujovių plitimas per medicinos universitetus, mokslines-klinikines duomenų bazines, medikų tarptautinius ryšius ne visai atitinka šiuolaikinius reikalavimus, sveikatos statistika atsako ne į visus su mirtingumo ir sergamumo priežasčių struktūra susijusius klausimus. Sveikatos stiprinimo ir išsaugojimo srityje stokoama inovacijų, nacionalinių mokslinių tyrimų, mokslo tiriamųjų darbų, kurių rezultatai leistų įvertinti rizikos veiksnių įtaką Lietuvos gyventojų sveikatai, nustatyti efektyviausias intervencijas bei priemones sergamumui ir mirtingumui nuo pagrindinių ligų ar sveikatos rizikos veiksnių mažinti.

8.1.1 uždavinys. Skatinti sveiką gyvenimą ir jos kultūros formavimą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama ugdyti sveiką gyvenimą pasitelkus švietimą, skatinant aktyvų gyvenimo būdą (investuojant į tam reikalingą infrastruktūrą), informuojant visuomenę ir skatinant jos sąmoningumą. Numatomos šios 8.1.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

8.1.1.1. atnaujinti ir plėtoti tolygią sveiką gyvenimą skatinančią bei sveikatos raštingumą didinančią viešąją infrastruktūrą, taikyti universalus dizaino principą (įskaitant švietimo įstaigose ir aukštosiose mokyklose) (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.5.1 uždavinys);

8.1.1.2. plėtoti visuomenės informavimą, švietimą ir mokymą žalingų įpročių (alkoholio, tabako, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo) bei sveikos gyvenimo temomis, stiprinti bendrą sveikatos raštingumą (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.5.1 uždavinys);

8.1.1.3. remti visą gyvenimą trunkančio sveikatos ir sveikos gyvenimo ugdymo(si) ir mokymo(si) iniciatyvas (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.5.1 uždavinys);

8.1.1.4. remti sveikai gyvenimui formuoti ir sveikatai stiprinti skirtas inovacijas (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.5.1 uždavinys).

8.1.2 uždavinys. Vykdyti ligų prevenciją, įgyvendinti tikslines visuomenės sveikatos stiprinimo ir išsaugojimo priemones

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama skatinti visuomenės sveikatinimą, ligų ir traumų bei kitų išorinių mirčių priežasčių prevenciją, sudaryti sąlygas gerai psichinei ir fizinei sveikatai užtikrinti, gyventojų sergamumui ir mirtingumui mažinti. Išskiriamos šios svarbiausios 8.1.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

8.1.2.1. plėtoti ir vykdyti tikslines priemones, orientuotas į visuomenės sveikatos stiprinimą ir ligų prevenciją bei specifines moterų ir vyrų sveikatos problemas (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.1 uždavinys);

8.1.2.2. plėtoti ir vykdyti tikslines priemones, skatinančias sveikos mitybos įpročius, didinančias fizinį aktyvumą, sveikatą žalojančių žalingų įpročių prevenciją (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.1 uždavinys);

8.1.2.3. plėtoti sveikatą stiprinančią viešąją infrastruktūrą (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.1 uždavinys);

8.1.2.4. įgyvendinti visuomenės psichinės sveikatos stiprinimo, elgesio sutrikimų, psichikos ligų bei savižudybių ir smurto prevencijos priemones (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.3.1 uždavinys; prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.1 ir 2.1.4 uždaviniai);

8.1.2.5. plėtoti sveikatingumo ir profilaktinių sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.1 uždavinys);

8.1.2.6. didinti visuomenės dalyvavimą darbo rinkoje – įgyvendinti iniciatyvas, susijusias su aktyviu ir sveiku senėjimu, sudaryti sąlygas vyresnio amžiaus žmonėms išlikti darbo rinkoje (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.3.2 uždavinys);

8.1.2.7. skatinti nevyriausybių organizacijų ir bendruomenių dalyvavimą visuomenės sveikatos stiprinimo ir ligų prevencijos srityje (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 ir 2.2.2 uždaviniai).

8.1.3 uždavinys. Skatinti žinių sveikatos srityje kūrimą, panaudojimą ir sklaidą

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama:

8.1.3.1. plėtoti įgūdžius socialinėms inovacijoms (inovacijų pažinimo, reikšmės, supratimo ir įgyvendinimo) sveikatinimo srityje įgyvendinti (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.1 uždavinys);

8.1.3.2. skatinti technologinius, mokslinius bei specializuotus tyrimus ir eksperimentinę plėtrą sveikatinimo srityje (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.4.2, 1.4.4 ir 1.4.5 uždaviniai);

8.1.3.3. kurti ir plėtoti sveikatos srities mokslinių tyrimų ir inovacijų infrastruktūrą (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.4.2 ir 1.4.3 uždaviniai; prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ 4.1.2 uždavinys);

8.1.3.4. stiprinti mokslo darbuotojų, aukštojo mokslo įstaigų, mokslinių tyrimų ir technologijų centruose dirbančių mokslo darbuotojų gebėjimus ir kompetenciją sveikatos srityje, skatinti šių įstaigų bei įmonių bendradarbiavimą sveikatos inovacijų ir mokslinių tyrimų srityse (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.4.2, 1.4.3 ir 1.4.4 uždaviniai; prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ 4.1.1. ir 4.1.2 uždaviniai);

8.1.3.5. diegti inovacijas sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo srityje (prioriteto „Visuomenės ugdomas, mokslas, kultūra“ 1.4.5 uždavinys).

8.2 tikslas. Užtikrinti sveikatai palankią aplinką

Švari ir saugi aplinka yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių žmonių sveikatos būklę. Todėl įgyvendinant šį tikslą bus sprendžiamos esminės gyventojų fizinę ir psichinę sveikatą neigiamai veikiančios aplinkos problemos, taip pat atsižvelgiama į kitus žmonių sveikatai ir gamtai pavojų keliančius veiksnius:

Įvairių ūkio sektorių plėtra nesuderinta su sveikos aplinkos išsaugojimo reikalavimais, o kai kuriais atvejais kitų ūkio sektorių priimami sprendimai sudaro papildomą naštą sveikatos apsaugai. Iki šiol stokojama efektyvaus bendradarbiavimo tarp sveikatos sektoriaus ir kitų valstybės sektorių visuomenės sveikatos stiprinimo srityje.

Remiantis Pasauline sveikatos organizacija, kenksmingi sveikatai darbo aplinkos veiksniai yra 10-ies pagrindinių gyventojų mirtingumui įtakos turinčių veiksnių grupėje kartu su tokiais veiksniais kaip didelis kraujospūdis, rūkymas, alkoholio vartojimas, didelis cholesterolio kiekis, per mažas vaisių ir daržovių vartojimas, mažas fizinis aktyvumas. Europos saugos ir sveikatos darbe agentūros (ESSDA) tyrimo duomenimis, Lietuvoje 51 procentas dirbančių asmenų darbo sąlygas nurodo kaip pagrindinę sveikatos blogėjimo priežastį. ESSDA duomenimis, Lietuvoje vis dar per mažai dėmesio skiriama darbuotojų psichikos sveikatai: streso darbe problemos svarbios 15 procentų, o psichologinis smurtas – tik 4 procentams darbdavių. 2011 metais Lietuvoje buvo 14 darbo medicinos gydytojų (1 000 darbuotojų teko 0,007) ir pagal šį rodiklį šalis yra paskutinėje vietoje tarp Europos valstybių.

Lietuvoje žmonių sveikatai neigiamą poveikį turinčios oro taršos problemos kyla dėl nepakankamai efektyvaus energijos išteklių vartojimo ir išmetamų teršalų valymo. Nemažai prie oro taršos prisideda transporto sektorius – nepakankamas viešojo transporto išvystymas ir didėjantis individualių transporto priemonių skaičius.

Apie 660 000 šalies gyventojų (dauguma jų – gyvenantys kaime) vis dar naudoja gruntinį kastinį šulinių vandenį, kuris dažnai yra užterštas ir neatitinka geriamajam vandeniui keliamų reikalavimų.

Atlikta nemažai tyrimų, įrodančių triukšmo ir infarkto rizikos sąsają. Lietuvoje didžiausias triukšmo šaltinis – automobilių keliamas triukšmas. Ne visos savivaldybės sudaro sąlygas apsaugoti gyventojų sveikatą ir aplinką nuo neigiamo triukšmo poveikio, pavyzdžiui, 57 (iš 60) savivaldybės nėra patvirtinusios triukšmo prevencijos zonų ir panašiai.

Didėjant aplinkos taršai, ypač daug dėmesio turi būti kreipiama į maisto produktų saugos ir kokybės užtikrinimą, taip pat maisto produktų ženklinimą. Lietuvoje atlikti faktinės mitybos tyrimai rodo, kad Lietuvos gyventojai suvartoja per daug maistinių medžiagų (sotieji riebalai, druska, cukrus), galinčių turėti įtakos lėtinėms neinfekcinėms ligoms atsirasti, todėl būtina ne tik mokyti visuomenę sveikos mitybos įpročių, bet ir užtikrinti sveikatai palankių sertifikuotų maisto produktų gausinimą.

8.2.1 uždavinys. Ugdyti ekologinę savimonę

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama keisti visuomenės įpročius gamtinės aplinkos ir natūralių išteklių atžvilgiu, šviesti, ugdyti gyventojų savimonę, kurti sąlygas formuoti atitinkamam gyvenimo būdui. Numatomos šios svarbiausios 8.2.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

8.2.1.1. remti visuomenės informavimą ir švietimą apie aplinką bei gamtą tausojantį gyvenimo būdą (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.5.2 uždavinys);

8.2.1.2. įgyvendinti aplinkai palankaus gyvenimo būdo skatinimo priemonės (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.5.2 uždavinys).

8.2.2 uždavinys. Kurti sveikatai palankią gyvenamąją, darbo ir mokymosi aplinką

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama sukurti sveikatai palankią ir saugią aplinką, kuri tiesiogiai daro įtaką visuomenės sveikatai, lemia tam tikras ligas. Numatomos šios 8.2.2 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

8.2.2.1. stiprinti profesinės sveikatos priežiūrą įmonėse ir įstaigose, siekti darbo vietų saugos ir kokybės (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.3.1 uždavinys);

8.2.2.2. įgyvendinti priemones, užtikrinančias vandens, oro ir dirvožemio kokybę, mažinančias triukšmo ir kitų aplinkos veiksnių neigiamą įtaką gyventojams (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.2.1, 3.3.1, 3.3.3 ir 3.4.1 uždaviniai);

8.2.2.3. įgyvendinti alkoholio, tabako, kitų psichotropinių medžiagų vartojimo mažinimą skatinančias priemones (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.1.3 uždavinys);

8.2.2.4. sukurti gyvenimui ir judėjimui patogią, saugią aplinką ir pritaikytą infrastruktūrą, taikant universalus dizaino principus (planuojant ir projektuojant aplinką, pastatus ir jų prieigas, transporto sistemą) (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.2.1 uždavinys);

8.2.2.5. didinti produktų, prekių ir paslaugų saugą bei vartotojų saugumo lygį, skatinti sveikatai palankių paslaugų teikimą, žemės ūkio bei maisto produktų gamybą ir vartojimą (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.1.3 uždavinys; prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ 4.2.1 uždavinys);

8.2.2.6. įgyvendinti priemones, reikalingas užtikrinti pasirengimą greitai reaguoti į sveikatai kylančias grėsmes (prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.1.2 uždavinys).

8.3 tikslas. Užtikrinti kokybišką, prieinamą ir tvarią sveikatos priežiūrą

Įgyvendinant šį tikslą, siekiama spręsti tokias problemas:

Ekonominio sunkmečio ir biudžeto apribojimų sąlygomis išskyla poreikis užtikrinti tinkamą visuotinį kokybiškų viešųjų sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą. Svarbu siekti gerinti sveikatos sistemos kokybę, efektyvumą ir tvarumą, kad būtų užtikrinti gebėjimai dabar ir ateityje teikti kokybiškas sveikatos priežiūros paslaugas visiems gyventojams.

Sveikatos priežiūros specialistai, vis dar vadovaudamiesi biomedicininio požiūriu į ligą, stokoja visuminio (holistinio) požiūrio į sergantį žmogų, nesigilinama į žmogaus gyvenimo ypatumus, pacientas nepripažįstamas lygiaverčiu partneriu sprendžiant sveikatos klausimus. Pacientai nepakankamai domisi savo teisėmis ir pareigomis sveikatos priežiūros srityje.

Sveikatos priežiūros paslaugų poreikio neatitinkantis sveikatos priežiūros specialistų pasiskirstymas, šiuolaikinius standartus atitinkančios diagnostinės, gydymo ir laboratorinės įrangos trūkumas.

Paklausos neatitinkantis sveikatos priežiūros paslaugų pasiūlos pasiskirstymas.

Neįgyvendintas pirminės sveikatos priežiūros prioritetas. Pacientai iki šiol nepasitiki šeimos gydytojo institucija, tikisi veiksmingos pagalbos tik iš gydytojų specialistų ir nori ją gauti universitetų ligoninėse. Šeimos gydytojai ir vietoj jų šeimos medicinos paslaugas teikiančios gydytojų specialistų komandos atlieka ne visas jiems priskirtas funkcijas.

Nepakankamas kompiuterinio raštingumo ir informacinių technologijų naudojimo lygis sveikatos priežiūros įstaigose. Informacija ir duomenys sveikatos priežiūros įstaigose yra fragmentiški, kaupiami atskirose duomenų bazėse, remiantis skirtingais standartais. Nesuderinta šeimos gydytojų ir specializuotas sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių įstaigų naudojama programinė įranga.

Stokojant patvirtintų sveikatos priežiūros įstaigų veiklos kokybės bei efektyvumo vertinimo kriterijų ir rodiklių, nesistemiškai vertinama sveikatos priežiūros įstaigų veiklos kokybė bei efektyvumas, neatliekama įstaigų ir rezultatų lyginamoji analizė, daugelyje asmens sveikatos priežiūros įstaigų neįdiegta sveikatos priežiūros paslaugų kokybės vadybos sistema arba ji yra tik formali.

8.3.1 uždavinys. Didinti sveikatos specialistų gebėjimus ir pacientų įgalinimą

Numatomos šios 8.3.1 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

8.3.1.1. kurti ir atnaujinti sveikatos specialistų rengimui ir tobulinimui reikalingą infrastruktūrą (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.1.1 uždavinys);

8.3.1.2. tobulinti ir rengti naujas sveikatos specialistų studijų programas ir jų aprašus (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.1.1 uždavinys);

8.3.1.3. stiprinti mokymo paslaugų teikėjų veiklos kokybės ir savireguliacijos sistemą sveikatos srityje (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.1.2 uždavinys);

8.3.1.4. kelti sveikatos specialistų kvalifikaciją (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.1.3 uždavinys; prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys);

8.3.1.5. skatinti efektyvų sveikatos specialistų poreikio prognozavimą ir planavimą, kuriant veiksmingas įdarbinimo priemones (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.1.4 uždavinys);

8.3.1.6. didinti viešųjų sveikatos paslaugų vartotojų ir pacientų įgalinimą (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys);

8.3.1.7. sukurti bendrą sveikatos specialistų kvalifikavimo sistemą sveikatos sektoriuje (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas, kultūra“ 1.1.3 uždavinys).

8.3.2 uždavinys. Gerinti viešųjų sveikatos paslaugų prieinamumą ir kokybę

Įgyvendinant šį uždavinį, siekiama užtikrinti prieinamą, kokybišką ir tvarią sveikatos priežiūros sistemą, atitinkančią visuomenės poreikius ir šalies socialinius ir ekonominius veiksnius. Įgyvendinant 8.3.2 uždavinį, numatoma:

8.3.2.1. stiprinti nevyriausybinų organizacijų ir bendruomenių vaidmenį teikti viešąsias sveikatos paslaugas (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 ir 2.2.2 uždaviniai);

8.3.2.2. diegti naujus ir plėtoti efektyvius sveikatos priežiūros paslaugų teikimo modelius ir sprendimus (slauga namuose, mobilios paslaugos, „atvejo vadybos“ principo taikymas pirminės sveikatos priežiūros grandyje ir panašiai) (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys);

8.3.2.3. sudaryti finansines ir organizacines sąlygas plėtoti savanorystę sveikatos sektoriuje (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.3 uždavinys);

8.3.2.4. plėtoti ir modernizuoti viešųjų sveikatos priežiūros paslaugų infrastruktūrą (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys);

8.3.2.5. stiprinti sveikatos priežiūros sistemą – diegti informacines ir ryšių technologijas (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys);

8.3.2.6. diegti inovatyvius ir šiuolaikinėmis mokslo žiniomis pagrįstus metodus, sprendimus ir technologijas sveikatos priežiūros srityje (prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ 4.1.1 ir 4.1.2 uždaviniai);

8.3.2.7. remti energijos vartojimo efektyvumą ir atsinaujinančių šaltinių naudojimą viešosiose sveikatos infrastruktūrose (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.3.2 uždavinys).

8.3.3 uždavinys. Tobulinti sveikatos priežiūros valdymą ir finansavimą

Numatomos šios 8.3.3 uždavinio įgyvendinimo kryptys:

8.3.3.1. didinti sveikatos srities viešojo valdymo institucijų veiklos efektyvumą ir įgyvendinti valdymo gerinimo priemones (prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.1.1 ir 5.1.2 uždaviniai);

8.3.3.2. tobulinti sveikatos srities viešojo valdymo institucijų vidaus administravimo ir darbuotojų (valstybės tarnautojų ir pareigūnų) kvalifikaciją (prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.1.3 uždavinys);

8.3.3.3. įgyvendinti sveikatos srities viešojo valdymo institucijų veiklos skaidrumo ir informacijos prieinamumo visuomenei gerinimo priemones (prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.2.1 uždavinys);

8.3.3.4. skatinti visuomenės atstovų įtraukimą į viešojo sveikatos sistemos (sveikatos programų planavimas ir įgyvendinimas ir kita) valdymo procesus (prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.2.2 uždavinys);

8.3.3.5. nustatyti viešųjų paslaugų sveikatos srityje kokybės standartus, užtikrinti nuolatinę paslaugų kokybės stebėseną ir vertinimą (prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.1.2 ir 5.3.1 uždaviniai);

8.3.3.6. plėsti elektroninės sveikatos paslaugas ir sprendimus (Lietuvos e. sveikatos sistemos infrastruktūros ir sprendimų plėtra, Lietuvos e. sveikatos sistemos integracija į ES e. sveikatos erdvę) (prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.3.3 uždavinys).

Prioriteto įgyvendinimo išankstinės sąlygos ir sėkmės prielaidos

Sėkmės prielaidos, kurių neįgyvendinus nebus pasiekta prioriteto „Sveikata visiems“ tikslų ir uždavinių įgyvendinimo norimų rezultatų:

Aktyvus ir pakankamas kitų ūkio sektorių pagal kompetenciją dalyvavimas siekiant geros žmonių sveikatos.

Koordinuoti visų ūkio sektorių veiksmai siekiant tarpinstituciniame veiklos plane nustatytų visuomenės sveikatos gerinimo vertinimo kriterijų.

Gyventojų sveikatos potencialui ir jo palaikymui būtinas šalies ekonominės-socialinės raidos stabilumas ir subalansuotumas, visuomenės socialinio saugumo ir švietimo garantijos, gyventojų užimtumas ir jų pakankamos pajamos.

PROGRAMOS HORIZONTALIEJI PRINCIPAI

Investicijos pagal tematinius tikslus turi atitikti horizontaliuosius principus arba bent jau jų nepažeisti. Horizontalieji principai nustatomi siekiant koordinuoti atskiras tematinį tikslų iniciatyvas ir taip spręsti kompleksines problemas, kurių negalima išspręsti įgyvendinant atskirus tematinius tikslus. Horizontaliųjų principų įgyvendinimas yra tiek būtina ES struktūrinės paramos panaudojimo sąlyga, tiek svarbi nuoseklios valstybės politikos įgyvendinimo priemonė. Programoje numatomi 3 horizontalieji principai: darnus vystymasis, jaunimas ir lyčių lygybė bei nediskriminavimas. Šie trys principai yra būdingi visoms trims Programos pokyčių kryptims ir išliks aktualūs visą Programos įgyvendinimo laikotarpį.

Programos pokyčių kryptys ir prioritetai skirtingai prisideda prie horizontaliųjų principų įgyvendinimo. Dalis Programos pokyčių kryptų ir prioritetų yra neutralūs

konkreto horizontaliojo principo įgyvendinimo požiūriu. Tai reiškia, kad jose numatytų tikslų ir uždavinių įgyvendinimas nei prisideda, nei neprisideda prie šio horizontaliojo principo įgyvendinimo. Tačiau yra krypčių ir jų prioritetų, kurie aktyviai prisideda prie horizontaliojo principo įgyvendinimo: juose numatomos investavimo kryptys padeda spręsti problemas, būdingas horizontaliajam principui. Pokyčių krypčių, prioritetų ir jų uždavinių, kurie aktyviai prisideda prie horizontaliųjų principų įgyvendinimo, sąrašas pateikiamas kiekvieno horizontaliojo principo aprašyme.

Kitaip nei Programos numatytų pokyčių kryptims ir jas detalizuojantiems tikslams ir uždaviniams, toliau pateikiamiems horizontaliesiems principams matuoti nėra nustatomi detalūs kiekybiniai vertinimo kriterijai. Tai lemia horizontaliųjų principų pobūdis – atskiruose Programos tiksluose ir uždaviniuose pastangos aktyviai prisidėti prie šių principų įgyvendinimo turės skirtingai apibrėžiamus ir matuojamus rezultatus ir poveikį. Tačiau tai nereiškia, kad šie rezultatai ir poveikis nebus matuojami: veiksmų programoje bus privalu integruoti horizontaliuosius principus į bendrą tos veiksmų programos įgyvendinimo priežiūros rodiklių sistemą. Taip vykdant veiksmų programą bus užtikrinta nuosekli horizontaliųjų principų įgyvendinimo stebėseną.

Darnus vystymasis

Darnus vystymasis suprantamas kaip ekonominės, socialinės plėtros ir aplinkos apsaugos tikslų derinimas. Darnus vystymasis sudaro ilgalaikes sąlygas nacionalinei pažangai ekonomikos, visuomenės ir valdymo srityse – siekiama patenkinti dabarties kartos poreikius, kartu nepabloginant gyvenimo sąlygų ateities kartoms. Itin didelė reikšmė skiriama aplinkos gerinimui ir apsaugai – skatinama laikytis aplinkosaugos reikalavimų, išteklių naudojimo veiksmingumo, klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo, atsparumo nelaimėms ir rizikos prevencijos bei valdymo principų, vadovautis principu „teršėjas moka“. Šis horizontalusis principas taip pat yra paremtas kitais tikslais – tausiu vartojimu, socialinės atskirties ir skurdo mažinimu, kokybišku ir prieinamu švietimu, lygių galimybių ir geros žmonių sveikatos užtikrinimu, išmintingu valdymu. Darnus vystymasis yra grįstas daugialype atskirų viešųjų politikų tarpusavio priklausomybe. Todėl įgyvendinant šį horizontalųjį principą itin didelė reikšmė skiriama institucijų bendradarbiavimui siekiant užtikrinti sklandų šių politikų bei jų įgyvendinimo rezultatų koordinavimą ūkio sektorių ir regionų lygiu. Darnus vystymasis kartu yra bendros Programos įgyvendinimo gairės ir Programos sėkmingą įgyvendinimą apibrėžiantis principas.

Programoje siekiama prisidėti prie darnaus vystymosi siekių, numatytų tiek Lietuvos nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje³⁷ ir kituose šalies strateginiuose dokumentuose, tiek ES ir kituose tarptautiniuose susitarimuose. Naudojant 2014–2020 metų ES struktūrinę paramą, prie darnaus vystymosi principo įgyvendinimo siekiama aktyviai prisidėti visose trijose Programos pokyčių kryptyse. Sumanios ekonomikos pokyčių kryptis numato:

³⁷ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160.

Diegti darnius principus versle: skatinti aplinkai palankią verslo kultūrą ir „žaliosios“ rinkos vystymąsi, vykdant ne tik žaliuosius, bet ir darniuosius viešuosius pirkimus, skatinant energiją ir gamtinius išteklius tausojančių procesų (pavyzdžiui, valdymo sistemų ar energetinių auditų) ir technologijų diegimą įmonėse; skatinti verslo socialinę atsakomybę ir bendruomeniškumą, plėtoti socialinį verslą; skatinti energijos ir medžiagų atgavimą, plėtojant atliekas perdirbančių, gamtos išteklių naudojimą mažinančių, atliekų prevenciją užtikrinančių technologijų ir gamybos metodų diegimą (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.1.3 uždavinys).

Skatinti darnų išteklių naudojimą: skatinti alternatyvių ir atsinaujinančių energijos išteklių naudojimą, gamybą ir skirstymą, didinti energijos išteklių naudojimo efektyvumą visoje šilumos energijos gamybos, tiekimo ir vartojimo grandinėje; remti energijos vartojimo efektyvumą viešosiose infrastruktūrose ir gyvenamųjų namų sektoriuje; plėtoti elektra ir kitais alternatyviais degalais varomų transporto priemonių naudojimą ir skatinti intermodalumą; plėtoti darnią vandens tiekimo, nuotekų ir atliekų tvarkymo paslaugų sistemą; užtikrinti kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimą ir būklės gerinimą; kurti ir diegti modernias, energiją tausojančias technologijas; užtikrinti efektyvų gamtos išteklių (vandens, oro, žemės gelmių ir dirvožemio) valdymą ir gerą kokybę (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.3.1 ir 3.3.2 uždaviniai).

Skatinti esamų teritorijų pertvarkymą – taip spręsti gyventojų skaičiaus mažėjimo, miesto gyventojų išsikėlimo į kaimo vietas ir kompaktiškų miestų struktūrų išskydimo (statybos už miesto), naujos infrastruktūros poreikio augimo, neefektyvaus energijos naudojimo ir transporto taršos problemas (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.4.1 uždavinys).

Sumanios visuomenės pokyčių kryptyje numatoma tokia darnų vystymąsi užtikrinanti veikla:

Modernizuoti mokymosi, ugdymo ir studijų infrastruktūrą atsižvelgiant į darnaus vystymosi principus (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.1.1 uždavinys).

Skatinti tyrimų metu įgytų žinių nekomercinį panaudojimą įvairiose srityse, įskaitant darnų vystymąsi (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.4.5 uždavinys).

Ugdyti ekologinę savimonę (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.5.2 uždavinys).

Užtikrinti gyventojų pajamų apsaugos sistemos finansinį stabilumą, taip plėtojant socialinę sanglaudą, mažinant socialinę nelygybę ir didinant socialinį sutelktumą visuomenėje (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.3 uždavinys).

Sudaryti palankesnes sąlygas nevyriausybinėms organizacijoms, siekiančioms darnaus vystymosi, veiklai, taip pat vietos bendruomenių dalyvavimui darnaus vystymosi veikloje, plėtoti savanorišką veiklą ir ugdyti visuomenės socialinę atsakomybę (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.2 uždavinys).

Orientuoti darbo pasiūlą į naujas darbo vietas, kuriamas ekologiškuose ekonomikos sektoriuose, taip naudoti šių sektorių užimtumo potencialą ir sustiprinti jų plėtros galimybes (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 uždavinys).

Sumanus valdymo pokyčių kryptyje prie darnaus vystymosi numatoma aktyviai prisidėti diegiant „žaliąsias“ technologijas viešajame sektoriuje, pavyzdžiui, mažinant viešojo sektoriaus duomenų centrų energijos sąnaudas, plėtojant „žaliuosius“ IRT pirkimus, mažinant popieriaus naudojimą viešajame sektoriuje (5.1.4). Prioritete „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ taip pat numatoma plėtoti sprendimų projektų poveikio vertinimą (5.1.1) ir su tuo susijusius valstybės tarnautojų įgūdžius, taip tobulinti ir sprendimų poveikio aplinkai vertinimus.

Kultūros horizontalusis prioritetas numato sukurti ir palaikyti viešųjų erdvių infrastruktūrą ir kūrybingumui palankią urbanistinę, socialinę, kultūrinę ir informacinę aplinką (6.2.1). Tai turėtų teigiamai veikti socialinę darną. Tuo tarpu regioninės plėtros horizontaliajame prioritete numatyti uždaviniai ir jų įgyvendinimo kryptys siekia socialinės, ekonominės ir teritorinės šalies sanglaudos ir taip itin prisideda prie darnaus šalies vystymosi siekių.

Jaunimas

Jaunimas gali būti išskiriamas kaip atskira socialinė grupė ir ypatinga visuomenės dalis. Jaunimo amžiaus ribos nėra aiškios, tačiau Europoje jaunimui įprasta priskirti 15–29 metų sulaukusius asmenis. Jaunimo išskirtinumas sietinas ne tik su amžiumi, bet ir su asmens gyvenimo laikotarpiu, kai integruojamasi į visuomenę, bręstama, tampama nepriklausomais, bandoma įsitvirtinti darbo rinkoje, pradedama kurti šeima ir socialinė, materialinė padėtis. Tai kritinis asmens gyvenimo tarpsnis. Jaunimui būdingi ne tik saviti laisvalaikio praleidimo būdai ir galimybės, bet ir iniciatyvumas, veiklumas, ambicingumas. Lietuvoje jaunimui būdingos kelios esminės problemos – vienas didžiausių ES jaunimo nedarbo lygis, palyginti mažos jaunimo turimų kvalifikacijų sąsajos su darbo rinkos poreikiais, santykinai dideilis jaunimo mobilumas tiek iš mažesnių šalies miestelių, tiek iš pačios šalies, mažas verslumas ir kūrybiškumas, nepakankamos neformaliojo švietimo galimybės, menkas susidomėjimas gamtos ir technologijų mokslais, MTEP, menkas dalyvavimas vietos organizacijų ar savivaldos institucijų veikloje. Atsižvelgiant į šios visuomenės grupės išskirtinumą ir ją supančias socialines ir ekonomines problemas, Programoje papildomai išskirtas į šios visuomenės grupės vystymąsi orientuotas horizontalusis principas.

Visos trys Programos pokyčių kryptys aktyviai prisideda prie jaunimo horizontaliojo principo įgyvendinimo. Sumanios ekonomikos pokyčių kryptyje numatoma:

Suteikti jaunimui galimybes steigti ir plėsti aukštą pridėtinę vertę kuriančias įmones (prioriteto „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“ 4.2.2 uždavinys).

Skatinti jaunimo verslumą (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.1.2 uždavinys).

Pritaikyti apleistas miestų teritorijas ar viešąsias erdves įvairiai jaunimo ekonominei veiklai, taip pat sukurti ekonominei veiklai reikalingą infrastruktūrą – sudaryti prielaidas jaunimo verslumo ir verslo plėtrai (prioriteto „Ekonominiam augimui palanki aplinka“ 3.4.1 uždavinys).

Sumanios visuomenės pokyčių kryptyje siekiama:

Didinti jaunimo įgyjamo išsilavinimo kokybę, formalaus ir neformalaus švietimo prieinamumą ir įvairovę, plėtoti profesinio ir mokymosi orientavimo ir konsultavimo paslaugas, siekiant paskatinti jaunimo įsidarbinimą (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.1.1, 1.1.2 ir 1.1.4 uždaviniai).

Skatinti jaunimo kūrybiškumą, stiprinti lyderystę ir verslumą bei pasirengimą darbo rinkai (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.3.1 ir 1.3.3 uždaviniai).

Skatinti ankstyvą jaunimo įsitraukimą į MTEP veiklą (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.4.1 uždavinys).

Atnaujinti ir plėtoti tolygią sveiką gyvenseną skatinančią viešąją infrastruktūrą šalies švietimo įstaigose ir už jų ribų (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.5.1 uždavinys).

Plėtoti informavimo ir konsultavimo paslaugas, ugdyti motyvaciją, prisitaikymo prie dalyvavimo visuomenėje iššūkių gebėjimus ir teikti socialinės, profesinės reabilitacijos ir kitas įtraukties veiklų paslaugas (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.2 uždavinys).

Pritaikyti apleistas kaimo vietoves ir mažesnių miestų bei miestelių (iki 6 tūkst. gyventojų) teritorijas ar viešąsias erdves įvairiai socialinei ir kultūrinei jaunimo veiklai, taip pat sukurti bendruomeninei veiklai reikalingą infrastruktūrą – sudaryti prielaidas jaunimo emigracijos iš kaimo vietovių mažėjimui, kultūrinei ir bendruomeninei veiklai (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys).

Skatinti tvarią jaunimo integraciją į darbo rinką, ypač jaunimui, auginančiam mažus vaikus (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.2 ir 2.2.3 uždaviniai).

Sumanaus valdymo pokyčių kryptyje numatoma – ugdyti visuomenės (įskaitant ir jaunimo) pilietinį sąmoningumą, suteikiant žinių apie valstybės turimos informacijos naudojimo ir gyventojų dalyvavimo viešojo valdymo procesuose galimybes (prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ 5.2.2 uždavinys).

Pagal kultūros horizontalųjį prioritetą siekiama skatinti jaunimo kūrybingumą, užtikrinti kultūros paslaugų patrauklumą jaunimui ir skatinti jo norą dalyvauti kūryboje ir kultūros procesuose. Prioritete numatoma ši veikla tikslams įgyvendinti: muziejų rinkinių pagrindu sukurti mokykloms skirtus mokomuosius produktus; suteikti integruotas žinias apie kultūrą, jos paveldą, regioninę (vietos) istoriją ir tausojančią aplinką, gamtą, siekiant ugdyti mokyklų bendruomenes; kurti ir įgyvendinti kultūros kaip socialinės įtraukties ir socialinio saugumo programas jaunimui; kurti ir diegti muziejų ir kitų kultūros įstaigų edukacines programas, susijusias su kultūros paveldu, jo verte ir išsaugojimo nauda mokymo įstaigų ugdomosios veiklos procese.

Regionų plėtros horizontaliajame prioritete numatoma parama bendruomenių ir nevyriausybinų organizacijų (įskaitant jaunimo bendruomenes ir organizacijas) veiklai sprendžiant vietos ekonomines, socialines problemas, investicijos į miestų, miestelių ir kaimo vietovių viešąsias erdves, gyvenamąją aplinką, sporto ir kitą bendruomeninę infrastruktūrą, kuri itin svarbi socialinei, fizinei ir kultūrinei jaunimo pažangai.

Lyčių lygybė ir nediskriminavimas

Šis horizontalusis principas suprantamas ne tik kaip moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimas, bet ir draudimas varžyti žmogaus teises ar teikti asmeniui privilegijas dėl jo lyties, tautybės, rasinės ar etninės kilmės, kalbos, religijos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, negalios, socialinės padėties, amžiaus arba seksualinės orientacijos. Vyrų ir moterų lygybė apima lygias teises, atsakomybes ir galimybes abiem lytims. Įgyvendinant šį principą, svarbu atsižvelgti į moterų ir vyrų žinias, interesus, patirtį, jų vaidmenis, visuomenėje lytims keliamus reikalavimus, kad abi lytys vienodai galėtų pasinaudoti Programos teikiama nauda. Yra pavojus patirti diskriminaciją švietimo, užimtumo, socialinės apsaugos, sveikatos ir kitose srityse. Diskriminacija gali būti tiek tiesioginė, tiek netiesioginė. Diskriminacija yra tiesioginė, kai vienai grupei sudaromos blogesnės sąlygos negu kitai dėl konkretaus požymio, pavyzdžiui, lyties, etniškumo ar seksualinės orientacijos. Netiesioginė diskriminacija pasireiškia tuomet, kai visiems gyventojams taikomos vienodos sąlygos ar reikalavimai, tačiau kai kurias grupes jie paveikia labiau nei kitas (pavyzdžiui, negalia asmenims riboja galimybes pasinaudoti savo teisėmis). Programoje siekiama užtikrinti moterų ir vyrų lygybę visose srityse ir panaikinti diskriminaciją visais pagrindais.

Lyčių lygybės ir nediskriminavimo horizontalusis principas aktyviai įgyvendinamas šia sumanios visuomenės pokyčių krypties veikla:

Užtikrinti kompleksinių paslaugų (socialinių, sveikatos, švietimo ir kitų) vaikui ir šeimai prieinamumą, sudaryti sveikos gyvensenos sąlygas šeimoje (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.1 uždavinys).

Plėtoti informavimo ir konsultavimo paslaugų sistemą, ugdyti motyvaciją, gebėjimą prisitaikyti prie dalyvavimo visuomenėje iššūkių ir teikti socialinės, profesinės rehabilitacijos ir kitas įtraukties veiklos paslaugas (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.2 uždavinys).

Didinti viešųjų paslaugų prieinamumą: didinti viešųjų paslaugų infrastruktūros prieinamumą, taikant universalaus dizaino principą; plėtoti tikslines priemones, skirtas pažeidžiamiausių visuomenės socialinių grupių sveikatos stiprinimui ir ligų prevencijai, taip pat specifinėms moterų ir vyrų sveikatos problemoms, ypač reprodukcinės sveikatos; didinti būsto prieinamumą pažeidžiamoms gyventojų grupėms ir pritaikyti neįgaliesiems bei pagyvenusiems žmonėms; įgyvendinti tikslines prevencines socialinės atskirties mažinimo priemones; vystyti sociokultūrinės paslaugas romų bendruomenėse, panaudojant esamą infrastruktūrą (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.1.4 uždavinys).

Sudaryti palankesnes sąlygas bendruomenėms dalyvauti sprendžiant vietos reikalus ir integruojant socialinėje atskirtyje esančius gyventojus (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.1 uždavinys).

Užtikrinti moterų ir vyrų lygybę darbo rinkoje, didinti šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimo galimybes; įgyvendinti iniciatyvas, susijusias su aktyviu ir sveiku senėjimu, sudaryti sąlygas vyresnio amžiaus žmonėms išlikti darbo rinkoje (prioriteto „Veikli ir solidari visuomenė“ 2.2.2 uždavinys).

Mažinti suaugusiųjų socialinę ir skaitmeninę atskirtį didinant ir panaudojant neformalaus švietimo galimybes (skiriant prioritetą socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, vyresnio amžiaus žmonėms, kaimo vietovių gyventojams), elektroninio mokymosi priemones ir sprendimus, skirtus mokymuisi elektroninėje erdvėje (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.1.1 ir 1.1.3 uždaviniai).

Stiprinti neįgalųjų ir kitų socialiai pažeidžiamų grupių įtrauktį į švietimo procesą; stiprinti lygias galimybes dalyvauti švietimo procese (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.1.2 uždavinys).

Skatinti tautinių mažumų įtrauktį ir integraciją, užtikrinant etninį tapatumą, dalyvavimą viešajame gyvenime ir tautinių santykių darną (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.2.1 uždavinys).

Modernizuoti muziejų ekspozicijas, sudaryti galimybes jomis naudotis mokymuisi bei ugdymuisi, diegti interaktyvius kūrybinius sprendimus ir pritaikyti įvairių socialinių bei amžiaus grupių poreikiams (prioriteto „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ 1.2.2 uždavinys).

Kultūros horizontalusis prioritetas papildomai prisideda prie lyčių lygybės ir nediskriminavimo principo – skatinti vietos bendruomenių dalyvavimą, siekiant išsaugoti tautinių mažumų kultūros paveldą ir kompleksiskai pritaikyti jį kultūros, turizmo ir socialinėms reikmėms – įgyvendinimo; norima rengti kultūrinės-socialines iniciatyvas miestų mikrorajonuose, skatinti juose veikiančių organizacijų bendradarbiavimą su viešuoju administravimo (savivaldos) ir verslo sektoriumi, taip įtraukiant socialinės ir kultūrinės atskirties gyventojų grupes; sukurti muziejų ekspozicijas ir edukacines programas, pritaikyti jas įvairioms lankytojų grupėms, taip mažinti socialinę atskirtį ir kultūrinę izoliaciją.

Nacionalinės pažangos programos horizontaliųjų principų įgyvendinimo išankstinės sąlygos ir sėkmės prielaidos

Siekiant efektyviai ir sėkmingai įgyvendinti horizontaliuosius principus, būtina užtikrinti bendrųjų išankstinių sąlygų įgyvendinimą. Išskiriamos šios išankstinės sąlygos, be kurių negali būti įgyvendinami horizontalieji principai:

Darnus vystymasis

1. Toliau nurodytomis priemonėmis užtikrinama, kad ES aplinkos apsaugos teisė būtų įgyvendinama ir taikoma veiksmingai:

1.1. poveikio aplinkai vertinimo ir strateginio poveikio aplinkai vertinimo direktyvos išsamiai ir tinkamai perkeltos į nacionalinę teisę;

1.2. sudaryti institucijų susitarimai dėl poveikio aplinkai vertinimo ir strateginio poveikio aplinkai vertinimo direktyvų įgyvendinimo, taikymo ir įgyvendinimo ir taikymo priežiūros;

1.3. nustatyta poveikio aplinkai vertinimo ir strateginio poveikio aplinkai vertinimo direktyvas įgyvendinančių darbuotojų mokymo ir informavimo strategija;

1.4. taikomos priemonės, kuriomis užtikrinami pakankami administraciniai gebėjimai.

Jaunimas

2. Parengti teisės aktų pakeitimus siekiant mažinti jaunimo nedarbą, skatinti verslumą, pilietinį aktyvumą ir kita.

3. Pakankamai finansuoti esamas iniciatyvas (pavyzdžiui, pirmųjų verslo metų krepšelius).

4. Numatyti mokestines lengvatas jaunimo integracijai į darbo rinką.

5. Supaprastinti finansų inžinerijos priemonių taikymą jaunimui ir matuoti šių priemonių poveikį.

Lyčių lygybė ir nediskriminavimas

6. Toliau nurodytomis priemonėmis užtikrinti, kad Tarybos direktyva 2000/43/EB³⁸ ir Tarybos direktyva 2000/78/EB³⁹ dėl kovos su diskriminavimu būtų įgyvendinamos ir taikomos veiksmingai:

6.1. institucijų susitarimais dėl ES direktyvų dėl kovos su diskriminavimu įgyvendinimo, taikymo ir priežiūros;

6.2. fondų paramą įgyvendinančių darbuotojų mokymo ir informavimo strategija;

6.3. administracinių pajėgumų įgyvendinti ir taikyti ES direktyvas dėl kovos su diskriminavimu stiprinimo priemonėmis.

7. Toliau nurodytomis priemonėmis užtikrinti, kad atskira lyčių lygybės skatinimo strategija būtų įgyvendinama ir taikoma veiksmingai:

7.1. nustatyta pagal lytis suskirstytų duomenų ir rodiklių rinkimo ir analizės sistema, naudojama įrodymais pagrįstai lyčių politikai rengti;

7.2. parengtas lyčių lygybės tikslų integravimo, taikant lyčių standartus ir gaires, planas ir *ex ante* kriterijai;

7.3. nustatyta įgyvendinimo tvarka, be to, rengiant, stebint ir vertinant intervenciją dalyvauja lyčių lygybės institucija.

8. Toliau nurodytomis priemonėmis užtikrinama, kad Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija⁴⁰ (toliau – Konvencija) būtų įgyvendinama ir taikoma veiksmingai:

³⁸ 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės.

³⁹ 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus.

⁴⁰ Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija įsigaliojo 2010 m. rugsėjo 17 dieną.

8.1. įgyvendinamos priemonės pagal Konvencijos 9 straipsnį, siekiant užkirsti kelią prieinamumo kliūtims ir trukdžiams neįgaliems asmenims, taip pat jas nustatyti ir pašalinti;

8.2. sudaryti institucijų susitarimai dėl Konvencijos įgyvendinimo ir priežiūros pagal Konvencijos 33 straipsnį;

8.3. parengtas fondų paramą įgyvendinančių darbuotojų mokymo ir informavimo planas;

8.4. nustatytos priemonės, kuriomis siekiama stiprinti administracinius pajėgumus įgyvendinti ir taikyti Konvenciją, taip pat tinkama prieinamumo reikalavimų laikymosi stebėsenos tvarka.

III. PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS IR STEBĖSENA

Programos prioritetų įgyvendinimo koordinavimas

Programos prioritetų įgyvendinimą koordinuoja prioritetų koordinatoriai (Programos vertikaliųjų prioritetų – Švietimo ir mokslo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Ūkio ministerija, Vidaus reikalų ministerija. Programos horizontaliųjų prioritetų – Kultūros ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija), kurie atsako už Programos tikslų įgyvendinimą ir rezultatų pasiekimą. Prireikus Programos prioritetų koordinatoriai gali paskirti Programos tikslų koordinatorius atsižvelgdami į tai, kurios ministerijos kompetencijai tenka daugiausia veiklos prioritetui įgyvendinti.

Programos įgyvendinime dalyvaujančios institucijos pagal kompetenciją yra atsakingos už Programos uždavinių įgyvendinimą ir numatytų rezultatų pasiekimą.

Atsakomybės už Programos uždavinių įgyvendinimą pasiskirstymas pateikiamas Programos 3 priede.

Programą įgyvendinantys dokumentai

Tinkamą ir kokybišką Programos prioritetų, tikslų ir (arba) uždavinių įgyvendinimą bendradarbiaudamos turi užtikrinti kiekviena Programos įgyvendinime dalyvaujanti institucija ar įstaiga per strateginius veiklos planus ar kitus strateginio planavimo dokumentus, į kuriuos atitinkamai perkeliama institucijos ar įstaigos kompetencijai priskirti Programos uždaviniai ir (arba) vertinimo kriterijai.

Programos vertikaliesiems ir horizontaliesiems prioritetams, finansuojamiems ES finansinės paramos lėšomis, įgyvendinti rengiamos veiksmų programos. Veiksmų programos turi įgyvendinti Programos tikslus ir uždavinius ir padėti pasiekti Programos vertinimo kriterijų reikšmes.

Programos horizontalieji prioritetai įgyvendinami per Programos vertikaliuosius prioritetus. Programos vertikalieji prioritetai, prisidedantys prie Programos horizontaliųjų prioritetų įgyvendinimo, gali būti keičiami suderinus su institucija, atsakinga už Programos horizontaliuosius prioritetus. Prie Programos horizontaliųjų prioritetų įgyvendinimo prisidedančių Programos vertikaliųjų prioritetų uždavinių ir priemonių grupių įgyvendinimo sąlygas nustatantys dokumentai turi būti rengiami dalyvaujant už Programos horizontaliuosius prioritetus atsakingoms institucijoms ir su jomis derinami.

Programos horizontaliesiems prioritetams įgyvendinti rengiami tarpinstituciniai veiklos planai. Tarpinstitucinio veiklos plano priemonės, finansuotinos iš ES finansinės paramos lėšų, turi būti suderintos su veiksmų programomis.

Programos finansavimas

Programos įgyvendinimas finansuojamas ES finansinės paramos, kitos tarptautinės finansinės paramos ir nacionalinio biudžeto (įskaitant valstybės kapitalo investicijas) lėšomis. ES struktūrinės paramos, ES finansinės ir kitos tarptautinės paramos lėšų paskirstymo proporcijos nurodytos Programos 3 priede. Rengiant strateginių veiklos planų projektus ir planuojant asignavimų poreikį, prioritetas turi būti teikiamas su Programos įgyvendinimu susijusioms priemonėms finansuoti.

Programos įgyvendinimo stebėseną

Programos įgyvendinimo stebėseną vykdo Ministro Pirmininko tarnyba: teikia planinius duomenis į Stebėsenos informacinę sistemą, vertina tikslų ir uždavinių vertinimo kriterijų faktinių reikšmių pasiekimą, nagrinėja nepasiekimo priežastis ir informuoja Vyriausybę.

Stebėsenos procese dalyvauja Finansų ministerija ir analizuoja veiksmų programų įgyvendinimo eigą. Programos prioritetų koordinatoriai atsako už prioritetų įgyvendinimo stebėseną. Programos stebėsenoje taip pat dalyvauja visos institucijos, atsakingos už konkrečių uždavinių įgyvendinimą, vertinimo kriterijų reikšmių pasiekimo analizę ir jų faktinių duomenų sukėlimą į Stebėsenos informacinę sistemą.

Programos vertinimo kriterijai

Programos tikslų įgyvendinimo stebėsenai numatyti efekto kriterijai, o programos uždavinių įgyvendinimo stebėsenai – rezultato kriterijus, kurie nustatyti Programos 2 priede.

Kiekvienam vertinimo kriterijui nurodyta pradinės situacijos reikšmė, apskaičiuota pagal vėliausius turimus duomenis. Galutinės planuojamos pasiekti vertinimo kriterijų reikšmės nustatytos iki 2020 metų pabaigos.

Už konkrečių vertinimo kriterijų pasiekimą ir duomenų apie šių kriterijų pasiekimą surinkimą iš Programos 2 priede nurodytų duomenų šaltinių yra atsakingos institucijos, nurodytos prie konkretaus kriterijaus Programos 2 priede. Planuojamas pasiekti Programos vertinimo kriterijų reikšmės į Stebėsenos informacinę sistemą (SIS) sukelia Ministro Pirmininko tarnyba. Tuo tarpu faktiškai pasiektas Programos vertinimo kriterijų reikšmės turi sukelti asignavimų valdytojai, tai yra ministerijos arba Vyriausybės įstaigos.

Metinės Programos įgyvendinimo ataskaitos

Rengiant metines Programos įgyvendinimo ataskaitas, dalyvauja Ministro Pirmininko tarnyba, Programos vertikaliųjų ir horizontaliųjų prioritetų koordinatoriai ir kitos institucijos, nurodytos Programos 3 priede. Metinės Programos įgyvendinimo ataskaitos rengiamos trimis etapais:

Pirmajame etape Programos 3 priede nurodytos institucijos, atsakingos už atitinkamų uždavinių įgyvendinimą, teikia informaciją Programos vertikaliųjų ir horizontaliųjų prioritetų

koordinatoriams apie Programos uždavinių įgyvendinimo eigą, lėšų panaudojimą, rezultato kriterijų pasiekimą ir uždavinių indėlį įgyvendinant Programos prioritetus ir tikslus.

Antrajame etape Programos vertikaliųjų ir horizontaliųjų prioritetų koordinatoriai apibendrina iš atsakingų institucijų gautą informaciją, įvertina Programos efekto ir rezultato kriterijų pasiekimą ir teikia informaciją Ministro Pirmininko tarnybai kartu su metinėmis veiklos ataskaitomis.

Ministro Pirmininko tarnyba, vadovaudamasi prioritetų koordinatorių pateikta informacija, rengia metinę Programos įgyvendinimo ataskaitą, kuri yra sudėtinė „Lietuva 2030“ įgyvendinimo ataskaitos dalis. Ši ataskaita įtraukiama į Vyriausybės metinės veiklos ataskaitą.

LIETUVOS APLINKOS ANALIZĖ

Lietuvos aplinkos analizė atlikta siekiant suteikti pagrindą nustatyti 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos (toliau – Programa) prioritetus, tikslus ir uždavinius.

Lietuvos aplinkos analizė papildo Valstybės pažangos strategijoje „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (toliau – strategija „Lietuva 2030“) pateiktą situacijos vertinimą. Papildymas remiasi dviem kryptimis:

1. Viešųjų ir ypač Europos Sąjungos (toliau – ES) struktūrinės paramos investicijomis, kurios pastarąjį dešimtmetį sudarė didžiąją dalį viešųjų investicijų, sprendžiamų problemų analizė.

2. Ilgalaikių ir vidutinės trukmės struktūrinių iššūkių analizė, atsižvelgiant į strategijos „Lietuva 2030“ ir ES pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategijos „Europa 2020“⁴¹ (toliau – strategija „Europa 2020“) prioritetus.

Orientuojamasi į pagrindines šiandienos Lietuvos struktūrinės problemas, kurias įmanoma spręsti finansinėmis investicijomis. Kitos priemonės įvardijamos kaip investicijų sėkmės sąlygos ir apima reguliacines, mokestines, institucines ir visuomenės švietimo priemones. Daugelis jų nurodytos Nacionalinėje reformų darbotvarkėje ir Konvergencijos programoje.

Šiame dokumente pateikiami pasiūlymai dėl Programos konteksto ir ekspertinės įžvalgos, atnaujinamas ir papildomas strategijoje „Lietuva 2030“ pateiktas situacijos vertinimas. Atnaujintas situacijos vertinimas pirmiausia paremtas apibūdinimu, kokias problemas Lietuvoje sprendė viešosios ir ypač ES struktūrinių fondų investicijos, pastarąjį dešimtmetį sudariusios pagrindinę viešųjų investicijų dalį, ir ar šias problemas pavyko išspręsti. Antra, jame pateikiama informacija apie ilgalaikius ir vidutinės trukmės struktūrinius iššūkius, orientuojantis ne tik į strategijos „Lietuva 2030“, bet ir strategijos „Europa 2020“ prioritetus.

Konteksto aprašymas remiasi prielaida, kad Programoje siekiama tiek strategijos „Lietuva 2030“, tiek strategijos „Europa 2020“ tikslų. Atitinkamai, palyginti su strategijoje „Lietuva 2030“ pateikta konteksto analize, šiame tekste daugiau dėmesio skiriama tvaraus vystymosi, skurdo, nedarbo, teritorinių skirtumų ir kitoms temoms, kurios nebuvo išsamiai išnagrinėtos strategijos „Lietuva 2030“ situacijos aprašyme.

Dokumentą sudaro keturios dalys. Pirmojoje dalyje nagrinėjama Lietuvos 2003–2011 metų investicijų struktūra ir pagrindiniai jų rezultatai, daugiausia dėmesio skiriant ES struktūrinių fondų lėšomis finansuotoms investicijoms. Antrojoje dalyje aptariamas vykdytų investicijų efektyvumas ir ryškėjantys nauji iššūkiai. Trečiojoje dalyje analizuojami

⁴¹ ES pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija „Europa 2020“, 2010 m. birželio 17 d. patvirtinta Europos Vadovų Tarybos.

išliekantys Lietuvos ūkio struktūriniai iššūkiai, taip pat strategijoje „Lietuva 2030“ ir strategijoje „Europa 2020“ nustatomos naujos problemos. Paskutinė, ketvirtoji, dalis skirta išplėstinei stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) analizei pristatyti.

1. 2003–2011 metų laikotarpio investicijos ir jų rezultatai

Šioje dalyje pirmiausia aptariamas investicijų, bendrai finansuotų ES struktūrinių fondų lėšomis, poveikis. Kitos viešosios investicijos buvo mažesnės apimties ir duomenų apie jų poveikį yra mažiau. Paminėtina, kad bendra visų 2003–2011 metais į šalies ūkį investuotų lėšų, bendrai finansuotų ES paramos lėšomis, suma siekė 27,152 mlrd. litų⁴², iš jų ES dalis sudarė 21,188 mlrd. litų⁴³, o nacionalinio biudžeto lėšos – 5,964 mlrd. litų. 2003–2011 metais Lietuvoje investuota ES struktūrinių fondų parama sudarė 60 procentų visų bendrų viešųjų investicijų. Dėl to toliau pateiktas ES paramos ekonomikai vertinimas⁴⁴ turėtų rodyti bendras visų viešųjų investicijų poveikio tendencijas.

ES struktūrinių fondų poveikio šalies ekonomikai vertinimas. Vadovaujantis Finansų ministerijos duomenimis, nuo 2003 iki 2011 metų pabaigos į Lietuvos ūkį buvo investuota 16,362 mlrd. litų ES struktūrinių fondų paramos⁴⁵: 3,2 mlrd. litų – pagal Lietuvos 2004–2006 metų bendrąjį programavimo dokumentą (toliau – BPD), 2,874 mlrd. litų – pagal Sanglaudos fondo strategiją 2004–2006 metams ir 10,288 mlrd. litų – pagal 2007–2013 metų veiksmų programas. Numatoma, kad pagal šias veiksmų programas iki 2015 metų pabaigos bus investuota dar 12,65 mlrd. litų ES struktūrinių fondų paramos.

Nagrinėjant 2004–2011 metų laikotarpio ES struktūrinės paramos struktūrą Lietuvoje, matyti, kad 65,5 procento ES struktūrinių fondų lėšų į ekonomiką įsiliejo per viešojo sektoriaus materialines investicijas, 12,2 procento – per privačiam sektoriui skirtas materialines investicijas, o 22,3 procento buvo skirta bendrajai produkcijai (veiklai, kuri nesusijusi su materialinių gėrybių kūrimu, pavyzdžiui, mokymams, studijoms ir kita).

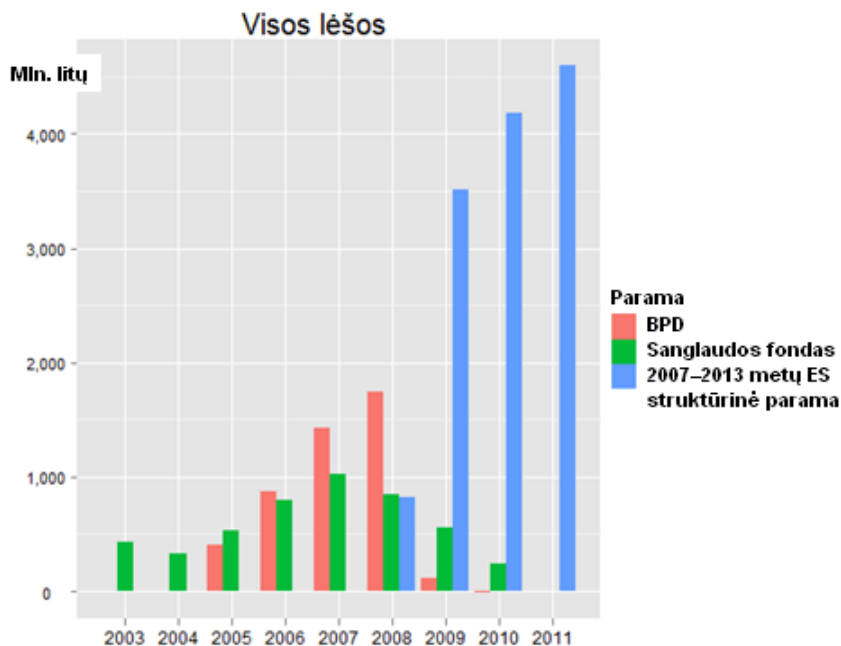
⁴² Be Europos ekonominės erdvės ir Norvegijos finansinės paramos mechanizmų, kurie nėra ES parama. Jeigu būtų įskaityta ir ši parama, bendros 2003–2011 metų investicijos, bendrai finansuotos paramos lėšomis, siektų 27,382 mlrd. litų.

⁴³ ES paramos sąvoka apima ES struktūrinių fondų paramą 2004–2006 metais pagal BPD (taip pat kaimo plėtros ir žuvininkystės priemones) ir 2007–2011 metais pagal veiksmų programas, paramą kaimo plėtrai pagal Kaimo plėtros 2004–2006 metų planą ir paramą žuvininkystės sektoriui pagal Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007–2013 metų veiksmų programą.

⁴⁴ Visų ES investicijų poveikis šiuo laikotarpiu nevertintas.

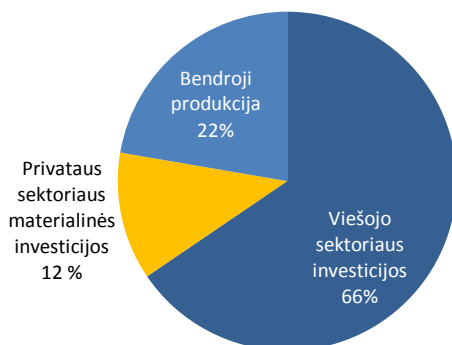
⁴⁵ Sąvoka „ES struktūrinių fondų parama“ apima Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo lėšas.

1 pav. Bendros 2003–2011 metų laikotarpio ES struktūrinių fondų investicijos (mln. litų)

Šaltinis – viešojo įstaiga ESTEP (toliau – ESTEP), *ES struktūrinių fondų poveikio šalies ekonomikai vertinimas, ekonomikos augimo prognozės iki 2020 metų*, 2012 m. gegužė.

2 pav. 2004–2011 metų laikotarpio ES struktūrinės paramos Lietuvai struktūra

Šaltinis – parengta ESTEP.

Trumpalaikis paramos poveikis (paklausos pusė) daugiausia pasireiškė statybų sektoriuje – daugiau nei pusė 2004–2011 metų laikotarpio paramos (57,3 procento) buvo panaudota statyboms ir susijusiems darbams finansuoti; 31,6 procento paramos atiteko privačių paslaugų sektoriaus įmonėms, finansuojamuose projektuose vykdančioms įvairius darbus ar teikiančioms paslaugas; 11,1 procento – viešųjų paslaugų sektoriui.

Ilgalaikis poveikis ekonomikai (pasiūlos pusė) daugiausia pasireiškė per bendrąją ekonominę infrastruktūrą (šiai veiklai skirta 78,6 procento visos paramos), žmogiškųjų išteklių plėtrai teko 18,8 procento, o 2,6 procento skirta MTEP.

Makroekonominio poveikio vertinimo ataskaitoje prognozuojama, kad ES struktūrinių fondų paramos poveikis BVP stiprės iki 2013 metų ir 2004–2013 metų laikotarpiu lems 1,57 procentinio punkto didesnę realaus BVP (palyginamosiomis 2005 metų kainomis) vidutinį metinį augimą, nei būtų negavus paramos. Baigiant įgyvendinti 2007–2013 metų veiksmų programas, ES struktūrinių fondų investicijų paklausos pusės sukeltas poveikis silpnės, todėl, vertinant paramos poveikį 2004–2015 metų laikotarpiu, matomas mažesnis vidutinis metinis BVP augimo tempas (1,1 procentinio punkto). **Suminis 2004–2015 metų laikotarpio realusis BVP prognozuojamas 6,51 procento didesnis, nei būtų negavus paramos.** Prognozuojama, kad per 2004–2015 metų laikotarpį iš viso bus sukurta 66,36 mlrd. litų papildomo nominalaus BVP. Darytina išvada, kad papildomą impulsą tiek realiojo BVP augimui, tiek didesnei nominalaus BVP grąžai suteikia 2007–2013 metų programavimo laikotarpiu įvestos finansinės inžinerijos priemonės, kurios leidžia santykinai sumažinti investicijų kainą ir netiesiogiai skatina didesnes privačias investicijas.

ES struktūrinių fondų investicijos **reikšmingai prisideda sprendžiant nedarbo problemą Lietuvoje.** Nedarbo lygis 2004–2011 metų laikotarpiu buvo vidutiniškai 2,6 procentinio punkto, o 2004–2015 metų laikotarpiu prognozuojamas 4,6 procentinio punkto mažesnis, nei būtų negavus paramos. Dėl ES struktūrinės paramos 2011 metų pabaigoje buvo 115,5 tūkst. naujai sukurtų ir (ar) išsaugotų sąlyginių darbo vietų, t. y. 9,1 procento visų užimtųjų, ir 7,4 procentinio punkto mažino nedarbo lygį. Svarbu pažymėti, kad dauguma dėl ES struktūrinių fondų paramos sukurtų darbo vietų yra laikinos, todėl, pavyzdžiui, iki 2015 metų pabaigos liks tik 26,45 procento (arba 16,8 tūkst.) papildomų sąlyginių darbo vietų, kurios buvo sukurtos iki 2008 metų įgyvendinant pagal Lietuvos 2004–2006 metų BPD finansuojamus projektus.

2004–2011 metų ES struktūrinių fondų investicijos gerokai **padidino namų ūkių vartojimą** – apie 14,3 mlrd. litų (to meto kainomis). Kadangi dauguma galutinio vartojimo prekių yra importuojama, dėl ES struktūrinės paramos importas padidėjo 8,4 mlrd. litų, o eksportas teišaugo 1,71 mlrd. litų. Tai lėmė 15,7 procento prastesnę 2004–2011 metų užsienio prekybos balansą.

2004–2015 metų Lietuvos ūkio augimas buvo labiausiai ribojamas **pagrindinio kapitalo trūkumo.** ES struktūrinių fondų investicijos **mažino** šį trūkumą – dėl ES struktūrinių fondų paramos iki 2011 metų 10,7 mlrd. litų buvo skirta pagrindiniam kapitalui formuoti, o iki 2015 metų prognozuojama pritraukti iš viso 23,2 mlrd. litų papildomų investicijų.

ES struktūrinių fondų parama 2004–2011 metais skatino produktyvumo augimą. Produktivumas 2004–2011 metais statybų sektoriuje išaugo 2,3 procento (2011 metų pabaigoje), pramonės – 1,7 procento, o privačių paslaugų – 0,7 procento daugiau, nei būtų augęs negavus paramos. Tačiau pastebėtina, kad produktyvumas auga daug lėčiau už atlyginimus.

Nagrinęjant ES struktūrinių fondų paramos poveikį atskiriems Lietuvos ūkio sektoriams, darytina išvada, kad **daugiausia ilgalaikės naudos iš ES struktūrinių fondų**

investicijų gauna privačių paslaugų sektorius, kuriame paramos lėšos daugiausia skiriamos esamoms darbo vietoms išsaugoti (iki 2011 metų – 60,22 tūkst., pikas bus pasiektas 2013 metais – 87,45 tūkst., tačiau 2015 metais prognozuojamas sumažėjimas iki 38,3 tūkst. sąlyginių darbo vietų) ir teikiamų paslaugų kokybei gerinti. Realiosios pridėtinės vertės privačių paslaugų sektoriuje iki 2011 metų sukurta 11,6 mlrd. litų. Prognozuojama, kad iki 2015 metų bus sukurta 29,1 mlrd. litų daugiau, nei būtų negavus ES struktūrinių fondų paramos (dėl 2007–2013 metų laikotarpio ES paramos – 21,9 mlrd. litų).

Makroekonominio poveikio vertinimo išvadose teigiama, kad ekonomikos plėtros požiūriu **daugiau reikia stengtis norint pritraukti tiesiogines užsienio investicijas ir materialines investicijas į pramonės ir energetikos veiklas, kurios lemia eksporto ir užsienio prekybos balanso rodiklius**. Tačiau tam nepakaks gerinti bendras verslo sąlygas – **daug rimtesnis iššūkis bus užtikrinti kvalifikuotos darbo jėgos, tinkamos darbui pramonės ir energetikos veiklose, paruošimą ir pritraukimą**. Šiuo metu tinkamos darbo jėgos stygius yra vienas iš pagrindinių investicijas ir gamybos plėtrą ribojančių veiksnių.

Pažymėtina, kad atliktas makroekonominis modeliavimas neapima kai kurių svarbių poveikio aspektų, ypač viešųjų paslaugų kokybės pokyčių ir kvalifikacijos tobulinimo priemonių poveikio. Viešųjų paslaugų kokybės pokyčius galima tik iliustruoti atskirais pavyzdžiais, kadangi trūksta duomenų apie viešųjų paslaugų kokybės dinamiką⁴⁶. Pavyzdžiui, galima paminėti, kad sveikatos apsaugos srityje dėl įgyvendinto regioninio kardiologijos projekto sumažėjo mirtingumas ir sergamumas širdies ir kraujagyslių ligomis, padidėjo pacientų pasitenkinimas sveikatos priežiūros paslaugomis⁴⁷. Be to, pastaraisiais metais Lietuvoje smarkiai išaugo pagrindinių viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę lygis ir visiškai interaktyvių elektroninių paslaugų lygis, o Lietuvos verslas pirmauja ES pagal elektroninių administracinių ir viešųjų paslaugų naudojimą⁴⁸.

ES struktūrinė parama 2007–2013 metais⁴⁹. 2007–2013 metais Lietuvai numatyta 22 957 945 477 litų ES struktūrinė parama. Didžiausia numatytos paramos dalis tenka Ekonomikos augimo veiksmų programai (10 378 777 312 litų), mažiausia – Techninės paramos veiksmų programai (322 107 286 litai).

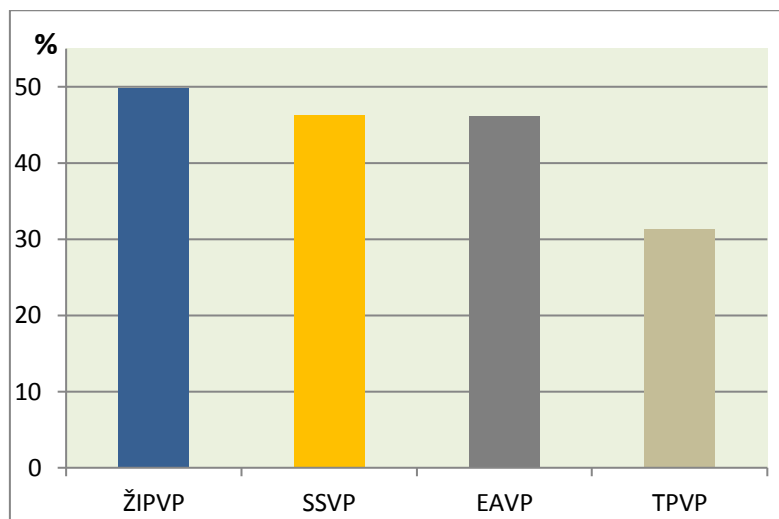
3 pav. 2007–2013 metų ES struktūrinės paramos panaudojimas Lietuvoje

⁴⁶ Reikėtų atskiros viešųjų paslaugų kokybės tyrimų ir stebėsenos programos.

⁴⁷ Kumpienė J., *Sveikatos apsaugos sistemos reformos patirtis*, Apskritojo stalo diskusija, 2012 m. kovo 29 d. Išsamesnė informacija adresu <<http://www.esparama.lt/2014-2020-laikotarpis/viesosios-diskusijos-lietuvoje/vpk>>.

⁴⁸ Lietuvos informacinės visuomenės plėtros tendencijų ir prioritetų 2014–2020 metų vertinimo ataskaita, viešoji įstaiga Viešosios politikos ir vadybos institutas Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos užsakymu, 2012 metai, išsamesnė informacija adresu <http://www.ivpk.lt/news/1790/158/Lietuvos-informacines-visuomenes-pletros-tendenciju-ir-prioritetu-2014-2020-metais-vertinimas>.

⁴⁹ ESTEP, *Expert evaluation network delivering policy analysis on the performance of cohesion policy 2007–2013. Year 1 – 2011. Task 2: country report on achievements of cohesion policy. Lithuania*, 2011; Metinės 2007–2013 metų ES struktūrinės paramos veiksmų programų įgyvendinimo ataskaitos.

Šaltinis – parengta ESTEP, remiantis 2012 m. kovo 5 d. Finansų ministerijos pateiktais duomenimis.

Daugiausia lėšų šiuo laikotarpiu skirta transporto infrastruktūrai (22,6 procento visų lėšų) ir aplinkos infrastruktūrai (22,6 procento lėšų), kiek mažiau lėšų skiriama teritorinei plėtrai ir verslui bei MTEP (atitinkamai 23,6 procento ir 23 procentai).

2007–2013 metais pradėtos naudoti naujos paramos priemonės – finansų inžinerijos priemonės. Jos apima lengvatines paskolas, garantijas, investicijas į akcinį kapitalą ir kitas nei subsidijos paramos formas. Šios priemonės pasirodė efektyvios sprendžiant SVV finansavimo problemas krizės laikotarpiu⁵⁰. Jos apskritai yra efektyvesnės nei subsidijos. Nors rimti ir metodologiškai teisingai sudaryti palyginamieji paramos verslui finansinės inžinerijos priemonių ir subsidijų efektyvumo vertinimai gana reti net ir ES, turimi duomenys rodo, kad finansų inžinerijos priemonių sąnaudos naujoms darbo vietoms kurti yra perpus mažesnės nei subsidijų atveju, o poveikis investicijoms – net 5 kartus didesnis. Ypač nepasiteisina didelėms įmonėms skiriamos subsidijos dėl privačių investicijų išstūmimo efekto. Jų efektyvumas priklauso ir nuo skiriamos paramos dydžio – mažos subsidijos efektyvesnės už didesnes. Lietuviškų ES paramos verslui poveikio tyrimų duomenys patvirtina paskutinę išvadą ir privačių investicijų išstūmimo efektą teikiant subsidijas įmonių kapitalinėms investicijoms⁵¹.

Nepaisant to, kad 2007–2013 metų ES struktūrinių fondų paramos panaudojimo strategija nenumatė tiesiogiai su inovacijų skatinimu susijusių tikslų, ypač sėkmingai buvo vykdomi verslo ir mokslo bendradarbiavimo privačiame sektoriuje (2010 metais projektų skaičius 3,5 karto viršijo tikslą) ir verslo produktyvumo didinimo (2,5 karto viršytas viso programavimo laikotarpio tikslas) projektai. Kita vertus, verslo ir verslo aplinkos gerinimo

⁵⁰ Uždaroji akcinė bendrovė „PriceWaterhouseCoopers“, ESTEP ir advokatų kontora „Tark Grunte Sutkiene“, *Lietuvos teisinės ir finansinės sistemos tinkamumo SVV plėtrai skirtų finansinės inžinerijos priemonių, finansuojamų iš ES struktūrinių fondų lėšų, steigimui ir įgyvendinimui vertinimas*, 2010 metų spalio.

⁵¹ Žr. Associazione per lo Sviluppo della Valutazione e l'Analisi delle Politiche Pubbliche (2012), *Counterfactual impact evaluation of cohesion policy: impact and cost-effectiveness of investment subsidies in Italy*, http://ec.europa.eu/regional_policy/information/evaluations/impact_evaluation_en.cfm#1, taip pat „Lyderis LT“ priemonės poveikio vertinimo studiją (BGI Consulting (2011) *Ūkio ministerijos kompetencijai priskirtų bendrai finansuojamų iš ES struktūrinių fondų lėšų ekonomikos sektorių būklės pokyčių vertinimas*, http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Ataskaitos_2009MVP/UM_Ekonomikos_sektoriu_vertinimo_ataskaita.pdf).

priemonių poveikio analizė 2007–2013 metų ES struktūrinės paramos panaudojimo laikotarpiu rodo, kad šių priemonių makroekonominis poveikis (kaip indėlis į papildomą BVP augimą) yra tik trumpalaikis ir mažesnis už investicijas į MTEP ir kitas analizuotas sritis (energetiką ir turizmą)⁵². Todėl tolesnė parama verslo produktyvumui didinti (technologinei modernizacijai) ateityje turėtų būti skiriama finansų inžinerijos priemonėmis. Sunkiau užsibrėžtus tikslus pasiekti sekėsi gyvenamųjų namų renovacijos, vandens transporto infrastruktūros, atliekų valdymo ir energetikos infrastruktūros srityse.

Dalis viešojo sektoriaus projektų 2007–2013 metais pirmą kartą pradėta planuoti taikant regioninės projektų atrankos mechanizmą. Tai projektai, skirti Regionų socialinių ir ekonominių skirtumų mažinimo programai⁵³ (pagrindinis nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimo strateginis dokumentas) ir regionų plėtros planams įgyvendinti. Šis mechanizmas taikomas santykinai nedidelei struktūrinės paramos daliai – 10,5 procento, arba 2,4 mlrd. litų, taip pat ne visoms su savivaldybių kompetencija susijusioms sritims – nėra priemonių, susijusių su bendruoju lavinimu, pirmine sveikatos priežiūra, kultūros infrastruktūra ar stacionariomis socialinėmis paslaugomis. Trūksta investicijų, skirtų verslo aplinkai atsiliekančiuose regionuose tiesiogiai gerinti.

Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programoje⁵⁴ pagal panaudojamų lėšų rodiklius sėkmingiausiai įgyvendinamos administracinių gebėjimų stiprinimo ir viešojo administravimo efektyvumo didinimo priemonės (2011 metais ES fondų lėšų panaudojimo kritinis planas buvo viršytas 21,3 procento). Šiuo atveju lėšų panaudojimo sėkmė gali būti sietina su tuo, kad dauguma projektų atitinka organizacinius projektų vykdytojų poreikius, o stambesnių sisteminių projektų tinkamumas labai didelis. Nepaisant to, pastebima, kad ne visuomet pakankamai tinkama intervencijų logika gali riboti lėšų panaudojimo sėkmę⁵⁵. Sunkiausiai lėšos panaudojamos mokymosi visą gyvenimą prioriteto srityje – 2011 metais 3,1 procento nepavyko pasiekti numatyto plano.

ES (Europos regioninės plėtros fondo) lėšomis finansuojamos teritorinio bendradarbiavimo programos – svarbi pasienio regionų plėtros priemonė. Programos, skirtos bendradarbiauti su ES valstybėmis, finansuojamos Europos teritorinio bendradarbiavimo tikslui skiriamomis lėšomis, o programos, skirtos bendradarbiauti su kaimyninėmis ES valstybėmis narėmis, finansuojamos Europos kaimynystės ir partnerystės priemonės lėšomis. Šių programų lėšomis įgyvendinami bendri partnerių iš Lietuvos ir kaimyninių valstybių projektai, skirti sieną peržengiančiai ekonominei, socialinei ir aplinkosaugos veiklai plėtoti, taikant bendrąsias tvarios teritorijų plėtros strategijas; tarpvalstybiniam bendradarbiavimui kurti ir plėtoti, finansuojant integruotą teritorijų plėtrą skatinančius tinklus ir veiksmus; regioninės politikos veiksmingumui didinti.

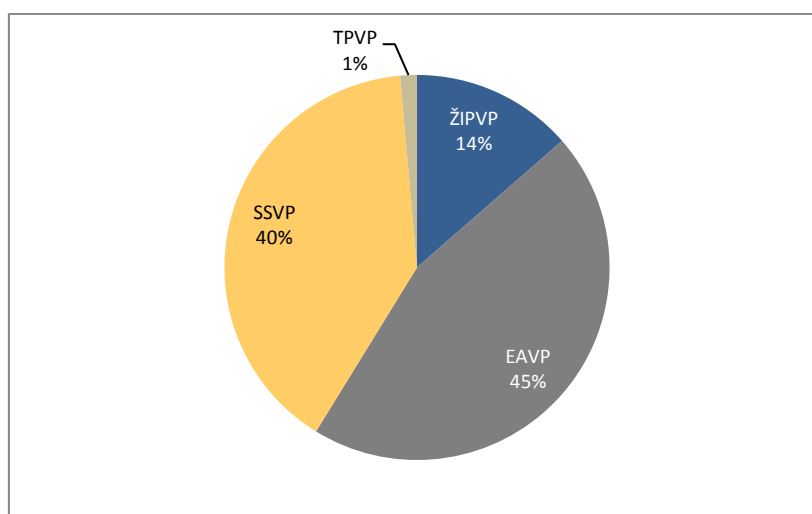
⁵² Žr. minėtą BGI Consulting (2011) poveikio vertinimo studiją.

⁵³ Regionų socialinių ir ekonominių skirtumų mažinimo programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 62 (Žin., 2011, Nr. 8-346).

⁵⁴ Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programa, patvirtinta 2007 m. rugsėjo 24 d. Europos Komisijos sprendimu Nr. K(2007)4475.

⁵⁵ Viešoji įstaiga Viešosios politikos ir vadybos institutas, *Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 4 prioriteto įgyvendinimo vertinimas*, 2011 metų rugsėjis.

4 pav. 2007–2013 metų ES struktūrinė parama pagal veiksmų programas Lietuvoje

Šaltinis – parengta ESTEP, remiantis 2012 m. kovo 5 d. Finansų ministerijos pateiktais duomenimis.

Kaimo plėtros sektoriuje ES parama teikiama iš Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programą⁵⁶. Visam programavimo laikotarpiui iš šio fondo skirta 6,096 mlrd. litų parama, o iki 2011 metų buvo panaudota 3,08 mlrd. litų ES lėšų, t. y. 51 procentas visam programavimo laikotarpiui skirtos sumos. Daugiausia paramos išmokėta žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimo priemonėms, o mažiausia – kaimo ekonomikos įvairinimo ir „Leader“ metodo įgyvendinimo tikslams. 2010 metais kaimo plėtros sektoriuje buvo atliktas Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos tarpinis vertinimas ir nustatyta, kad dėl 2007–2009 metų programos investicijų žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuose sukurta papildoma bendroji pridėtinė vertė sudarė 8,5 procento, o maisto pramonės sektoriuje – 3,9 procento 2009 metais šalyje sukurtos bendrosios pridėtinės vertės⁵⁷.

Išvados apie makroekonominį investicijų poveikį ir jų panaudojimo tempą pateikiamos tolesnėje dalyje apie investicijų efektyvumą. Svarbiausios išvalgos susijusios su investicijomis į žmones ir dėmesiu intervencijų logikai. Svarbūs ateities iššūkiai, susiję su energetikos efektyvumu ir renovacija, skurdu ir mokymusi visą gyvenimą, tebėra tie patys, nes nepavyko rasti tinkamų jų sprendimo priemonių. Todėl reikia skirti daugiau dėmesio problemų sprendimo būdams ir jų sąsajai su tikslais ir uždaviniais.

2. ES struktūrinių fondų intervencijų efektyvumas ir jų planavimas 2014–2020 metais

Finansinėje perspektyvoje daugiausia dėmesio bus skiriama intervencijų efektyvumo didinimui (naujojo laikotarpio moto – „Daugiau Europos už tuos pačius pinigus“) ir ES sanglaudos politikos sąsajoms su strategijos „Europa 2020“ tikslais stiprinti. 2007–2013 metų

⁵⁶ Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programa, patvirtinta 2007 m. spalio 19 d. Komisijos sprendimu Nr. C(2007)5076.

⁵⁷ ESTEP, Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos tarpinis vertinimas, 2010 metų gruodis.

ES struktūrinių fondų intervencijų rezultatai, nustatytos problemos ir atskleistos naujos investicijų reikalaujančios sritys tampa 2014–2020 metų intervencijų planavimo atspirties tašku.

2007–2013 metų nacionalinėje bendrojoje strategijoje⁵⁸, kuria rėmėsi dauguma viešųjų investicijų Lietuvoje, buvo sprendžiami tokie iššūkiai kaip neoptimali viešojo sektoriaus valdymo sistema, didelis jaunimo nedarbas ir didelis ilgamečių bedarbių skaičius, didėjantis kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, žemas mokymosi visą gyvenimą lygis, žemas ūkio produktyvumas, didelis energijos intensyvumas, žemas verslumo lygis, platus, tačiau neoptimalus švietimo ir mokslo institucijų tinklas, dideli ir toliau didėjantys išsivystymo ir gyvenimo kokybės netolygumai tarp atskirų Lietuvos regionų ir tarp miesto ir kaimo, blogėjanti demografinė padėtis. Didelė šių iššūkių dalis aktuali ir šiandien. Tai, viena vertus, rodo, kad ne visos svarbios problemos gali būti išspręstos valstybės intervencijomis, bent jau vidutiniu laikotarpiu. Tarp tokių svarbiausių problemų reikia paminėti nedarbą, emigraciją, ryškų atsilikimą inovacijų srityje. Be to, **ne visos problemos gali būti tinkamai išspręstos tik investicijomis**. Geriausias pavyzdys yra gyvenamųjų daugiabučių renovacija, kuri Lietuvoje stringa ne dėl lėšų stygiaus. Tai ne finansinė ar inžinerinė, bet kompleksinė socialinė problema, reikalaujanti kompleksinių sprendimų.

Kita vertus, akivaizdu, kad šiuo laikotarpiu investicijoms pritrūko nuoseklumo ir masto⁵⁹. Atitinkamai naujoje finansinėje perspektyvoje daugiau dėmesio reikia skirti viešųjų intervencijų logikai – t. y. priežastinio ryšio tarp tam tikros problemos, tikslo ir jai spręsti naudojamų priemonių nustatymui. Kita vertus, reikėtų metodiškai siekti esamas tendencijas sustiprinti ar sušvelninti, o ne radikaliai jas keisti. Tam **reikia ir bandymais pagrįsto intervencijų modelio**, kurio esmė – bandomaisiais projektais išbandyti naujos intervencijos veiksmingumą. Reikėtų plačiau naudotis ir kitų valstybių patirtimi.

Trūksta išsamios informacijos apie konkrečių intervencijų efektyvumą⁶⁰. Naudojant ekonometrinių modeliavimo metodą, apskaičiuota⁶¹, kad 2004–2006 ir 2007–2013 metų programavimo laikotarpių ES struktūrinių fondų intervencijų efektyvumas yra 1,97, t. y. **kiekvienas investuotas litas iki 2015 metų atneš 1,97 lito nominaliojo BVP grąžos**. Tačiau trūksta informacijos apie konkrečių intervencijų efektyvumą. Nors Lietuvoje atliekama nemažai geros kokybės investicijų panaudojimo vertinimų, trūksta teminių, atskirų intervencijų efektyvumą nuosekliai tyrinėjančių darbų. Dėl to reikia daugiau dėmesio skirti įrodymų rinkimui ir jų analizei ir sistemingai kaupti duomenis apie viešųjų intervencijų

⁵⁸ Lietuvos 2007–2013 metų ES struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti, patvirtinta 2007 m. balandžio 26 d. Europos Komisijos sprendimu Nr. K(2007)1808.

⁵⁹ Žr. Programos apskritųjų stalų diskusijas investicijų efektyvumo klausimu – nuoseklumo ir masto trūkumas arba investicijų fragmentacija buvo dažniausiai įvardijamas trūkumas, sprendžiant skurdo, viešųjų paslaugų kokybės, kultūros ir gamtos paveldo apsaugos problemas. Tačiau tai nėra specifinė Lietuvos problema – fragmentacija išskiriama kaip esminė ES Sanglaudos politikos problema, kurią šiuo programavimo laikotarpiu ypač akcentuoja Europos Komisija. Išsamesnė informacija apie visas viešąsias diskusijas Lietuvoje šiuo klausimu adresu <<http://www.esparama.lt/2014-2020-laikotarpis/viesosios-diskusijos-lietuvoje>>.

⁶⁰ Tai ne tik Lietuvos problema – tokių duomenų aiškiai trūksta ES struktūrinės politikos investicijoms pagrįsti (Barca, 2009).

⁶¹ ESTEP, *ES struktūrinių fondų poveikio šalies ekonomikai vertinimas, ekonomikos augimo prognozės iki 2020 metų*, 2012 metų gegužė.

efektyvumą, ypač mikrolygiu. Ilgalaikio skurdo priežastys, renovacija, miestų plėtra, subsidiarumo taikymas gali būti vienos iš pirmųjų temų.

Galima išskirti keletą sektorių, kuriuose buvo analizuojamas intervencijų efektyvumas. Pavyzdžiui, taikant ekonometrinio modeliavimo metodą transporto sektoriaus vertinimuose, buvo nustatyta, kad 2004–2006 metais Europos regioninės plėtros fondo lėšų, skirtų sausumos transporto sektoriui, efektyvumo koeficientas siekė 3, o kiekvienas į sausumos transportą investuotas litas sukūrė 1,5 lito grąžą⁶². Atlikus Sanglaudos fondo lėšų panaudojimo vertinimą, nustatyta, kad dėl atliktų investicijų 2003–2009 metais papildomai sukurtas 1 procentas viso laikotarpio nominaliojo BVP, o nustatytas efektyvumo koeficientas siekė 2,27⁶³.

Antras svarbus metodologinis principas yra **nuoseklumas**. Kol nesurinkta pakankamai intervencijos efektyvumo įrodymų ir nėra akivaizdžių jos netinkamumo įrodymų, intervenciją reikėtų tęsti. Tą galima pasakyti apie daugumą Lietuvos inovacijų politikos iniciatyvų – nors mokslo ir verslo slėnių koncepcija gali būti kritikuojama, pati politika dar tik pradėta įgyvendinti. Daugeliui taikomų intervencijų stinga masto ir nuoseklumo, ir tai lemia ribotą jų poveikį. Pavyzdžiui, skurdo ir socialinės atskirties srityje dalies intervencijų poveikis trumpalaikis, pasireiškiantis tik įgyvendinant projektus ar iškart jiems pasibaigus. Socialinė integracija dažnai nepagrįstai siejama vien su įsidarbinimo galimybių stiprinimu, todėl ji neturi laukiamos pridėtinės vertės – skurdo lygis šalyje nemažėja⁶⁴.

Daugelis taikytų ES paramos priemonių skatino kvalifikuotų ar perkvalifikuotų darbuotojų, inovacijų, technologijų pasiūlą, tačiau **nepakankamai dėmesio buvo skiriama paklausos skatinimui**. Taip atsitiko ir dėl to, kad paklausa buvo skatinama ekonominės ir fiskalinės politikos priemonėmis, o ryšys tarp skirtingų investicijų buvo nepakankamas. Tai iškreipė paklausos ir pasiūlos pusiausvyrą, sumažino investicijų efektyvumą. Ateityje daugiau dėmesio reikėtų skirti paklausos skatinimui ir ryšiui su ekonomine politika bei kitomis investicijomis, kvalifikuotų darbo vietų, inovacijų poreikio skatinimui mokestinėmis ir kitomis ekonominės politikos priemonėmis, tokiomis kaip subsidijos ir viešieji pirkimai.

Per 10 metų finansuota daug fizinės, ekonominės ir socialinės infrastruktūros projektų. Toks investicijų subalansavimas buvo pagrįstas **materialinių investicijų trūkumu**, kuris buvo būdingas dviem dešimtmečiams po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Investicijų į infrastruktūrą ir toliau reikės, tačiau mažiau. Jos visų pirma būtų prasmingos (pateisinamos) tose srityse, kuriose įrodytas jų ekonominis efektyvumas, pagrįstai prognozuojama auganti infrastruktūros plėtros paklausa (ar „butelio kaklelio“ tipo problemoms spręsti), o pati plėtra paremta ilgalaikiais planais ir nuosekliai pratęsia 2004–2012 metų investicijas. Pavyzdžiui, nors 2014–2020 metais sausumos transporto sektorius turėtų spręsti darnios plėtros

⁶² ESTEP, *2004–2006 metų ES struktūrinės paramos poveikio Lietuvos transporto sektoriui įvertinimas*, 2010 metų sausis.

⁶³ ESTEP, *Sanglaudos fondo paramos poveikio Lietuvai vertinimas*, 2011 metai.

⁶⁴ Viešoji įstaiga Viešosios politikos ir vadybos institutas, *Socialinės integracijos paslaugų socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenų grupėms situacijos, poreikių ir rezultatyvumo vertinimas, siekiant efektyviai panaudoti 2007–2013 metų ES struktūrinę paramą*, 2011 metai.

problemas, išliks iš anksčiau prisiimtų įsipareigojimų (pavyzdžiui, europinė geležinkelio vėžė) ar jų dermės su ekonominiais (keleivių ir ypač krovinių tranzito sąlygų gerinimo) motyvais (pavyzdžiui, TEN-T prieigų sutvarkymas (aplinkkeliai), „Via Baltica“ atkarpų platinimas) nulemtas tęstinio įprastinės infrastruktūros finansavimo poreikis.

Sukurta ir tokių, kartais perteklinių, infrastruktūrų, kurias sudėtinga išlaikyti, pavyzdžiui, vandenvalos ir vandentvarkos srityje. Kai kuriose srityse išlieka „butelio kaklelio“ problemų, pavyzdžiui, socialinės globos infrastruktūros srityje. Ateities uždavinys – **tinkamai panaudoti ir optimizuoti sukurtus ekonominės ir socialinės infrastruktūros tinklus**. Pažanga šioje srityje nevienoda: iš esmės optimizuotas sveikatos apsaugos, bendrojo lavinimo mokyklų, profesinio švietimo institucijų, mokslo institutų tinklas. Kitur tik pradėta optimizuoti – didelių investicijų reikia centralizuotiems šilumos tinklams optimizuoti. Akivaizdūs trūkumai fiksuojami ikimokyklinio ugdymo institucijų tinkle.

2007–2013 metų programavimo laikotarpiu daug dėmesio buvo skiriama pagrindinių viešųjų paslaugų (sveikatos priežiūros, švietimo, užimtumo, socialinių paslaugų) prieinamumo gerinimui, t. y. šių paslaugų infrastruktūros plėtrai ir modernizavimui. Palyginti su kitomis ES valstybėmis narėmis, **Lietuva yra antra (ją lenkia tik Estija) pagal santykinį investicijų į socialinės infrastruktūros dydį**. Šiam tikslui Lietuvoje skirta 15 procentų visų 2007–2013 metų Europos regioninės plėtros fondo ir Sanglaudos fondo lėšų. Tačiau tokios investicijų logikos, kai lėšos buvo sutelktos į socialinės infrastruktūros plėtrą, rezultatai jau atskleidžia tam tikras investavimo spragas – nors infrastruktūra jau atnaujinta, tačiau dar nepasiekta pakankama paslaugų kokybė, jų įvairovė, kompetencija ir panašiai.

Viešosios paslaugos ir jų kokybė, nepaisant dabartinių ES struktūrinės paramos investicijų ir vykdomų viešųjų paslaugų reformų, pagal įvairių tyrimų duomenis ir indeksus Lietuvoje vertinamos nelabai palankiai. Tokį Lietuvos gyventojų vertinimą lemia trys viešųjų paslaugų teikimo problemų grupės. Pirmiausia, tai **sisteminio pobūdžio problemos**, susijusios su neoptimaliu įstaigų tinklu (ši problema ypač aktuali nestacionarių socialinių paslaugų teikimo srityje). Antra, tai **kokybės problemos**, kurias lemia paslaugoms teikti nepritaikyta infrastruktūra, nepakankamas paslaugų teikimo greitis ir (ar) efektyvumas, nepakankama orientacija į vartotojus, darbuotojų kompetencijos stoka. Trečia, aktualios ir **paslaugų prieinamumo** (tiek geografinio, tiek informacinio) **problemos**.

Kai ribojamos investicijos į infrastruktūrą, **ypač svarbios tampa efektyvios investicijos į žmones** – tiek į jų profesinę kvalifikaciją, tiek į asmeninį tobulėjimą. Kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas stabdo ekonomikos augimą, o kūrybiškumo stoka – visuomenės potencialo naudojimą. Ši tema ypač išplėtotą rengiant strategijos „Lietuva 2030“ kontekstą, kuris pateikiamas 1 priede.

Reikia naujų investavimo formų, ypač finansų inžinerijos ir investicijų, skirtų nevyriausybinėms organizacijoms ir bendruomenėms. Būtina gerinti tarpsektorinį bendradarbiavimą ir integralumą, kurio trūko planuojant ir įgyvendinant investicijų politiką ankstesniais programavimo laikotarpiais. Galimi pavyzdiniai integralių projektų pavyzdžiai yra slaugos ir globos paslaugų tinklo integravimas ir optimizavimas, Bendrojo pagalbos

centro ir greitosios medicinos pagalbos integracija. Būtų tikslinga naudoti finansų inžinerijos įgyvendinimo būdą – investavimo fondus, kurie galėtų sukaupti kelių priemonių lėšas ir sustiprinti koordinuojamąjį vadovaujančiosios institucijos vaidmenį.

2007–2013 metų programavimo laikotarpiu **ES struktūrinių fondų parama Lietuvoje buvo planuojama daugiausia remiantis sektoriniu investavimo principu**, teminis ir teritorinis investavimo būdai nebuvo plačiai naudojami. Reikėtų skirti daugiau dėmesio teritorinei plėtrai, kuri padėtų geriau išnaudoti atskirų Lietuvos vietovių potencialą, pagerinti sanglaudą ir spręsti tarpsektorinio bendradarbiavimo ir integralumo problemą. Ypatingo dėmesio nusipelno kompleksinė teritorinė plėtra, ypač didžiuosiuose miestuose.

Strategijoje „Lietuva 2030“ nurodomos šios pagrindinės socialinių inovacijų kliūtys: menkas gyventojų aktyvumas, netinkamas subsidiarumo principo įgyvendinimas, atsakomybės stoka, nepakankami kūrybiškumo ir verslumo įgūdžiai. Socialinių inovacijų plėtrą riboja ir **ES struktūrinės paramos skyrimo procedūrų nelankstumas** – paramos skyrimas užtrunka, o jo procesas kartais sunkiai prognozuojamas. Socialinių inovacijų atveju **skirstant paramą neatsižvelgiama į inovacijų ciklo svarbą**, t. y. būtinybę nuosekliai finansuoti visų socialinių inovacijų įgyvendinimo etapų veiklas. 2007–2013 metų finansinėje perspektyvoje itin mažai ir sporadiškai finansuojamas idėjų formulavimo etapas, be kurio tolesnė inovacijų plėtra sunkiai įsivaizduojama. Be to, ES parama skiriama netinkamai dėl to, kad prioritetai ir priemonės netinkamai pritaikomi Lietuvos situacijai. Inovacijų srityje dažnai projektų nefinansavimo priežastimi laikomas nepakankamas inovatyvumas, neatsižvelgiant į tai, kad Lietuvos, kaip šalies, inovatyvumas apskritai mažas, todėl tikslingiau būtų orientotis ne į technologijų išradimą, o į jų pritaikymą, t. y. inovacijų sklaidą.

Apibrėžiant ryšį tarp struktūrinių reformų ir investicijų, dera vadovautis taisykle, kad **efektyviausios investicijos yra tos, kurios yra integralios politikos dalis**. Tą ypač pabrėžia ir ES bei Europos Komisija. Dėl to, planuodama investicijas naujoje ES finansinėje perspektyvoje, Europos Komisija pasiūlė nustatyti *ex ante* investicijų sėkmės sąlygas.

Integralumo reikėtų siekti finansuojant politiką ir reformas, taip pat užtikrinant glaudų ryšį tarp skirtingų valstybės investicijų formų – investicinių, reguliacinių, informavimo ir mokestinių. Šioje finansinėje perspektyvoje tą galima padaryti nustatant atitinkamas investicijų sėkmės sąlygas. Sėkmingų investicijomis paremtų reformų pavyzdžiai – aukštojo mokslo pertvarka ir sveikatos priežiūros institucijų tinklo optimizavimas. Nacionalinėje reformų darbotvarkėje⁶⁵ ir Lietuvos konvergencijos 2012 metų programoje⁶⁶ nurodomos socialinės apsaugos, sveikatos apsaugos ir švietimo ir mokslo sistemų reformos. 2012 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybė daugiausia dėmesio skyrė dar vienai – energetikos – reformai, kurios esmė – priklausomybės nuo išorės tiekėjų sumažinimas.

⁶⁵ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. balandžio 27 d. nutarimu Nr. 491 (Žin., 2011, Nr. 54-2596).

⁶⁶ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. balandžio 25 d. nutarimu Nr. 446 (Žin., 2012, Nr. 50-2453).

3. Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros struktūriniai iššūkiai

Nauji iššūkiai apibrėžiami strategijoje „Lietuva 2030“. Juos reikia papildyti pagrindiniais strategijoje „Europa 2020“ nurodytais elementais. Svarbiausi šio papildomo konteksto aspektai yra keturi: bendrosios ekonomikos augimo problemos, tvari plėtra, skurdas ir teritorinė plėtra.

Strategija „Europa 2020“ – tai bandymas suteikti naują impulsą ES po finansų krizės⁶⁷. 2009 metais, kai ES BVP smuko 4 procentais, produkcija sumažėjo iki 1990 metų lygio ir nedarbo rodikliai viršijo 10 procentų, buvo nurodytos 5 prioritetinės sritys, kuriose būtini pokyčiai: užimtumas, moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra, klimato kaita ir energetika, švietimas, skurdas ir socialinė atskirtis. Strategijoje „Europa 2020“ išvardyti 8 pagrindiniai tikslai, t. y. reikia siekti, kad:

- 75 procentai 20–64 metų žmonių turėtų darbą;
- 3 procentai ES BVP būtų investuojama į mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą;
- šiltnamio efektą sukeliančių dujų būtų sumažinta 20 procentų, palyginti su 1990 metų rodikliais;
- 20 procentų energijos būtų gaminama iš atsinaujinančių šaltinių;
- energijos vartojimo efektyvumas būtų padidintas 20 procentų;
- mokyklos nebaigiančių moksleivių dalis nebūtų didesnė kaip 10 procentų;
- ne mažiau kaip 40 procentų 30–34 metų asmenų turėtų aukštąjį išsilavinimą;
- bent 20 mln. būtų sumažintas skurde gyvenančių ir socialiai atskirtų žmonių arba žmonių, kuriems tai gresia, skaičius.

Nacionalinė reformų darbotvarkė ir Konvergencijos programa apibrėžia struktūrines reformas ir vidutinės trukmės fiskalinę Lietuvos politiką ES kontekste. Jose akcentuojamas makroekonominis stabilumas, verslo plėtra ir pensijų, švietimo, sveikatos apsaugos sistemų, energetinės priklausomybės nuo iškastinio kuro ir oro taršos mažinimo, kitos tvariam ūkiui būtinos struktūrinės reformos.

Ekonomikos augimas ir nedarbas⁶⁸. 2007 metais Lietuva buvo vienintelė Baltijos šalis, kurios ekonomika sparčiai augo. Ūkio kilimas buvo skatinamas statybų, nekilnojamojo turto, nuomos, didmeninės ir mažmeninės prekybos bei transporto, sandėliavimo sektorių ir ryšių įmonėse sukuriamos pridėtinės vertės. Rekordiška greitai augo žemės ūkis, taigi sumažėjo našumo atotrūkis šiame sektoriuje tarp Lietuvos ir ES – žemės ūkis, palyginti su ES vidurkiu, našesnis nei pramonė⁶⁹. 2007 metais taip pat fiksuotas rekordiška mažas, vos 4,3 procento, nedarbas. 2008 metais Lietuvos BVP to meto kainomis peržengė rekordinį 122 mlrd. litų slenkstį, vidutinis neto darbo užmokestis siekė 1 651 litą.

Spartų Lietuvos ūkio augimą sustabdė pasaulio finansų ir ekonomikos krizė. 2009 metų viduryje Lietuvos BVP, palyginti su 2008 metų antruoju ketvirčiu, sumenko daugiau kaip penktadaliu ir Lietuvos ekonomika patyrė didžiausią nuo 1993 metų nuosmukį.

⁶⁷ Tačiau ji neapima naujo euro krizės konteksto ir su ja susijusių patikslinimų.

⁶⁸ Parengta remiantis Lietuvos banko Lietuvos ekonomikos apžvalgomis ir SEB banko Lietuvos makroekonomikos apžvalgomis.

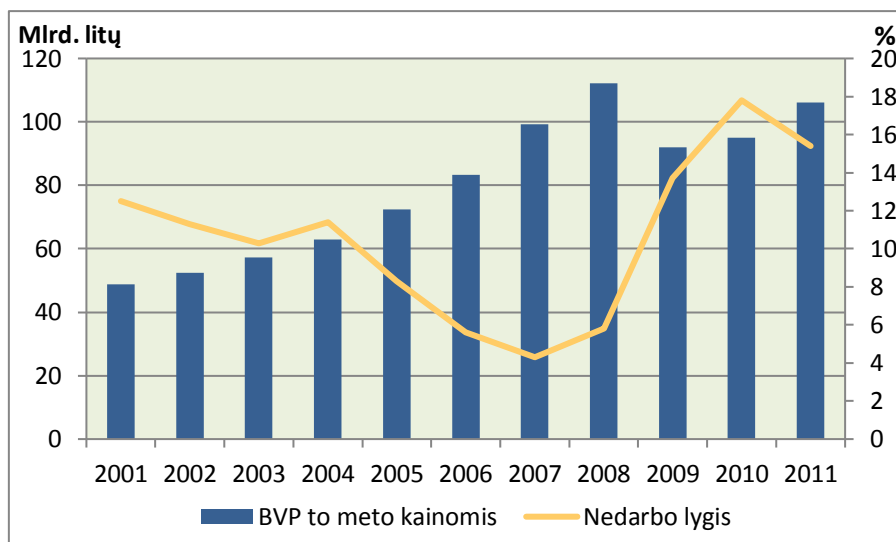
⁶⁹ Atitinkamai 64,2 ir 59,1 procento 2009 metais, European Commission, 2012.

Pasaulinė krizė labai apribojo eksporto galimybes, ypač sumažėjo namų ūkių ir privačių įmonių vartojimas bei investicijos. Pradėjo didėti nedarbas – palyginti su 2007 metais, jis išaugo 1,5 procento.

2010 metais Lietuvoje fiksuotas rekordinis – 17,8 procento – nedarbo lygis, smuko vidutinis mėnesinis darbo užmokestis.

Nuo 2011 metų matyti atsigaunančios ekonomikos ženklų, tačiau dėl pastaraisiais metais iš dalies nepalankios pasaulio ekonomikos būklės Lietuvos ekonomikos plėtra lėtėja. Lietuvoje BVP augimas pirmiausia siejamas su privačiu vartojimu – gerėjant namų ūkių finansinei padėčiai, kartu didėja ir perkamoji galia. Per 2011 metus privatus vartojimas išaugo 8 procentais, nes namų ūkiai vėl galėjo dalį pajamų skirti ne vien būtiniausioms prekėms ir paslaugoms įsigyti.

5 pav. BVP ir nedarbo lygio kaita Lietuvoje 2001–2011 metais

Šaltinis – parengta ESTEP, remiantis Eurostato 2012 m. gegužės 1 d. duomenimis.

BVP augimą taip pat skatina bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas. Lietuvoje jis pirmiausia siejamas su vidaus investicijomis į valstybės ir valstybės įmonių statomus civilinius ir inžinerinius statinius. Prie BVP augimo prisideda ir atsigaunantis privatus sektoriaus gamybos modernizavimas, taip pat realusis prekių ir paslaugų grynasis eksportas. Bendras materialinių investicijų lygis Lietuvoje maždaug atitinka ES vidurkį, o viešosios investicijos jį gerokai viršija⁷⁰.

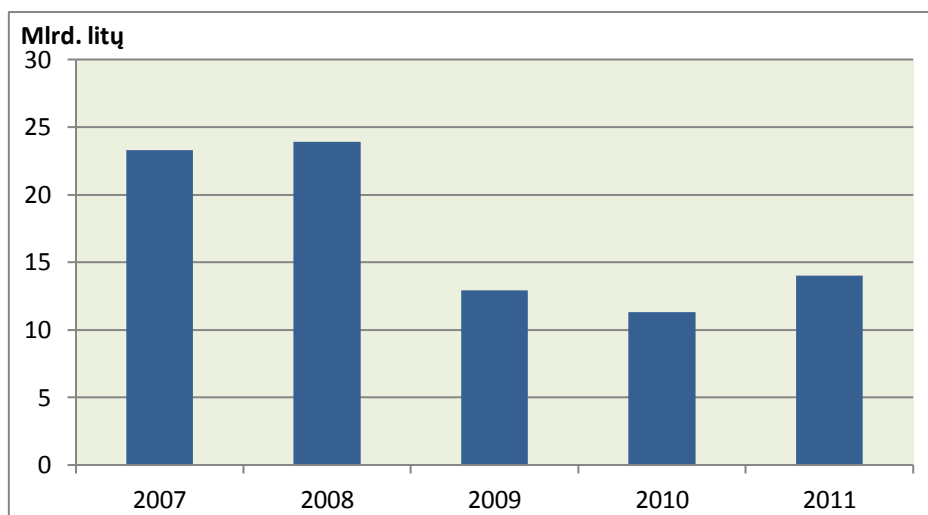
Nors nedarbas Lietuvoje – vienas didžiausių ES, 2011 metais, palyginti su 2010 metais, jis sumažėjo 2,4 procento. Šiuos pokyčius darbo rinkoje lėmė tiek padidėjęs užimtųjų skaičius, tiek dėl emigracijos sumažėjusi darbo jėga. Nedarbo problema vis didėja, nes daugiau nei pusė Lietuvos bedarbių yra ilgalaikiai, t. y. darbo ieško daugiau kaip metus.

⁷⁰ Atitinkamai 4,6 ir 2,7 2010 metais, European Commission, 2012. Žr. taip pat Lietuvos statistikos departamentas, *Lithuania in Europe 2011*, Vilnius, 2012.

Blogą darbo rinkos padėtį rodo ir tai, kad beveik kas trečias 15–24 metų jaunuolis Lietuvoje yra bedarbis.

Investicijos. Lietuvoje materialinių investicijų lygis nuo 2007 iki 2010 metų sumažėjo daugiau kaip perpus. 2007 metais materialinės investicijos sudarė 23,5 procento šalies BVP, o 2010 metais – tik 11,9 procento. Nuo 2011 metų materialinės investicijos didėjo – palyginti su 2010 metais, jos išaugo 2,7 mlrd. litų ir siekė 14 mlrd. litų (13,2 procento BVP).

6 pav. Lietuvos materialinių investicijų dinamika 2007–2011 metais

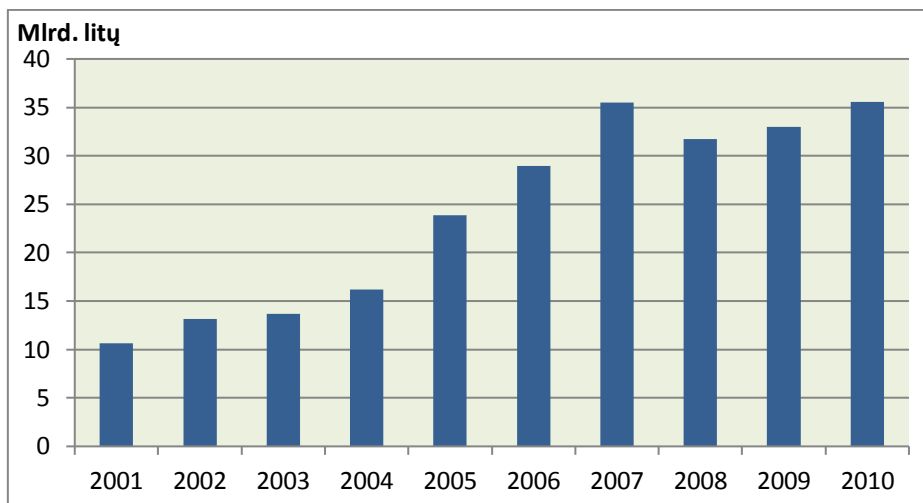

Šaltinis – parengta ESTEP, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

2001–2007 metais tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje nuosekliai didėjo – 2007 metais jos siekė 35,5 mlrd. litų. 2008 metais užfiksuotas tiesioginių užsienio investicijų nuosmukis – palyginti su 2007 metais, šis rodiklis sumažėjo 3,8 mlrd. litų. Nuo to laiko tiesioginės užsienio investicijos vėl stabiliai auga.

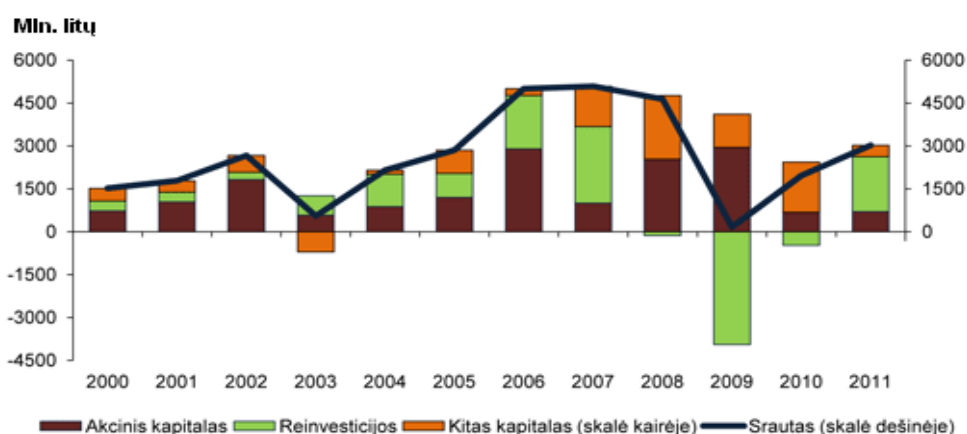
Nors tiesioginių užsienio investicijų srautas, palyginti su krizės metais, kiek didėja, proveržio šioje srityje nėra.

7 pav. Tiesioginių užsienio investicijų dinamika 2001–2010 metais

Šaltinis – parengta ESTEP, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

8 pav. Tiesioginių užsienio investicijų srautai Lietuvoje 2000–2011 metais

Šaltinis – Lietuvos statistikos departamentas, <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=10139>>.

Emigracija ir demografinės tendencijos: senėjimas, darbingo amžiaus gyventojų mažėjimas. Lietuvoje vyrai gyvena trumpiausiai ES, o gyventojų senėjimas – vienas sparčiausių ES. 2011 metais 16,5 procento visų Lietuvos gyventojų sudarė asmenys, vyresni nei 65 metų, t. y. daugiau nei 0,5 mln. asmenų. Gimstamumo rodiklis siekia tik 1,55. Numatoma, kad gyvenimo trukmė ilgės, o gyventojų Lietuvoje iki 2060 metų sumažės apie 18 procentų, todėl demografinių problemų našta bus ypač juntama.

Lietuvos grynoji migracija yra didžiausia ES ir 2010 metais siekė 23,7 asmens 1 tūkst. gyventojų. Jos visiškai sustabdyti neįmanoma, tačiau daugiau naujų kokybiškų darbo vietų ir geresnis socialinis ir kultūrinis ryšys su Lietuva padėtų pristabdyti šią tendenciją ir paskatintų grįžti dalį emigravusių kvalifikuotų darbuotojų.

Emigracija turi ir teigiamų pusių – taip eksportuojamas nedarbas, o Lietuvą pasiekia emigrantų perlaidos. 2011 metais emigrantų perlaidos į Lietuvą sudarė 4,8 mlrd. litų ir prilygo

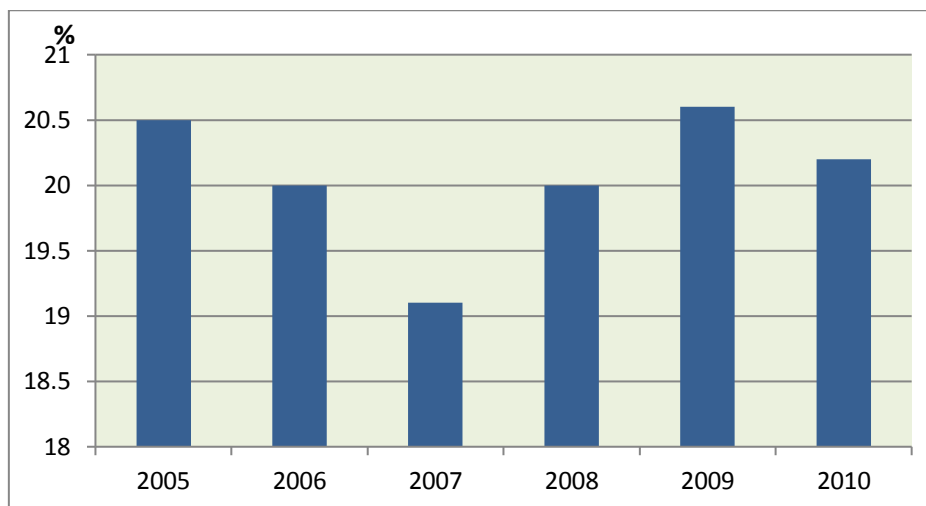
26 procentams Lietuvoje sumokėto darbo užmokesčio ir 4,6 procento BVP. Darbo jėgos mobilumas ES yra sveikas ir skatintinas reiškinys, užtikrinantis visos ES augimą.

Didesnė problema yra emigracijos struktūra. Kas antras Lietuvą paliekantis asmuo jaunesnis nei 30 metų, todėl Lietuvos emigrantai – vieni jauniausių ES, be to, turi aukščiausią išsilavinimą. Lietuva prarado iki tol turėtą (palyginti su kitomis ES valstybėmis narėmis) pranašumą – didesnę dalį darbingo amžiaus gyventojų, ir tai turėtų lemti reikšmingus pokyčius tiek darbo rinkos politikoje (reikės įtraukti į darbo rinką iki tol buvusias mažai aktyvias visuomenės grupes), tiek perorientuojant ir optimizuojant viešąsias ir socialines paslaugas. Emigravę jauni žmonės paprastai grįžta rečiau. Atliekamos jaunųjų emigrantų apklausos rodo, kad bene svarbiausias jų grįžimą galintis paskatinti veiksnys yra geresnė šalies ekonomikos situacija, galinti sukurti atitinkamas darbo perspektyvas. Taigi pagrindinė išvykimą lemianti priežastis yra ekonominė (įsidarbinimo galimybės, geriau apmokamas darbas, didesnė perkamoji galia ir panašiai), o grįžimą, nepaisant išsakomos nuomonės dėl ekonominių veiksnių svarbos, galiausiai lemia emocinės ir socialinės priežastys (šeimos ir draugų ilgesys, kitos šeiminių aplinkybės). Dėl pagerėjusios ekonomikos situacijos į Lietuvą grįžta vos penktadalis visų grįžtančiųjų. Iš visų veiksnių, skatinančių emigrantus grįžti į Lietuvą, valstybės politika yra pats silpniausias.

Didėjanti socialinė nelygybė, nemažėjantis skurdas, socialinė atskirtis ir sveikatos apsaugos problemos. Lietuvoje beveik trečdalis gyventojų patiria skurdo riziką, materialinius nepriteklius arba gyvena šeimose, kuriose nėra dirbančių asmenų. Daugumos tokių gyventojų pajamos bent 7–8 kartus mažesnės už penktadalio sėkmingiausių visuomenės narių pajamas. Žemiau skurdo ribos Lietuvoje gyvena apie 20 procentų gyventojų. Nepaisant gausių investicijų į šią sritį, šis rodiklis iš esmės nesikeičia nuo 2005 metų. Skurdo rizikos lygis šalyje 2005 metais buvo 20,5 procento, 2007 metais sumažėjo iki 19,1 procento, o prasidėjus krizei vėl išaugo ir 2009 metais pasiekė 20,6 procento.

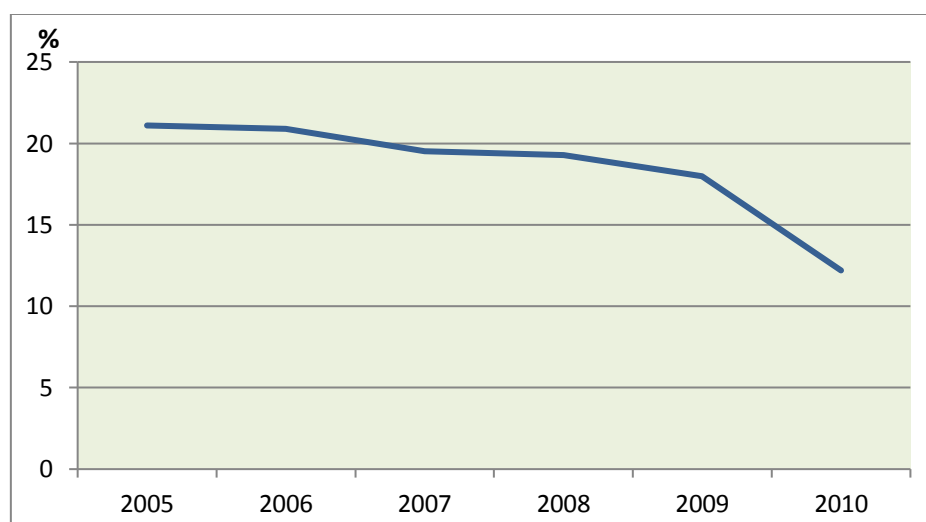
Labiausiai skurdo pažeidžiamomis visuomenės grupėmis laikomi bedarbiai, kurių kas antras patiria skurdo riziką (54,3 procento), vieniši asmenys, kurių skurdo rizikos lygis sudarė 46,9 procento, vieno suaugusio asmens su vaikais šeimos – 46,4 procento, šeimos su 3 ir daugiau vaikų – 32,9 procento, senatvės pensininkai – 27,6 procento. Nors skirtumas tarp skurdo lygio mieste ir kaime nuo 2005 metų sumažėjo, jis vis dar gana ryškus. Prie skirtumo mažinimo daugiausia prisidėjo Bendroji ES žemės ūkio politika. Statistinių Lietuvos skurdo rizikos rodiklių analizė rodo, kad Lietuvai ypač aktuali vaikų (iki 18 metų) skurdo rizikos problema. Šios amžiaus grupės gyventojų skurdo rizikos lygis viršija bendrą Lietuvos vidurkį – 2009 metais jis siekė 23,7 procento. Vaikų skurdo problema kyla iš šeimų struktūros, t. y. nepilnos (be vieno iš tėvų) ir gausios šeimos dažniau patiria skurdo riziką. 2009 metais vienišų tėvų, auginančių vaikus, skurdo rizikos lygis siekė 44,3 procento, o šeimų, auginančių 3 ir daugiau vaikų, – 31,3 procento.

9 pav. Skurdo rizikos lygis Lietuvoje 2005–2010 metais

Šaltinis – parengta ESTEP, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

10 pav. Skurdo lygio tarp Lietuvos miesto ir kaimo skirtumo pokyčio dinamika 2005–2010 metais

Šaltinis – parengta ESTEP, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Lietuva Nacionalinėje reformų darbotvarkėje skurdo rizikos lygį įsipareigojo sumažinti nuo 984 tūkst. (2008 metais) iki 814 tūkst. (2020 metais) asmenų. Nedarbas ir mažos algos – pagrindinė skurdo Lietuvoje priežastis. Siekiant spręsti šią problemą, nepakanka vykdyti aktyvią darbo rinkos politiką ir investicijas grįsti vien mokymais. Reikalinga ne tik pasiūlą didinanti, bet ir paklausą skatinanti integrali valstybės, mokesčių ir investicijų politika. Trumpalaikiai pavieniai projektai neduoda pakankamų rezultatų, reikia didelių investicijų ir tęstinumo. Kita vertus, skurdo problemai išspręsti vien ekonominių priemonių nepakanka. Tą patvirtina faktas, kad net ekonomikos pakilimo metu žemiau skurdo rizikos ribos tebebuvo stabili 20 procentų gyventojų dalis.

Reikalingos priemonės, skatinančios asmenis atsisakyti pašalpų gavėjo statuso. Būtina kurti šeimai palankią aplinką, stiprinti vaikų skurdo ir socialinės atskirties prevenciją –

sudaryti visiems vaikams lygias galimybes sveikai augti ir visapusiškai vystytis. Siekiant mažinti skurdą, ypač svarbu didinti labiausiai nuo darbo rinkos nutolusių asmenų (nesimokančio ir nedirbančio jaunimo, ilgalaikių bedarbių, neįgalių asmenų, dėl vaikų priežiūros ilgai nedirbusių asmenų ir panašiai) paskatas ir galimybes dalyvauti aktyvios įtraukties priemonėse. Lietuvoje taip pat būtina kurti socialinės apsaugos sistemą, kuri asmenims ir šeimoms suteiktų pajamas, kurių reikia būtinoms poreikiams patenkinti, iš dalies kompensuotų dėl socialinių rizikų prarastą darbo užmokestį, o vaikų išlaikymo išlaidos visuomenėje būtų solidariai pasidalytos. Efektyvi socialinės apsaugos sistema mažintų ir gyvenimo lygio skirtumus tarp skirtingų gyventojų ir jų grupių. Kartu sistema turėtų lanksčiai reaguoti į ekonomikos padėties šalyje svyravimus ir būti finansiškai tvari net ir per finansų krizes. Be to, nuolat kylant energetinių paslaugų kainoms, vis opesnė „energetinio“ skurdo problema. Siekiant užtikrinti gyventojų atsparumą skurdui ir socialinei atskirčiai, reikia išplėtoti socialinių, sveikatos, švietimo, kultūros ir kitų viešųjų paslaugų sistemas, kad jomis pasinaudoję gyventojai būtų sveiki, išsilavinę, socialiai integruoti.

Pagal pagrindinį gerovės rodiklį – tikėtiną gyvenimo trukmę (2009 metais – 73,1 metų, Pasaulinės sveikatos organizacijos duomenys) – Lietuva yra paskutinė ES⁷¹. Joje mirtingumas 30–44 metų gyventojų grupėje yra didžiausias ES, o darbingo amžiaus kategorijoje – antras po Latvijos. Ši padėtis tiesiogiai susijusi su socialine padėtimi, skurdu ir socialine atskirtimi, nes vyrai vidutiniškai gyvena 11 metų trumpiau nei moterys, asmenys, turintys aukštąjį išsilavinimą, – 11,3 metų ilgiau nei gyventojai, turintys vidurinį ar žemesnį išsilavinimą, miestiečiai – 3 metais ilgiau nei kaimo gyventojai. Viešosios nuomonės apklausose individualus sveikatos būklės vertinimas taip pat tiesiogiai priklauso nuo socialinių respondentų charakteristikų. Nuo jų priklauso ir tiesioginę įtaką mirtingumui turinčių žalingų įpročių (alkoholio vartojimo ir rūkymo) paplitimas tarp įvairių gyventojų grupių – tarp žemesnio statuso gyventojų jis didesnis. Vis dar daug savižudybių – 31,5 asmens 1 tūkst. gyventojų 2010 metais (t. y. 3 kartus daugiau nei ES vidurkis). Savižudybių skaičius apskritai, o ypač darbingo amžiaus gyventojų grupėje, dažniausiai nulemtas nedarbo ir skurdo. Todėl akivaizdu, kad sveikatos apsaugos problemų sprendimas yra neatsiejamas nuo socialinės Lietuvos gyventojų būklės gerinimo, ir šių problemų sprendimai turi būti kompleksiniai.

Didžiausias galimybes suteikia prevencinės sveikatos apsaugos priemonės ir sveikatinimas. Mažas gyventojų fizinis aktyvumas (visiškai nesimankština ir nesportuoja net 44 procentai gyventojų) kartu su netinkamais mitybos įpročiais⁷² yra pagrindinė nutukimo⁷³, o kartu ir susirgimų širdies ir kraujagyslių ligomis priežastis. Nors reikėtų spręsti tiek paklausos

⁷¹ Čia ir toliau pastraipose apie sveikatos apsaugos sistemos būklę remiamasi Sveikatos apsaugos ministerijos užsakyta Sveikatos ekonomikos centro ir Sveikatos priežiūros vertinimo nepriklausomos agentūros 2011–2012 metais atlikta *Sveikatos sistemos reformų analize* ir pasiūlytu *Lietuvos sveikatos programos 2020* projektu (<http://www.lsp2020.lt/index.php>).

⁷² 51 procentas Lietuvos gyventojų mano, kad valgo netinkamą maistą („Vilmorus“, 2011 metai).

⁷³ Pavyzdžiui, antsvorį turi 61 procentas 20–64 metų Lietuvos vyrų, o nutukę yra 17 procentų (2008 metų tyrimo duomenimis).

(skatinti gyventojų suinteresuotumą rūpintis savo sveikata⁷⁴), tiek pasiūlos (pavyzdžiui, įrengti ir atnaujinti infrastruktūrą, tinkamą mėgėjų sportui) klausimus, optimalus šių priemonių derinys dėl ribotų išteklių neapibrėžtas.

Mirtingumą dėl kraujotakos sistemos ligų ir išorinių priežasčių (eismo sukeltų traumų, nelaimingų atsitikimų darbe, nuskendimų, alkoholio, mirtino sušalimo ir kita) galima sumažinti ir išsaugoti net 80 procentų gyvybių (t. y. daugiau kaip 25 tūkst. gyvybių potencialiai galima išsaugoti iki 2020 metų). Nors psichinės sveikatos rodikliai, palyginti su ES vidurkiu, gana geri (mirtingumas 2009 metais mažesnis 10 kartų, o sergamumas – 3,5 karto), tikras iššūkis išlaikyti šią tendenciją.

Sveikatos priežiūros sektoriaus reforma nepaskatino sveikatos priežiūros specialistų tolygesnio pasiskirstymo Lietuvos teritorijoje⁷⁵, todėl sveikatos priežiūros paslaugų tolygaus prieinamumo problema vis dar aktuali.

Tvarus augimas⁷⁶. Pagal pagrindinį ES tvaraus vystymosi strategijoje numatytą tvaraus vartojimo ir gamybos rodiklį – išteklių našumą⁷⁷ Lietuva gerokai atsilieka nuo ES vidurkio (2007 metais šis Lietuvos rodiklis siekė 0,44 EUR/kg, o ES vidurkis buvo 1,3 EUR/kg).

Analizuojant atskirų ūkio sektorių padėtį per tvarumo dimensiją, galima teigti, kad jie vystomi tradiciniu – išteklių vartojimo – keliu. Aplinkosaugos normos ekonomikos augimo sąlygomis matomos kaip problemos, o ne kaip galimo sprendimo dalis. Žemės ūkis vystosi tradicinės gamybos būdu. Šis būdas lemia dirvožemio, upių, ežerų, jūros ir gruntinių vandenų taršą. Šilumos gamybos įrenginiai namų ūkio sektoriuje ir jų priežiūra, naudojamos kuro rūšys lemia aplinkos oro taršą ir daro neigiamą poveikį aplinkos oro kokybei. Transporto sektoriuje taršos problemas sukelia susidėvėjusi arba trūkstama infrastruktūra, transporto spūstys, ypač miestuose, įvairių rūšių transporto sąveikos trūkumas, išorinių transporto sąnaudų internalizavimo (valstybinio reguliavimo priemonėmis priverčiant poveikio sukėlėjus atlyginti padarytą žalą ar nuostolį) klausimas, taip pat vienas seniausių Europoje lengvųjų automobilių parkas (oficialus vidutinis Lietuvos automobilių parko amžius – 15 metų, Europoje – apie 8,5 metų) ir aukštas automobilizacijos lygis (vidutiniškai 506 automobiliai 1 tūkst. gyventojų 2009 metais, o ES – 473 automobiliai). Eurostato 2008 metų duomenimis, net į 90 procentų visų kelionių sausumos transportu Lietuvoje vykstama automobiliu. Pagal šią priklausomybę Lietuvai tenka pirmoji vieta ES.

⁷⁴ „Vilmorus“ 2011 metų viešosios nuomonės apklausos duomenimis, tik 58 procentai mano, kad didžiausia atsakomybė už gyventojų sveikatą turėtų tekti patiems gyventojams.

⁷⁵ Tauragės apskrčiai tenka 16,4 gydytojo 10 tūkst. gyventojų, o Kauno apskrčiai – 52,6. Miesto gyventojams per metus tenka vidutiniškai 9 apsilankymai ambulatorinėse sveikatos priežiūros įstaigose, kaimo – tik 5,3 (2010 metų duomenimis).

⁷⁶ Remiantis Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo 2008–2010 metų ataskaita.

⁷⁷ Angl. *resource productivity*.

32 procentai Lietuvos krašto kelių yra blogos arba labai blogos būklės, o esamos kelių dangų rekonstrukcijos apimtis (1,6 procento bendro kelių ilgio 2009 metais) yra 5 kartus mažesnė, palyginti su optimalia. Valstybinės reikšmės kelių tinkle žvyrkeliai vis dar sudaro reikšmingą dalį (7,5 tūkst. kilometrų, arba 35 procentai viso tinklo kelių). Susisiekimo ministerijos vertinimu, beveik pusę šių žvyrkelių (t. y. tuos, kuriuose eismo intensyvumas viršija 150 automobilių per parą) ekonomiškai apsimokėtų asfaltuoti ir taip itin sumažėtų tarša. 2004–2012 metais daug pasiekta įrengiant aplinkkelius (nutiesta 42 kilometrai naujų kelių), tačiau aplinkkelių poreikis vis dar didelis, ypač apie mažesnius miestus ir miestelius. Vis dėlto pagrindinis iššūkis – propaguoti mažiau nuo automobilio priklausomą gyvenimą būdą, siekiant derinti tiek investicines (pavyzdžiui, į viešąjį transportą, keliones dviračiu⁷⁸ miestuose), tiek mišrias (investicines ir reguliacines, pavyzdžiui, naudojimosi bendru miesto automobilių parku ir / ar automobilių statymo galimybes miesto prieigose) priemones.

Darnios plėtros požiūriu aštriausia geležinkelių transporto problema – labai maža tinklo elektrifikacija (6,9 procento 2009 metais, palyginti su 45,8 procento vidutiniškai ES 27), nepakankamas saugumas (bendras žūčių ir svertinis sunkių sužalojimų skaičius daugiau nei 3 kartus viršija ES vidurkį), taip pat nepakankama geležinkelio, kaip infrastruktūros, alternatyva perimti toliau nei 300 kilometrų kelių transporto priemonėmis gabenamus krovinius. Didesnių investicijų į geležinkelio eismo saugumą pareikalaus ir užsibrėžti geležinkelio eismo didinimo (iki 160 km/h keleivių pervežimui ir 120 km/h kroviniams) tikslai – reikės ne tik priimti sprendimus dėl infrastruktūros (t. y. įrengti trūkstantus antruosius kelius), bet ir aptverti geležinkelio trasas.

Transporto pasiekimai tvaraus vystymosi požiūriu vertintini teigiamai, tačiau daugiau dėmesio turėtų būti skiriama ekologiškoms transporto priemonėms ir saugumo didinimui. Sektoriaus teršalų kiekis, tenkantis sukuriamos bendrosios pridėtinės vertės vienetui, 2010 metais buvo net 3,4 karto mažesnis nei 2000 metais. Pagerėjo degalų naudojimo efektyvumas – sunaudoto kuro kiekis, tenkantis sektoriuje sukurtos bendrosios pridėtinės vertės vienetui, 2010 metais buvo 35,3 procento mažesnis nei 2000 metais. Pasikeitė naudojamo kuro struktūra, daugiau naudojama mažiau aplinką teršiančio kuro. Per pastaruosius 3 metus labai pagerėjo visi kelių eismo saugumo rodikliai ir strateginis uždavinys – transporto įvykiuose žuvusiųjų skaičių iki 2010 metų sumažinti perpus – buvo įgyvendintas. Kita vertus, atotrūkis nuo ES vidurkio (atitinkamai 92 ir 62 žuvusieji 1 mln. gyventojų) vis dar labai didelis. Nors geležinkeliais vežamų krovinių apimtis tonkilometrais per dešimtmetį padidėjo 1,5 karto, jų dalis bendros sektoriaus krovinių apyvartos struktūroje sumažėjo nuo 44,3 procento 2000 metais iki 40,2 procento 2010 metais. Tas pat pasakytina apie keleivių vežimą geležinkelių transportu: nors didelį atotrūkį nuo ES vidurkio (231 mln. keleivinių kilometrų 2009 metais, palyginti su 15 933 mln. keleivinių kilometrų ES 27) buvo užsibrėžta mažinti jau 2007–2013 metų ES struktūrinės finansinės paramos programavimo

⁷⁸ Lietuvoje tik 0,5 procento visų kelionių į darbą sudaro kelionės dviračiais, o ES vidutiniškai – 5 procentai.

laikotarpiu, jis tebėra itin didelis dėl riboto traukinių greičio ir sąveikos su kitomis transporto priemonėmis trūkumo.

2007–2010 metais beveik perpus sumažėjo sunaudojamų biologinių degalų kiekis, o jų dalis, palyginti su bendrai sunaudojamais degalais, 2010 metais sumažėjo iki 3,6 procento. Anksčiau numatytas tikslas šį rodiklį 2010 metais padidinti iki 5,75 procento liko neįgyvendintas.

Vertinant pasiekimus, gana teigiami pokyčiai matomi energijos vartojimo efektyvumo srityje. Lietuvoje energijos vartojimo efektyvumas per pastarąjį dešimtmetį (2000–2010 metais) augo. Nors ekonomikos nuosmukio sąlygomis energijos vartojimo intensyvumas Lietuvoje kiek padidėjo, tačiau 2010 metais jis buvo 21,5 procento mažesnis nei 2000 metais. Tačiau Lietuvos rodiklis vis dar 2,5 karto didesnis už ES vidurkį. Skaičiuojama, kad, įgyvendinus ekonomiškai naudingas taupymo priemones, 2020 metais bus suvartojama 17 procentų mažiau energijos, negu jos suvartota 2009 metais (neįskaitant padidėsančio energijos suvartojimo dėl BVP padidėjimo efekto). Toks tikslas įtvirtintas Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje⁷⁹.

Didžiausi energijos taupymo rezervai yra gyvenamojo būsto, mažesni – transporto sektoriuose. Gyvenamojo būsto srityje pagrindinė priemonė yra gyvenamųjų namų renovavimas, tačiau, nepaisant daugelio Lietuvos vyriausybių pastangų, renovacija Lietuvoje netapo masine. 2005–2008 metais pagal Daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) programą⁸⁰ buvo renovuota 720 namų, t. y. vos 2,1 procento visų turinčių tokią galimybę namų. 2009 metais atnaujinti 37 namai, 2010 metais – 76, 2011 metais – 85⁸¹. Proveržiu reikia daugiau valdymo ir socialinių naujovių šioje srityje – kvartalinių renovacijų, *Energy service company* (ESCO) modeliu⁸² paremtų renovacijų, išradingesnio renovacijos viešinimo ir valdymo.

Pastaraisiais dešimtmečiais vis akivaizdesnė klimato kaita kelia grėsmę aplinkai, ūkinei veiklai ir kartu ekonomikos plėtrai, oro tarša – žmonių sveikatai. Didžiausią įtaką klimato sistemai daro antropogeninės kilmės medžiagos. Žmonių ūkinė veikla didina atmosferos šiluminę taršą: didėjanti išmetamųjų šiltnamio efektą sukeliančių dujų koncentracija stiprina natūralų šiltnamio efektą ir daro lemiamą įtaką vidutinės pasaulinės oro temperatūros kilimui. Daugiausia šiltnamio efektą sukeliančių dujų susidaro deginant iškastinį kurą, pramoniniuose ir žemės ūkio produkcijos gamybos procesuose, taip pat daug jų išsiskiria iš atliekų. Todėl būtina tinkamai pasirengti prisitaikyti prie klimato kaitos pokyčių jautriausiuose šalies ūkio sektoriuose: žemės ūkio, miškininkystės ir biologinės įvairovės apsaugos, vandens išteklių valdymo, visuomenės sveikatos apsaugos.

⁷⁹ Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. XI-2133 (Žin., 2012, Nr. 80-4149).

⁸⁰ Daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 23 d. nutarimu Nr. 1213 (Žin., 2004, Nr. 143-5232).

⁸¹ Remiantis Daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) programos įgyvendinimo stebėsenos ataskaitų duomenimis adresu <<http://www.am.lt/VI/index.php#r/595>>.

⁸² Išsamesnė informacija apie modelį adresu <<http://www.reeep.org/130/esco-model.htm>>.

Bendras šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimas į orą Lietuvoje per praeitą dešimtmetį (2000–2010 metais) išaugo beveik trečdaliu, tačiau BVP išaugo daugiau nei dviem trečdaliais ir išmetamųjų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis BVP vienetai sumažėjo ketvirtadaliu. Pagal prisiimtus įsipareigojimus šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis ES prekybos apyvartiniais taršos leidimais sistemoje nedalyvaujančiuose sektoriuose iki 2020 metų Lietuvoje gali padidėti ne daugiau kaip 15 procentų, palyginti su 2005 metais, t. y. išmetamųjų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis per šį dešimtmetį (2011–2020 metais) turės augti perpus lėčiau nei praeitame dešimtmetyje.

Šis uždavinys gali būti sėkmingai išspręstas tik vadovaujantis ES augimo strategijoje suformuluotais uždaviniais – iki 2020 metų ne mažiau kaip 20 procentų energijos išgauti iš atsinaujinančių energijos šaltinių ir 20 procentų padidinti energijos vartojimo efektyvumą. Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatyme (Žin., 2011, Nr. [62-2936](#)) ir Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijoje suformuluoti ambicingi, ES vidurkį siekiantys viršyti alternatyvių energijos išteklių plėtros tikslai. Iki 2020 metų numatyta atsinaujinančių išteklių dalį, palyginti su bendromis energijos sąnaudomis, padidinti iki 23 procentų, centralizuotai tiekiamos šilumos iš atsinaujinančių energijos išteklių (biologinio kuro) dalį padidinti iki 60 procentų, elektros, pagamintos iš atsinaujinančių energijos išteklių, dalį, palyginti su bendromis elektros energijos sąnaudomis, padidinti iki 21 procento. Siekiant šio tikslo, numatyta vėjo jėgainių įrengtąją galią iki 2020 metų padidinti iki 500 MW, saulės elektrinių – iki 10 MW, o biokuro elektrinių – iki 224 MW.

Atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo plėtrą ypač paskatino sutvarkyta teisinė bazė (priimtas Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas). Šioje srityje daugiausia pasiekta naudojant biokurą ir vėjo energiją. Ateityje padidinti jų naudojimą daugiausia galima centralizuoto šilumos tiekimo srityje. Centralizuotai tiekiamos šilumos efektyvumas mažas. Viena iš svarbiausių problemų – šilumos perdavimo sistema: tinklai išplėtoti, tačiau techniškai pasenę, jų aprėptis netinkama. Čia, kaip ir kai kuriuose kituose sektoriuose, reikia spręsti tinklų optimizavimo problemą.

Vertinant ES paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai poveikį tvariam vystymuisi, išskirtas teigiamas investicijų, skirtų ūkiams modernizuoti, poveikis aplinkai ir darbo našumui, ekologinio ūkininkavimo plėtrai. Nevienareikšmiška ES paramos pasekmė – stambių augalininkystės ūkių plėtra ir gyvulininkystės ūkių skaičiaus mažėjimas.

Darnios plėtros požiūriu didžiausią įtaką Lietuvos upių ir ežerų kokybei daro nevalytos nuotekos. Pagal galiojančius reikalavimus valoma beveik 91 procentas surenkamų buitinių, gamybinių ir komunalinių nuotekų. Nevalomos arba nepakankamai valomos mažų miestelių ir kaimų nuotekos. Jos sudaro nedidelę dalį visų surenkamų nuotekų, tačiau dėl objektų gausos šią problemą spręsti čia atsieina kur kas brangiau nei didžiuosiuose miestuose. Nuotekų tvarkymo paslauga prieinama tik 68 procentams visų Lietuvos gyventojų. Plečiantis urbanizuotoms teritorijoms ir didėjant surenkamų paviršinių (lietaus) nuotekų kiekiui, esamų surinkimo sistemų trūkumas ir mažas pralaidumas didina miestų teritorijų užtvindymo riziką, o nevalytos lietaus nuotekos daro neigiamą poveikį ne tik paviršiniams, bet ir požeminio

vandens telkiniams. Netinkamas vandens išteklių naudojimas žuvininkystei, laivybai, hidrotechnikos statinių statybai ir eksploatavimui, vandens išgavimui, rekreacijai ir kitiems tikslams taip pat daro neigiamą įtaką vandens ištekliams ir vandens telkinių ekosistemoms.

Bendra Lietuvos gamtinių dirvožemių geohigieninė būklė yra gera (laukų ir miškų dirvožemiai yra švarūs ir jų chemines savybes lemia tik gamtos veiksniai). Tačiau miestų ir juose esančių atskirų įmonių viršutiniame dirvožemio sluoksnyje dažnai viršijamos didžiausios leidžiamos teršalų koncentracijos. Taip pat Lietuvoje tebėra užterštas dirvožemis ir paviršinis žemės sluoksnis atliekų sąvartynų ir pesticidų saugyklų teritorijose, pramonės įmonių teritorijose ir automagistralių pakelėse. Todėl būtina jas tvarkyti, siekiant mažinti įtaką aplinkai ir žmonių sveikatai.

Dėl mažėjančios biologinės įvairovės, kuri yra gyvybingoji ekosistemų dalis, sutrinka ekosistemų funkcijos. Natūralios ir pusiau natūralios ekosistemos užima daugiau kaip trečdalį Lietuvos teritorijos. Pagrindinis šiuo metu biologinės įvairovės išsaugojimo uždavinys – sustabdyti rūšių buveinių ir populiacijų nykimą, ypač dėl išaugusio miškų naudojimo, žemės ir miškų ūkio technologijų kaitos, miškų ir šlapžemių natūralaus hidrologinio režimo sutrikdymo, sparčios statybų, pramonės ir infrastruktūros plėtros, vandens telkinių pakrančių užstatymo, aplinkos taršos, neracionalaus gamtos išteklių naudojimo. Dėl teritorijų naudojimo būdo, hidrologinio režimo pakeitimų didėja natūralių buveinių ir rūšių vietinių populiacijų fragmentacija, blogėja sąlygos rūšims migruoti, keistis genetinė informacija tarp izoliuotų vietinių populiacijų, todėl kyla grėsmė jų išlikimui. Invazinių svetimžemių augalų ir gyvūnų rūšių, užimančių nykstančių rūšių buveines arba suardančių pusiausvyrą ekosistemose, plitimas taip pat kelia pavojų biologinei įvairovei ir visuomenės sveikatai, daro didelę žalą ekonomikai, reikalauja didelių išlaidų šiems naujoms rūšims suvaldyti ar išnaikinti.

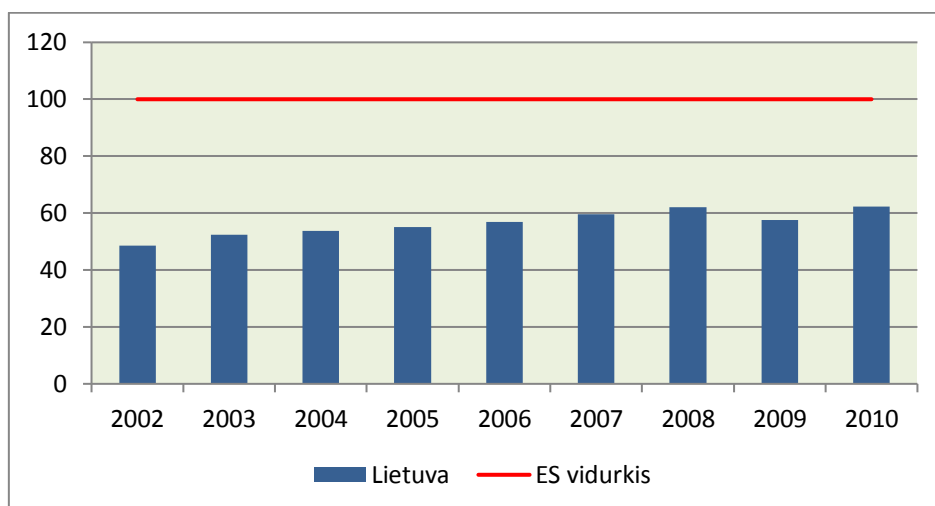
Kraštovaizdžio ir biologinei įvairovei išsaugoti Lietuvoje sukurta saugomų teritorijų sistema apima 15,6 procento šalies sausumos ploto (1990 metais apėmė 5 procentus), didesnę jos dalis priskirta Europos ekologiniam tinklui „Natura 2000“ – paukščių ar buveinių apsaugai svarbioms teritorijoms. Saugomų teritorijų būklei didžiausią įtaką daro statybų ir intensyviai rekreacijai reikalingos infrastruktūros plėtra, nykstantis tradicinis ekstensyvus žemės ūkis, didėjantis privačių miškų naudojimas. Neužtenka vien įsteigti saugomas teritorijas, būtina sukurti reikiamas teises, administracines, planavimo, informavimo, švietimo ir kitas prielaidas pasiekti saugomų teritorijų tikslus, įgyvendinti konkrečias apsaugos ir tvarkymo priemones, atkurti pažeistus kompleksus ir objektus, nuolat prižiūrėti saugomus ir lankomus objektus, skatinti tradicinį žemės naudojimą saugomose teritorijose, aktyviau įtraukti saugomų teritorijų gyventojus į šių teritorijų apsaugą ir tvarkymą.

Siekiant kuo daugiau komunalinių atliekų perdirbti ar panaudoti energijai gauti ir kuo mažiau jų šalinti sąvartynuose, Lietuvoje sukurta 10 regioninių atliekų tvarkymo sistemų, kuriama regioninė atliekų tvarkymo infrastruktūra (didelių gabaritų atliekų surinkimo aikštelės, žaliųjų atliekų kompostavimo aikštelės ir kita). Tačiau perdirbtų ar kitaip panaudotų komunalinių atliekų dalis auga lėtai. Apie 90 procentų komunalinių atliekų tebešalinama sąvartynuose. Principas „teršėjas moka“ ir gamintojo atsakomybės principas atliekų

tvarkymui taikomi neefektyviai, todėl kyla grėsmė veiksmingos atliekų tvarkymo sistemos funkcionavimui ir ES nustatytų užduočių įgyvendinimui.

Tvarų vystymąsi taip pat riboja nepakankamas žmogiškųjų išteklių naudojimo efektyvumas – jis gerokai atsilieka nuo ES vidurkio. Nors per pastarąjį dešimtmetį (2000–2010 metais) Lietuvoje darbo našumas augo daug sparčiau nei ES 15 šalyse, jis vis dar beveik perpus mažesnis nei ES 27 šalių vidurkis. Dėl ekonomikos krizės darbo našumo augimo tempai pradėjo sparčiai lėtėti, o 2009 metais užregistruotas neigiamas (-4,6 procento) darbo našumo prieaugis. 2010 metais daugelyje ūkio šakų užregistruotas itin spartus darbo našumo augimas. Apdirbamojoje pramonėje darbo našumas 2010 metais išaugo net 16 procentų, tačiau, palyginti su pirmaujančiomis ES valstybėmis narėmis (Vokietija, Skandinavijos šalimis), darbo našumas Lietuvos apdirbamosios pramonės sektoriuje vis dar 3–4 kartus mažesnis.

11 pav. Lietuvos darbo našumas, palyginti su ES šalių vidurkiu 2002–2010 metais

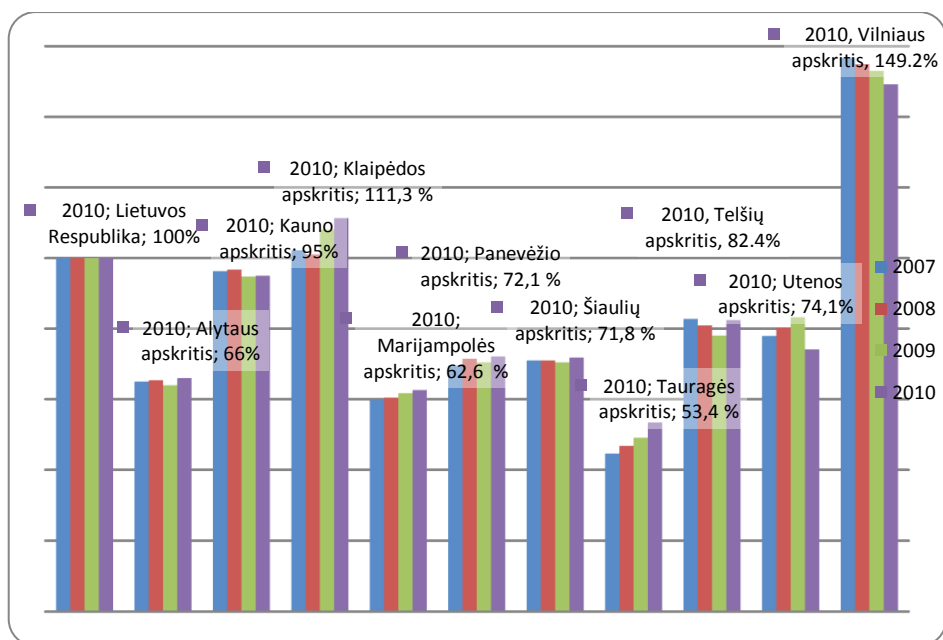

Šaltinis – parengta ESTEP, remiantis Eurostato duomenimis (ES 27 vidurkis = 100).

Teritorinė plėtra ir regioninė politika. Lietuvoje teritorinius išsivystymo skirtumus apibūdina didėjantis atotrūkis tarp sostinės ir kitų regionų pagal nemažai socialinių, ekonominių, demografinių rodiklių. BVP vienam gyventojui vidutiniai skirtumai tarp šalies regionų pastaraisiais metais kiek sumažėjo (0,9 procentinio punkto nuo 2007 metų), tačiau tebėra dideli. Vilniaus apskrityje šalies vidurkis viršijamas pusantro karto.

2007–2011 metais skirtumai tarp vidutinio darbo užmokesčio iš esmės nesikeitė. Šiek tiek sumažėjo prasčiausią rodiklį turėjusių Tauragės ir Marijampolės apskričių atsilikimas, tačiau padidėjo atotrūkis nuo šalies vidurkio Utenos apskrityje (viena svarbiausių priežasčių – Ignalinos atominės elektrinės uždarymas).

12 pav. BVP vienam gyventojui (palyginti su šalies vidurkiu) Lietuvos apskrityse 2007–2010 metais

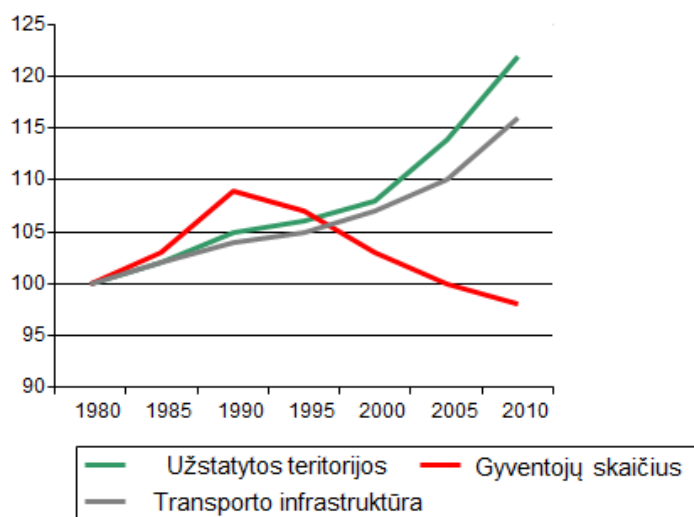
Šaltinis – parengta Vidaus reikalų ministerijos, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Iš dalies teritorinio išsivystymo skirtumai yra natūralūs ir nulemti daugeliui valstybių būdingų objektyvių ekonominių ir socialinių procesų, pirmiausia sostinės, kaip ekonominės ir socialinės veiklos koncentracijos vietos, fenomeno. Kita vertus, jie rodo ir tai, kad atskirų teritorijų galimybės nepakankamai išnaudojamos, o demografiniai ir socialiniai iššūkiai, tokie kaip gyventojų senėjimas ir emigracija, kurie skirtingu mastu pasireiškia įvairiuose šalies regionuose, verčia spręsti specifinius uždavinius, siekiant užtikrinti bent panašius gyvenamosios aplinkos, viešųjų paslaugų kokybės standartus visoje Lietuvos teritorijoje. Todėl 2014–2020 metais regioninė politika turėtų prisidėti tiek prie visos šalies socialinių ir demografinių iššūkių sprendimo ir užtikrinti tolygią bei tvarią regionų plėtrą, tiek spręsti specifines atskiroms gyvenamosioms vietovėms būdingas problemas, kurios lemia esamus ar besiformuojančius teritorinius išsivystymo netolygumus.

Urbanistinė plėtra, gyvenamųjų vietovių problematika. Būdingiausius ir didžiausius iššūkius teritorinei plėtrai kelia gyventojų skaičiaus mažėjimas – su šiuo reiškiniu susiduria visi šalies miestai, neišskiriant ir sostinės – Vilniaus, ir dauguma kaimo vietovių. Vien 2008–2012 metais miestų gyventojų šalyje sumažėjo 10,8 procento (tai daugiau negu kaimo vietovėse – 10,4 procento). Lietuvoje miestų vystymuisi būdingas stichiškumas, daugiausia priklausantis nuo to, kad bendri miestų ir priemiesčių savivaldybių uždaviniai yra sprendžiami nesusiejant jų tarpusavyje. Todėl Lietuvoje nuo 1998 metų kompaktiškos miesto struktūros išskydo – 2010 metais urbanizuotų teritorijų gyventojų tankumas Lietuvoje siekė vos 39 gyv. / ha (minimalus urbanizuotos struktūros gyventojų tankis – 30 gyv. / ha). Dėl to miestų plėtra vertintina kaip netausojanti išteklių – daugėja užstatytų teritorijų, plečiama transporto infrastruktūra, nors gyventojų mažėja.

13 pav. Užstatytų teritorijų, transporto infrastruktūros ir gyventojų skaičiaus santykio kaita

Lietuvoje 1980–2010 metais

Šaltinis – Mindaugas Pakalnis, pristatymas diskusijai „Miestų atgaivinimas ir plėtra“, 2012 m. kovo 15 d.

Miestų išskydimą lemia tai, kad Lietuvoje neišnaudojamas konversijos potencialas. Pavyzdžiui, apleistų teritorijų naujo panaudojimo potencialas Vilniuje yra apie 500 hektarų, iš jų centro teritorijoje – net 120 hektarų. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad, plėtrai naudojant jau urbanizuotas teritorijas, galima sutaupyti 20–40 procentų žemės išteklių, 15–25 procentais sumažinti transporto infrastruktūros, o 7–15 procentų – vandentiekio ir vandenvalos įrenginių poreikį.

Demografinės, socialinės ir ekonominės tendencijos rodo, kad skirtingais teritoriniais pjūviais – 5 didžiuosiuose miestuose, mažuose ir vidutiniuose miestuose ir kaimo vietovėse – socialinės ir ekonominės problemos pasireiškia nevienodai ir jas reikia spręsti atskirai kiekvienu atveju. Urbanistinių struktūrų išskydimas, nekontroliuojama plėtra į priemiesčius ir miesto centre besiformuojantys skurdo, nusikalstamumo, taršos židiniai – tai aktualiausias didžiųjų miestų problemos. Nedidelį mažų ir vidutinių miestų patrauklumą, gyventojų skaičiaus mažėjimą lemia neišvystyta, prastos kokybės gyvenamoji, investicinė ir verslo aplinka. Kaimo vietovėse ypač ryškios demografinės problemos, skurdas, menkas viešųjų paslaugų prieinamumas.

2014–2020 metais didelis investicijų potencialas matomas didžiuosiuose šalies miestuose: čia numatoma plėsti miestų policentrinius rajonus, sukurti koordinuotą, integralią ir darnią (ne ribojimu, o judumo paklausos valdymu pagrįstą ir aplinkai draugišką) viešojo transporto sistemą, atnaujinti esamus gyvenamuosius rajonus, išnaudoti kultūrinį potencialą, palaikyti bendruomenių telkimąsi ir jų kūrybiškumą. Mažuose ir vidutiniuose miestuose būtina užtikrinti kokybišką, saugią gyvenamąją aplinką, kuri yra būtina siekiant išlaikyti kvalifikuotą darbo jėgą ir taip nepabloginti esminių ekonomikos sektorių vystymo galimybių. Kaimo vietovėse reikėtų kiek įmanoma išnaudoti esamos apleistos ar neefektyvios infrastruktūros konversijos, funkcionalumo didinimo galimybes ir taip siekti gerinti gyvenimo aplinką (iš dalies subalansuojant migracijos srautus).

Konkurencijos trūkumai. Lietuvoje neskiriama pakankamai dėmesio konkurencinės aplinkos skatinimui, visų pirma dėl institucinių-sisteminių priežasčių. Trūksta strateginio požiūrio konkurencijos politikos klausimais, nes nepaskirta atsakinga už jos formavimą institucija, nėra patvirtintų konkurencijos politikos gairių, Konkurencijos tarybai nepakanka įgaliojimų, gebėjimų, iniciatyvos ir veiklos prioritizavimo (ir atitinkamo materialinio aprūpinimo), taip pat viešojo administravimo subjektų atsakomybės už Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo pažeidimus⁸³. Dėl kai kurių problemų sektoriuose (pavyzdžiui, ES struktūrinių fondų lėšų naudojimo, viešųjų pirkimų, visuotinės svarbos paslaugų sektoriuose) ribojamas šių sektorių produktyvumas, negerėja paslaugų kokybė, ribojama paslaugų pasiūla, kyla kainos.

Ūkio ministerija siūlo gana konkrečius kai kurių problemų sprendimo būdus, pavyzdžiui, skirstant ES struktūrinių fondų lėšas, tiesiogines subsidijas skirti tik „išimtiniais atvejais dėl socialinių-ekonominių motyvų, verslo prisitaikymo prie reguliacinės aplinkos pokyčių ar naujų aplinkosauginių reikalavimų“, o „pasirenkant finansavimo būdus, turi būti kuriamos investicijų efektyvumą užtikrinančios ir konkurencijos neiškreipiančios finansavimo / investavimo formos ir būdai (pavyzdžiui, naudojami rizikos kapitalo fondai, palūkanų kompensavimas, garantijos ir kitos panašios finansinės priemonės)“⁸⁴. Šis pasiūlymas visiškai sutampa su šiame dokumente nurodytais metodologiniais principais. Numatoma konkurencijos principus diegti visuotinės svarbos paslaugų sektoriuose (energetika, dujos, geležinkeliai, paštas, sveikatos apsauga, socialinės ir švietimo paslaugos). OECD rekomendacijose teigiama, kad prekių ir paslaugų rinkų reformos (kurių sudedamoji dalis yra konkurencijos trūkumų šalinimas) ekonomikos krizės ar stagnacijos sąlygomis suteikia didesnį postūmį ekonominiam augimui per našumo padidėjimą (ypač trumpuoju laikotarpiu) nei darbo rinkos apribojimų palengvinimas, kuris pasiteisina tik per ilgesnį laikotarpį⁸⁵. Tačiau į konkrečius sprendimus orientuotam konkurencijos politikos tobulinimui (t. y. konkrečiai investicijos logikai apibūdinti) trukdo nepakankamai iširta esama konkurencijos būklė konkrečiuose viešosios politikos ir prekių bei paslaugų sektoriuose. Tokie tyrimai turėtų būti prioritetiniai, o tam tikra indikacija pasirenkant sektorius galėtų būti palyginamieji su ES 27 kainų lygio tyrimai.

Konkurencijos taryba pateikia svarbių nesąžiningos konkurencijos viešuosiuose pirkimuose pavyzdžių ir patarimų perkančiosioms organizacijoms, kaip tokius atvejus atpažinti⁸⁶. Tačiau problemos mastas nežinomas (neįvardytas). Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo (Žin., 1996, Nr. [84-2000](#)) 33 straipsnio 2 dalies 4 punktą numato, kad

⁸³ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės valstybinio audito ataskaita, *Konkurencijos laisvės apsauga*, 2010 m. gruodžio 30 d. Nr. VA-P-20-10-26.

⁸⁴ 2012 m. rugpjūtį Ūkio ministerijos parengtas ir suinteresuotoms institucijoms derinti bei visuomenės pastaboms pateiktas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo dėl konkurencijos politikos gairių patvirtinimo projektas, http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=150706&p_query=&p_tr2=&p_org=&p_fix=n&p_gov=n.

⁸⁵ OECD (2012) *Going for Growth* (1 skyrius „Structural Reforms in the Times of Crisis“), <http://www.oecd.org/eco/productivityandlongtermgrowth/49711014.pdf>.

⁸⁶ Konkurencijos tarybos 2012 m. gegužės 8 d. pranešimas, *Veiksmingos konkurencijos užtikrinimas viešuosiuose pirkimuose. Konkurenciją ribojantys susitarimai*, http://kt.gov.lt/naujienos/docpr/2012-05-07_ji.pdf.

perkančioji organizacija gali (tačiau neprivalo) pirkimo sąlygose nustatyti, kad pasiūlymą pateikęs tiekėjas bus diskvalifikuotas iš viešojo pirkimo, jeigu jis yra baustas už Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 5 straipsnio reikalavimų pažeidimą (toks tiekėjas laikomas padariusiu profesinį pažeidimą). Šių pažeidėjų sąrašas skelbiamas Konkurencijos tarybos interneto tinklalapyje.

Aplinkos sąžiningai konkurencijai užtikrinimas įtrauktinas kaip svarbi reguliacinė tinkamo ir efektyvaus 2014–2020 metų ES struktūrinės finansinės paramos panaudojimo sąlyga, o tam tikrais atvejais – ir kaip galima investicinė kryptis (pavyzdžiui, konkurencijos principų įgyvendinimą užtikrinančių institucijų stiprinimas). Reikia ir toliau ieškoti konkrečių sprendimo būdų.

Lietuva ES kontekste išsiskiria kaip valstybė narė, kuri per pastaruosius 10 metų ES augo sparčiausiai – po 5 procentus kiekvienais metais 2000–2010 metų laikotarpiu, tačiau iš kurios išvyksta daugiausia gyventojų ES – grynoji metinė emigracija per 2000–2010 metus sudarė 4,4 procento. Migracija sietina su neigiama užimtumo dinamika per analizuojamą dešimtmetį – užimtumas sumažėjo 0,5 procento ir yra mažesnis už ES vidurkį. Nedarbas, ir ypač ilgalaikis, atitinkamai gerokai viršija ES vidurkį. Tuo pat metu formalūs Lietuvos švietimo rodikliai – vieni geriausių ES. Transporto ir aplinkos apsaugos infrastruktūra priartėjo prie ES vidurkių. Lietuva gerokai atsilieka pagal esminį gerovės rodiklį – gyvenimo trukmę, ypač vyrų, kadangi vyrai Lietuvoje gyvena trumpiausiai visoje ES. Trumpą vyrų gyvenimo trukmę lemia labai daug mirčių nuo širdies ligų ir eismo įvykiuose. Lietuva taip pat atsilieka pagal bendrą valdymo efektyvumą. Labai ryški Lietuvos atskirtis pagal susisiekimą oro transportu.

4. Apibendrinta Lietuvos ūkio ir strategijos „Lietuva 2030“ stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) analizė

1 lentelė. Išplėstinė stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) analizė⁸⁷

STIPRYBĖS	SILPNYBĖS
<p>didelis aukštąjį mokslą baigusių asmenų skaičius, vaikų mokymosi rezultatai atitinka ES vidurkį;</p> <p>dviejų ir daugiau užsienio kalbų mokėjimas;</p> <p>didelis šalies konkurencingumas aukštojo mokslo, profesinio mokymo, infrastruktūros ir technologinės parengties srityse;</p> <p>pažanga informacinių ir ryšių technologijų (toliau – IRT) infrastruktūros srityje (plačiajuosčio interneto infrastruktūros kokybė, šviesolaidinio ryšio naudojimas, viešųjų interneto prieigos taškų tinklo tankumas</p>	<p>emigracija, nedarbas ir didėjanti socialinė atskirtis;</p> <p>nepakankamas visuomenės atvirumo lygis; kūrybingumo ir jo ugdymui palankių sąlygų stoka, žemi žinių visuomenės ir inovatyvumo rodikliai;</p> <p>neveikianti mokymosi visą gyvenimą sistema; tam tikrų socialinių visuomenės grupių (vyresnio amžiaus žmonės, neįgalūs žmonės, kaimo vietovių gyventojai, gyventojai, kurių mažesnės pajamos) skaitmeninė atskirtis, nepakankamas skaitmeninio raštingumo lygis; švietimo sistemos nelankstumas;</p> <p>mažas aukščiausių pasiekimų lygį pasiekiančių asmenų skaičius;</p>

⁸⁷ Pajuodinti tie elementai, kuriais papildyta strategijos „Lietuva 2030“ situacijos analizė.

STIPRYBĖS	SILPNYBĖS
<p>ir panašiai) ir aukštas įmonių naudojimosi IRT galimybėmis lygis;</p> <p>plačiai išvystytas kelių tinklas ir konkurencingas tarptautinių pervežimų verslas;</p> <p>sukurtos prielaidos (planai ir gebėjimai) įgyvendinti didžiuosius energetikos projektus;</p> <p>šiauriausias neužšalantis jūrų uostas; modernizuoti oro uostai;</p> <p>sukurta atliekų tvarkymo sistema ir infrastruktūra ir vandentvarkos infrastruktūra;</p> <p>ekonomikos atvirumas kitoms rinkoms, aukštas integracijos į tarptautines rinkas laipsnis;</p> <p>vykdomas švietimo ir sveikatos įstaigų tinklo optimizavimas (stambinimas);</p> <p>viešojo sektoriaus efektyvumo didinimo reformos, išaugęs viešųjų ir administracinių paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę lygis;</p> <p>kokybiškas vanduo, dirvožemis, oras, sukurta oro kokybės vertinimo, atliekų valdymo sistema;</p> <p>artumas pažangiam Šiaurės Europos regionui;</p> <p>aukštas viešųjų investicijų lygis; dinamiškas, prie pokyčių greitai prisitaikantis ūkis</p>	<p>silpna praktinių įgūdžių tobulinimo bazė; menkas gyventojų pilietinis pajėgumas; mažas dalyvavimas vietos bendruomenių veikloje;</p> <p>mažas dalyvavimas kultūrinėje ir meninėje veikloje;</p> <p>silpna kultūrinė ir politinė tapatybė; biurokratinių kliūčių verslui gausa; prasta mokslo kokybė, nepakankamas mokslo, verslo ir kultūros bendradarbiavimas;</p> <p>didelė valstybės reguliavimo našta; ribotas verslo finansavimo prieinamumas ir nepalanki mokestinė aplinka;</p> <p>žemas MTEP lygis verslo sektoriuje, nepakankamos privataus sektoriaus investicijos į MTEP, neadekvati MTEP infrastruktūra;</p> <p>menka verslo socialinė atsakomybė; mažas valdžios efektyvumas;</p> <p>žemas visuomenės pasitikėjimas šalies institucijomis;</p> <p>nepakankamas viešojo valdymo institucijų veiklos atvirumas ir skaidrumas;</p> <p>nepakankamas visuomenės dalyvavimas viešojo valdymo procesuose;</p> <p>vietos bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų pasyvumas;</p> <p>žemas teisinės sistemos kokybės rodiklis; įrodymais grindžiamo valdymo nepakankamumas;</p> <p>bloga viešųjų paslaugų kokybė, susijusi su santykinai mažomis ir ribotomis valdžios išlaidomis;</p> <p>orientacijos į vartotojus trūkumas viešųjų paslaugų teikimo srityje;</p> <p>sektorinis ir gana siauras požiūris į valstybės valdymą;</p> <p>žemas išteklių panaudojimo efektyvumas ir žemųjų technologijų dominavimas ekonominėje veikloje;</p> <p>viešajame sektoriuje diegiamų IRT sprendimų integracijos ir sąveikumo stoka;</p> <p>žemas gyventojų naudojimosi viešojo sektoriaus elektroninėmis paslaugomis lygis;</p> <p>žemas atliekų perdirbimo rodiklis; nuostolingai veikiančios vandentvarkos įmonės;</p> <p>tarši šilumos energijos gamyba namų ūkyje; neišplėtotas ir pasenęs viešasis transportas; neišnaudojamas atskirų teritorijų augimo</p>

STIPRYBĖS	SILPNYBĖS
	<p>potencialas; energetinė priklausomybė ir mažas energijos efektyvumas; trumpiausia tarp visų ES valstybių narių vyrų gyvenimo trukmė, didelis mirtingumas nuo širdies ligų ir eismo įvykiuose; ribotas susisiekimas oru; nesukurta nacionalinė integruota į orą išmetamų teršalų ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų apskaitos ir valdymo sistema</p>

GALIMYBĖS	GRĖSMĖS
<p>Lietuvos narystė ES ir didelis pasitikėjimo ES laipsnis; ES politinė parama Lietuvos energetikos projektams; grįžtamoji migracija; naujų technologijų ir jomis grįstų sprendimų plėtra; tiesioginių užsienio investicijų augimas; esamos viešosios infrastruktūros ir miestų erdvių konversija, funkcionalumo didinimas; augantis ekologinis sąmoningumas, vertybiniai pokyčiai; didėjantis įsitraukimas į tarptautinius švietimo, mokslo ir kultūros tinklus; globalizacija⁸⁸</p>	<p>euro zonos susilpnėjimas ar net žlugimas, kuris susilpnins ir pačią ES; protų nutekėjimas; demografiniai ir socialiniai iššūkiai, tokie kaip gyventojų senėjimas ir emigracija (mažinantys švietimo ir didinantys sveikatos priežiūros paslaugų poreikį); gerovės valstybės modelio sukuriamos problemos⁸⁹; didėjančios pasaulinės žaliavų ir energijos kainos; didelė konkurencija pasaulinėse rinkose; ekonominis augimas, nekuriantis darbo vietų; didelis skurdo lygis; didėjančios saugumo elektroninėje erdvėje problemos; struktūrinis nedarbas dėl kvalifikacijos ir darbo rinkos poreikių nesutapimo; augančio vartojimo ir automobilizacijos, visuomenės nepakankamos ekologinės savimonės skatinamas atliekų augimas, didėjanti oro tarša ir blogėjanti oro kokybė miestuose, kitos aplinkosaugos ir klimato kaitos problemos; neužtikrinamas tarptautinių ir ES reikalavimų laikymasis</p>
Šaltinis – parengta ESTEP.	

⁸⁸ Globalizacija, kaip galimybė, suprantama kaip impulsas atvirai ekonomikai orientuotis į globalios ekonomikos standartus (pagal strategiją „Lietuva 2030“), orientavimasis į geriausią įvairių problemų sprendimo patirtį, taip pat, sustiprinus lietuviškąją tapatybę ir emigrantų ryšius su Lietuva, – kaip socialinio kapitalo šaltinis vidiniams visuomenės pokyčiams ir Lietuvos interesų užsienyje sklaidai.

⁸⁹ Suprantamos kaip išteklių nepagrįstos teisių išsireikalavimo (angl. *entitlement*) kultūros paplitimas visuomenėje ar jos dalyje ir šios kultūros sukeltas politinis, socialinis ir ekonominis nestabilumas ar stagnacija arba problemų sprendimo naštos perkėlimas ateities kartoms.

PROGRAMOS VERTINIMO KRITERIJŲ SĄRAŠAS

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
1. VISUOMENĖS UGDYMAS, MOKSLAS IR KULTŪRA								
	1.1. SKATINTI MOKYTI VISĄ GYVENIMĄ		Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (toliau – Švietimo ir mokslo ministerija)	25–64 metų asmenų mokymosi visą gyvenimą lygis	procentai	5,7	10	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
		1.1.1. Gerinti švietimo kokybę	Švietimo ir mokslo ministerija, Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Susisiekimo ministerijos (toliau – Informacinės visuomenės plėtros komitetas)	Mokinių, atitinkančių bent 3 (iš 6) mokymosi pasiekimų lygmenį, dalis	procentai	50,7 (skaitymas), 48 (matematika), 56,3 (gamtos mokslai) (2012)	51 (skaitymas), 51 (matematika), 57 (gamtos mokslai)	Nacionalinis egzaminų centras, tarptautinis penkiolikmečių tyrimas (PISA)
				Atvykstančių ir išvykstančių laikinai studijuoti Bolonijos regiono studentų skaičiaus santykis Lietuvai	skaičiaus santykis	0,08 (2012)	0,5	Eurostatas
		1.1.2. Didinti švietimo prieinamumą ir	Švietimo ir mokslo ministerija	18–24 metų jaunimo, kuris neturi vidurinio išsilavinimo ir niekur nesimoko, dalis	procentai	6,3	5	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas

* Pradinė reikšmė apskaičiuota naudojant 2013 metų duomenis, jeigu skliausteliuose nenurodyta kitaip.

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		paslaugų įvairovę		30–34 metų asmenų, turinčių aukštąjį ar jam prilygintą išsilavinimą, dalis	procentai	51,3	48,7	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
				Švietimo įstaigas lankančių 4–6 metų vaikų dalis	procentai	88,8	93	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
				Vaikų, kurie mokosi specialiosiose mokyklose, dalis	procentai	0,99	0,7	Švietimo valdymo informacinė sistema
		1.1.3. Sukurti suaugusiųjų mokymosi sąlygas ir paskatas	Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija (toliau – Ūkio ministerija)	Suaugusiųjų (25–64 metų) dalyvavimo neformaliajame mokymesi lygis	procentai	4,1	7	Eurostatas
		1.1.4. Užtikrinti veiksmingą pagalbą vertinant savo galimybes ir norus, renkantis ir valdant karjerą (mokymosi ir profesinį kelią) ir tobulinantis	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija	Aukštųjų mokyklų absolventų, registruotų teritorinėse darbo biržose (po metų nuo baigimo), dalis	procentai	6,99 (2015)	5	Lietuvos darbo birža, Švietimo valdymo informacinė sistema
				Profesinio mokymo įstaigų absolventų, registruotų teritorinėse darbo biržose (po metų nuo baigimo), dalis	procentai	9,89 (2015)	8,5	Lietuvos darbo birža, Švietimo valdymo informacinė sistema
		1.2. STIPRINTI TAPATYBĘ, PILIETIŠKUMĄ, ATSAKOMYBĘ IR BENDRADARBIAVIMĄ	Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija (toliau – Kultūros ministerija)	Asmenų, kurie labai didžiuojasi būdami Lietuvos piliečiais, dalis	procentai	23 (2010)	50	Europos vertybių tyrimas

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		1.2.1. Stiprinti ir plėtoti Lietuvos piliečių ir lietuvių kilmės užsienio gyventojų nacionalinę tapatybę globalizacijos sąlygomis	Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija (toliau – Užsienio reikalų ministerija), Švietimo ir mokslo ministerija	Užsienio lietuvių, manančių, kad sudarytos sąlygos išlaikyti lietuviybę užsienyje, dalis	procentai	21,6 (2012)	65	Užsienio reikalų ministerija
		1.2.2. Išsaugoti ir aktualizuoti kultūros paveldą ir ugdyti sąmoningumą	Kultūros ministerija, Informacinės visuomenės plėtros komitetas	Gyventojų, kurie naudojami su Lietuvos kultūros paveldu susijusiomis elektroninėmis paslaugomis, dalis	procentai	3 (2011)	20	Informacinės visuomenės plėtros komitetas
			Kultūros ministerija	Gyventojų, per pastaruosius 12 mėnesių aplankiusių kultūros paveldo objektą, dalis	procentai	57,6	63,9	Kultūros ministerija
		1.2.3. Skatinti pilietiškumą per teisinį ir ekonominį sąmoningumą ir demokratinį aktyvumą	Švietimo ir mokslo ministerija	Gyventojų, dalyvavusių visuomeninių organizacijų, judėjimų veikloje, dalis	procentai	12,1 (2012)	20	Pilietinės visuomenės instituto atliekamas pilietinės galios indekso tyrimas
			Kultūros ministerija	Medijų raštingumo lygis**	nėra duomenų	nėra duomenų	–	Kultūros ministerija

** Atsižvelgiant į Kultūros ministerijos 2016–2018 metų strateginiame veiklos plane suplanuoto svarbiausio darbo „atlikti visuomenės nuomonės tyrimą, skirtą medijų ir informacinio raštingumo pokyčiui įvertinti“ rezultatus (tyrimas turi būti atliktas 2016 metų IV ketvirtį), bus nustatyta pradinė vertinimo kriterijaus reikšmė ir matavimo vienetai. Siektina 2020 metų reikšmė bus numatyta 2016 metų IV ketvirtį, įgyvendinus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 metų veiklos prioritetų pažangos lentelėje nurodytą svarbiausią darbą „nustatyti ilgalaikes strategines kryptis pilietiškai atsakingai žiniasklaidai skatinti ir visuomenės medijoms bei informaciniam raštingumui ugdyti“, už kurio vykdymą atsakinga Kultūros ministerija.

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
	1.3. SKATINTI KŪRYBIŠKUMĄ, VERSLUMĄ IR LYDERYSTĘ		Kultūros ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija	Visuomenės narių, kurie linkę dalyvauti vykdant kultūrinę meninę veiklą, dalis	procentai	37,2 (2014)	39,2	Kultūros ministerija
			Švietimo ir mokslo ministerija	Save įdarbinančių 25–64 metų asmenų dalis	procentai	11,8	14,8	Eurostatas
		1.3.1. Skatinti kūrybiškumą	Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros ministerija	Neformaliojo švietimo galimybėmis mokykloje ir kitur pasinaudojančių vaikų dalis	procentai	28,96	60	Švietimo valdymo informacinė sistema
		1.3.2. Skatinti dalyvavimą kultūrinėje veikloje	Kultūros ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija	Kultūros produkcijos / paslaugų vartojimo lygis	procentai	57,5 (scenos menai), 28 (vaizduojamieji menai), 36,7 (bibliotekos), 35,1 (filmai) (2014)	64,5 (scenos menai), 39,8 (vaizduojamieji menai), 48,4 (bibliotekos), 40,6 (filmai)	Kultūros ministerija
	Kultūrinėse veiklose dalyvaujančių gyventojų dalis mažuose miesteliuose ir kaimuose			procentai	30,1 (2014)	32,45	Kultūros ministerija	
		1.3.3. Stiprinti lyderystę, vaikų ir jaunimo verslumą ir pasirengimą darbo rinkai	Švietimo ir mokslo ministerija	Verslumo ugdymo mokyklose teigiama įtaka, renkantis verslininko karjerą (dalis teigiamai atsakiusių mokinių)	procentai	60 (2012)	70	Eurobarometras

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
	1.4. SKATINTI ŽINIŲ KŪRIMĄ, SKLAIDĄ IR NAUDOJIMĄ		Švietimo ir mokslo ministerija	Lietuvos mokslo ir studijų institucijų tyrėjų publikacijų dalis iš 10 procentų pasaulyje dažniausiai cituojamų mokslo publikacijų	procentai	6	8	Inovacijų sąjungos švieslentė, <i>Science-Metrix (Scopus)</i>
	1.4.1. Skatinti ankstyvą vaikų ir jaunimo įsitraukimą į mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) veiklas	Švietimo ir mokslo ministerija	Studijuojančiųjų fizinius ir inžinerinius mokslus dalis	procentai	21,4 (2014)	27	Švietimo valdymo informacinė sistema, Eurostatas	
Mokinių, turinčių galimybę savo mokykloje naudotis gamtos mokslų laboratorija, dalis			procentai	41,7	80	Švietimo valdymo informacinė sistema		
	1.4.2. Stiprinti MTEP infrastruktūrą ir žmogiškąjį kapitalą	Švietimo ir mokslo ministerija	Doktorantūros (ISCED 6) absolventai, tenkantys 1 tūkstančiui visų 25–34 metų gyventojų	skaičius	1,07	1,1	Švietimo valdymo informacinė sistema, Lietuvos statistikos departamentas	
Tarptautinės mokslinės tyrimų infrastruktūros, kurių narė yra Lietuva			skaičius	2 (2014)	4	Švietimo ir mokslo ministerija		
	1.4.3. Skatinti bendradarbiavimą plėtojant MTEP	Švietimo ir mokslo ministerija	Tarptautinės bendros Lietuvos ir užsienio mokslinės publikacijos, tenkančios 1 milijonui gyventojų	skaičius	304 (2012)	350	Inovacijų sąjungos švieslentė, <i>Science-Metrix (Scopus)</i>	
Viešojo ir privataus sektorių bendros publikacijos, tenkančios 1 milijonui gyventojų			skaičius	7,2	10	Inovacijų sąjungos švieslentė		

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
				Daktaro mokslo laipsnį turinčių ir MTEP darbus vykdančių asmenų, dirbančių verslo įmonėse, dalis	procentai	3,01	7	Lietuvos statistikos departamentas
		1.4.4. Skatinti vykdyti aukščiausio lygio mokslinius tyrimus	Švietimo ir mokslo ministerija	Mokslo ir studijų institucijų pajamos, gautos už dalyvavimą tarptautinėse programose	mln. eurų	4,5 (2014)	7,5	Lietuvos mokslo taryba
		1.4.5. Skatinti tyrimų metu įgytų žinių nekomercinį naudojimą	Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros ministerija	MTEP išlaidų dalis, tenkanti humanitarinių ir socialinių mokslų sritims aukštojo mokslo ir valdžios sektoriuose	procentai	27,5	28	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
	1.5. SKATINTI SVEIKATOS IR GAMTINĖS APLINKOS TAUSOJIMĄ		Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija (toliau – Sveikatos apsaugos ministerija)	Gyventojų, pakeitusių gyvenimą dėl sveikatos, dalis	procentai	19	26	Lietuvos sveikatos mokslų universiteto atliekamas suaugusių Lietuvos žmonių gyvenimo tyrimas
		1.5.1. Ugdyti sveikos gyvensenos savimone	Sveikatos apsaugos ministerija	Daržovių ir vaisių suvartojimas vienam gyventojui	gramai per dieną	260 (2014)	274	Sveikatos mokymų ir ligų prevencijos centro atliekamas Lietuvos gyventojų faktinės mitybos ir mitybos bei fizinio aktyvumo įpročių tyrimas

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
				Gyventojų, priklausančių mažo fizinio aktyvumo grupei, dalis	procentai	19,6 (2014)	18,4	Sveikatos mokymų ir ligų prevencijos centro atliekamas Lietuvos gyventojų faktinės mitybos ir mitybos bei fizinio aktyvumo įpročių tyrimas
		1.5.2. Ugdyti ekologinę savimonę	Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (toliau – Aplinkos ministerija), Švietimo ir mokslo ministerija	Gyventojų, savo veiksmais pakankamai prisidedančių prie tausaus išteklių naudojimo, dalis	procentai	16 (2011)	24	Eurobarometras
2. VEIKLI IR SOLIDARI VISUOMENĖ								
	2.1. DIDINTI GYVENTOJŲ GEROVĘ IR SOCIALINĘ APRĖPTĮ		Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (toliau – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija)	Pajamų pasiskirstymo koeficientas	–	7,3	4,5	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
		2.1.1. Siekti vaiko ir šeimos gerovės, stiprinti ir saugoti visuomenės sveikatą	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija	Namų ūkių su vaikais skurdo rizikos lygis	procentai	21,8	13,5	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
				Globojamų (rūpinamų) vaikų dalis	procentai	1,7	1,4	Socialinės paramos šeimai informacinė sistema
			Sveikatos apsaugos ministerija	Tikėtina sveiko gyvenimo trukmė (vyrų / moterų)	metai	56,8/ 61,6	58,7/ 62,7	Eurostatas

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		2.1.2. Didinti labiausiai nuo darbo rinkos nutolusių asmenų paskatas ir galimybes dalyvauti įgyvendinant aktyvios įtraukties priemones	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Asmenys, patiriantys skurdo riziką ar socialinę atskirtį	skaičius	917 000	814 000	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
		2.1.3. Užtikrinti gyventojų pajamų apsaugos sistemos finansinį stabilumą	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Skurdo rizikos lygio iki sumokant ir išmokėjus socialines išmokas skirtumas	procentiniai punktai	11,6	12	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
		2.1.4. Didinti viešųjų paslaugų prieinamumą	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Neįgaliųjų, kuriems pritaikytas būstas, dalis iš neįgaliųjų, pateikusių savivaldybėms prašymus pritaikyti būstą	procentai	42	95	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
	Asmenų, nuomojančių būstą iš fizinių ar juridinių asmenų ir galinčių gauti būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčio dalies kompensaciją, dalis iš visų socialinio būsto nuomos laukiančių asmenų			procentai	0	20	Lietuvos savivaldybės, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	
	Socialinės rizikos šeimų skaičiaus mažėjimas			procentai	2	2,5	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
				Senyvo amžiaus ir neįgalių asmenų, gaunančių socialines paslaugas (neskaitant bendrųjų socialinių paslaugų), dalis	procentai	8,43 (2014)	10	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
			Kultūros ministerija	Gyventojų nuomonės apie kultūros paslaugų prieinamumą pokytis	procentai	30,84 (2014)	28,9	Kultūros ministerija
			Sveikatos apsaugos ministerija	Gyventojų pasitenkinimo viešosiomis sveikatos priežiūros paslaugomis indeksas	procentai	81 (2015)	88	Sveikatos apsaugos ministerijos užsakymu atliekamas tyrimas „Pacientų pasitenkinimas viešosiomis sveikatos priežiūros paslaugomis Lietuvoje“
		2.2. DIDINTI BENDRUOMENIŲ IR NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ VAIDMENĮ	Švietimo ir mokslo ministerija	Pilietinės galios indeksas	–	36	45	Pilietinės visuomenės instituto atliekamas pilietinės galios indekso tyrimas
			Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Nevyriausybinių organizacijų tvarumo indeksas	–	2,8 (2011)	2	Jungtinių Amerikos Valstijų pagalbos (USAID) organizacija
		2.2.1. Gerinti bendruomenių veiklos sąlygas	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Bendruomeniškumo augimas (visų savivaldybių bendruomeniškumo indeksų vidurkis)	–	20 (2012)	30	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos savivaldybių tyrimai

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		2.2.2. Stiprinti nevyriausybinių sektoriaus vaidmenį	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Nevyriausybinių organizacijų veikloje dalyvaujančių gyventojų dalis	procentai	11 (2010)	20	Pilietinės visuomenės instituto atliekamas pilietinės galios indekso tyrimas
		2.2.3. Plėtoti savanorišką veiklą ir ugdyti visuomenės socialinę atsakomybę	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Dalyvavimo savanoriškoje veikloje augimas	procentai	24 (2011)	40	Eurobarometras
	2.3. DIDINTI GYVENTOJŲ KOKYBIŠKĄ UŽIMTUMĄ		Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Vidutinis metinis 20–64 metų gyventojų užimtumo lygis	procentai	69,9	72,8	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
Nedarbo lygis				procentai	11,8	5,4	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas	
	2.3.1. Skatinti darbo jėgos paklausą kokybiškoms darbo vietoms	Ūkio ministerija		Pritrauktų užsienio investuotojų planuojamų sukurti darbo vietų vidutinės ir aukštos pridėtinės vertės sektoriuose skaičius per metus	kaupiamieji vienetai	1 198	2 500	viešoji įstaiga „Investuok Lietuvoje“
Savarankiškai dirbančių asmenų dalis				procentai	10,6	13	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas	
Dirbančių asmenų skurdo rizikos lygis				procentai	9,1	6,2	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas	
2.3.2. Didinti dalyvavimą darbo rinkoje				Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Jaunimo (15–24 metų) nedarbo lygis	procentai	21,9	12,5

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
				Ilgalaikio nedarbo (12 mėnesių ir daugiau) lygis	procentai	5,1	3,2	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
		2.3.3. Užtikrinti darbo rinkos dinamiką ir įtrauktį į ją	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Terminuotų darbo sutarčių dalis	procentai	2,1 (2015)	6	Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas
				Užimtų laisvų darbo vietų dalis	procentai	71 (2015)	75	Lietuvos darbo birža
3. EKONOMINIAM AUGIMUI PALANKI APLINKA								
	3.1. SUKURTI PALANKIAS VERSLUMO IR DARNIOS VERSLO PLĖTROS SĄLYGAS		Ūkio ministerija	Verslo aplinkos indeksas	vieta	17	15	Pasaulio bankas (<i>Doing Business</i> ataskaita)
		3.1.1. Užtikrinti augimui palankią reguliacinę aplinką	Ūkio ministerija	Valstybės reguliavimo našta	vieta (tarp vidutiniškai 140 šalių)	105	100	Pasaulio ekonomikos forumo sudaromas pasaulio konkurencingumo indeksas
				Elektroninių viešųjų pirkimų dalis	procentai	87,2	93	Viešųjų pirkimų tarnyba
			Lietuvos Respublikos energetikos ministerija (toliau – Energetikos ministerija)	Per energijos išteklių biržą įsigyta tam tikrų energijos išteklių dalis, palyginti su bendru per metus Lietuvoje suvartotu atitinkamu energijos išteklių kiekiu (elektros, dujų, biokuro)	procentai	0,97 (biomasė), 2,16 (dujos)	15 (biomasė), 20 (dujos)	Energijos išteklių biržos operatorius „Baltpool“

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		3.1.2. Skatinti verslumą ir verslo plėtrą, įskaitant tiesiogines užsienio investicijas	Ūkio ministerija	Veikiančios mažos ir vidutinės įmonės ir fiziniai asmenys, vykdančys individualią veiklą (pagal verslo liudijimą ir pažymą)	skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų	70,7	90	Lietuvos statistikos departamentas, Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos
				Sukauptų tiesioginių užsienio investicijų pokytis, palyginti su praėjusiais metais	procentai	5,12	6,5	Lietuvos statistikos departamentas
				Galimybės naudotis viešąja finansine parama, įskaitant garantijas	procentai respondentų, nurodžiusių pablogėjimą	8,7	6	Eurobarometras
		3.1.3. Diegti darnaus vystymosi principus versle	Aplinkos ministerija, Ūkio ministerija	Žaliųjų pirkimų dalis	procentai	23,5 (2011)	50	Viešųjų pirkimų tarnyba
			Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Remiantis tarptautiniais įmonių socialinės atsakomybės standartais parengtos įmonių socialinės atsakomybės strategijos ir ataskaitos	skaičius	0	80	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
		3.2. SUKURTI TVARIĄ IR EFEKTYVIĄ EKONOMINĘ INFRASTRUKTŪRĄ	Ūkio ministerija, Aplinkos ministerija, Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministerija (toliau – Susisiekimo ministerija), Energetikos ministerija	Bendros infrastruktūros kokybė	vieta (tarp vidutiniškai 140 šalių)	43	40	Pasaulio ekonomikos forumo sudaromas pasaulio konkurencingumo indeksas
		3.2.1. Plėtoti modernią	Susisiekimo ministerija)	Kasmetinis keleivių vežimas visų rūšių transportu	mln. keleivių	395	430	Lietuvos statistikos departamentas

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		transporto infrastruktūrą ir darnų judumą		Kasmetinis krovinų vežimas visų rūšių transportu	mln. tonų	107,7	140	Lietuvos statistikos departamentas
				Žuvusiųjų keliuose skaičius	skaičius per metus	297	150	Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos statistikos departamentas
		3.2.2. Kurti pažangią ir saugią informacinių ir ryšių technologijų (IRT) infrastruktūrą ir sprendimus	Susisiekimo ministerija, Informacinės visuomenės plėtros komitetas	Namų ūkių, esančių šalies teritorijoje, kurioje veikia sparčiojo interneto (30 Mbps ir daugiau) ryšys, dalis	procentai	73,3	100	Lietuvos statistikos departamentas
				Įmonių, parduodančių prekes ar paslaugas internetu, dalis	procentai	19	45	Lietuvos statistikos departamentas
				Gyventojų, kurie nuolat naudojami internetu, dalis	procentai	65,3	85	Lietuvos statistikos departamentas
		3.2.3. Plėtoti energetikos infrastruktūrą	Energetikos ministerija	<i>Herfindahl-Hirschman</i> energijos importo indeksas Lietuvos elektros energijos rinkoje	–	4 913	2 800	Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija
				<i>Herfindahl-Hirschman</i> energijos importo indeksas Lietuvos gamtinių dujų rinkoje	–	10 000	5 000	Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija
		3.2.4. Plėtoti turizmo infrastruktūrą, įskaitant kultūros ir gamtos paveldą	Ūkio ministerija, Aplinkos ministerija, Kultūros ministerija	Pajamų iš turizmo pokytis, palyginti su praėjusiais metais	procentai	0,9	4,7	Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos bankas

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
	3.3. SKATINTI DARNŲ IŠTEKLIŲ NAUDOJIMĄ, UŽTIKRINTI EKOSISTEMŲ STABILUMĄ		Aplinkos ministerija, Ūkio ministerija, Energetikos ministerija, Susisiekimo ministerija, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (toliau – Žemės ūkio ministerija)	Išmetamų į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis CO ₂ ekvivalentu	mln. tonų	19,14 (2014)	ne daugiau nei 23,99	Aplinkos apsaugos agentūra
		3.3.1. Tausoti gamtos išteklius, išsaugoti biologinę įvairovę ir kraštovaizdį	Aplinkos ministerija, Žemės ūkio ministerija	Geros būklės paviršinių vandens telkinių dalis	procentai	54 (2010)	60	Aplinkos apsaugos agentūra
				Lietuvos miškingumas (miško žemės ploto santykis su Lietuvos Respublikos teritorijos plotu)	procentai	33,3	34,2	Aplinkos ministerija
				Lietuvoje aptinkamų Europos Bendrijos svarbos buveinių tipų, kurių palanki apsaugos būklė, dalis	procentai	20 (2012)	30	Aplinkos ministerija
		3.3.2. Užtikrinti darnų energijos išteklių naudojimą	Energetikos ministerija, Susisiekimo ministerija, Aplinkos ministerija	Atsinaujinančių išteklių energijos dalis galutiniame energijos balanse	procentai	23,86 (2014)	23	Lietuvos statistikos departamentas
				Galutinės energijos kiekio suvartojimas	mln. tonų naftos ekvivalento	4,74	4,28	Eurostatas
					Energijos suvartojimo intensyvumas	kg naftos ekvivalento 1 000 eurų	299,1 (2011)	230
		3.3.3. Tobulinti vandentvarkos,	Aplinkos ministerija	Vandens tiekimo paslaugų prieinamumas	procentai	76 (2012)	89	Aplinkos apsaugos agentūra

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas		Nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumas	procentai	67 (2012)	85	Aplinkos apsaugos agentūra
				Sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų dalis	procentai	78 (2011)	35	Eurostatas
			Ūkio ministerija	Gamybos atliekų kiekis bendrojo vidaus produkto (toliau – BVP) vienetui	tonos / mln. eurų	122, 2	108	Lietuvos statistikos departamentas
	3.4. DIDINTI TERITORINĘ SANGLAUDĄ REGIONUOSE		Vidaus reikalų ministerija	Sanglauda pagal BVP vienam gyventojui	procentiniai punktai	0,7	1	Lietuvos statistikos departamentas
		3.4.1. Spręsti tikslinėms teritorijoms (gyvenamosioms vietovėms) būdingas problemas – didinti jų konkurencingumą ir gyvenamosios vietos patrauklumą, skatinti jų ekonomikos augimą	Vidaus reikalų ministerija	Pritrauktos papildomos materialinės investicijos į tikslines teritorijas	tūkst. eurų	164 217 (2012)	250 000	Vidaus reikalų ministerija
				Dirbančiųjų įmonėse dalis iš visų darbingo amžiaus gyventojų savivaldybėse, kuriose yra išskirtų tikslinių teritorijų	procentai	32,81 (2012)	38	Lietuvos statistikos departamentas
		3.4.2. Gerinti kaimo vietovių	Vidaus reikalų ministerija, Žemės ūkio	Užimtųjų dalis tikslinėse teritorijose	procentai	49,5 (2011)	54,5	Vidaus reikalų ministerija

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		gyvenamąją aplinką (kompleksinis kaimo vietovių vystymasis ir plėtra)	ministerija	Vidinė neto migracija tarp kaimo ir miesto vietovių (skirtumas tarp atvykusių iš miesto į kaimą ir išvykusių iš kaimo į miestą asmenų)	asmenų skaičius	-2127	0	Lietuvos statistikos departamentas
4. Į AUKŠTĄ PRIDĖTINĘ VERTEĮ ORIENTUOTA, INTEGRALI EKONOMIKA								
	4.1. SKATINTI Į PASAULINES RINKAS ORIENTUOTUS VERTĖS KŪRIMO TINKLUS		Ūkio ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija	Klasterių išsivystymo lygis	vieta (tarp vidutiniškai 140 šalių)	102	70	Pasaulio ekonomikos forumo sudaromas pasaulio konkurencingumo indeksas
				Bendradarbiaujančių technologinių įmonių dalis (iš visų technologines inovacijas diegusių įmonių)	procentai	43,5	52,5	Lietuvos statistikos departamentas
	4.1.1. Skatinti vertės kūrimo tinklų kūrimą, plėtrą ir integraciją į tarptautinius tinklus	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija	Mokslo ir studijų institucijų pajamų iš intelektualios veiklos rezultatų dalis	procentai	0	0,2	Lietuvos mokslo taryba	
			Viešosios išlaidos MTEP (BVP dalis)	procentai	0,71	0,9	Lietuvos statistikos departamentas	
		4.1.2. Kurti mokslo, studijų ir verslo bendradarbiavimo paskatas	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija	Universitetų ir verslo bendradarbiavimas	vieta (tarp vidutiniškai 140 šalių)	28	12	Pasaulio ekonomikos forumo sudaromas pasaulio konkurencingumo indeksas

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
			Ūkio ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija	Ūkio subjektų finansuota aukštojo mokslo ir valdžios sektorių MTEP išlaidų dalis	procentai	13,5 (2014)	15	Lietuvos statistikos departamentas
			Švietimo ir mokslo ministerija	Nacionalinių mokslo ir studijų institucijų paduotos paraiškos Valstybiniam patentų biurui	skaičius	32	50	Valstybinis patentų biuras
		4.1.3. Skatinti eksportą	Ūkio ministerija	Lietuviškos kilmės prekių eksporto (išskyrus energinius produktus) pokytis, palyginti su praėjusiais metais	procentai	3,2	8	Lietuvos statistikos departamentas
				Paslaugų eksporto pokytis, palyginti su praėjusiais metais	procentai	12,5	7,1	Lietuvos banko teikiama informacija apie paslaugų eksportą
				Prekių ir paslaugų eksporto į tikslines rinkas pokytis, palyginti su praėjusiais metais	procentai	0,3 (2014)	3	Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos banko teikiama informacija apie paslaugų eksportą
			Kultūros ministerija, Ūkio ministerija	Kultūrinių ir kūrybinių industrijų dalis BVP	procentai	5,2 (2007)	7	Lietuvos statistikos departamentas
		4.2. SKATINTI VERSLO PRODUKTYVUMĄ IR INOVATYVAUS VERSLO PLĖTRĄ	Ūkio ministerija	Verslo išlaidos MTEP (BVP dalis)	procentai	0,24	0,9	Lietuvos statistikos departamentas
				Įmonių, diegiančių inovacijas, dalis	procentai	40,7	47	Lietuvos statistikos departamentas
				Bendroji pridėtinė vertė, tenkanti vienai faktiškai dirbtai valandai, palyginti su baziniu laikotarpiu (2010 metų = 100)	indeksas	112,6	123	Lietuvos statistikos departamentas

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		4.2.1. Skatinti verslo procesų ir technologinių pajėgumų tobulinimą	Ūkio ministerija	Įmonių, diegiančių netechnologines inovacijas, dalis	procentai	24,1	35	Lietuvos statistikos departamentas
		4.2.2. Formuoti inovacijų paklausą, skatinti naujų inovatyvių produktų ir paslaugų kūrimą ir komercinimą	Ūkio ministerija	Inovatyvių viešųjų pirkimų dalis	procentai	0,02	5	Viešųjų pirkimų tarnyba
				Naujų rinkoje ir įmonėje produktų pardavimų dalis bendroje įmonių apyvartoje	procentai	5,5 (2012)	10	Inovacijų sąjungos švieslė
5. VISUOMENĖS POREIKIUS ATITINKANTIS IR PAŽANGUS VIEŠASIS VALDYMAS								
	5.1. STIPRINTI STRATEGINES KOMPETENCIJAS VIEŠOJO VALDYMO INSTITUCIJOSE IR GERINTI ŠIŲ INSTITUCIJŲ VEIKLOS VALDYMĄ	Vidaus reikalų ministerija	Aukšta reglamentavimo kokybė	vieta tarp ES valstybių	21	13	<i>The World's Business School INSEAD</i>	
			Valdymo efektyvumo indeksas	vieta tarp ES valstybių	20	15	<i>The World's Business School INSEAD</i>	
			Gyventojų, manančių, kad viešojo valdymo institucijų veikla gerėja, dalis	procentai	29	46	Vidaus reikalų ministerijos atliekamas pasitikėjimo valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis ir aptarnavimo kokybės vertinimas	

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		5.1.1. Diegti į rezultatus orientuotą ir įrodymais grįstą valdymą	Vidaus reikalų ministerija	Viešųjų išlaidų, kurias apima asignavimų valdytojų programų vertinimas ir funkcijų peržiūra, dalis	procentai kasmet	nėra duomenų	5	Lietuvos Respublikos finansų ministerija (toliau – Finansų ministerija)
		5.1.2. Didinti viešojo valdymo institucijų veiklos efektyvumą	Finansų ministerija	Per programos įgyvendinimo laikotarpį pagerėjusių Vyriausybei atskaitingų institucijų bendrųjų funkcijų efektyvumo vertinimo kriterijų dalis	procentai	0	92	Finansų ministerija
		5.1.3. Stiprinti institucinius gebėjimus ir didinti valstybės tarnybos patrauklumą	Vidaus reikalų ministerija	Gyventojų, manančių, kad valstybės tarnautojų veikla gerėja, dalis	procentai	15	50	Vidaus reikalų ministerijos atliekamas pasitikėjimo valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis ir aptarnavimo kokybės vertinimas

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		5.1.4. Užtikrinti saugios, patikimos, sąveikios valstybės informacinių išteklių ir bendro naudojimo informacinių technologijų infrastruktūros plėtrą ir optimizuotą valdymą	Vidaus reikalų ministerija	Gyventojų, kurie pasitiki elektroninio bendravimo su valstybės institucijomis saugumu, dalis (iš visų Lietuvos gyventojų, kurie lankėsi valstybės institucijų interneto svetainėse)	procentai	57 (2012)	70	Informacinės visuomenės plėtros komitetas
	5.2. UŽTIKRINTI VIEŠOJO VALDYMO PROCESŲ ATVIRUMĄ IR SKATINTI VISUOMENĘ AKTYVIAI JUOSE DALYVAUTI		Vidaus reikalų ministerija	Gyventojų, žinančių apie galimybes ir būdus, kaip teikti pasiūlymus viešojo valdymo institucijoms jiems svarbiais klausimais, dalis	procentai	47	59	Vidaus reikalų ministerijos atliekamas pasitikėjimo valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis ir aptarnavimo kokybės vertinimas
		5.2.1. Užtikrinti viešojo valdymo institucijų veiklos skaidrumą ir viešosios informacijos prieinamumą visuomenei	Vidaus reikalų ministerija	Viešojo valdymo institucijų viešinamos informacijos skaidrumo ir prieinamumo koeficientas	–	0,49 (2016)	0,75	Vidaus reikalų ministerijos atliekamas pasitikėjimo valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis ir aptarnavimo kokybės vertinimas

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		5.2.2. Sudaryti sąlygas visuomenei dalyvauti viešojo valdymo procesuose	Susisiekimo ministerija, Informacinės visuomenės plėtros komitetas	Gyventojų, dalyvaujančių elektroninės demokratijos procesuose, dalis	procentai	11 (2012)	25	Informacinės visuomenės plėtros komitetas
			Vidaus reikalų ministerija	Gyventojų, dalyvavusių sprendžiant viešuosius vietos reikalus, dalis	procentai	17	30	Vidaus reikalų ministerijos atliekamas pasitikėjimo valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis ir aptarnavimo kokybės vertinimas
		5.3. GERINTI PASLAUGŲ KOKYBĘ IR DIDINTI JŲ PRIEINAMUMĄ VISUOMENEI	Vidaus reikalų ministerija	Administracinių paslaugų teikimo ir aptarnavimo efektyvumo koeficientas	–	0,83 (2016)	0,95	Vidaus reikalų ministerijos atliekamas pasitikėjimo valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis ir aptarnavimo kokybės vertinimas
		5.3.1. Gerinti paslaugų kokybę taikant subsidarumo principą ir kuo aktyviau į tai įtraukiant visuomenę	Vidaus reikalų ministerija	Savivaldybių administruojamų viešųjų paslaugų, į kurių teikimą įtrauktos bendruomenės, nevyriausybinis ar privatus sektorius, dalis	procentai	2	15	savivaldybių teikiami duomenys

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Už vertinimo kriterijų pasiekimą atsakingos institucijos	Vertinimo kriterijaus pavadinimas	Matavimo vienetai	Pradinė situacijos reikšmė*	Galutinis 2020 metų tikslas	Duomenų šaltinis
		5.3.2. Gerinti asmenų aptarnavimą viešojo valdymo institucijose ir didinti teikiamų paslaugų prieinamumą visuomenei	Vidaus reikalų ministerija	Prašymams išnagrinėti ir sprendimams priimti reikalinga informacija, kurią gauna pats asmens prašymą nagrinėjantis valstybės tarnautojas	procentai	70	96	Vidaus reikalų ministerijos atliekamos valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų apklausos apie jose taikomą vieno langelio principą duomenys
				Mažėjanti fizinio ar juridinio asmens dalyvavimo našta gaunant gyvenimo įvykių elektronines paslaugas	procentai	nėra duomenų	30	pagal Europos Komisijos metodiką „eGovernment Benchmark Framework 2012–2015“ atlikto tyrimo duomenys
		5.3.3. Kurti ir plėtoti visuomenei aktualias elektronines paslaugas bei sprendimus sveikatos, transporto, erdvinių duomenų tvarkymo ir kitose srityse	Susisiekimo ministerija, Informacinės visuomenės plėtros komitetas	Gyventojų, kurie naudojami elektroniniu būdu teikiamomis viešosiomis ir administracinėmis paslaugomis, dalis	procentai	34	60	Lietuvos statistikos departamentas

Priedo pakeitimai:

Nr. [1247](#), 2016-12-07, paskelbta TAR 2016-12-12, i. k. 2016-28711

**PROGRAMOS PRIORITETŲ KOORDINATORIAI, INSTITUCIJOS,
ĮGYVENDINANČIOS PROGRAMOS UŽDAVINIUS ES FONDŲ IR KITOS
TARPTAUTINĖS FINANSINĖS PARAMOS LĖŠOMIS, ES FONDŲ IR KITOS
TARPTAUTINĖS FINANSINĖS PARAMOS PROPORCINIS PASKIRSTYMAS BEI
ES STRUKTŪRINIŲ FONDŲ LĖŠŲ PROPORCINIS PASKIRSTYMAS TIKSLAMS
IR UŽDAVINIAMS ĮGYVENDINTI**

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Prioriteto koordinatorius ir institucijos, įgyvendinančios Programos uždavinius ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšomis	ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos proporcinis paskirstymas, procentais	ES struktūrinių fondų lėšų proporcinis paskirstymas ⁹⁰ , procentais
1. VISUOMENĖS UGDYMAS, MOKSLAS IR KULTŪRA			Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (toliau – Švietimo ir mokslo ministerija)	17,35	17,94
	1.1. SKATINTI MOKYTIŠ VISĄ GYVENIMĄ			7,88	7,77
		1.1.1. Gerinti švietimo kokybę	Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija (toliau – Susisiekimo ministerija)	4,88	3,93
		1.1.2. Didinti švietimo prieinamumą ir paslaugų įvairovę	Švietimo ir mokslo ministerija, Susisiekimo ministerija, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija (toliau – Vidaus reikalų ministerija)	0,77	0,98
		1.1.3. Sukurti suaugusiųjų mokymosi sąlygas ir paskatas	Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija (toliau – Ūkio ministerija), Vidaus reikalų ministerija, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (toliau – Žemės ūkio ministerija)	2,14	2,74
		1.1.4. Užtikrinti veiksmingą pagalbą vertinant savo galimybes ir norus, renkantis ir valdant karjerą (mokymosi ir profesinį kelią) ir tobulinantis	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija	0,09	0,12

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Prioriteto koordinatorius ir institucijos, įgyvendinančios Programos uždavinius ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšomis	ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos proporcinis paskirstymas, procentais	ES struktūrinių fondų lėšų proporcinis paskirstymas ⁹⁰ , procentais
	1.2. STIPRINTI TAPATYBĘ, PILIETIŠKUMĄ, ATSAKOMYBĘ IR BENDRADARBIAVIMĄ			1,52	1,78
		1.2.1. Stiprinti ir plėtoti Lietuvos piliečių ir lietuvių kilmės užsienio gyventojų nacionalinę tapatybę globalizacijos sąlygomis	Švietimo ir mokslo ministerija	0,01	0,01
		1.2.2. Išsaugoti ir aktualizuoti kultūros paveldą ir ugdyti sąmoningumą	Lietuvos Respublikos kultūros ministerija (toliau – Kultūros ministerija), Susisiekimo ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Žemės ūkio ministerija	1,50	1,77
		1.2.3. Skatinti pilietiškumą per teisinį ir ekonominį sąmoningumą ir demokratinį aktyvumą	Vidaus reikalų ministerija	0,01	0
	1.3. SKATINTI KŪRYBIŠKUMĄ, VERSLUMĄ IR LYDERYSTĘ			0,32	0,33
		1.3.1. Skatinti kūrybiškumą	Švietimo ir mokslo ministerija, Vidaus reikalų ministerija	0,20	0,22
		1.3.2. Skatinti dalyvavimą kultūrinėje veikloje	Kultūros ministerija, Vidaus reikalų ministerija	0,03	0
		1.3.3. Stiprinti lyderystę, vaikų ir jaunimo verslumą ir pasirengimą darbo rinkai	Švietimo ir mokslo ministerija	0,08	0,11
	1.4. SKATINTI ŽINIŲ KŪRIMĄ, SKLAIDĄ IR NAUDOJIMĄ			5,78	7,45
		1.4.1. Skatinti ankstyvą vaikų ir jaunimo įsitraukimą į mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) veiklas	Švietimo ir mokslo ministerija, Vidaus reikalų ministerija	0,14	0,12
		1.4.2. Stiprinti MTEP infrastruktūrą ir žmogiškąjį kapitalą	Švietimo ir mokslo ministerija	2,41	3,17

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Prioriteto koordinatorius ir institucijos, įgyvendinančios Programos uždavinius ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšomis	ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos proporcinis paskirstymas, procentais	ES struktūrinių fondų lėšų proporcinis paskirstymas ⁹⁰ , procentais
		1.4.3. Skatinti bendradarbiavimą plėtojant MTEP	Švietimo ir mokslo ministerija, Žemės ūkio ministerija	0,95	1,11
		1.4.4. Skatinti vykdyti aukščiausiojo lygio mokslinius tyrimus	Švietimo ir mokslo ministerija	1,71	2,29
		1.4.5. Skatinti tyrimų metu įgytų žinių nekomercinį naudojimą	Švietimo ir mokslo ministerija	0,57	0,76
		1.5. SKATINTI SVEIKATOS IR GAMTINĖS APLINKOS TAUSOJIMĄ		1,86	0,61
		1.5.1. Ugdyti sveikos gyvensenos savimonę	Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija (toliau – Sveikatos apsaugos ministerija), Vidaus reikalų ministerija	0,23	0,27
		1.5.2. Ugdyti ekologinę savimonę	Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (toliau – Aplinkos ministerija), Vidaus reikalų ministerija, Žemės ūkio ministerija	1,63	0,34
		2. VEIKLI IR SOLIDARI VISUOMENĖ	Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (toliau – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija)	13,24	13,61
		2.1. DIDINTI GYVENTOJŲ GEROVĘ IR SOCIALINĘ APRĖPTĮ		7,51	7,91
		2.1.1. Siekti vaiko ir šeimos gerovės, stiprinti ir saugoti visuomenės sveikatą	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Vidaus reikalų ministerija	1,05	1,21
		2.1.2. Didinti labiausiai nuo darbo rinkos nutolusių asmenų paskatas ir galimybes dalyvauti įgyvendinant aktyvios įtraukties priemones	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vidaus reikalų ministerija	0,39	0,52
		2.1.3. Užtikrinti gyventojų pajamų apsaugos sistemos finansinį stabilumą	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	0	0

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Prioriteto koordinatorius ir institucijos, įgyvendinančios Programos uždavinius ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšomis	ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos proporcinis paskirstymas, procentais	ES struktūrinių fondų lėšų proporcinis paskirstymas ⁹⁰ , procentais
		2.1.4. Didinti viešųjų paslaugų prieinamumą	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Kultūros ministerija, Vidaus reikalų ministerija	6,07	6,19
	2.2. DIDINTI BENDRUOMENIŲ IR NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ VAIDMENĮ			1,68	0,30
		2.2.1. Gerinti bendruomenių veiklos sąlygas	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vidaus reikalų ministerija	0,24	0,22
		2.2.2. Stiprinti nevyriausybinių sektoriaus vaidmenį	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Žemės ūkio ministerija	1,43	0,04
		2.2.3. Plėtoti savanorišką veiklą ir ugdyti visuomenės socialinę atsakomybę	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	0,02	0,03
	2.3. DIDINTI GYVENTOJŲ KOKYBIŠKĄ UŽIMTUMĄ			4,04	5,39
		2.3.1. Skatinti darbo jėgos paklausą kokybiškoms darbo vietoms	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	0,47	0,62
		2.3.2. Didinti dalyvavimą darbo rinkoje	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vidaus reikalų ministerija	3,50	4,68
		2.3.3. Užtikrinti darbo rinkos dinamiką ir įtraukti į ją	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	0,07	0,09
	3. EKONOMINIAM AUGIMUI PALANKI APLINKA		Ūkio ministerija	54,41	56,80
	3.1. SUKURTI PALANKIAS VERSLUMO IR DARNIOS VERSLO PLĖTROS SĄLYGAS			6,31	6,35
		3.1.1. Užtikrinti augimui palankią reguliacinę aplinką	Ūkio ministerija	0	0
		3.1.2. Skatinti verslumą ir verslo plėtrą, įskaitant tiesiogines užsienio investicijas	Ūkio ministerija, Žemės ūkio ministerija	3,91	3,13

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Prioriteto koordinatorius ir institucijos, įgyvendinančios Programos uždavinius ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšomis	ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos proporcinis paskirstymas, procentais	ES struktūrinių fondų lėšų proporcinis paskirstymas ⁹⁰ , procentais
		3.1.3. Diegti darnaus vystymosi principus versle	Ūkio ministerija	2,40	3,22
	3.2. SUKURTI TVARIĄ IR EFEKTYVIĄ EKONOMINĘ INFRASTRUKTŪRĄ			22,05	22,02
		3.2.1. Plėtoti modernią transporto infrastruktūrą ir darnų judumą	Susisiekimo ministerija, Vidaus reikalų ministerija	15,90	15,62
		3.2.2. Kurti pažangią ir saugią informacinių ir ryšių technologijų (IRT) infrastruktūrą ir sprendimus	Susisiekimo ministerija, Žemės ūkio ministerija	0,68	0,86
		3.2.3. Plėtoti energetikos infrastruktūrą	Lietuvos Respublikos energetikos ministerija (toliau – Energetikos ministerija)	4,51	4,31
		3.2.4. Plėtoti turizmo infrastruktūrą, įskaitant kultūros ir gamtos paveldą	Ūkio ministerija, Aplinkos ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Žemės ūkio ministerija	0,96	1,24
	3.3. SKATINTI DARNŲ IŠTEKLIŲ NAUDOJIMĄ, UŽTIKRINTI EKOSISTEMŲ STABILUMĄ			21,22	22,83
		3.3.1. Tausoti gamtos išteklius, išsaugoti biologinę įvairovę ir kraštovaizdį	Aplinkos ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Žemės ūkio ministerija	5,77	2,18
		3.3.2. Užtikrinti darnų energijos išteklių naudojimą	Energetikos ministerija, Ūkio ministerija, Susisiekimo ministerija, Aplinkos ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Žemės ūkio ministerija	9,57	12,79
		3.3.3. Tobulinti vandentvarkos, atliekų ir oro kokybės valdymo sistemas	Ūkio ministerija, Aplinkos ministerija, Vidaus reikalų ministerija	5,88	7,87

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Prioriteto koordinatorius ir institucijos, įgyvendinančios Programos uždavinius ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšomis	ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos proporcinis paskirstymas, procentais	ES struktūrinių fondų lėšų proporcinis paskirstymas ⁹⁰ , procentais
	3.4. DIDINTI TERITORINĘ SANGLAUDĄ REGIONUOSE			4,84	5,59
		3.4.1. Spręsti tikslinėms teritorijoms (gyvenamosioms vietovėms) būdingas problemas – didinti jų konkurencingumą ir gyvenamosios vietos patrauklumą, skatinti jų ekonomikos augimą	Vidaus reikalų ministerija	3,62	4,86
		3.4.2. Gerinti kaimo vietovių gyvenamąją aplinką (kompleksinis kaimo vietovių vystymasis ir plėtra)	Vidaus reikalų ministerija, Žemės ūkio ministerija	1,21	0,74
	4. Į AUKŠTĄ PRIDĖTINĘ VERTEĮ ORIENTUOTA, INTEGRALI EKONOMIKA		Ūkio ministerija	11,04	7,20
	4.1. SKATINTI Į PASAULINES RINKAS ORIENTUOTUS VERTĖS KŪRIMO TINKLUS			3,54	4,52
		4.1.1. Skatinti vertės kūrimo tinklų kūrimą, plėtrą ir integraciją į tarptautinius tinklus	Ūkio ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija	0,62	0,82
		4.1.2. Kurti mokslo, studijų ir verslo bendradarbiavimo paskatas	Ūkio ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Žemės ūkio ministerija	2,21	2,74
		4.1.3. Skatinti eksportą	Ūkio ministerija	0,72	0,96
	4.2. SKATINTI VERSLO PRODUKTYVUMĄ IR INOVATYVAUS VERSLO PLĖTRĄ			7,50	2,67
		4.2.1. Skatinti verslo procesų ir technologinių pajėgumų tobulinimą	Ūkio ministerija, Žemės ūkio ministerija	6,78	1,77
		4.2.2. Formuoti inovacijų paklausą, skatinti naujų inovatyvių produktų ir paslaugų kūrimą ir komercinimą	Ūkio ministerija	0,72	0,90

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Prioriteto koordinatorius ir institucijos, įgyvendinančios Programos uždavinius ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšomis	ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos proporcinis paskirstymas, procentais	ES struktūrinių fondų lėšų proporcinis paskirstymas ⁹⁰ , procentais
5. VISUOMENĖS POREIKIUS ATITINKANTIS IR PAŽANGUS VIEŠASIS VALDYMAS			Vidaus reikalų ministerija	3,96	4,47
5.1. STIPRINTI STRATEGINES KOMPETENCIJAS VIEŠOJO VALDYMO INSTITUCIJOSE IR GERINTI ŠIŲ INSTITUCIJŲ VEIKLOS VALDYMĄ				2,01	2,18
	5.1.1. Diegti į rezultatus orientuotą ir įrodymais grįstą valdymą	Vidaus reikalų ministerija	0,59	0,77	
	5.1.2. Didinti viešojo valdymo institucijų veiklos efektyvumą	Vidaus reikalų ministerija, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Nacionalinė teismų administracija	0,66	0,40	
	5.1.3. Stiprinti institucinius gebėjimus ir didinti valstybės tarnybos patrauklumą	Vidaus reikalų ministerija	0,20	0,25	
	5.1.4. Užtikrinti saugios, patikimos, sąveikos valstybės informacinių išteklių ir bendro naudojimo informacinių technologijų infrastruktūros plėtrą ir optimizuotą valdymą	Susisiekimo ministerija	0,57	0,76	
5.2. UŽTIKRINTI VIEŠOJO VALDYMO PROCESŲ ATVIRUMĄ IR SKATINTI VISUOMENĘ AKTYVIAI JUOSE DALYVAUTI				0,89	0,94
	5.2.1. Užtikrinti viešojo valdymo institucijų veiklos skaidrumą ir viešosios informacijos prieinamumą visuomenei	Vidaus reikalų ministerija, Susisiekimo ministerija, Žemės ūkio ministerija	0,42	0,36	
	5.2.2. Sudaryti sąlygas visuomenei dalyvauti viešojo valdymo procesuose	Vidaus reikalų ministerija, Susisiekimo ministerija	0,48	0,57	

Programos prioritetas	Programos tikslas	Programos uždaviniai	Prioriteto koordinatorius ir institucijos, įgyvendinančios Programos uždavinius ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšomis	ES fondų ir kitos tarptautinės finansinės paramos proporcinis paskirstymas, procentais	ES struktūrinių fondų lėšų proporcinis paskirstymas ⁹⁰ , procentais
	5.3. GERINTI PASLAUGŲ KOKYBĘ IR DIDINTI JŲ PRIEINAMUMĄ VISUOMENEI			1,06	1,35
		5.3.1. Gerinti paslaugų kokybę taikant subsidarumo principą ir kuo aktyviau į tai įtraukiant visuomenę	Vidaus reikalų ministerija	0,11	0,11
		5.3.2. Gerinti asmenų aptarnavimą viešojo valdymo institucijose ir didinti teikiamų paslaugų prieinamumą visuomenei	Vidaus reikalų ministerija	0,34	0,45
		5.3.3. Kurti ir plėtoti visuomenei aktualias elektronines paslaugas bei sprendimus sveikatos, transporto, erdvinių duomenų tvarkymo ir kitose srityse	Susisiekimo ministerija	0,60	0,79
6. Horizontalusis prioritetas KULTŪRA			Kultūros ministerija	6	4
7. Horizontalusis prioritetas REGIONINĖ PLĖTRA			Vidaus reikalų ministerija	20	15
8. Horizontalusis prioritetas SVEIKATA VISIEMS			Sveikatos apsaugos ministerija	6	4

⁹⁰ 2014–2020 metų ES struktūrinių fondų lėšų proporcinis paskirstymas pagal Programos struktūrą neapima techninei paramai skirtų lėšų.

Priedo pakeitimai:

Nr. [1247](#), 2016-12-07, paskelbta TAR 2016-12-12, i. k. 2016-28711

INVESTAVIMO PRINCIPAI PRIVAČIAM SEKTORIUI

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

Investuotos ES paramos lėšos daro didelį teigiamą poveikį Lietuvos ekonomikai. Tačiau, nepaisant didžiulės naudos ir teigiamo poveikio, struktūrinių fondų lėšų panaudojimas sukėlė ir nepageidautinų ekonominių pasekmių.

Visų pirma, ES paramos lėšos išstūmė privačias lėšas, tai yra projektai būtų buvę įgyvendinti ir be paramos arba su gerokai mažesne paramos dalimi.

Teikiamos subsidijos iškreipia konkurenciją, kadangi paramos negavusios įmonės konkuruoja su šią paramą gavusiomis įmonėmis. Valstybės valdomos įmonės, naudodamos ES paramos lėšas paslaugoms teikti tose rinkose, kuriose jau veikia privatus sektorius, stabdo ir išstumia privatų sektorių.

Teikiamos subsidijos daro didelę įtaką verslo motyvacijai, tačiau dažnai verslo atstovai kreipia savo investicijas ten, kur yra lėšų, neįvertindami investicijų poreikio verslo plėtrai, o savo energiją skiria tiesiog subsidijoms gauti ir lėšoms panaudoti ir turimų išteklių nenaudoja tikroms problemoms spręsti. Tai savo ruožtu lemia, kad nebe rinka diktuoja, kur pravartu kreipti turimus išteklius.

Kadangi valstybė pati neturi reikiamų išteklių, kad galėtų itin išsamiai vertinti projektus visais požiūriais, kartais ES paramos lėšomis finansuojami ir negyvybingi projektai, kurie neduoda laukiamo teigiamo ilgalaikio poveikio.

Todėl tikslinga nustatyti ES paramos ir nacionalinių lėšų investavimo (paskirstymo) principus, kuriais vadovaujantis būtų rengiami kiti 2014–2020 metų ES paramos programavimo dokumentai, o šių lėšų panaudojimas turėtų neabejotinai teigiamą poveikį ir leistų sumažinti ES paramos lėšų panaudojimo neigiamas pasekmes.

II. INVESTAVIMO PRINCIPAI

ES paramos ir nacionalinėmis lėšomis 2014–2020 metų finansinėje perspektyvoje bus siekiama sukurti augimui ir konkurencingumui palankias aplinkos sąlygas ir skatinti ekonomikos orientaciją į aukštesnę pridėtinę vertę.

Siekiant ilgalaikio konkurencingumo pasaulinėje rinkoje, svarbu, kad verslas rizikuotų protingai. Valstybė savo ruožtu, norėdama padidinti verslo motyvaciją ir paskatinti tam tikrą elgseną, turi pasirinkti tam tinkamas priemones, kad siekiant tikslo būtų sumažintos neigiamos pasekmės ir pasiekta didžiausia nauda.

2007–2013 metų finansinėje perspektyvoje valstybė savo tikslų siekia naudodama konkursines subsidines, konkursines nesubsidines arba nekonkursines priemones.

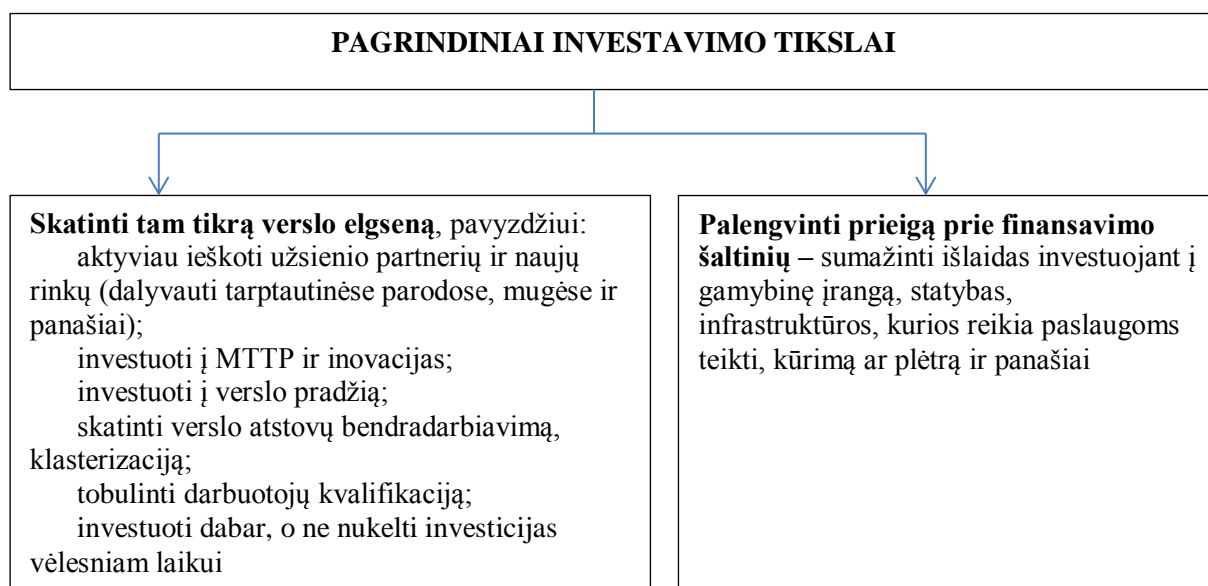
Konkursinėmis subsidinėmis priemonėmis laikomas didelių dotacijų (subsidijų) teikimas santykinai geriausiems projektams, labiausiai atitinkantiems nustatytus kriterijus (tai yra įmonių projektai konkuruoja tarpusavyje). Tačiau šios priemonės iškreipia konkurenciją, taip pat pasitaiko projektų, kurie formaliai atitinka kriterijus, tačiau nepasiekia norimo poveikio ir yra negyvybingi.

Nekonkursinės priemonės – tokios priemonės, kuriomis skatinamas tam tikras verslo atstovų elgesys, tačiau neiškreipiama konkurencija. Tai gali būti mažos apimties tiesioginės subsidijos, kuriomis gali pasinaudoti visi atitinkantys minimalius reikalavimus (tai yra projektai nekonkuruoja tarpusavyje). Prie tokių priemonių galima priskirti netiesioginį finansavimą teikiant mentorystės ar kitas konsultacijas, paslaugas verslui. Prie tokių priemonių priskirtume ir kitas finansines priemones, pavyzdžiui, garantijas, paskolas, eksporto kreditų garantijas ir draudimą, eksporto kreditų draudimo garantijas ir kitas finansinės paramos priemones, kurioms finansuoti ir (ar) vykdyti skirtos lėšos (ar jų dalis) grįžta ir yra pakartotinai naudojamos tiems patiems tikslams. Tai leidžia paremti daugiau projektų.

Konkursinių nesubsidinių priemonių pavyzdys – investavimas per rizikos kapitalą. Šias priemones dėl projektų konkuravimo tarpusavyje būtų galima priskirti prie konkursinių, tačiau šios priemonės nesukelia pirmiau minėtų neigiamų pasekmių, kadangi lėšos investuojamos nedovanotinai ir įmonės turi labiau pasverti rizikas ir galimybes. Atkreiptinas dėmesys, kad į rizikos kapitalo fondus, be struktūrinių fondų lėšų, pritraukiamos ir privačios lėšos.

Išskiriami du pagrindiniai tikslai, kurių turėtų būti siekiama 2014–2020 metų finansinėje perspektyvoje:

1. Skatinti tam tikrą verslo elgseną – sumažinti riziką verslui, bet nepadaryti finansavimo per daug patrauklaus, kad būtų priimami nepagrįsti sprendimai.
2. Palengvinti prieigą prie finansavimo šaltinių.

Kiekviena ES paramos ir nacionalinėmis lėšomis kuriama finansavimo priemonė turėtų būti rengiama siekiant kuo mažiau iškreipti konkurenciją ir nesukelti kitų neigiamų pasekmių. Valstybė, prisiimdama dalį rizikos, sėkmės atveju tikisi investicijų grąžos.

Finansavimo modelis (investavimo principas) pasirenkamas tokia eilės tvarka⁹⁰:

1. Atsisakoma tiesiogiai teikiamų didelių subsidijų, investicijos finansuojamos naudojant finansines priemones, palengvinant priėjimą prie finansavimo šaltinių (nekonkursinės priemonės), tai yra standartiniai verslo plėtros projektai, pavyzdžiui, gamybos įrangos įsigijimas, turi būti finansuojami naudojant įprastas verslui finansavimo formas, kuriant ar plėtojant struktūrinių fondų lėšomis finansuojamas finansines priemones (garantijas, paskolas, eksporto kreditų garantijas ir draudimą, eksporto kreditų draudimo garantijas ar kitas finansinės paramos priemones).

2. Investuojama į įmonės akcinį kapitalą, privilegijuotąsias akcijas ar teikiant subordinuotas paskolas (finansavimas per rizikos kapitalo fondus (konkursinė nesubsidinė priemonė)). Ši finansavimo priemonė galėtų būti naudojama beveik visiems projektams.

3. Teikiamos nedidelės apimties tiesioginės subsidijos (nekonkursinės priemonės), kiek įmanoma panaudojant fiksuotų įkainių / sumų taikymo galimybes. Priemonės gali būti skiriamos verslo motyvacijai skatinti, tai yra:

skatinti aktyvesnę užsienio partnerių ir naujų rinkų paiešką, taip siekti padėti verslui išsilaikyti konkurencingoje tarptautinėje aplinkoje ir užtikrinti Lietuvos, kaip atviros ekonomikos, nacionalinio intereso – skatinti eksportą – įgyvendinimą;

skatinti verslą investuoti į tas sritis, kuriose aiškus rinkos nepakankamumas ir didelė rizika:

investicijos į MTTP projektus,

investicijos į verslo pradžia, kadangi pradedantiems verslą sunku gauti finansavimą iš bankų;

skatinti verslo atstovų bendradarbiavimą, klasterizaciją, taip didinti ne vienos įmonės, o visos sistemos konkurencingumą ir skatinti verslo kultūros pokyčius;

tobulinti darbuotojų kvalifikaciją ir panašiai.

4. Teikiamas netiesioginis finansavimas (nekonkursinės priemonės). Netiesioginis finansavimas gali būti teikiamas, pavyzdžiui, siekiant paskatinti kultūrinius pokyčius skatinant verslumą, užtikrinant paslaugų prieinamumą verslo pradžia (mentorių komandos, inkubavimo paslaugos, įskaitant menų inkubatorius, jaunimo erdvės, verslo krepšeliai; idėjų plėtra dalyvaujant verslo akceleratoriuose, komercinimo pagalba inovatyvioms idėjoms ir kita).

5. Teikiamos subsidijos (konkursinės subsidinės priemonės). Subsidijų naudojimas galimas tik išimtiniais atvejais, kai siekiama padėti verslui prisitaikyti prie reguliacinės aplinkos pokyčių, naujų aplinkos apsaugos reikalavimų, pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas ir panašiai.

⁹⁰ Finansavimo modelis (investavimo principas) pasirenkamas atsižvelgiant ir į ES fondų bei sektorių specifiką.

Pakeitimai:

1.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Nutarimas

Nr. [1247](#), 2016-12-07, paskelbta TAR 2016-12-12, i. k. 2016-28711

Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimo Nr. 1482 „Dėl 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos patvirtinimo“ pakeitimo